

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 02470

SHTEYNER

Menuha Ram

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פרידל אייזיק טייטל יעדע און גרויס זיין

און גלייב צענדליגן

און האבן קיין פריינדשאפט.

ה וואלד/באמאן

(אמאליג האבן)

23.5.81 - (אמאליג)

מנוחה ראם

שטיינער

דערשיינט מיט דער הילף פון :
קרן תל-אביב לאמנות וספרות ;
אליעזר פינעס-פאָנד פאַר ליטעראַטור.

מנוחה ראם

שטיינער

ח"י דערציילונגען

פארלאג „ישראל-בוך“
תל-אביב תשמ"א — 1981

מנוחה ראם / אבנים / ח"י סיפורים

MENUHA RAM — STONES

18 STORIES

פארטרעט צייכענונג: א. סטימאצקי
הילע און אפטייל-אותיות פון א. קאלניק

פארלאג „ישראל-בוך“, תל-אביב, רח' איתמר בן-אבי 4

© כל הזכויות שמורות

דפוס בישראל 1981 Printed in Israel

דפוס „להב“ בע"מ, תל-אביב, סמטת ענתבי 13, טל. 335310

3000 .15 ←

זי זיצט אויפן דעק פון שיף.

ערגעץ אין אַיִן־סוף טרינקט זיך די זון. אַ פייערדיקע קויל
זינקט אין ים. די נאַכט פּאַלט צו צום וואַסער. אַלץ ווערט
פאַרהוילן.

דער צער אין איר וויינט. פלעכט
זיך אַריין אין דער פאַרהוילנקייט. זי הערט זיין געוויין
אין גערויש פון ווייט־צעשפּרייטן ים.

אין דעם וויגן זיך פון די כּוואַ־
ליעס, דערגייט צו איר אַ געפּליסטער. זי דערזעט פּנימער,
פּנימער, אַזוי פיל פּנימער. וואַס פינצטערער עס ווערט,
אַלץ בולטער זי זעט זיי. דער ים פול מיט סוד ווערט אַלץ
היימישער.

אַ מאַל, ווען זי איז נאָך אַ קינד
געווען, האָט זי אים דערזען אין פּאַנטשיקס אַזיערע —
אַ ים, וואַס האָט זי געשראַקן מיט זיין ברייט און טיף.
ווי דער באַלעבאַס פּאַנטשיק אַליין. דער הויכער, גויִשער
מילנער אין לאַנגן, פּויערישן פעלץ.

מיט דער צייט האָט זי זיך צו
ביידע צוגעוויינט. סיי צו דעם גוי, צו זיין ייִדיש מיט די
הארטע ריישן, סיי צו דער אַזיערע מיטן האַטש ביי דער

מיל. דער האַטש האַט עס ניט געלאָזט דאָס וואַסער זיך אַריבערגיסן אין טייכל „פאַמערייקע“. אויפגעהויבן עס אויף יענעם אָרט און געדרייט די ראָד. האַט זי געשפּריצט מיט ווייסן, כעסיקן שוים, בעתן מאַלן דעם קאַרן אויף דינעם מעל.

אַ טונקל-מוטנע איז געלעגן די אַזיערע, אויף ביידע זייטן פון דער הילצערנער בריק. פאַר-שפּרייט זיך ווייט און ברייט אַזש ביזן פּלויט פון גלחס סאַד.

גרינער צווייט האַט באַדעקט יענעם ניט דערגרייכבאַרן ברעג, וווּ צוזאַמען מיט רונדיקע בלעטער, זיינען געוואַקסן וואַסער-בלומען — „געלע קריי-געלעך“. ווי שפּריצן זון האַבן זיי אַרויסגעשיינט. געלאַקט פון צווישן די הויכע איירן אַרום זיי.

און יאַסעלע? — אינגאַנצן אַ נאַסער איז ער צוגעקומען אַזש אַהין. זיך שיער דער-טרונקען. ער האַט אָבער אויסגעריסן פאַר איר אַ בלום. אַ גליקלעך צופרידענער איר דערלאַנגט אַ „גאַלדן קריגעלע“. פונעם שטענגל האַט גערונען וואַסער. ווי רעגנטראַפנס גע-בלישטשעט אַנטקעגן דער זון. די בלום, אַ זאַפטיק-צעבליטע האַט געלעבט אין זיין האַנט. אַלע האַבן נאָך דעמאָלט געלעבט.

יידישע קינדער, ווי זאַמד ביים ברעג פון ים, ווי שטערן אין הימל; און דער הימל איבער זיי — אַ בלויער ים. אין יונגע, ליכטיקע טעג, האַבן זיי פריידיקע געשפּאַנט צווישן קאַרן-פעלדער, וואָס האַבן זיך געוויגט ווי די כוואַליעס אין ים. די קינדער האַבן פאַר-

הילכט מיט געזאָנג די געדרייטע שליאַכן. זיי האָבן געוואָנן-
דערט דורך שטעטלעך און דערפער, פאַרזונקענע אין נויט
און אַרעמקייט.

האַט אַ ווילד־צעברויזטער ים
פון רציחה אַלץ פאַרפלייצט. אַ לאַנגער וועג פון מערב
האַט איר געברענגט צום סיבירער ווינטער — וואָס האַט
געבלענדט מיט אַ ווייסן ים פון שניי.

אין הייסע זומערן, האַט זי אַ
הונגעריק־מידע געקליבן דאָס ברויט, געשלעפט די סנאָפעס
אויף רחבותדיקע וויץ־פעלדער, וועלכע האָבן זיך געצויגן
ווייט־ווייט — אַ צעוויגטער גאַלדענער ים.

אירע אויגן האָבן געחידושט
אויף דעם אַנסופיקן סטעפּ — אַ שטילער, גרינער ים, וואָס
האַט רויק זיך געכוואַליעט אין ווילדע טעג. אין טעג ווען
איר וועלט איז אַפגעגאַנגען אין אַ ים פון בלוט.

אַליין, אַ פאַראַבלטע האַט זי
זיך געשלעפט איבער חורבות, דערשלאָגן זיך צו פרעמדע
שטעט, וווּ מענטשן האָבן געשטראַמט, — ווי קיינער וואַלט
אויף דער וועלט ניט געפעלט.

זיצט זי אויפן דעק פון דער
שיף. ערגעץ ווייט הינטער איר יאַגט די „פאַמערייקע“ צום
ים. און די שיף דערווייטערט זיך. שווימט צו אַן אויסגע-
טרוימטן ברעג.

געשעט עס אויף דער וואַר? —
און יאַסעלע? — דאָס „גאַלדן קריגעלע“?

אַן עדות איז די אַזיערע. אַט
די, וואָס זי האָט מיט קינדערשע, ליכטיקע אויגן דערזען
ווי אַ גרויסן ים.

דאַרטן ביי איר ברעג שטייט
נאָך די מיל. איר ראָד דרייט אין ווייסן, צעיושעטן שוים.
מאַלט דעם קאַרן וואָס וואַקסט אויף יענע פאַראַקערטע
פעלדער.

און פּאַנטשיק? — דער גויישער
מילנער אין פויערישן פעלץ, אַט דער וואָס האָט גערעדט
ידיש מיט האַרטע ריישן און אַזוי זי געשראַקן? — אויך
ער איז אַן עדות.

ער וויל אַבער ניט זען ווי ביי-
נאַכט, אין שיין פון דער לבנה, באַווייזט זיך יאַסעלע. ער
קומט פון אונטער דעם פאַרזייטן פעלד איבער אים, און
פאַרנעמט זיך צו דער אַזיערע. לייכט האַלט ער זיך איבערן
וואַסער. קומט צו ביז דער אַנדערער זייט און רייסט אויס
פאַר איר אַ בלום, אַ „גאַלדן קריגעלע“.

פון שטענגל רינען רויטע טראָ-
פנס. פאַלן שווער אין וואַסער אַריין. יאַסעלעס אויסגע-
שטרעקטע האַנט ווערט אַלץ לענגער און לענגער. איבער
אַלע ווייטן ציט זי זיך צו דער שיף, צו איר.

זי הערט ווי דער ים — די בריי-
טע, טיפע אַזיערע רוישט. קלאַגט מיט איר פאַרשטומטן
צער.

די שיף שניידט צום ברעג.

7

ש ט י י נ ע ר

— זינג בעניע, זינגסט שיין!
— א שמחה — האָט אַ זאָג געטאָן מרדכי מיט אומעט
אין קול.
— זאָל נאָר ניט רעגענען היינט האָט דבורה זיך אָפּגערוּפּן.
די זון האָט זיך געטונקט. אָט איז זי אויפגעקומען מיט אַ היץ
און באַלד האָט איר פאַרשטעלט אַ וואַלקן.
שוין גאַנץ פרי איז דבורה געווען אין געוועלבל. איינגעקויפט
אַלץ צוצוגרייטן פאַר די געסט. זענען איצטער אַלע געזעסן אין
סאָד, ביים טיש, אונטערן גרויסן עפלבוים. פון צייט צו צייט האָט
אַ יאָג געטאָן אַ ווינט, צעשאַקלט די געדיכטע צווייגן, געשאַטן
מיט פאַרטריקנטן אָפּבלי פון די נאָך פיטשינקע עפעלעך.
— וועט עס פאַרטרייבן די וואַלקנס, אַדער ברענגען רעגן? —
האָט זיך דבורה געחקנט אויפן קול, צעטיילנדיק די גלעזלעך.
חנה האָט שטיל געעפנט דעם טויער און גאָר שטיל צוגעקומען
צו די געסט. שוין אַ היפשער עולם געווען. זיך באַגריסט מיט אַלע,
האָט זי זיך אַראָפּגעלאָזט אויפן גראַז אונטערן קארשן-בוים,
אַפרוען פון וועג.
— שוין ראָז די קארשן — האָט זי זיך געוונדערט — באַלד
ווערן זיי רויט.
— נו, מרדכי — איז נחמן געווען צופרידן — האָבן מיר אַלע
דערלעבט צו זיצן ביי דבורה אין סאָד.
מרדכי האָט צוגעשאַקלט מיטן קאָפּ און דער אומעט האָט
אים אַרויסגעקוקט פון די אויגן.
צווישן אַלע זיינע פריינד, איז ער געווען צום שטאַרקסטן
געענדערט. געווען אַמאָל אַ לעבעדיקער יונג, אַ פריילעכער. קיינער
פון זיין משפּחה איז ניט געבליבן. דרייט ער זיך אַרום אַ ניטדאַקער.
געוואָרן אַ שווייגער.

ביים טיש איז געווען טומלדיק און בעניען האָט זיך קענטיק געוואָלט זינגען. אומבאַמערקט האָט ער זיך פאַרקליבן אָן אַ זייט, ביי די בלומען און געצויגן אַ ניגון.

— בעניע, זינגט. איר זינגט שוין — האָט חנה שטיל באַמערקט.
— קוים איך בין צו אייך דערקראַכן — איז גיטל אַריינגעפאַלן אַ צעהיצטע. — פאַרבלאַנדזשעט אין דער אַנדערער זייט. שטענדיק בלאַנדזשע איך!

— בלאַנדזשען איז אַ גרויסער ענין — האָט מאיר זיך אַפּגע-רופן. אויף זיין אופן גערעדט פאַמעלעך, ווי ער זאָל ציילן די ווערטער. — צוליב דעם וואָס איך האָב פאַרבלאַנדזשעט, לעב איך. ער האָט זיך פאַרטיפּט אין אַ שמועס מיט בערען. דערציילט אים, ווי אַזוי ער האָט פאַרבלאַנדזשעט און אַליין ניט געוואָסט, אַז דאָס מיידט ער אויס די „עס-עס“.

— ווי שוין עס איז געוואָרן — האָט שרה אַ זאָג געטאָן. פאַרריסן דעם קאַפּ, פאַרמאַכט די אויגן, די זון זאָל איר בריען גלייך אין פנים אַריין.

— זאָל נאָר דער ווינט אונדז ניט אַפּטאָן — איז נאָך דבורה אַלץ ניט געווען זיכער מיטן וועטער.

— איך קאָן ניט — האָט זיך מרדכי פאַרענטפּערט פאַר שיינען, וואָס איז צוגעשטאַנען צו אים מיט אַ גלעזל — אַז איך זיך ביי אַ טיש און נאָך ביי אַזאַ יום-טובדיקן, טראַכט זיך וועגן דעם הונגער און דער שרעק איז לאַגער. שוין אַזוי פיל יאָרן אַוועק און איך קאָן זיך דערפון ניט באַפרייען.

— געדענקסטו דעם שמוציקן ביין, וואָס דו האָסט געקריגן פאַר דיינע פאַפּיראַסן, האַ, מרדכי?

נן, יא. איך האָב דאָך ניט גערייכערט.

— האָסט ניט אַנדערש געוואָלט ווי זיך טיילן מיט אונדז. אויף דריי גלייכע חלקים צעטיילן. און הונגעריק זענען מיר געווען. איי, איי ווי הונגעריק. מיט אַ שטיין אויף אַ פּיען האָסטו געהאַקט אין אים און צעבראַכן. האָט יעדער גענאָגט זיין חלק. אוי, ווי מיר האָבן זיך געקוויקט דערמיט.

מרדכי האָט געהערט מיט אַן אַראַפּגעלאַזטן קאַפּ. צוגע-

שמייכלט פארשעמט. גוט איז אים געווען די דערמאָנונג, אַז ער האָט געהאַט דעם כּוּח זיך צו טיילן מיטן ביין. ביים אַנדערן ברעג טיש האָט מען זיך דערציילט מעשיות פון שטעטל. זיך אַריינגעצויגן אין דערמאָנונגען. חנה איז געזעסן אָפּגעזונדערט אונטערן קאַרשן-בוים, מיט די הענט אַרומגענומען די קני.

מאירס דערציילן האָט אַלעמען שטיל געמאַכט. — פרייטיק פלעגט רב אברהם דער פרוש לאָזן דאָס לערנען און אַוועקגיין פון בית-מדרש — האָט ער גערעדט פאַמעלעך ווי ציילנדיק די ווערטער. ווען ער איז געגאַנגען דורך דער טעפּער-גאַס, האָט ער סיי קינדער סיי דערוואַקסענע אַנטקעגנגעטראַגן דעם „גוטמאַרגן“. אַ הדרת-פנים געווען. מיט אַ לאַנגער ווייסער באַרד. תמיד אַ צעשמייכלטער. דורך ברוך דעם גלעזערס גאַרטן פלעגט ער זיך פאַרנעמען צו דער לאַנקע און פון דאָרטן אַראָפּגיין צום טאַל. שעהען לאַנג איז ער געבליבן ביים קוואַל. אַזאַ ריינער, שפרודל-דיקער קוואַל האָט דאָרטן דורכגעשלאָגן. אַ געשמאַק, גוט וואַסער. אַהין פלעגן דאָס מאַמעס שיקן זייערע קינדער נאָך וואַסער אויף שבת-טיי.

רב אברהם פלעגט פאַרהייבן די פאַלעס, זיך אויסציען אויפן גראָז און פאַר יעדן קינד אַנשעפּן, אַרויסציען די פולע עמערס. מיט מיין קליינער שוועסטערל פלעג איך גיין. נאָך קאַראַפּוזשיקעס געווען. נאָר אַ העלפט פון עמער פלעגט רב אברהם אונדז געבן. — גענוג אויף אַ ליאַק — פלעגט ער שמייכלען — אַליין עס דערטראַגן ביזן בערגל. אַ צופרידענער פלעגט ער בלייבן שטיין, נאָכקוקן ווי מיר האַלטן דעם עמער פון ביידע זייטן הענטל. ווי מיר שטעלן זיך אַפרוען. און אַז מיר זענען געגאַנגען ווייטער, איז ער אַוועק צוריק צום קוואַל. וויפל יאָרן שוין אַוועק, וויפל גיהנומס שוין אַדורך און כּיזע נאָך איצטער די פרייד אויף זיין פנים. ווילט איר דאָך וויסן ווי אַזוי ער האָט פאַרענדיקט ? — לאַמיר וועגן דעם ניט רעדן — האָט דבורה זיך געבעטן. ניט געוואַלט פאַרשטערן די שמחה. — אַז מען רעדט שוין וועגן ערב שבת — איז נחמן אים אויך

אריינגעפאלן אין די רייד — וועל איך אייך דערציילן עפעס, וואס מיט מיר האָט פּאַסירט ביי אונדז אין שטעטל.

— ווי אזוי די מענטשן האָבן געהייסן, געדענק איך ניט. פאַר-געסן. אַ סך זאַכן פאַרגעסן. איך זע עס אָבער פאַר די אויגן: אַ קליין שטיבל, אַ ליימענער דיל. אַ גאַר גרויס פירהויז. עפעס אַ מיידעלע האָט זיך דאָרט אַרומגעדרייט. דער עיקר געדענק איך גוט די יידענע. פרייטיק, נאָכן חדר, פלעג איך איר ברענגען חלות, וואָס די מאַמע פלעגט שיקן. יעדן פרייטיק האָב איך זיי אַהיז געטראָגן.

שרה רייסט איבער איר שמועס מיט בערען, ביידע קוקן צו נחמנען. אויך חנה ווערט נייגעריק. זי רוקט זיך צו נענטער.

— בסוד פלעגט זי שטענדיק נעמען די חלות ביי מיר בעת-מעשה באַגיסן זיך מיט אַ רויטקייט. פאַרשטאַנען האָב איך ווייניק. אויך איך פלעג אַראַפּלאַזן די אויגן און אַ פאַרשעמטער אַנטלויפן אַהיים.

אויפן דערבייזיקן הויף, ביים שכן, פון וואַנען עס האָט גע-שמעקט מיט געקאָסעטן גראַז, האָט זיך צעבילט אַ הונט. דערשראָ-קענע הינער זענען מיט אַ קוואַקעריי געשפרונגען אויפן פלויט האָבן זיך אַלע פאַרקוקט אַהיז.

— דערצייל מירדכי, דערצייל ווייטער — האָט מען באַלד אַנגעהויבן בעטן.
— דערצייל.

— יא, איז איין מאַל, איך ווייס ניט וואָס עס האָט פּאַסירט, צי איז עס קורץ-פרייטיק געווען? קאָן איך עס איצטער געדענקען? איך דערמאָן זיך נאָר, מיר זענען שוין אַלע גרייט געווען אַרויס-צוגיין דאָווענען, האָט די מאַמע עפעס שטילערהייט אַ זאָג געטאָן דעם טאַטן און ביידע זענען געוואָרן זייער באַזאָרגט.
„פאַרגעסן“ — האָט די מאַמע געבראַכן די הענט — אזוי ווי אין טויט פאַרגעסן“.

קורץ. מען האָט מיך אַוועקגעשיקט מיט די חלות. געהאַט אַפילו טענות צו מיר, וואָס איך האָב נישט דערמאָנט. בין איך אַ שולדיקער געלאָפן. אַריבערגעשפרונגען דעם פלויט. נאָך געהאַט צוויי גלייכע

פיס. אריין אין דעם טונקעלן פיררהויז. איך עפן, נישטאָ קיינער. יידן! איך זע פאַר די אויגן די מנוחהדיקע שטילקייט, די שבת־דיקייט דאָרטן. דאָס גאַנצע שטיבל אָנגעפראָפט מיט שבת. אויפן טיש אַ ווייס טישטוך. אַנטקעגן די ברענענדיקע ליכט, פאַרשפרייט אַ טישטעכל איבער חלות. און שטיל איז ווי אין אַן אויער. וויפל מיינט איר, בין איך אַלט געווען? עס האָט מיך געשראָקן דאָס זיין אַליין אין אַ פרעמדער שטוב. איך בין אומזיסט געלאָפן, איז מיר איינגעפאַלן. און געוואַלט זיך גלייך פאַרנעמען צוריק. בין איך אָבער נישט געווען זיכער צי דאָס וועט געפעלן טאַטע־מאַמען. קלער איך מיר איך וועל אַוועקלייגן אונדזערע חלות לעבן די און פטור. איך גיי צו, הייב אויף דאָס טישטעכל און דערזע שטיינער. אונטערן טישטעכל ליגן צוויי פשוטע גרויע שטיינער.

חנה הערט ווי אין פיבער. זי פילט ניט ווי זי בייט דאָס אָרט. אַט איז זי שוין דערקראַכן צום גאַר נאַענטן בוים. זיך אָנגעשפאַרט אַן אים. אָנגעשטרענגט קוקט זי אויף נחמנען.

— איך האָב גיך אַוועקגעלייגט די חלות. צוגעדעקט זיי. געכאַפט די שטיינער און אַנטלאָפן ווי פון אַ שרפה. אַוועקגעוואָרפן זיי ערגעץ אויף אַ גאַרטן. עס האָט מיך געיאָגט דער קינדערשער פחד צי האָט כאַטש קיינער ניט געזען וואָס איך האָב אָפגעטאַן. חנה קאַרטשעט זיך ווי אין אַ פראַסט.

— זי האָט ניט אויסגעטראַכט מיין מאַמע.

זי פירט אירע הענט ביז די אַקסלען און אַראָפּ, וויל באַהערשן דאָס רונצלען זיך פון איר הויט.

— און ביי אונדז האָט פאַסירט — רופט זיך אַן שייע.

חנה הערט שוין אָבער מער גאַרנישט. זי איז ווייט.

...די גאַנצע פּאָדלאָגע איז באַלייגט מיט סטרוזשקעס, דער טאַטע העבליעוועט ברעטער. ער קלאַפט. זעגט. וואַרפט אַן פול קליינע פירקאַנטיקע קלעצלעך. זי קלייבט זיי. בוויט דערמיט אַ הויז, אַ בריק. אונטערן בריק ציט זי לאַנגע סטרוזשקעס — אַ טייך. און שפעטער?

...דער וואַרשטאַט שטייט אין פיררהויז. אויף אים אָנגעוואָרפן אַלטע קאַשיקעס. אַ פאַרושאַווערטער עמער, אַ קיילעלע צו שטעלן

קרויט. דער טאטע אַרבעט ניט. די שטוב זעט אויס ליידיק און גרויס. צו עסן איז דאָ ווייניק. פאַרזייט די מאַמע דאָס קליינע גערטנדל, הינטערן שטוב. זי רופט עס די „חיונה“.

מיין מאַמע. זי בעט נאָר ביי גאָט, אַז דער טאטע זאָל זיין געזונט, אַז דער רבוננו של עולם זאָל אונדז צושיקן ברויט. דאָס איבעריקע וועט שוין געבן די „חיונה“. אַ מערל, אַ רעטעכל, אַ ציבעלע. און ווען עס ווערן רייף די אוגערקעס איז שוין „נאָר ניט צו פאַרזינדיקן“.

...דער טאטע זיצט אין דער היים. אַמאָל אין בית-מדרש. די שטוב ווערט אַלץ ליידיקער. אַפילו די פירקאַנטיקע קלעצלעך, וואָס זענען צום שפילן זיך, פאַרשווינדן ביסלעכווייז. די מאַמע פאַר-ברענט זיי. אויפן פענצטערל אין פירהויז ליגן שטיינער. קאָן מען זיך אויך שפילן דערמיט. זיי זענען די בערג, צווישן זיי אַ טייכל. הינטערן טייכל אַ „חיונה“ אַרומגעצוימט מיט שפענדלעך.

„נאָר ניט די שטיינער“ — נעמט זיי די מאַמע צו און לייגט זיי צוריק אויפן פענצטערל. זיי זענען ריינע. זי דאַרף זיי צוצו-פרעסן די קרויט אין קיילע.

...די שטיינער לאָקן אַבער. דווקא די. אַזעלכע פאַרקייילעכ-טיקטע, גלאַטע זענען זיי. ווען די זון שיינט דורך דעם קליינעם שייבל, ציען זיך די שטראַלן אין שטויביקע פעדים, גלייך אויף זיי. בייטן זיי זייער קאָליר. ווינטער בלישטשען זיי ווי זילבער. אפשר איז אליהו הנביא געווען און געמאַכט פון זיי זילבער? קוים אַבער רירט מען זיי אָן, ברייען זיי. שטעכן די פינגער. די מאַמע זאָגט, אַז טראָץ דעם קומט ער, אליהו. פון הימל קומט ער. זומער איז ער כמעט יעדע נאַכט אויף דער „חיונה“. אַנדערש וואָלטן נישט אַזוי געוואַקסן די גרינסן. און וואָלטן די אוגערקעס געקאַנט אַזוי שמעקן?

חנה געדענקט גוט איר פאַרדרוס, ווען אליהו הנביא איז דאָך ניט אַריין פסח צו זיין כוס. בעת די טיר איז געווען אָפן און אַלע האָבן אַזוי געוואַרט אויף אים. און געוואָסט האָט זי, אַז ער איז גאָר נאָענט. זיך אַראָפּגעלאָזט פון די וואַלקנס אויף דער „חיונה“. גלייך צו דער בייט, ווי עס וואַקסן זומער די אוגערקעס.

...אין שטוב איז אומעטיק. זעלטן עס ווייזט זיך עמעץ. ס'טרעפט אן אַרעמאָן שטעלט זיך אַריין אין טיר. שטרעקט אויס די האַנט. דער מאַמעס קאַליר פון פנים בייט זיך. זי קוקט אויפן טאַטן. ער הוסט, שפייט אין נאַזטיכל. פון שענקל נעמט זי אַרויס אַ שטיקל ברויט, שניידט אַפ אַ פענעץ און דערלאַנגט דעם פרעמדן. ער וויל ניט. בעט אַ פרוטה. קיין פרוטה האָט זי ניט. איז ער בייז. טוט אַ זעץ מיט דער טיר. זי זאָגט, די מאַמע, אַז אליהו הנביא פאַר- שטעלט זיך פאַר אַן אַרעמאָן. וויל ער ניט מסתמא מען זאָל אים דערקענען. מאַכט זיך פאַר אַ בייזן. אַזוי טרויעריק בלייבט זי אַבער נאָך זיין אַוועקגיין.

ווי גרוי נחמן איז שוין — זעט זי אין איר פאַרטראַכטיקייט. נחמן פילט אַז זי קוקט אויף אים. זייערע בליקן באַגעגענען זיך. אַ וויילע צעטומלט עס איר. זי קוקט אַרום זיך. דער עולם איז לעבעדיק. מען רעדט הויך. שרה לאַכט. נחמן האָט אַוועקגעקוקט. אַנגעבויען זיך צו מרדכי, הערט וואָס יענער רעדט, ער איז אומע- טיק, מרדכי. ווידער קוקט זי צו נחמען. איר דאַכט זיך זי רופט אים ביים נאָמען און ער הערט ניט.

...עס איז שפעט. די מאַמע האָט שוין געבראַכט די אוגערקעס. האַרט פאַר ליכטבענטשן רייסט זי זיי אויס. דער טאַטע זאָל האָבן וואָס פרישערע צו שלוש-סעודות. אויפן טיש ליגן שוין חלות אונטערן טישטעכל. אַ שוואַרץ ברויטל לעבן זאַלץ-מעסטל. די מאַמע, ביי די ליכט, פאַרשטעלט די אויגן. בענטשט אונטערן אַראַפהענגענדיקן שאַל.

...מיר גייען פון דאָווענען. אַלע דריי. דער טאַטע האַלט מיין הענטל אין זיין דלאַניע. אין שטוב זינגט דער טאַטע „שלום-עליכם“. מאַכט קידוש. די מאַמע איז זייער בלייך, נעמט פון אים די אויגן נישט אַראָפּ. ער מאַכט המוצא, דעקט אַפ די חלות און זי לאַזט אַרויס אַ מאַדנעם קוויטש. אַ רגע קוקט דער טאַטע מיט אַן אַפן מויל. ציטערנדיק פאַרענדיקט ער די ברכה. אַ צעטראַגענע לויפט די מאַמע אַרויס אין פירהויז, קומט אַ צעפלאַמטע צוריק. זי טאַפט דאָס אַפגעשניטן שטיקל חלה, וואָס דער טאַטע האָט איר צוגע-

טיילט. מאַכט אַ ברכה און נישט זיכער, גאָר פאַרזיכטיק טראַגט זי
עס צום מויל.

זי האָט נישט אויסגעטראַכט, מיין מאַמע. די שטיינער זענען
טאַקע מער אויף דעם פענצטערל נישט געווען. זיי זענען פאַר-
שוונדן.

אין יענעם יאָר איז אויך דער טאַטע אַוועק. פון שרה-לאה
דער נייטערקעס פענצטער, האָט זי נאַכגעקוקט, ווי מען האָט דעם
טאַטן אָפגעפירט צום בית-עולם. מיט דער זעלבער גאַס, דורך
וועלכער מען האָט עטלעכע יאָר שפעטער געטריבן אַלע אין געטאַ.
דורך דער בית-עולם-גאַס, וואָס איז אַזוי נאַענט פון די גריבער.
ווי רחוק מיין מאַמע איז געגאַנגען — זעט חנה — איך האָב זי
געהאַלטן אונטערן אַרעם און זי האָט מיך געטרייסט. „ער וועט
קומען, מיין קינד, גלייב אים. אין דער לעצטער רגע קאַן ער קומען
מיטן נס. ער פאַרשפעטיקט נישט.“

בין איך עס מיין מאַמעס נס?

אַזוי ווייט בין איך שוין דעמאָלט געווען פון אליהו הנביא.
שוין לאַנג מער אויף אים ניט געוואָרט. און דו, מאַמע טייערע,
האַסט נאָך אַלץ געפרוווט מיך איבערבעטן מיט אים. נאָך אַ מאָל
און נאָך אַ מאָל דערציילט ווי אַזוי ער איז אַ פרייטיק געווען ביי
אונדז אין שטוב און פון שטיינער געמאַכט חלות. פאַרזיכערט מיר,
אַז איך אַליין האָב זיי געגעסן. און אַז אויף דעם, וואָס האָט געהאַט
די זכיה צו עסן חלה פון אליהו הנביא, קאַן דער טייוול קיין שליטה
ניט האָבן. און דו...

— נחמן... נחמן טייערער האָט חנה פלוצעם אויסגערופן ניט
מיט איר קול — דאָס זענען אונדזערע שטיינער... מיין מאַמעס
שטיינער וואָס דו האָסט פאַרביטן אויף אליהו הנביאס חלות!
עס איז געוואָרן טויט-שטיל.

נחמן האָט זיך האַסטיק אויפגעהייבן פאַרקרימט פון ווייטיק,
געכאַפט זיך ביים געראַניעטן פוס.

אַנטשוויגענע האָט מען געקוקט ווי ער רוקט זיך אַרויס פון
הינטערן טיש, גייט צו חנהן.

מאָדנע, לאַנג האָט עס געדויערט.

מיט הבלס צייכן

זי איז אריינגעקומען אין עס-זאל א ביסל פארשפעטיקט. געגאנגען גיך. די גרויע האָר צעשוּיבערט, דעם קאַפּ פּאַרוּיס, ווי זי וואָלט עס דורכגעשניטן דעם וועג. ביים לעצטן טישל, וווּ מען האָט אָנגעוווּזן איר פּלאַץ, זיך אַוועקגעזעצט, אָן צו זאָגן אַ וואָרט. דערזען אַז אַלע עסן שוּיז, האָט זי אַ כאַפּ געטאַן איר ליידיקן טעלער און געלאָפּן צוריק מיטן זעלבן וועג, וואָס זי איז געקומען. — ווּוּהיזן לויפּט זי ? — האָט מען געפרעגט.

— נאָך זופּ — האָט זי געענטפּערט, ניט אומדרייענדיק זיך צו קיינעם.

— מען דאַרף וואָרטן — האָט די קראַנקן-שוועסטער איר דער-קלערט. זי האָט זיך צוריקגעקערט און געבליבן זיצן צוגעשפיצט צו דעם, וואָס עס וועט געשען.

ערנסט האָט זי נאָכגעקוקט דער סאַרווערין, וואָס האָט איר אַריינגעבראַכט זופּ. זי האָט שווייגנדיק זיך גענומען עסן. ניט געלייגט דעם מינדסטן אַכט אויף קיינעם אַרום זיך.

די שטענדיק פּריילעכע אירען האָט אָנגעוווּזן אויף איר און בעת-מעשה, געדרייט דעם פינגער ביים שלייף. דער עולם האָט פאַרשטאַנען און צוגעשמייכלט.

מיט אירענס דיאָגנאָז פּון „אַ צעדרייטע“ איז זי איינע אַליין אַרומגעגאַנגען אין פאַרק. די אויגן איז זשורנאַל און געאַרבעט אויף רעבוסן.

שרה האָט איר נאָכגעקוקט. דערפילט אַ שייכות מיט דער דאָזיקער פּרוּי. שוּיז געוויסט, אַז ווען זי ווערט מיד, זעצט זי זיך אַפּגעזונדערט אין דער אַלייע, אונטער אַ בוים. תמיד די ברילן אויפן שפיץ נאָז. דעם בלייער איז האַנט און טוט דאָס איריקע.

די זון דורך די ביימער האָט זיך דערקליבן אַהין. געברייט. זי

האָט עס ניט געפילט. שרה האָט זיך אַוועקגעזעצט נאָענט צו איר.
זי האָט דעם בליק ניט אויפגעהויבן.

— ערגעץ וווּ האָב איר אייך געזען. — האָט שרה דאָך גע-
פרווט אַנבינדן אַ שמועס און צום ערשטן מאָל זי אַנגעקוקט פון
נאָענט.

זי איז געווען צו דיק. אַנגעטאָן נאָכלעסיק. איר פנים שוין
היפש צעקנייטשט אָבער דעליקאַט, מיט בולטע סימנים פון שיינקייט.
אויפן האַלדז האָט זי געטראָגן צוויי קייטעלעך. איינס מיט אַ מגן-
דוד, דאָס צווייטע מיט לוחות.

לאַנגזאַם האָט זי אויפגעהויבן דעם קאַפּ. אַ ביסל שפעטער
אַפגעריסן איר בליק פון זשורנאַל. אויסגעטאָן די ברילן און קורץ
געפרעגט:

— איר וווינט אין פאַריז? אין וועלכן אַראַנדיסמאַן?
— אין צענטן.

— האָט איר מיר ניט געזען. איר וווינן אין זיבעטן. — גלייך
אַנגעטאָן צוריק די ברילן און פאַרטיפט זיך אין זשורנאַל.
— איר זע אייך תמיד אַרבעטן אויף רעבוסן — האָט שרה ניט
אַפגעלאָזט.

זי האָט ווידער אויפגעהויבן דעם קאַפּ, ווידער אויסגעטאָן די
ברילן. זי אַנגעקוקט גלייכגילטיק און זיך פאַרטראַכט.

— עס פאַרנעמט מיר. איר בין תמיד אַליין — האָט זי זיך ווי
פאַרענטפערט. — גיין אין וואַלד איז אָבער בעסער. אַ סך בעסער.
— אַליין? אין וואַלד אַליין?

— איר בין שטענדיק אַליין. איר קלייב דאָרטן שוועמלעך.

— אויף שוועמלעך מוז מען זיך גוט קענען.

— קען איר זיך. דאָס קען איר זייער גוט — האָט זי זיך שוין
אַריינגעצויגן אין שמועס. — איר האָב זיך גענומען צו קלייבן
שוועמלעך, ווייל זיי וואַקסן אין וואַלד. איר האָב זייער ליב דעם
וואַלד. כ׳גיי און גיי. איר טאָר זיך נאָר ניט אָפשטעלן. ניט זעצן זיך,
ניט ליגן. אַ, ניין. דאָס ניט. קוים הייב איר אַן רוען, איז פאַרפאַלן.
כיועל ניט קענען גיין ווייטער.

— האָט איר ניט מורא צו גיין אזוי אין וואַלד?

לאנג און פאַרשנדיק האָט זי געקוקט אויף שרהן. די קנייטשן אויפן שטערן זענען געוואָרן טיפער. מען האָט געזען אַז זי ישובט זיך.

— מורא? — האָט זי ענדלעך זיך אָנגערופן — איך בין געווען אין אוישוויץ. וואָס קען מיך שרעקן דער וואָלד? ער איז דאָך גוט. מען קען זיך דאָרטן באַהאַלטן. עס איז שטיל. קיינער איז נישטאָ, איז נישטאָ פאַר וועמען מורא צו האָבן. כ'גיי אַזוי אַליין און קלייב מיר שוועמלעך. די פייגל, די האָזן טוען נישט קיין שלעכטס. זיי...

עס האָט זיך דערהערט אַ סיגנאַל. אַן אַמבולאַנס איז אָנגע-קומען מיט דער אַלייע, זיך אָפּגעשטעלט ביי דער טיר פון אָפרו-הויז. דער שאַפער האָט אַרויסגערוקט דאָס בעטל און געהאַפּן אַראָפּגיין אַ פרוי, וועלכע האָט זיך קוים געהאַלטן אויף די פיס. זי איז לאַנגזאַם געאַנגען צו דער ביוראַ. ער האָט נאָכגעטראָגן איר וואָלזקע.

ביידע האָבן נאָכגעקוקט. אַז מען האָט זיי שוין נישט געזען האָט שרה ווידער אַ פּרעג געטאַן:

— איז עמעץ געבליבן פון אייער משפּחה? פון וואַנען קומט איר?

זי האָט לאַנג געשוויגן. געקוקט אויף שרהן און ענדלעך שטיל זיך אָפּגערופן:

— איך שטאַם פון אונגאַרן. ניין. איך האָב נישט קיינעם. קיינער נישט געבליבן פון מיינע. איך וויל נאָך איין מאָל פאַרן אַהין. זיין אויפן אָרט, וווּ עס ליגן מיינע עלטערן.

— זענען זיי געשטאַרבן פאַר דער מלחמה?

— די דייטשן האָבן זיי אומגעבראַכט. כ'זועל זוכן, וויל וויסן וווּ.

— צימער זעקס! מאַדאַם מאַראָ! — האָט די רוימערין גע-רופן פון באַלקאָן — צימער זעקס צום טעלעפּאָן!

— איך לויף! — האָט זיך אַ פרוי קוים אויפּגעהויבן פון שטול. זאַגט מייין מאַן ער זאָל נישט אַוועקלייגן דאָס טרייבל און אַז איך לויף. עס וועט אים פרייען!

— איך קען שוין אפילו אַזעלכע וואָס שפּרינגען — האָט
זשאַטלעך זיך געוויצלט — קוקט ווי זי לויפט!
— אַ שאַד זי איז ניט געפאַרן אין מאַנטרעאַל צו דער אַלימ-
פיאַדע!

די פּרויען אַרום האָבן געלאַכט. געזוכט זיך צו מאַכן פּריילעך.
זי האָט דאָס אַלץ ניט געזען, ניט געהערט.
— איך וויל פאַרן אַהיין. וויל וויסן וווּ. געפינען דאָס אַרט
וו... — זי האָט געקוקט פאַר זיך און ניט דערזאָגט. איר קול איז
אויסגעגאַנגען. באַלד זיך געכאַפט. אַנגעטאַן די ברילן און אַראָפּ-
געלאָזט דעם קאַפּ צום זשורנאַל.

— ווייסט איר אפשר ווי הייסט דער ניינטער דעפּאַרטאַמענט?
איך דאַרף עס צו לייזן דעם רעבוס.
— ניין — האָט שרה געענטפּערט.

— איך האָב געוויסט און פאַרגעסן. נאָר איך פאַרגעס. און
תמיד ניט דאָס, וואָס איך וויל. דאָס וואָס איך וויל פאַרגעסן, קען
איך ניט.

דאָס גלעקל האָט געקלונגען. גערופן אויף קאווע. פּרויען
זענען אַראָפּ פון די ליגשטולן. אַרויסגעקומען פון אונטער די
ביימער. מיט די אַלייען געגאַנגען צום עס-זאַל.

— איך גיי ניט — האָט זי געזאָגט, קוקנדיק אין זשורנאַל —
אַז איך טרינק קאווע עס איך צו ברויט. כ'בין צו דיק. דאַרף
ווייניקער עסן. איר ווילט גיין? — האָט זי אויפגעהויבן דעם קאַפּ —
זי האָט אַבער ניט געוואַרט אַז שרה זאַל ענטפּערן און אַנגעהויבן
רעדן מיט באַדויער:

— צוליב דער טריקעניש וועלן היי-יאַר קיין שוועמלעך ניט
זיין. איך בין שוין געווען אין וואַלד פון שאַנטיאי. דאָ ניט ווייט הייבט
ער זיך אַז. מען דאַרף אַראָפּגיין די טרעפּלעך צום בריק און זיך
פאַרנעמען הינטערן וואַקזאַל. כ'האָב אַ סך שפּאַצירט. אַוועקגע-
גאַנגען ווייט און געפונען אַ גרויסן שמאַלץ-שוואַם. ראיז אַבער אין
גאַנצן צעווערעמט. ווילט איר אים זען? כ'האָב אים געוויזן דער
דירעקטאָרין, איז זי געווען אומצופרידן. האָט זיך געבייזערט, אַז
איך האָב ניט קיין רעכט אַרויסצוגיין פון פאַרק. זי איז אַבער

א וווילע. האָט מיר געגעבן אַ באַזונדער צימער. און איר? וווּ
ווּינט איר?

ווידער האָט זי ניט געוואָרט אויף קיין ענטפּער און דערציילט,
אַז זי איז צופּרידן צו וווּינען אַליין. אַלץ וואָלט זייער גוט געווען
— האָט זי צוגעגעבן — איר קען אַבער ניט שלאָפּן. און קוים
שלאָף איר אַיין, חלום איר. שוין בעסער ניט איינצושלאָפּן.
— וואָס זעט איר אין חלום?

— בילדער, בילדער. — האָט זי זיך פאַרקרימט ווי פון ווייטיק.
נאָך אַ לאַנגע פּויזע זיך אַנגערופן. — אַמאָל, איר בין געווען יונג,
האָט מען געזאָגט איר וועל זיין אַ מאַלעריין. איר האָב אַ סך
געמאַלן. איצטער ניט. איר מאַל ניט מער. — איר קול איז געוואָרן
שטיל, פאַרטרוילעך — אַבער אין חלום זע איר זיי, די ניט-געמאַלטע
בילדער. שוין פאַרטיקע, איינגערעמטע הענגען זיי אויף די ווענט.
היינט האָב איר געזען אַ בילד פון זיך אַליין. דער האַלדז האָט זיך
אַבער באַוועגט אין דער ראַם. געדרייט דעם קאַפּ נאָך מיר, וווּ
נאָר איר בין געגאַנגען: אַזוי און אַזוי, האָט זי געוווּזן — ער האָט
מיר נאָכגעקוקט. ניט געקענט זיך באַהאַלטן פון אים. אַזוי אומ-
היימלעך זענען די בילדער וואָס קוקן מיר נאָך. שוין בעסער ניט
איינשלאָפּן. קענט איר שפּילן שאַך? מיר וואָלטן אין אַוונט גע-
שפּילט צוזאַמען.

ווען עס איז געוואָרן אַוונט האָט מען אַנגעשטעלט פּלאַטן.
די פּרויען וואָס האָבן זיך געפּילט בעסער, האָבן געטאַנצט אין
גרויסן זאַל. פאַרלעך האָבן זיך געדרייט אין אַ טאַנאַ. אויך זי
מיט דער יונגער קראַנקן-שוועסטער. זי האָט געטאַנצט פּלינק, זייער
געשיקט. נאָר איר פנים אַנגעשטרענגט, ווי בעתן לייזן די רעבוסן.
דער דיסק איז אויסגעגאַנגען, האָבן זיך אַלע געזעצט רוען.
נאָך אַ פּויזע האָט די קראַנקן-שוועסטער אַנגעשטעלט אַ צווייטן
דיסק און ווידער האָבן פאַרלעך זיך געדרייט אינמיטן זאַל. אַרום
איז מען געזעסן און זיך צוגעקוקט. זי האָט זיך פאַרקליבן אין
אַ ווינקל, אַפּגעזונדערט פון אַלע. פּלוצלונג זיך אַ הייב געטאַן פון
אַרט און איינע אַליין זיך אַוועקגעדרייט אין זעלבן ריטם. מיטגע-
מאַכט די זעלבע באַוועגונגען. אינמיטן, זיך פאַרגעסן. געבליבן

שטיין. באלד אבער האָט זי פאַרוואָרפן דעם קאָפּ אַהינטער און לייכט אַוועקגעטאַנצט, געשיקט אויסגעמיטן די פאַרלעך אויפן זאַל. ווער, פון אַרום, עס האָט זי באַמערקט האָט צוגעשמייכלט. אויך דער דיסק איז אויסגעגאַנגען. אַלע זענען שוין געזעסן אויף די ערטער. און זי האָט נאָך אַלץ געטאַנצט. פון דאָ און דאָרט האָט זיך דערטראַגן אַ לאַכן. צו איר איז עס ניט דערגאַנגען. זי איז געווען שטאַרק פאַרנומען. זיך געבויגן אַהין, אַהער. אַ טראַט פאַרויס, אַ טראַט צוריק. פלוצלונג געבליבן שטיין אינמיטן זאַל. זיך אויסגעצויגן גלייך און שטייף. לאַנגזאַם געדרייט דעם האַלדז רעכטס און לינקס. די אויגן האָבן דערשראַקן געזוכט אין איין זייט, אין דעם אַנדערן. „אַזוי און אַזוי“, ווי דאָס בילד אין דער ראַם פונעם חלום.

עס איז געוואָרן אומהיימלעך, שווער צוצוקוקן.
 — אַט האָט איר אַ טאַג — האָט זשאַקלין געקוועטשט מיט די פלייצעס.

אירען האָט ווידער געדרייט מיטן פינגער ביים שליף.
 און אז זי האָט אַלץ ניט אויפגעהערט, איז דער עולם געוואָרן אומרוק.

— וואָס גאַפט איר אַזוי? — האָט די פרוי מאַראַ זיך אויפֿ-געשטעלט — רופט אַריין די קראַנקן־שוועטטער!

עס האָט זיך אויפגעהויבן אַ שושקעריי, מען האָט געגעבן עצות, גערוקט זיך פון די ערטער. די שטולן האָבן געסקריפעט. שרה האָט זיך געלאָזט צו איר, מיט דער כוונה, זי אַרויספירן פון זאַל. אין דעם מאַמענט האָט זי זיך אַ ריס געטאַן פון איר פאַרשטייפטקייט און אַוועקגעטאַנצט מיט אויפגעהויבענע, ציטער־דיקע הענט.

— קוקט — האָט אירען אַנגעוויזן.

דאָס האָט זי דערזען דעם בלויען נומער אויף איר האַנט.
 עס איז שטיל געוואָרן.

מען האָט געזען, ווי זי האָט מיט אַ פאַרהאַקטן אַטעם, מיט זיך אַראַפגעלאָזט אויפן שטול און שרהן אַנגעבויגן איבער איר.

א באגעניש

א זונטיק נאך מיטאג געווען.

איך בין ארויס פון מעטראָ צו די גרויסע בולוואַרן. אויפן טראַטואַר, אַ ביסל אין דער זייט, איז מיט פאַרשיידנפאַרביקן קרייד געווען אַנגעמאַלן די הייליקע מוטער. איבער דער מאַלעריי אַן אויפּשריפט „העלפט אייערע יונגע קינסטלער!“ דערנעבן איז געשטאַנען אַ בחור מיט אַ יעזוס-פנים, דער מאַלער. אויף די בולוואַרן ביי די טישלעך, פאַר די קאַפּיען איז כּסדר געוואָרן ענגער. לאַנגע רייען האָבן געוואַרט פאַר די קינאַס אויף די קומענדיקע סעאַנסן.

די זון האָט געשיינט. דער עולם האָט אויסגעזען יום-טובדיק, געמיטלעך. זיך ניט געאיילט, ווי געוויינטלעך אין וואַכעדיקע טעג. פאַרבייגייער האָבן זיך אָפּגעשטעלט, געקוקט אויף דער הייליקער מוטער פאַר זייערע פּיס. ווער עס האָט אַריינגעוואַרפן אַ מטבע אין דער פּושקע נעבן בילד און ווייטער געגאַנגען.

אַן אַטלעט האָט געהויבן אייזערנע שטאַנגען. האָבן זיך געזאַמלט פאַרבייגייער אַרום אים. געשאַפן אַ רעדל.

אַנטקעגן אים האָט אַ הענדלער געשרייען אין אַ הילכער. אויף זיינע אַקסלען, אויפן האַלדז, זענען געווען אַנגעהאַנגען שאַליקעס, בינדעס. שוין הייזעריקלעך פון שרייען, האָט ער איצטער אַנגעבאַטן פאַרפּום, אַנצינדערס, בלייערס. זיך געקליגלט צו איבערצייגן ווי ווערטפּול עס איז זיין סחורה. וואָס פאַראַ גוטע מתנות דאָס זענען פאַר אייגענע ווייבער, פאַר געליבטע. ווי גוט עס זענען די אַרטיקלען פאַר מענער, פאַר חתנים. גערעדט הויך, צעהיצט. נאָכאַנאַנד געשפּריצט פון אַ פלעשל און פאַרשפּרייט אַרום זיך אַ זיסלעך-שמעקעדיקן ריח פון ביליקן אַדעקאַלאַן.

— פאַר איינס אַזא פלעשל אין געשעפט — האָט ער געוויזן — קריגט איר ביי מיר נאָך דאָס! און זאָל אייער פאַרבייגיין זיין

מזלדיק, איך גיב אויך דעם ווונדערבארן זייף! עס איז היינט זונטיק,
א שיינער טאג. מען דארף ניט זיין קארג!

ער האָט געהאַלטן פולע שעכטלעך אין ביידע הויפנס. דער
נייגער ביים עולם איז געוואָקסן. דאָס רעדל אַרום אים איז
געוואָרן גרעסער. געקויפט האָט זעלטן ווער.

— מאַדאַם — האָט מיך פלוצלונג פאַרהאַלטן אַ פרוי מיט
געצוימטער שטילקייט אין קול. און אויסגעזען האָט זי גאַר שטאַרק
צופרידן פון דער באַגעגעניש.

איך האָב זי אָנגעקוקט. מיר איז איינגעפאַלן, אַז זי האָט
אַ טעות, פאַרבייט מיך מיט עמעצן, און ניט זיכער האָב איך גענו-
מען איר אויסגעשטרעקטע האַנט.

— וואָס מאַכט איר, מאַדאַם?

— אַ דאַנק, גוט. און איר?

עמעץ האָט זיך אָנגעשטופט ממש אויף אונדז. ניט געווען
מעגלעך צו שטיין אַזוי אינמיטן וועג. האָבן מיר זיך אַוועקגערוקט
אַ ביסל אין דער זייט.

אויפּמערקזאַם האָב איך זיך איינגעקוקט אין דער אומבאַ-

קאַנטער.

זי איז געווען עלעגאַנט. שיינ געקעמט די האָר, געפאַרבן אויף
בלאַנד. דאָס פנים באַלייגט מיט קרעם. אונטערגעשמירט די אויגן.
מיר האָט זיך אָנגעהויבן דאַכטן, אַז ערגעץ ווי האָב איך זי
געזען. שוין געוואָרן נייגעריק. געוואָלט הערן עפעס פון איר, וואָס
זאַל מיר דערמאַנען ווער זי איז.

— וואָס מאַכט אייער מאַן? — האָט זי געפרעגט גאַר שטיל

און איידל, אַז מען האָט קוים געקענט באַמערקן דאָס באַוועגן זיך
פון אירע ליפּן.

— אַ דאַנק. גוט. און ווי גייט עס אייך?

— אַזוי. איך ווין מיט מיין טאַכטער.

— איז זי שוין אַ דערוואָקסענע אייער טאַכטער?

— איר האָט פאַרגעסן? שוין צוואַנציק יאָר געוואָרן. יאַ, יאַ.

שוין צוואַנציק יאָר אַוועק.

— איז זי אַ וויל מיידל? וואָס טוט זי?

— לערנט זיך. זי איז שוין גאָר ווייט אין „עקאַל“.

— זייער פּיין. זי לערנט זיך זיכער גוט.

— פון איר האָב איך ניט קיין צרות. זי איז „זשאַנטי“. איך בין אָבער אַליין. מיין מאַן איז אַוועק. ווינט מיט זיין אויסוואַרף.

— איר זענט נאָך יונג. זעט אויס זייער שיין — האָב איך זי געטרייסט און נאָך אַלץ ניט געוויסט מיט וועמען איך רעד. וואָס אַן אמת, שוין געהאַט עס גענוג. און אויסגעשטרעקט איר מיין האַנט צום געזעגענען זיך.

זי אָבער האָט עס אַפילו ניט באַמערקט.

— גייט איר עס איצטער צו פריינד? — האָב איך געפרוווט זי דערמאָנען און געמאַטערט מיין זכרון. געוואַלט וויסן ווער איז זי, די פרוי.

— מען דאַרף זיך האַלטן, מאַדאַם — האָט זי שוין גערעדט העכער — מען טאָר זיך ניט אַפלאַזן. קוים לאַזט איר זיך אָפ, זענט איר אַ פאַרפאַלענער מענטש. אַט קוקט אויף מיר — האָט זי זיך פאַרנומען באַריכות — ער האָט מיך איבערגעלאַזן, דער פאַדליעץ. האָט אַ קינד מיט זיין נפּקא. געקויפט פאַר זיי אַ הויז. און פון מיר וויל ער אַ גט.

— עס פאַסירט אַזעלכעס — האָב איך ווידער אויסגעשטרעקט מיין האַנט — זי האָט גענומען מיין קליינעם פינגער, אים געהאַלטן און ווייטער גערעדט.

דער פאַרקויפער נעבן אונדז, האָט אַלץ העכער און צעהיצטער אַנגעבאַטן זיין סחורה.

— אַ גט וועל איך אים געבן?! — האָט זי קאַנטיק געוואַלט אים איבערשרייען — ער קען ביי מיר וואַרטן! ער וועט חתונה האָבן מיט איר און איך? כּוועל זיין איינע אַליין, נאָך אַזוי פיל צרות. איך פרעג אייך, מאַדאַם, פאַר וואָס קומט עס מיר? איך האָב גענומען אַן אַדוואַקאַט. גיב אויס אַ פאַרמעגן. אָבער אים וועט עס קאַסטן טייער. פאַר וואָס, איך בעט אייך, זאָלן מיר, איך מיט מיין טאַכטער, אַזוי ליידן, אַלע ביידע?

אין דעם מאַמענט האָב איך זיך דערמאָנט ווער זי איז. איך בין געשטאַנען מיט איר. זי האָט געשרייען. פאַרבייגייער

האַבן זיך אומגעקוקט. זי אָבער האָט זיך שוין נישט געקענט אָפּשטעלן. ס'איז מיר שווער געוואָרן נאָכצופאַלגן דעם שלל פון רייד. און אויסגעזען האָט זי איצטער אויך אַנדערש. טאַקע מער ענלעך צו דער, וועמען איך האָב זיך דערמאַנט.

באַקענט האָב איך זי מיט יאַרן צוריק. אין ראָטשילד־הויז, אויף גי פּאַטען־גאַס. זי האָט דאָרטן געווינט נאָך איידער די גרופע שרייבער זענען געקומען פון פּוילן און זיך אַריינגעקליבן אין דאָזיקן הויז. געבליבן איין פּאַמיליע, נאָך אַ גרופע נייגעקומענע, וועלכע האָבן ביז דעמאָלט, שוין ביסלעכווייז זיך געהאַט אַרויסגעצויגן פון דאָרטן. אויך זי האָט געוואָרט, אַז איר מאַן זאָל פאַרדינען אַ ביסל געלט אויף אַ דירה.

— איך זאָל קענען לעבן ווי אַ „נאַרמאַלער מענטש“. צו אַלע אומגליקן דאַרף איר נאָך וווינען צוזאַמען מיט „קינצלער“ — פלעגט זי ליאַרעמען — נאָך דאָס האָט מיר געפעלט. ווייניק צרות שוין געהאַט חוץ דעם. אַן אמתע שטראַף פון גאָט. ווי ווערט מען עס פטור, טאַטע אין הימל!

איך פלעג זי טאַקע זען שפּאַצירן צוזאַמען מיט איר טעכ־טערל, אין סקווער. באַגעגענען זיי אויפן מאַרק, אונטערן בריק פון מעטראַ „באַרבעס“. און דער עיקר, אין דער ענגער קיך. וואָס איז געשטאַנען אין ווינקל פון לאַנגן קאַרידאָר.

אין קיך איז געווען איין גאַזמאַשינקע. די פרויען פון די שרייבער־פּאַמיליעס, פלעגן רעגולירן מיט דער צייט. איינשטעלן אַ ריי, אַז אַלע זאָלן קענען עפעס אָפּקאַכן. זי אָבער, האָט מיט גאַרניש זיך געוואָלט רעכענען.

— איך בין דאָ פּרוער געקומען ווי איר — פלעגט זי זאָגן — און אויב עס געפעלט אייך נישט, קענט איר גיין פון דאַנען.

אַריינגעקומען אין קיכל, האָט זי אַראָפּגענומען דאָס פּרעמדע טעפל פון פייער, אַוועקגעשטעלט אירס און בעת־מעשה געשרייען, אַז מען פלעגט הערן אויפן גאַנצן קאַרידאָר:

— מיין מאַן קומט באַלד אַ הונגעריקער. ער אַרבעט שווער און ביטער! איר ווילט מיר זאָלן שטאַרבן פון הונגער, אַלע ביידע?

איצטער זענען מיר געשטאנען אויפן רוישיקן בולוואַר. זי האָט שוין אָפּגעלאָזט מיין פינגער. זשעסטיקולירט מיט די הענט און גערעדט אָן אויפהער. דער רעש אַרום אונדז, אירע גיכע און הויכע רייד, האָבן מיר פאַרקלאַפט דעם קאָפּ. איך האָב אויפּגעהערט זיי נאָכפּאָלגן, דערהערט אַ צענטן וואָרט. אַפילו ניט באַמערקט, ווען זי איז איבערגעגאַנגען אין אַ שטילן שמועסן. דערמאַנט סומעס וואָס אַן אַדוואָקאַט האָט ביי איר אויסגענאַרט אומזיסט און אומנישט. ערטער וווּ זי האָט דאָס געלט געבאַרגט. וויפל זי קומט נאָר דעם און יענעם.

— דער אַדוואָקאַט האָט מיך געוואָלט איבערלאָזן אין איין העמד. איך זאָל דאַרפן גיין איבער די הייזער — האָט זי גאַרניט געטראַכט אויפּצוהערן. — שוין. איך האָב שוין אַן אַנדערן. יענער האָט מיך געוואָלט בדלות שטעלן. מיך מיט מיין טאַכטער, אַלע ביידע. האָב איך אים געלאָזט פּגרוין.

איך האָב שוין אינגאַנצן אויפּגעהערט נאָכצופּאָלגן אירע רייד. עס איז מיר אַבער אויפּגעקומען, און איך האָב בולט דערזען איינעם אַ שפעטן נאָכמיטאָג אין קיר, ביי דער גאַזמאַשינקע. איך בין דעמאָלט געווען זיכער אַז קיינער איז שוין דאַרטן ניטאָ און געוואָלט עפעס אָפּקאַכן. אומגעריכט אַנגעטראַפּן אויף איר און גלייך זיך גענומען צוריקציען.

— מאַדאַם — האָט זי שטיל געזאָגט — גייט ניט אַוועק. אַט לאַז איך אייך דאָס פּייער.

זי האָט באַמערקט מיין ווּנדערן זיך און צוגעגעבן:

— איך בין ניט אַזוי שלעכט ווי אַלע מיינען. מיינע נערוון האַלטן אַבער ניט אויס. דאָס מאַכן זיי פון מיר אַ תּל. ווילט פאַרשטיין. איך האָב מיין שלמהלעך, מיין ערשט קינד... ווי יענטעלע איצטער איז ער... ניין. וואָס רעד איך? נאָך אַ פּיצל געווען. האָב איך אים אויף דער גאַס אַרויסגעלייגט. איר גלייבט ניט? אויף דער גאַס, ביי אַ פּלויט. ניט געוואָלט זיי זאָלן אים טייטן.

אויך דעמאָלט האָט זי גערעדט גאַר שטיל. און פּלוצלינג זיך פאַרקוקט אויף אירע הענט. עס האָט אויסגעזען, ווי אין יענער

רגע, צווישן מיר און דער גאזמאָשינקע, האָט זי זיי אומגעריכט דערזען. זי האָט לאַנג געקוקט, געשוויגן און מיט איין מאָל זיך צעשרייען :

— איר זעט? די אַ הענט האָבן דאָס געטאָן. בעסער וואָלטן זיי מיר אָפּדאַרן. אַרויסוואַרפן אַ פּיצל, טייער נפּשל. איינעם אַליין לאָזן ביי אַ פּרעמדן פּלויט, אַן אייגן, ליב קינדעלע. ווער טוט עס אַזאַ זאַך? און אַרום און אַרום אַזוי פּיל חיות. איז וואָס מיט אים געשען? — האָט זי פאַרבראַכן די הענט און ווי געוואַרט אויף אַן ענטפּער.

דאָס לשון האָט מיר דעמאָלט אָפּגענומען. ניט געקענט אַרויס-ברענגען קיין וואַרט. זי האָט ווי איצטער געשרייען :

— וואָס קוקט איר אַזוי? איר פאַרשטייט ניט? איר מיינט איך רעד פון וועג, צוליבן קלאַפּ אין קאַפּ וואָס איר האָב געכאַפּט, שפּרינגענדיק פון דער באַן? איז וואָס האָב איר געקענט טאָן? געוואָלט אים אָפּזוכן. געפינען דאָס קינד. און איר וואָלט ניט אַזוי געטאָן?

ווידער איז זי אַנטשוויגן געוואָרן און גאַר פּלוצלונג אָנגע-הויבן לאַכן.

איר געלעכטער האָט מיך געשראַקן.

— מאַדאַם, גייט ניט אַוועק. אַט קאַכט עס שוין באַלד. איר לאָז אייך דאָס פייער. איר ווייסט? מײן טאַטע איז געווען אַ דראַזש-קאַזש. נאָך אַ קליין מיידעלע, האָב איר ליב געהאַט זיך פאַר-גנבענען הינטן אויף דער דראַזשקע און אַ ביסל אונטערפאַרן. ווען דאָס פּערד איז שוין געווען אין סאַמע גאַלאַפּ, פּלעג איר אַראַפּ-שפּרינגען. איי, האָט דער טאַטע געשלאָגן דערפאַר, ווען נאָר ער האָט עס געזען. אַבער פאַרשטייט. אונדז האָט מען געפירט מיט דער באַן. אַ לויפּנדיקע באַן איז ניט קיין דראַזשקע. איר ווייסט ניט ווי אַזוי איר בין געשפּרונגען, געוואָלט מיט די פּוסטע פעלדער, וווּ מען האָט קיין נפּש ניט געזען, גיין צוריק. זען צי שלמהלע ליגט נאָך נעבן פּלויט. געוואָלט אַ קוק טאָן אויף אים.

אויפּגעוועקט האָט איר זיך אין אַ שפּיטאַל. צעבראַזעט דעם קאַפּ. נו, איז וואָס? איר הער נאָר רוישן, ווי אַ באַן וואָלט כּסדר

געיאָגט. איר ניט? איר הערט גאַרניט? אַט האָט איר דאָס פייער.
איר קענט קאַכן. עס רוישט. וויי, וויי ווי עס רוישט — האָט זי
שוין גערעדט צו זיך אַליין, אַוועקגייענדיק מיטן הייסן טשייניק
דורכן לאַנגן קאַרידאָר.

דער טומל אויפן בולוואַר, האָט זיך געשטאַרקט. אַ סך, גאָר
אַ סך האָבן שפּאַצירט אין ביידע ריכטונגען. קינדער זענען געלאָפּן,
צעשפּילטע זיך באַהאַלטן צווישן פאַרבייגייער, געפּלאַנטערט זיך
פאַר די פּיס. דער עולם האָט געמיטלעך געשמייכלט, זיי פאַר-
שטעלט, נאָכגעקוקט ווי זייערע חברים זענען פאַרבייגעלאָפּן און
די באַהאַלטענע אינגאַנצן ניט באַמערקט.
זי האָט קאָנטיק דערזען מיין פאַרטראַכטקייט און אַן אַנטוישטע
אַראַפּגעלאָזט די הענט.

— אַנטשולדיקט — האָט זי געבעטן גאָר שטיל — איר זענט
געוויס ערגעץ געגאַנגען, האָב איך אייך פאַרהאַלטן. אַזוי פּיל יאָרן
אייך ניט געזען. איך אייל זיך ניט. גיי גלאַט אַזוי. מיין טאַכטער
האַט אָפּגעגעסן און איז איצטער ביי אירע חברטעס. מיין מאַן
איז ביי איר. ווי דען וועט ער זיין? מאַדאַמעשי, איר זענט דאָך
אַ שרייבערין. איר זעט דאָך מיין לעבן ווי אויפן דאַלאַן. שרייבט
אַן פון מיר אַ ראַמאַן. מען קען. זאָלן מענטשן וויסן.

זי האָט מיר געלאָזן שטיין און איז אַוועק. איך האָב איר
נאָכגעקוקט. אַן עלעגאַנטע, מיט לאַנגזאַמען טראַט, האָט זי זיך
אויסגעמישט מיטן יומטובדיקן עולם. שפּאַצירט אויף די גרויסע
בולוואַרן.

פֿאַרשטערטע פֿרייד

שרה שלאָפט שלעכט. פֿילט ווייטיקן. די מעדיקאַמענטן העלפֿן ניט. דער דאָקטער הייסט איר אַוועקפֿאַרן פֿון פֿאַריוו. לעבן אַ ביסל אין דרום־פֿראַנקרייך. דאָרטן איז זוניק און וואַרעם. ער פֿאַרזיכערט, אַז אַזאַ ענדערונג איז די בעסטע רפואה. זי וויל אָבער ניט פֿאַרן. דאָס דערווייטערן זיך פֿון דער היים מאַכט איר תמיד אומרויך, בפרט היי־יאָר.

די סטודענטן קערן וועלטן. דער גוטער יאָר ווייסט וואָס זיי פעלט. אויף די אַוניווערסיטעטן ווערן אַלץ שטאַרקער די אומרוען. מען האַלט אין איין שטרייקן, דעמאָנסטרירן.

שרה איז זייער פֿאַרזאָרגט וועגן איר פֿריידלעך. אַנומלטן איז זי אין גאַנצן ניט געקומען נעכטיקן. יענע נאַכט איז שוין שרה געלעגן צוגעשפּיצט צו דעם טראַנזיסטער. די סטודענטן האָבן אויפגעבויט באַריקאַדן, זיך געשלאָגן מיט דער פֿאַליציי.

פֿון אָרט האָט דער רעפֿאַרטער איבערגעגעבן דעם פֿאַרלויהן פֿון די געשעענישן. מען האָט געהערט דעם רעש, די קולות, די אויפֿרייסן פֿון טרערן־באַמבעס. איבער אַלעם האָבן אָבער שרהן געשראָקן די סיגנאַלן פֿון די סאַניטאַר־קעטשלעך.

קוים זיך דערוואַרט אויף טאַג! און אַז פֿריידל האָט זיך אַלץ ניט געוויזן, האָט זי זיך אָנגעטאַן און אַוועק אין לאַטיינישן קוואַר־טאַל.

די געגנט האָט אויסגעזען ווי נאָך אַ שלאַכט. פֿאַרברענטע וועגענער, צעבראַכענע וויטרינעס, קופּעס גלאַז אונטער אויסגע־האַקטע פענצטער. אויפֿן צעריסענעם ברוק, שטיינער מיט וועלכע מען האָט זיך געוואַרפֿן און פֿיל אויסגעקאַרטשעטע, פֿאַרסמאַליעטע ביימער.

פֿאַר דער סאָרבאַנע זענען געשטאַנען לאַנגע רייען פֿאַליציי. אויך צווישן עולם האָבן זיך געדרייט אַגענטן און מונדירטע פֿאַ־

ליציאנטן. זיי האָבן נאָככאַנאַנד צעטריבן די יונגע חברה, וואָס האָבן צעהיצטע זיך געקליבן אין רעדלעך. אַן אומרוזקע האָט שרה געזוכט פריידלעך און אין ערגעץ זי ניט געזען.

אפשר איז זי שוין אין דער היים — האָט זי זיך געטרייסט. צוליב דער טאַכטער איז שרה מיט לייב-און-לעבן אַריינגע-צויגן אין די געשעענישן.

מיט עטלעכע טעג צוריק איז זי געווען ביי אירס אַ פריינדין. ערגעץ אויף באַסטיל. דער ראַדיאָ האָט געשפילט און זיי האָבן געשמעסט. פלוצלונג האָבן זיי אויפגעכאַפט אַ ידיעה, אַז מען שלאָגט זיך ביי „גאַר דע לעסט“.

סטודענטן האָבן גערופן אַ מיטינג. די פרעפעקטור האָט אים פאַרבאַטן. יאָגט מען זיך אַרום מיט דער פּאָליציי. אויך דאָס מאַל האָט מען געהערט אין ראַדיאָ אויסרופן, קולות, אויפרייסן פון טרערן-באַמבעס. און ווידער סיגנאַלן פון סאַניטאַר-קעטשלעך.

אַ צעטומלטע האָט שרה זיך גלייך געכאַפט צום מאַנטל. — וווּהיין לויפסטו? — האָט די פריינדין זי געפרוווט פאַר-האַלטן.

— צו „גאַר דע לעסט“.

— וועסט דאָך נישט קענען צוקומען, און צו וואָס? הערסט ניט וואָס דאָרטן טוט זיך?

— איך וועל פרווון דורך „שאַטאָ ד'אַ“.

אַרויסגעקומען איז זי ביי מעטראַ שטראַסבורג. אַרום איז גע-ווען שוואַרץ פון רויוך. זשאַנדאַרמען אין העלמען, באַוואַפנטע מיט ביקסן און שטעקלעך, האָבן אויסגעפילט דעם בולוואַר. די שוואַרצע קעטשלעך, לענג אויס ביידע טראַטואַרן, זענען געווען פול מיט פּאָליציי.

פלוצלונג האָט מען פון „סאַן מאַרטען“ דערהערט קולות, לאַ-זונגען, אַ געזאַנג.

דאָרטן קאָן אויך זיין פריידל — האָט שרה געטראַכט. אַ וויילע האָט געדויערט און באַלד איז זי געווען נעבן דעם מאַרשירנדיקן עולם. צווישן זיי האָט זי נאָכאַנאַנד זיך געשטופט פאַרויס. איר

הָאָט זיך געדאַכט, אַז זי זעט פון ווייטן דעם הויכן זשאָן, וואָס קומט תמיד צו דער טאַכטער, מסתמא איז איצטער פריידל ביי זיין זייט.

שרה האָט ניט באַוויזן צו פאַרשטיין וואָס עס איז געשען: אין איין רגע איז געוואָרן אַ שטופעניש, אַ געלויף, מיט אַ גרופע סטודענטן איז זי אַריינגעצויגן געוואָרן אין אַ טויער. פון דאָרטן ערשט דערזען, אַז די גאָס איז אַפגעליידיקט, פוסט. איבער איר האָבן אין שווינדלדיקער שנעלקייט דורכגעיאָגט פאַליצי-מאַטאַ-ציקלען. הינטער זיי האָט מען קיינעם ניט געזען. נאָר איין קלאַשאַר איז אָנגעקומען אויפן מיטן גאָס, אויפגעהויבן פון ברוק אַ מיידל-שוך, אים אָנגעטאַן אויף זיין שטעקן און אַזוי געשפאַנט אַ צו-פרידענער. פון די הויפן און פון הינטער די טויערן האָבן ווידער זיך אַרויסגערוקט סטודענטן. ווידער האָט זיך צעטראַגן אַ טופעריי. זיי האָבן מאַרשירט, געשריגן, געזונגען.

שרה איז מיטגעגאַנגען אויפן טראַטוואַר. געזוכט פריידלעך. אומזיסט אויסגעקוקט די אויגן. בעת אַלע האָבן זיך דערנענטערט צו „גאַר דע לעסט“, האָבן זיי אָנגעטראַפן אויף נאָר אַ מאַניפעסט-טאַציע, וואָס האָט געשטראַמט פון דער אַנטקעגנדיקער ריכטונג. אפשר איז זי גאַר דאָרטן — האָט שרה אַ טראַכט געטאַן. אויסגעשעפט און רעזיגנירט איז זי אַוועק אַהיים.

— ווען מען הערט דעם ראַדיאָ, זעט אויס, אַז מען הרגעט מענטשן אין די גאַסן — האָט שרה יענעם אַוונט זיך אַפגערופן צו פריידלעך — אויפן אַרט איז עס גאַרניט אַזוי שרעקלעך. — מאַמע, — האָט פריידל אויסגענוצט דעם מאַמענט — זעסט דאָך אַליין, אַז עס געשעט גאַרניט. קענסט פאַלגן דעם דאָק-טער און פאַרן זיך אַפרוען. — דאָס זעסטו, ניט. פון ווייטן וועט עס מיך מאַכן זייער אומ-רויק.

שרהס מצב האָט זיך אַבער כסדר פאַרערגערט. קעגן איר ווילן האָט זי געמוזט נאָכגעבן.

*

איז דרום-פראַנקרייך איז זוניק און וואַרעם. ערשט דאָ האָט שרה דערפילט ווי אַפגעשוואַכט זי איז. זיצט זי אָפּט אויפן באַל-קאָז, אַנטקעגן ים. זעט זי יונגע חברה באַדן זיך, שווימען, שטיפן אַרום. פאַראַן — טראַכט זי — אויך סטודענטן צווישן זיי. אויף די אוניווערסיטעטן לערנט מען אַלץ איינס ניט. קוים זעצט מען זיך יאָ אַריין אין קלאַס, גייען די שעהען אַוועק אויף דיסקוסיעס. אַ שאַד וואָס פריידל וויל ניט קומען. חוץ דעם וואָס שרה איז ווי תמיד אומרויך וועגן איר, בענקט זיך. עס איז טאַקע אומעטיק צו זיין אַליין. דער עיקר איז די אַוונטן, ווען ווייט פון יענער זייט ים לאַזט זיך אַראָפּ די זון און עס פאַלט צו די נאַכט.

שרה האָט געשריבן בריוו. עטלעכע מאָל געקלונגען ביז פריידל האָט אַלץ איבערגעלאָזט און געקומען זיין מיט דער מאַמען. קוועלט איר דאָס האַרץ, זעענדיק די צעשטיפטע טאַכטער.

— וווּהיז לויפסטו שוין ווידער? — פּרעגט זי מיט געמאַכטער אומצופרידנקייט — ביסט דאָך נאָר וואָס געקומען פון באַדן זיך? — איך גיי זיך טרעפן מיט אַ שיינעם בחור, מאַמע. האָסט באַ-מערקט נעכטן ביים ים איינעם מיט לאַנגע האַר און בלויע אויגן? — מיט לאַנגע האַר און בלויע אויגן. אַ גדולה אויף דער באַבען! איז ער כאַטש אַ ייד?

— ווער ווייסט? און איבעריקנס, וואָס איז עס וויכטיק?
— אַזוי גאָר. האַלט איך דאָך מיט דיר גאָר גוט. עס איז דיר אַפילו ניט וויכטיק.

— שוין. האָסט זיך שוין פון וואָס צו ערגערן. און פון מיינעט-וועגן קען ער זיין אַ האַטנטאַט. מאַך זיך נישט קיין צרות מאַמעלע. אַז עס וועט זיין וויכטיק, וועל איך דיר שוין אַנזאָגן. און זיין וועט ער... דו ווילסט אַ ייד? וועט זיין אַ ייד. אַבי זיי רוין. נו, ביסט שוין צופרידן?

— יאָ, פריידעלע, איך וויל פאַר דיר אַ יידישן בחור.
— איך וויל אויך — האָט די טאַכטער הויך געלאַכט. געקושט דער מאַמען און אַוועקגעאיילט.

געקומען צוריק איז זי ערשט פאַרנאַכט. זיך אַריינגעשטעלט מיט נאָך צוויי חברטעס. זיי האָבן געבעטן שרהן זי זאָל דערלויבן

דער טאכטער גיין מיט זיי אויף אַוונט-ברויט. פריידל אַליין האָט צוגעשוויגן, געווען ניט דרייסט.

אַ שפּיל האָבן זיי פאַרטראַכט. זיך פאַרוועט אויסצוגעפינען אַלע געווירצן צו אַ פּראָווענסאַלן מאַכל. עפעס אַ גאַר ספּעציעלע „סופּ אַ פּיסטו“ גייען זיי מאַכן.

— אוי קינדער, קינדער — באַדויערט זיי שרה גוטמוטיק — צו אַזאַ „סופּ אַ פּיסטו“ דאַרף מען האָבן פּוסטע קעפּ. און איר ווילט עס מאַכן רעוואָלוציעס? איר גייט עס אויפרודערן פּראַנק-רייך?

— רעדסט מאַמע אַזוי, אַז עס קליידט דיר אין גאַנצן ניט. וואָס פאַר אַ שייכות האָט איינס צו ס'אַנדערע. איצטער ווילן מיר זיך. מיר האָבן פון דעם פאַרגעניגן, פרייד! איז עס ניט גוט?
— יאָ, עס איז גוט, — האָט שרה נאַכטראַכטנדיק צוגעשטימט — פרייד איז גוט.

זיי זענען אַוועק.

שרה האָט אַליין אַפּגעגעסן. געמאַכט אַ קליינעם שפּאַציר ביים ים. זי האָט געוואַסט, אַז פריידל איז דאַרטן ניטאָ און טאַקע באַלד זיך צוריקגעקערט. פון באַלקאָן האָט זי נאָך געזען די זון אין סאַמע פאַרגיין. אַ צונטער רויטע האָט זי זיך אַראַפּגעלאָזט האַלב אין וואַסער און פאַרגאַסן מיט רויטקייט דעם אַנדערן ברעג, ביז אין מיטן פון ים. עס איז געוואָרן אַלץ שטילער. אויף די באַל-קאַנדלעך ליידיק.

— עס ווערט שוין נאַכט — שרהן האָט געשראַקן דאָס אַנקו-מען פון דער נאַכט. אין דער פינצטער איז אַזוי אומהיימלעך. מען זעט אַלץ גאַר בולט, אַזש דער קאַפּ פּלאַצט.

זי איז נאָך געבליבן זיצן. איר האָט זיך געוואַלט אַזוי פאַר-לענגערן דעם טאַג. ביים ברעג האָט זיך אַלץ זעלטענער ווער געוויזן. עמעץ אַ פאַרליבטער אין ים, איז איינער אַליין פאַרשווי-מען גאַר ווייט.

— ער קען זיך גאַרניט געזעגענען מיטן וואַסער — פּאַלגט זי אים נאָך מיט די אויגן. אַט פאַרשווינדט ער און ווידער ווייזט ער זיך אויף דער אויבערפּלאַך.

דערווייל איז געוואָרן אַלץ טונקעלער. אַ מידע פון טאָג, אַ שיכורע פון דער לופט האָט זי זיך געלייגט אין בעט. געכאַפט דעם ערשטן שלאָף. זיך איבערגעוועקט, ווי זי זאָל עפעס האָבן פאַרגעסן. — אַריינגעשלאָפן אַזוי, אַז איך האָב אַפילו נישט געהערט פרייד- לען קומען — איז געווען איר ערשטער געדאַנק — קען נישט זיין. איז שוין טאַקע אַזוי שפעט? טאָ ווי איז עס מעגלעך, אַז זי איז נאָך נישטאָ.

שרה מאַכט ליכטיק. זי איז אינגאַנצן וואָך. איינגעהערט אי- נעם דרויסן.

מען הערט נישט גיין קיינעם. איבערן פאַרקאַן ביי די וויינטרויבן, דראַפען זיך קעץ. אַ מיאַוקעריי שניידט די שטילקייט. עמעץ עפנט אַ פענצטער, טרייבט זיי מיט רוגזע.

אַן אומרוזקע גייט שרה אַראָפּ פון בעט. איינגעהילט אין שלאַפראַק, שטייט זי אויפן באַלקאַן. קוקט אויס, הערט זיך איין צוגעשפיצט.

עס איז פינצטער. אינגאַנצן נישט שטיל איז ווען אַלע שלאָפן. פון דאָ און דאָרט דערטראַגט זיך אַ גערויש. רעגלמעסיק קלאַפט דאָס וואַסער אָן ברעג. איינטאַניק ווי דער פולס, דער אַטעם פון ים.

שרה ווערט אַלץ נערוועזער. דער גערויש שטערט צו דערהערן פריידלס טריט.

— און זי גייט דאָך שוין געוויס אַהיים. פון וועלכער זייט וועט זי אַנקומען?

דער ווייזער רוקט זיך גיך. און שרהס אויגן פינטלען אויף אים אָן אויפהער.

אַראָפּגיין אפשר אונטן צום ברעג? — איז זי זיך מיישב מיט זיך אַליין — ווער ווייסט וועמען זי קען איצטער אַנטרעפן? ס'שלייעט זיך אפשר אַ שיכור, אַ קלאַשאַר, אַ נאַרקאָטיקער? מען קען דען וויסן?

זי פילט אַ היץ באַשלאַגט זי ביז חלשות. זי דערמאַנט זיך, פריידל זאָל האָבן געזאַגט, אַז איינער פון זייער חברה האָט אַ וואָגן.

— און איך האָב אינגאַנצן פאַרגעסן — נעמט זי זיך איין —
אַט אַ קאַפּ. געוויס וועט זי יענער ברענגען אַהיים.
ווידער הערט זי זיך איין אין דער נאַכט. וויל אויפכאַפּן אַ
גערויש, וואָס זאָל דערפרייען. אַזוי גוט וועט איר זיין, אַז פריידל
וועט שוין קומען.

פּלוצלונג טוט עס זי אַ הייב פון אַרט. זי גייט הין און צוריק,
ווי אַ געפאַנגענע אין אַ שטייג.

— ווער איז ער, דער פירער פון וואָגן. קען ער גוט פאַרן?
איז ער ניט אַריין, חלילה, מיטן וואָגן אין אַ בוים? מען הערט זיך
אַזוי פיל אָן וועגן פאַרפאַלן. וויי, וויי.

זי ציטערט אינגאַנצן. שאַ, אַ וואָגן פאַרט. זי האַלט איין דעם
אַטעם.

יאַ. ס'איז אַ וואָגן. ער קומט אַלץ נעענטער. גאָר נאַענט. ער
גליטשט זיך אַבער אַוועק. דורכגעפאַרן. ניט אַפּגעשטעלט זיך.
איר אָנגעשפיצטער בליק אין דער פינצטער עקבערט דורך די
ווייט. אַנטקעגן איבער דער ברייט פון וועג, טיילט זיך אויס אַ נאָך
מער געדיכטערע פינצטערניש. דאַרטן ליגט דער ים. דאָס וואַסער
רוישט, קלאַפט אָן ברעג.

פריידל איז נאָך ווייט מסתמא. אפשר ביים אָנהייב פון גאַס.
אַ יונג קינד — וויל זי זיך אַליין באַרוקן — פאַרברענגט מיט אירס
גלייכז. אין דעם עלטער פאַרגעסט מען אַ קוק צו טאָן אויפן
זייגער. דאָך, זי ווייסט דאָך, אַז איך וואַרט. אַוועקגיין אַזוי אויף אַ
גאַנצער נאַכט און גאַרנישט.

זי טרייבט דעם כעס אויף דער טאַכטער, וויל זיך באַרוקן.

— און איך אַליין? פּלעג איך זיך ניט אַריינגנבענען אין שטוב,
אַז קיינער זאָל ניט הערן, ניט אַזוי אַבער איז עס געווען — פירט
זי דעם וויכוח מיט זיך — האָט מען דאָך געלעבט אין אייגענעם
שטעטל. הינטער יעדן לאַדן איז געשלאָפּן אַ שכן. אויף דער וואַכ-
טע ביינאַכט איז געגאַנגען דער אַלטער שניאור. די פעלדער זענען
געווען נחמן פאַקטערס. אויפן שאַסיי האָט מען באגענט זלמן דעם
בעל-עגלה פאַרן פון דער באַן. דער טאַרטאַק אַ פאַר קילאַמעטער
פון שטעטל, וווּ מען פּלעגט זיצן אויף די קלעצער אין די נעכט, איז

געווען רב חיימס. און די יונגלעך, די מיידלעך? זענען דאך אלע געווען אייגענע. אַגב, ווען חברה פלעגט זינגען, אין עק שטאַט, האָט מען געהערט אין יעדער שטוב.

שרה דערמאָנט זיך. ס'איז אויך אַזוי שפעט נאַכט געווען, ווען צוקומענדיק צום שטוב, איז שוין געשטאַנען איר מאַמע און גע- וואָרט פאַרן גאַס. זי הערט אירע טענות:

„ווי קומט מען עס אַזוי שפעט? וואָס איז עס פאַר אַ חוצפה?“
איך האָב צער פאַרשאַפט מיין מאַמען... ניטאָ מער קיינער...
אַרויסגעיאָגט זיי פון די היימען? שרה זעט ווי מען טרייבט אלע צו די זאַמדגריבער. צווישן זיי אויך איידע מיט איר עופהלע אויף די הענט.

ווי האָט געהייסן דאָס קינד? פאַרוואָס האָב איך ניט געפרעגט ליזען, ווען זי האָט עס מיר דערציילט? ליזע, באַהאַלטן אויפן גאַרטן, האָט עס אַלץ געזען. געהערט דאָס שרייען פון קינד. באַ- מערקט ווי דער עסעסאָויעץ האָט אַ כאַפּ געטאַן דאָס פייגעלע פון איידעס הענט און צעזעצט דעם קעפעלע אָן נחמנס מויער. — איצט דאַכט זיך שרהן, אַז אויך זי האָט עס געזען, ווייל ווי אַזוי וואָלט זי אַזוי דייטלעך געהערט איידעס ווילדן געשריי? געזען ווי דעם גאַנצן וועג צו די גריבער וויגט זי דאָס פוסטע קאַלדערקע אין אירע הענט און זי צמאַקעט צו דעם מיט די ליפן?

„נאָך אַ נס זי איז אַראָפּ פון זינען“ — האָט ליזע געזאָגט — דאָס פאַרלירן דעם זינען קען אויך זיין אַ ישועה.

שרה טוט זיך אַ ריס פון אַרט ווי זי זאָל זיך וועלן ראַטעווען. טוט אַ כאַפּ דעם זייגער אין האַנט. מיט צעשראַקענע אויגן קוקט זי. זעט ווי די ווייזערס רוקן זיך אויפן ציפערבלאַט.

איז פאַרוואָס הערט מען ניט דעם זייגער? ער האָט זיך דאָך נישט אָפגעשטעלט? טאָ וואָס איז אַזוי טויט שטיל געוואָרן?
— ער גייט דאָך — זאָגט זי הויך מיט אַ טענה צו זיך אַליין.
איר אייגן קול דערשרעקט זי. פאַרבייסט זי די ליפן. אויך דאָס גערויש פון ים הערט מען.

שרה באַמיט זיך צו טראַכטן רויק און מיושבדיק. גייט אַרויס אויפן באַלקאָן, נאָך בעסער צו הערן דאָס קלאַפן פון וואַסער אָן

ברעג. קוקט צו דעם שוואַרצן פלעק ווו דער ים ליגט. יאָ, זי הערט.
עס רוישט דאָרטן. דאָס רוישן קומט נעענטער. ווידער דאָכט זיך
איר, אַ וואָגן פאָרט. זי האַלט איין דעם אַטעם. יאָ, אַ וואָגן קומט
אָהער. מען הערט אים אַלץ שטאַרקער. אַט שטעלט ער זיך אָפּ,
אונטן ביי דער ערשטער טיר. פריידל איז דאָ? עס איז איר קול.
זי געזעגנט די חברים. שוין, געקומען — אַטעמט זי שווער אָפּ ווי
נאָך אַ לאַנגן לויפן.

אַן אויסגעשעפטע לייגט זי זיך גיך אין בעט אַריין. הערט ווי
פריידל טוט אויס די שיר און הייבט זיך שטיל אויף די טרעפּ.
שרה קוקט פאַרוונדערט. פריידל שטייט אין מיטן שטוב מיט אַ
גרויסן טאָפּ אין די הענט. די גאַנצע ליידיקייט פון צימער פאַרנעמט
זי מיטן טאָפּ.

— וואָס איז, מאַמע, פילסט זיך שלעכט?

שרה דרייט מיטן קאָפּ אויף „ניין“.

— איז וואָס ברענט עפעס דאָס ליכט? האָסט געוואָרט? כיוואַלט
שווערן, האָסט געוואָרט אויף מיר — פאַרקרימט זיך פריידל און
טרערן קומען איר אין די אויגן — האָסט דאָך געוויסט ווהיין איר
בין געגאַנגען. ביסט געווען אומרויק?

שרה וויל ענטפערן און קען ניט. דאָס האַרץ איז פאַרקלעמט.
פריידלס טרערן טוען איר וויי. זי וויל אויך וויינען, צעיאָמערן זיך
הויך אויף אַ קול. בייסט זי די ליפן ביז ווייטיק.

— מאַמע, וואָס קוקסטו אַזוי אויף מיר? האָבן מיר דאָך דיר
דערציילט, וואָס מיר גייען טאָן. ביז שפעט האָבן מיר אַרומגעזוכט
די געווירצן. אויסגעלאָפּן דאָס גאַנצע שטעטל. אַזוי קאַמיש געווען.
וווּ האָבן מיר אַלץ נישט אָנגעשפּאַרט? ביי דעם מער, ביי דעם
דאָקטער, אין שפיטאַל, אין פריוואַטע הייזער. שטעלט זיך פאַר?
עס איז שוין ניט פרי. מיר קלאָפּן אָן אין אַ פּרעמדער טיר, דער-
ציילן אַז מיר פירן דורך אַ שפּיל, מיר האָבן זיך פאַרוועט און מוזן
האַבן אַ ביסל רויטן פּעפּער. לאַכן זיי. די באַלעבאַסטע זוכט צווישן
אירע געווירצן און פּרעגט, „דאַרפן מיר נאָך עפעס? נאָר דאָס?“
אַוודאי דאַרפן מיר. אוי, ווי שוין די פּראַנצויזן קענען זיך מיט-
שפּילן.

— זיי זענען ניט קיין יידן — וויל שרה זיך פארענטפערן — זייערע טאטעס, מאמעס, שוועסטער און ברידער... — זי פאר- שטשימעט אבער די ליפן. שווייגט. ווערגט זיך מיט די טרערן וואס שטיקן איר אין האלדז. און פריידל רעדט ווייטער, וויל דאך אז די מאמע זאל עפעס זאגן.

— פארשטייסטו שוין וויפל עס האט געדויערט? און אז אלץ איז געווען צונויפגעקליבן, האט עס לאנגע שעהען געקלעקטשעט אין קעז, אין „גריער“. א מאדנער מאכל. מיט שטעקעלעך האבן מיר עס געגעסן. אט האב איך געבראכט א ביסל, זאלסט פארזוכן. שרה הערט ווי פריידל רעדט און רעדט, וויל זי פאררעדן. אויך זי אריינציען אין שמועס. ס'ווערט איר אזוי א שאד דער טאכ- טערס פארשטערטע פרייד. איר אומגעריכטער עגמת-נפש.

— קוק מאמע, ווי נאָר עס איז קאלט געוואָרן, האָט עס זיך פאָרהאַרטעוועט ווי סמאַלע. אוממעגלעך עס אַרויסצוקריגן פון טאַפ. אויף אַ לייכט, גאַר אַ לייכט פּייערל, וועט מען עס דאַרפן אַנ- וואַרעמען. מאַמעלע! — איז שוין פּריידל דערשראַקן — וואָס איז דיר? וואָס שווייגסטו אַזוי?

— עס איז גאַרניט, מיין קינד! שטעל אַוועק דעם שווערן טאַפ. ער וועט דאָך דיר אַפּרייסן די הענט — זאַגט שרה מיט אַ שוואַכן קול.

פּריידל פאַלגט. גיך טוט זי זיך אויס און גייט אין בעט אַריין, לייגט זיך לעבן דער מאַמען און גלייך שלאָפט זי איין. באַווייזט קוים צו זאַגן:

— שלאָף, מאַמעלע, שלאָף איין. ביסט מיד, ביסט זייער מיד. שרה הערט פּריידלס אַטעמען, זי ליגט און וואַרט אויף טאַג.

באַסיע און אפרים

באַסיע איז געגאַנגען פון דער אַרבעט. דער פּרילינגדיקער ווינט האָט געגלעט איר פנים, צעבלאָזן די האָר.

ער האָט לייכט געטרייסלט די ניט-באַבלעטערטע צווייגן אויף די ביימער. דאָס וואַסער, וואָס האָט זיך אָנגעקליבן אין רינשטאַק פון צעגאַנגענעם שניי, האָט זיך געבלעזלט.

ביים ראָג פון דער יאַראַטש-גאַס, האָבן קינדער, גייענדיק פון שול זיך פאַרשפּילט. איינער האָט געפונען אַ צעריסענעם באַלעם און עס איז אַוועק אַ „פּוסבאַל-מאַטש“.

פּלוצלונג האָבן זיי זיך דערמאַנט, אַז עס ווערט שפּעט צו קומען אַהיים. געכאַפט די טעקעס, וואָס זיי האָבן אַוועקגעוואָרפן אונטער אַ בוים, און זיך צעלאָפּן.

באַסיע איז נאָך אַלץ געשטאַנען. געקוקט, ווי אַ קליין מיידעלע איז נאָכגעלאָפּן איר ברודערל און געשריָען ער זאָל וואַרטן, ווייל אויב ניט, וועט זי דערציילן דער מאַמען. ווען זיי האָבן ביידע ביי די הענט זיך פאַרנומען אין נאָענטן ראָג, איז באַסיע, דורך „ווסכאַדניע“ צו דער „נאַוואַטקי“-גאַס, אַוועק אַהיים.

געקומען שפּעטער ווי געוויינטלעך, האָט זי אויסגעמיטן דעם צימער, וווּ פּרידאַ איז געזעסן. געגאַנגען גלייך צו זיך.

— באַסיע, ביסט שוין דאָ ?

— רופסט מיר, פּרידאַ ? — האָט זי זיך צוריקגעקערט.

— נאָר וואָס געווען דאָ חיים.

— נו, איז וואָס ?

— ער איז, נעבעך אָן עלנטער מענטש. פאַרבליבן אַליין. וואַל-

גערט זיך אַרום. איך האָב אים דערלאַנגט אַ גלאַז טיי, האָט ער זיך מחיה געווען. ווייסט דאָך. איך קען אים נאָך פון פאַר דער מלחמה. געקענט אויך זיין פרוי, זייער טעכטערל. אַ שיינע היים געהאַט. ווען ער ווייסט, אַז דו קומסט אַריין, וואַלט ער ניט אַוועק.

באסיע קוקט זי אָן פאַרווונדערט.
— פאַרשטייסט? אַ מענטש אַליין. ער וואָלט וועלן חתונה האָבן.

— איז ווער שטערט אים?

— דו געפעלסט אים.

— דאָס האָסטו געוואָלט זאָגן. זיי מיר מוחל, איך בין צו מיד.
זי האָט זיך גלייך פאַרנומען צו איר צימער. שוין גייענדיק צוגעגעבן: — נאָר אַז ער איז דיינער אָן אַלטער פריינד, ראַט אים: ניט צו קריכן מיט אַ געזונטן קאָפּ אין אַ קראַנקן בעט.
אין דעם מאַמענט האָט באַסיע אַ טראַכט געטאָן וועגן שרהן, איר חברטע פון לאַגער, מיט וועמען זי איז געקומען קיין לאַדזש. שוין לאַנג זי ניט געזען.

יענע האָט באלד נאָכן קומען אַהער חתונה געהאַט. זיי האָבן אַדאַפּטירט אַ קינד, „און איך לעב נאַרמאַל“, זאָגט זי שוין צו אָפט: „ביסט אַ מוראדיקע עגאַניסטקע. אַלע נאָענטע אומגעקומען. אַזוי פיל קינדער. און דו טראַכסט נאָר פון זיך. פון אַ קינד, וואָס האָט דאָס גליק, ניט צו קומען אויף דער וועלט.“
באַסיע האָט שוין גענוג צו הערן אירע מוסר-רייד. און אפשר טאַקע דערפאַר, וואָס זי האָט ניט וואָס צו ענטפערן, מיידט זי אויס די באַגעגענישן מיט איר.

זי וויל קיינעם ניט זען.

יעדן טאָג נאָך דער אַרבעט, גייט זי אַריין צו זיך. קורטשעט זיך איין אויף דער קאַשעטקע און ליגט. לעבט אויף אין איר דמיון טעג, ווי מעשהלעך: — אין קאַרן-פעלד. אין וואַלד. דער וועג צוריק אַהיים מיט די סטעזשקעס, צוגעטוליעט איינער צום אַנדערן.
„איך פאַרזיכער דיר, אַז דו שוואַנגערסט ניט.“

זי וויל איינהאַלטן אין זיך יענע שרעק מיט אפרימען. חלומען, ווי גאַרניט וואָלט נאָך דעם געשען.

ביז, איין מאָל, האָט זי פּלוצלינג אַזוי ליגנדיק ביי זיך אין צימער, דערהערט אַ געלעכטער. זי האָט אויפגעציטערט. געוואָלט רופן פרידען. זיך אויפהייבן, אַרויסלויפן, אַבער ניט געקענט.

באָסיע האָט זיך געוואָרפֿן, געקערעכצט פֿאַר יסורים. אָבער אומעטום פֿון אַלע זייטן האָט זי אים בולט געזען. אין ווייסן כּאַלאַט, אַ שטרענגער, אַ שווייגנדיקער, האָט ער געקוקט צו איר מיט זיינע קאַלטע, וואַסערדיקע אויגן.

ווען זי איז געקומען צו זיך, האָט נאָך אַלץ וויברירט אין אירע אויערן דאָס שדישע לאַכן און זי האָט געוויסט, אַז דאָס לאַכט ער, דער דאָקטער.

ביי דער אַרבעט איז באָסיע די זעלבע. מען באַמערקט קוים, אַז זי איז בלייבער געוואָרן.

נעכט צײַען זיך לאַנגע, שלאַפֿלאַזע. און די צײַט גײט. שוין אַדורך אַ פֿאַר יאָר נאָך דער מלחמה. זי לעבט אַלץ אין לאַדזש. גאַנץ צופֿעליק האָט זי איין מאָל דערזען אין אַ צײַטונג, אַז שרה יפה איז באַגאַנגען זעלבסטמאָרד, זיך אַרויסגעוואָרפֿן דורך אַ פענצטער.

עס האָט איר אינגאַנצן צעטרייסלט. זי קען זיך ניט מוחל זײַן דאָס אויסמײַדן איר חברטע, וואָס האָט געלעבט „נאַרמאַל“. דאָס ניט פֿאַרטראַכטן זיך, אַז אַזעלכעס קען געשען.

אין יענע טעג, האָט זי ווידער באַקומען אַ בריוו פֿון אפרימען מיט אַ פֿאַטאָ פֿון זײַן זון יוסי. ער איז שוין אַלט געוואָרן זעכצן יאָר און דערמאָנט שטאַרק זײַן טאַטן אין זעלבן עלטער.

די פֿאַטאָ האָט זי איינגעראַמט, אַוועקגעשטעלט אויפֿן נאַכט־טיש.

אַ שכנה פֿון זעלבן הויז איז לעצטנס געקומען פֿון ישראל. זי רעדט איין באָסיען, אויך צו מאַכן אַזאַ רײַזע.

אפרימס שפּעטערדיקע בריוו, דער אומגליק מיט יוסי, האָבן איר פֿאַרן צוגעאיילט.

אין אַ הייסן אַוונט איז זי אַנגעקומען קיין לוד. גענומען אַ טאַקסי און גלייך געפֿאַרן קיין ירושלים.

באָסיע האָט איר קומען ניט אַנגעזאָגט.

אויף מאַרגן, שוין גאַנץ פרי, געקלונגען צו אפרימען. קיינער האָט ניט געענטפערט. זי האָט קאַנטראַלירט דעם נומער, ווידער גערופן. לאַנג געהאַלטן דאָס טרייבל, געהערט דעם טעלעפאָן קלינגען אין זיין היים און געוואַרט מיט אַ ציטער. זי איז געוואָרן אַלץ אומרוזקער. מחשבות האָבן געיאָגט. זי האָט זיי ניט דער-טראַכט ביזן סוף און ווידער זיך גענומען צו דעם טרייבל.

ענדלעך האָט מען זיך אָפגערופן. אַ פרויען-שטים האָט גע-ענטפערט. „בוקר טוב“. ניט שושנה איז עס געווען, נאָר די עוזרת. זי האָט דערציילט, אַז אפריים איז נעכטן אַוועקגעפאַרן צו זיין פרוי אין בית-הבראה און עס קען אַפילו זיין ער זאָל מאַרגן קומען. באַסיע האָט איבערגעלאָזט איר נאָמען און אַדרעס.

אַן אַנטוישטע איז זי אַליין אַרויס אין גאַס.

די זון האָט געברענט, געבלענדט מיט ליכט. זי איז פאַרבייגע-גאַנגען שורות קלייטן. אין זייערע פענצטער אַרויסגעשטעלט לייכ-טערס, חנוכה-לעמפלעך, ביליקע צירונגען. זי איז אויך פאַרביי קראַמען מיט קליידער. מיט שוין. זי האָט זיך געשטופט צווישן עולם, אין שמאַלע געסלעך און אַרויסגעקומען אויף אַ מאַרק. אַריינגע-פלאַנטערט זיך צווישן וועגעלעך מיט פרוכטן און גרינסן. אויף דער ערד — געלע און גרינע קאַווענעס, פרישע בלומען אין עמערס. אויף פאַרשפרייטע טעפיכער פאַרשיידענע ביליקע אַרטיקלען. די הענדלער, אויף אַראַביש און עברית, האָבן גערופן קונים, איבער-שרייענדיק איינער דעם אַנדערן.

מיד פון האַרמידער, פון דער היץ, האָט זי געזוכט אַ וועג זיך אַרויסצובאַקומען. די נעמען פון די גאַסן ניט געוויסט. זיך גע-מאַכט אַ סימן, אַז צוריק צום האַטעל דאַרף זי פאַרבייגיין אַ קופע שטיינער. באַסיע האָט דאָך געטראָפן, אַרויפגעפאַרן צו זיך אויפן פינפטן שטאַק. איר האָט זיך געוואַלט באַהאַלטן פון אַלץ און אַלעמען.

אויף מאַרגן, דעם גאַנצן טאָג געבליבן צוגעשפיצט צו דער באַוועגונג אויפן קאַרידאָר, צו יעדן קלאַפ אין די טירן. שוין גאַנץ שפעט נאָך דער מיטאַג-שעה, האָט זי דערהערט גיכע טריט, אַ

קלאַפּ אין איר טיר און נאָך איידער זי האָט געענטפערט, איז אפּריים
שין געווען אינעווייניק.

ביידע האָבן זיך קוים אָנגעקוקט, זיך צעקושט, ווי ערשט ניט
לאַנג וואָלטן זיי זיך צעשיידט. זיי האָבן געוואָלט זיין רוּק. עס האָט
אַבער לאַנג ניט אָנגעהאַלטן, ער האָט זיך אָפּגעקערט מיטן פּנים
צום פענצטער און זיך געווישט די אויגן. באַסיע האָט זיך לאַנג
ניט גערירט פּון אָרט. ענדלעך זיך געשטעלט ביי זיין זייט.

— האָסט ניט אָנגעזאָגט, אַז דו קומסט — האָט ער זיך פאַר-
ענטפערט אַ שולדיקער — האָסט ניט אָנגעזאָגט... פאַר וואָס?
— וואָס מאַכסטו, אפּריים? ווי פילט זיך שושנה? האָסט גע-
שריבן...

— מיר וועלן נאָך רעדן. אַ שווערער טאָג היינט, אַ חמסין.
פילסטו ווי הייס עס איז?

ביידע האָבן געשוויגן. אַראָפּגעקוקט צו די פּלאַכע דעכער
מיט די אַנטענעס אויף זיי. צו דעם הויכן, צעוואַקסענעם עקאָליפּטוס
אינמיטן פּון הייפּל, וואָס האָט זיך מיט כּוח אַרויסבאַקומען פּון
שטיין, אונטער אים.

— מיר דאַרפן אַראָפּגיין, באַסיע. עס איז ערב שבת. אין
ירושלים, מוז מען באַצייטנס געפינען אַן אָרט צו עסן.
— איך קען באַשטעלן דאָ אין רעסטאָראַן, ביים האַטעל.
וויילסטו שוין עסן?

— איך האָב מיט שושנה געגעסן פאַר מיין אַרויספאַרן. בין
נאָר וואָס געקומען. אַבער דו דאַרפסט עסן.

— אויך איך האָב ניט לאַנג געגעסן. אַ גאַנצן טאָג איך קיי.
געמיינט וועסט שוין בלייבן דאָרט איבער שבת.
— עס געשעט, אַז איך בלייב טאַקע. ס'איז אַבער קאַמפּלי-
צירט. אין לעצטן מאַמענט באַשלאָסן צו פאַרן אַהיים. גאָט, מיין
גאָט. ווער האָט געקענט וויסן. האָסט ניט אָנגעזאָגט.

די געסלעך שוין אויסגעליידיקט. פּון הינטער די פּלויטן, גע-
מויערט פּון פּירקאַנטיקע שטיינער, קוקן יום־טובדיק אַרויס די
גערטנדלעך. אין זיי פּילפאַרביקע בלומען, צאַרטע אַלעאַנדרעס.

פֿאזע די הייזער — ביימער: טאָפּאַלן, סאַסנעס. פּיקוסן מיט זאָפּ-
טיק-גלאַנציקע בלעטער.

זיי גייען צווישן אַלטע הייזער. דורך אַ שמאַל געסל, וואָס
פּאַלט אַלץ נידעריקער. פון ווייטן זעט מען ווי עס שלענגלט זיך
באַרג אַרויף און ווערט פאַרפּאַלן צווישן הויכע, נייע געביידעס.

— ביסט אין ירושלים, באַסיע, מיר גייען באַרג אַראָפּ, באַרג
אַרויף. אַט שטייט אַ באַנק. ביסטו אפשר מיד?
זיי זעצן זיך צו.

אַ פאַרשפּעטיקטער איילט פאַרביי מיט אַ בוקעט בלומען.
יזן גייען צום דאָווענען. באַסיע קוקט זיי נאָך און ווערט אַלץ
אומרוזיקער.

— קום, אפרים — טוט זי זיך אַ הייב פון אַרט.

זיי שניידן דורך אַ הויף און געפינען זיך אויף אַ ליידיקן פּלאַץ,
פאַר אַ בערגל, וואָס איז שיטער באַוואַקסן מיט יונגע סאַסנעס.
אויף זיין שפיץ — פּאַלמעס, איינע העכער פון דער אַנדערער.
זייערע שטאַמען נאַקעט. די קרוינען סאַמע אויבן ווי זונשירעמס.
צו זיי רוקט זיך עס איצטער אַ קיילעכדיקע, אַ רויטע די זון. פאַר-
פּלאַנטערט זיך צווישן די שירעמס און בייט די פאַרבן פון גאַנצן
אַרום.

זיי גייען.

פון צייט צו צייט קוקט אפרים זי אָן, ווי ער זאל זיך וועלן
איבערצייגן, צי איז עס טאַקע זי. זייערע אויגן באַגעגענען זיך.

אַן איינציקער אויטאָ יאַגט פאַרביי און איילט אַוועק. הינטער
אים באַווייזט זיך אַן אַלטע אַראַבערין אין אַ לאַנג שוואַרץ קלייד,
ביים זייט פון אַן אייזעלע. זיי דערווייטערן זיך. גיסן זיך צוזאַמען
אין איין טונקעלן פּלעק און ווערן אַלץ קלענער.

— ניטאָ מער די זון, — זאַגט באַסיע אומרוזיק. — שוין נאָכן
טאַג.

— מיט איין מאָל פּאַלט דאָ צו די נאַכט. אַבער מיר גייען שוין
לאַנג. ניט באַמערקט אַפילו, ווען מען איז געקומען פון דאָווענען.

דורך די אָפענע פענצטער זעט מען די ברענענדיקע ליכט. אַרום די טישן זיצן משפחות. מען זינגט שוין זמירות. לויטן נוסח פון די ניגונים, דערקענט אפרים צו וועלכער עדה די יידן געהערן. אַ סך ווייס ער צו דערציילן און זי הערט.

— וווינסט נאָך ביי דער זעלבער פרוי — פרוווט אפרים שוין צום וויפלטן מאָל זי אריינציען אין אַ שמועס.

— יאָ. איך ווין מיט פרידאָן.

— גייט איר נאָך אַלץ אַזוי זעלטן אַרויס ?

— זעלטן ? — טראַכט באַסיע נאָך. — איך ווייס ? מען גייט אמאָל אין טעאָטער, אויף אַ קאַנצערט. איך בין דאָך יעדן טאָג אין ביוּראָ. פרידאָ, ווי תמיד, אַרבעט אין דער היים. איך האָב עס דיר געשריבן. זי איז געווען אין אוישוויץ. פאַרשטייסט ? אויך זי זיצט ניט דעם גאַנצן טאָג אין שטוב. — רעדט באַסיע אַלץ לאַנג-זאַמער, ווי זי זאָל אויף כוח ציען פון זיך די ווערטער — יעדן טאָג, אין דער זעלבער צייט, טוט זי זיך איבער און גייט צו דער שול באַגעגענען איר זון...

— איז זי ניט אַליין ?

באַסיע הערט ניט זיין פרעגן. קוקט פאַר זיך, פאַרטרוילעך, שטיל קומען וואָרט נאָך וואָרט :

— צען יאָר איז דאָס יונגל אַלט געווען, ווען די מלחמה איז אויסגעבראַכן. גייענדיק פון שול אַהיים, איז ער פאַרשווונדן. מער האָט זי אים קיין מאָל ניט געזען.

— נעבעך קראַנק געוואָרן. צעמישט.

— פאַר וואָס זאָגסטו אַזוי ? — איז באַסיע אויסער זיך.

— דאָס קינד וואָלט דאָך שוין געווען אַ דערוואַקסענער מענטש, — פאַרענטפערט זיך אפרים.

— איך ווין דאָך מיט דער פרוי. מיר זענען פריינד. זי אַר-בעט, ליענט, מען קומט צו איר. זי נעמט אויף געסט. איז אינגאַנצן נאַרמאַל. פונקט אַזוי ווי מיר. ווי אַלע.

אַ פאַרפאַלק, צוויי אַלטיטשקע, דערנענטערן זיך צו אַ באַנק און זעצן זיך צו.

— איז צו דיר דערגאנגען דער בריוו מיט יוסיס פאטאָ ?
 — יא. נאָך פאַר דעם געוואַלט אייך באַזוכן. האָט זיך עס
 אַבער פאַרשלעפט. נאָך דעם, די מלחמה... זי פאַרענדיקט ניט. באַ-
 מערקט ווי אפּרים האַלט איין זיין טראַט. דער גאַנג ווערט אומזיכער.
 ער וואַקלט זיך און גייט דאָך פאַרויס.
 זי קוקט אים אָן מיט אַ פּרעגנדיקן בליק.
 — דאָ האָט מען זיך געשלאָגן. זעסט, דאָס זענען לעכער פון
 קוילן אויף די ווענט. פון דער זייט, אַ ביסל ווייטער, איז פּרזער
 געווען די גרענעץ.
 ער מאַכט נאָך אַ פאַר טריט און שטעלט זיך אָפּ.
 — דאָ האָבן מיר געווינט. ניט געטראכט ערשט צו קומען
 אַהער — פאַרענטפּערט ער זיך — פון דער שטוב, דורך דעם
 הייפל, איז יוסי אַוועק.
 ער טוט אויס די ברילן, דרייט זיך אַוועק און ווישט אויס די
 אויגן.
 — קום, באַטיע, מירן גיין. לאַמיר גיין — זאָגט ער און רירט
 זיך ניט פון אַרט.
 — זעסט, ווי עס איז אָפּן דער לאַדן, דאָרט איז געווען יוסיס
 צימער. איך האָב עס געמאַכט די שטאַכעטן ביי דעם פענצטער,
 ווען ער איז נאָך אַ פּיצל געווען. ווי כ'האַב דיר געשריבן. שושנהס
 נערוון האָבן ניט אויסגעהאַלטן. דער פּסיכיאַטאַר האָט געראַטן צו
 בייטן די דירח. איר האָט עס גאַרניט געהאַלפּן. און מיר ציט צו
 קומען אַהער.
 לאַנגזאַם און שטיל, ווי ער זאָל זיך אויסהיטן מען זאָל אים
 ניט דערזען, מאַכט ער נאָך עטלעכע טריט און בלייבט ווידער שטיין.
 — אין דעם הויז וווינען אונדזערע פּריינד. זייער זון, יוסיס
 חבר, איז אַוועק מיט אים. מען האָט זיי ניט גערופּן. פאַרשטייט?
 ביידע נאָך צו יונג געווען. און ביידע זענען ניט צוריקגעקומען.
 אונדזערע פּריינד האָבן די דירה ניט געביטן. דעם זונס צימער
 שטייט אַזוי ווי ער האָט אים איבערגעלאָזט. דאָרט הענגט נאָך דער
 אַלטער קאַלענדאַר. אויפן טיש ליגט דאָס בוך ניט דערלייענט.

אויפן וואַנט הענגען נאָך פּאַטאַס פון אים מיט זיינע חברים. די מאַמע האָט נאָר אַרײַנגעשטעלט אַ גרויס בילד פון אים אַליין. דער-נעבן שטעלט זי בלומען. היט זיי, בײַט דאָס וואַסער. וואַשט דאָס צײַמער, רױמט — דערצײלט אפרים אַלץ שטילער, ווי זײַן קול וואַלט אויסגײן. — קום באַסיע — טוט ער זיך אַ רײס פון אַרט — קום, לאַמיר גײן.

זײ געפײנען זיך אין אַ פּײַנצערן געסל. אויף אײן גאַנעק ברענט אַ לאַמפּ.

אַ הױכער יונגעראַן, דײן, בײגעוודיק ווי אַ לולב, שלײכט דורך זײטיק בײ די ווענט.

— גײ פּאַרזײכטיק, באַסיע. דאָ זענען פול שטײנער.

— אויפן וועג צו מײן האַטעל לײגן אויך קופּעס שטײנער. נעכטן בײטאַג זײ פּאַרבייגעאַנגען. זײ האָבן אַזױ געפּײנקלט אונ-טער דער זון. אין אַ סך קאַלירן זענען זײ און אַלע אַזעלכע לענג-לעך-קײלעכיקע, ווי...

— ווי טרערן — פּאַלט אפרים אַרײן אין די רײד — דאָס זע-נען דער מאַמע רחלס פּאַרשטײנערטע טרערן. אַ סך זענען זײ פּאַראַן אין לאַנד.

— מאַמעס...

— ווען דו ביסט אַוועק, האָט נאָך דײן מאַמע געלעבט?

זי שאַקלט מיטן קאַפּ אויף יאָ.

— נישט צו באַנעמען — הײבט זי אָן נאָך אַ לאַנגן שווייגן —

פּאַרשטײסט? איך האָב זי געלאָזן אַליין. — זי האַקט אָפּ ווי עס זאַל איר פּאַרפעלן אַטעם.

— ווען האַסט אַנגעזאַגט וווּ דו וואַרטסט אויף מיר, האָט די מאַמע שוין נײט גערוט. געוויינט, זיך געבעטן איך זאַל גײן. פּאַר איר, האָט זי געזאַגט, דאַרף איך נײט זאַרגן. „וואָס קען מען שוין שלעכטס טאָן אָן אַלטער פּרױ?“

אפרים טוט בעת-מעשה אַ פיר מיט דער האַנט איבערן קאַפּ. באַסיע באַמערקט זײן באַוועגונג. תמיד בעת אַ דענערווירטקײט, פּלעגט ער מיט די פּײַנגער אַ קעם טאָן די האַר אַרויף.

זיי גייען איינגעהערט אין די אייגענע טריט. אַ פינצטערניש
שלאַגט פון די הייזער. די ליכט אין די לייכטערס שוין לאַנג אויס-
געברענט. מען שלאַפט. פון אַ דערבייזיק געסל דערטראַגט זיך אַ
קלאַפן פון גיכע טריט.

— און דאָך איז אַלץ אויסערגעוויינטלעך.

— וואָס?

— איך מיינ... אויך דאָס וואָס מיר ביידע גייען איבער די

גאַסן פון ירושלים. איז עס ניט קיין נס?

איר פנים טוט אַ צוק.

— פילסטו ווי עס שמעקט דאָ? — וויל אפרים ענדערן דעם

שמועס — דאָס שמעקן אַזוי די ירושלימער סאַסנעס, די פעפער-

ביימער. דאָרט, אַ ביסל ווייטער, זעט מען די הרי יהודה.

אַנטקעגן זיי, הינטער אַ פינצטערן מהלך, שאַטענען בערג.

זייטיק, נידעריקער, פינקלען פייערלעך.

— אַ שטעטל — זאָגט באַסיע.

— אַ מושב. דאָרטן ליגט אַ מושב.

באַסיע שווייגט לאַנג. עס דערמאַנט איר:

...א פרייטיק צו נאַכט. זיי שפאַצירן ביידע צוריק אַהיים, מיטן

שליאַך. זיי זענען פאַרקראַכן ביזן פינצטערן דערפל, אין טאָל. פון

ביידע זייטן שמעקן די גערטנדלעך מיט אַקאַציעס. פאַר זיי, אויפן

היגל — אויפן „באַרג“, ליגט זייער שטעטל. אויך פון דאָרטן פינק-

לען פייערלעך, די שבת-ליכט. צווישן אַלע פלעמלעך, דער מאַמעס

ליכט, אין די מעשענע לייכטערס אויפן טיש.

די דערמאַנונג האַלט זי. פירט אויף צוריק.

...דער שבתדיקער טיש. דער טאַטע בענטשט שטיל. ברומט אַריין

אין זיך. מיט אַ מאָל צעזינגט ער זיך הויך מיט געבעט: רחם נא יי

אלהינו על ישראל עמך על ירושלים עירך ועל...

— וואָס האַסטו זיך אַזוי פאַרטראַכט, באַסיע?

— יאָ... זיי שמעקן... זיי שמעקן די ביימער — רייסט זי זיך

ווי פון שלאַף.

ביי אַ גערטנדל שטייט אַ פאַרל, צוגעטוליעט צו אַנאַנדער.

— געקומען אויף שבת אַהיים, דער חייל — זאָגט אפרים און
גאַר פלוצלינג טוט ער זי אַ פרעג — זאָג מיר, באַסיע, איך בעט
דיר, ביסטו שוין געווען אַ מאָל אין לאַנד?
— ווען — קוקט זי אים אָן — ביים באַרג סיני, בעת מתן-
תורה?

— איך שפּאַס ניט. איך פרעג צי ביסטו דאָ שוין געווען. נו,
באַזוכט, אַרומגעפּאַרן. געווען אויך אין עמק החולה, למשל?
זי פּאַרשטייט גאַרניט. קוועטשט מיט די אַקסלען.
— עס איז אַ מעשה דערביי — איז ער שוין אַליין פּאַרלאָרן
מיט זיין מאַדנעם איינפּאַל. — געווען איז עס שוין נאָר דער
מלחמה. איך האָב דעמאָלט געאַרבעט ביים אַפּציען דאָס וואַסער
פון זומפּ.

— איך געדענק. האַסט געשריבן.

— איך ווייס עד היום ניט, צי האַסטו יענע בריוו באַקו-
מען. מען קען זיך גאַרניט פּאַרשטעלן וויפּל צרות דער זומפּ האַט
געגעבן, וויפּל קרבנות, קרענק. די אַראַבער האָבן געגלייבט, אַז
דאָס אַרט איז פּאַרשאַלטן פון אַלאַ און געוווינט האָבן זיי אויף
די בערגלעך אַרום. דאָס האָבן מיר טאַקע דעמאָלט דערפירט, אַז
אַ שמאַל, טיף וואַסער האַט געשטראָמט אַנשטאַט דעם זומפּ.
— אויך דאָס האַסטו געשריבן.

— יאָ. דעמאָלט נאָר כסדר געשריבן צו דיר און דו... —
נאָך אַ לאַנגן פּאַרטראַכטן זיך, דערציילט ער ווייטער — מיר פּאַרן
אויף אַ שיפּל אַ סך קילאָמעטערס, פון ביידע זייטן אַ קלעפּיקע
בלאַטע. דער גאַנצער שטח פול מיט זשאַבעס, טשערעפּאַכעס. פול
מיט כלערליי באַשעפּענישן, וועלכע האָבן זיך בשעתו אויפגע-
האַלטן אין זומפּ. איך דערמאָן זיך — צעהיצט ער זיך מיטן אויפ-
לעבן יענע טעג אין זכרון — אַזעלכע גרויסע פייגל, אויף הויכע
פיס, מיט לאַנגע העלדזער. ווי דערשראַקן זיי האָבן זיך געקלאָ-
מערט צו די סטערטשענדיקע וואַסער־קוסטעס. אינגאַנצן פּאַר-
געסן ווי זיי הייסן. און איך האָב עס געוויסט — באַדויערט ער —
איך זע אַלץ, פונקט ווי נאָר וואַס וואַלט עס געווען. דעם גאַנצן
זומפּ אַרום נאָקעט בראשית־דיק. ישראלים פון אַלע עקן לאַנד זע-

נען געקומען אַנקוקן דאָס אָרט. אויך טוריסטן. אַנטקעגן וואָס דער-
צייל איך עס ?

— עס איז אינטערעסאַנט.

— ניט דאָס בין איך אויסן. איין מאָל, בעתן פאָרן מיט אַזאָ
שיפל באַזוכער, האָב איך אויף איינער פון זיי געמיינט אַז דאָס
ביסטו.

— אַזוי ענלעך איז זי געווען אויף מיר ?

— איך ווייס שוין אַליין ניט. דעמאָלט האָט מיר אַזוי אויס-
געזען. צי ווייל איך האָב געוואָלט אַז דו זאָלסט עס זיין ? כ'האָב
ניט אויפגעהערט קוקן אויף איר און ניט געוואָגט צוצוגיין. שפע-
טער באַדויערט. געטראַכט, אַז דו ביסט עס געווען. דיך אַרומגעזוכט,
ניט געפונען. ווידער געשריבן קיין לאַדזש. נו, האָסטו דאָך ניט
געענטפערט.

באַסיע שווייגט. קוקט אַראָפּ.

— דעם ערשטן בריוו באַקומען פון דיר, ערשט דעמאָלט, ווען

יוסי איז געבוירן געוואָרן.

זיי פאַרנעמען זיך רעכטס. פון אַ פענצטערל, האָרט ביי דער
ערד, פאַלט אַ שיין אויפן ברוק. און הינטער דעם פאַס ליכט,
ווערט געדיכטער די פינצטערניש. גאָר הויך, ביים סוף פון דער
גאַס באַוועגן זיך שאַטנס. קומען אַראָפּ און שטייגן צוריק אַרויף.
פון ערגעץ פאַלט דאָרט אַ שיין.

זיי גייען פאַרויס.

— זעסט, באַסיע, דאָס ליכט וואָס מיר האָבן געזען פאַלן אויף
דער גאַס, קומט פון דעם אַ קעלער. — באַמערקט אפרים בעתן
פאַרבייגיין אים — אַן אַלטער מאַן, אַ מקובל וווינט דאָ. ווען עס
איז ניט אַזוי שפעט, וואָלטן מיר אַריין צו אים. תמימותדיק איז ער
ווי אַ קינד. לעבט אַליין. ניט לאַנג צוריק איז אים זיין ווייב גע-
שטאַרבן. אויך זיי האָבן געהאַט איין זון. אַז איך קום צו אים,
טרייסט ער מיר. פּרעגט זיך אויס אויף שושנהן. „געדענק, זאָגט
ער, טו אַלץ אַז איר זאָל זיין לייכטער. איר איז נאָך שווערער ווי
דיר.“

באסיע פילט געווייז אין קעל, דערוואַרגן צו ווערן. שוין לאַנג
זי וויינט ניט. קען ניט וויינען, זינט דעמאָלט, אין מיידללאַגער, אין
שטייג, אויפן אָפּעראַציע-טיש. און איצטער. זיי קומען נאָך אַלץ
ניט די טרערן.

— עס איז גורל — זאָגט אפרים.

און אַז באַסיע רופט זיך ניט אָן, רעדט ער ווייטער:

— יעדער האָט זיין גורל. מיין גורל איז צו זיין דער זון פון
אַ געהרגעטן טאָטן אין געטאָ. דער טאָטע פון אַ געפאַלענעם זון
אין ירושלים און לעבן.

זי פאַרטשעפעט זיך אָן אַ שטיין און טוט זיך אַ וואַקל. דער-
פילט אַ שווינדלען פאַר די אויגן.

— ביסט זייער מיד, באַסיע — דערכאַפט ער זי ביים אָרעם

— קום מיט מיר. קום צו אונדז שלאָפן. מיר וועלן נאָך עפעס עסן.
ביסט געוויס אויך הונגעריק. צו וואָס זיך שלעפן ווייט און זיין איינע
אַליין אין האַטעל.

— האַסט מיר ניט דערציילט וועגן שושנהן. וואָס מאַכט זי?

ווי איז זי?

— עס איז אַזוי ווי איך האָב דיר געשריבן. ניטאָ קיין ענדע-

רונג. יוסיס טויט האָט זי דערהרגעט. איך, ווי דו זעסט, האַלט זיך.
ווי אַ סך טאָטעס. אַ סך אַזעלכע יוסיס זענען געפאַלן. ביטערער
גורל. ווייסט וואָס באַסיעלע? לאַמיר מאַרגן אַרויספאַרן צו איר,
מיט אַ שירות. עס וואַלט גוט געווען. איך ווייס? אפשר וועט עס
איר דערפרייען. זי האָט אַ סך געהערט וועגן דיר.

— מירן זען מאַרגן — ענטפערט זי ניט גלייך — און פאַר-

שטעלט מיטן האַנט דאָס צוקן פון אירע ליפן — איצטער וויל איך
גיין אין האַטעל. איך וועל גיין צום האַטעל — חזרט זי איבער און
דרייט זיך אויס אין דער אַנטקעגנדיקער ריכטונג — מיר דאַרפן
גיין אַהער?

אפרים באַגלייט זי.

עס איז שוין שפעטע נאַכט. דער זון פון באַלעבאַס באַגעגנט

באַסיען מיט אַ שמייכל און ווייזט מיטן פינגער אויפן מויל צו

זיין שטיל. באַסיע טוט אויס די שיק און גייט לייכט אויף די שטיגן,
וואָס פירן צו איר צימער.

אינעווייניק איז הייס. זי עפנט די פענצטער. פון גאָר הויך דער-
טראַגט זיך אַ גערויש. אונטערן אויסגעשטערנטן הימל רוקט זיך אַ
פייערל אין איין גלייכער ליניע — אַן עראַפלאַן. זי קוקט אים נאָר.
ביז ער פאַרשווינדט.

שוין אויפן געלעגער הערט זי נאָר עמעצן דורכגיין דעם קאָ-
רידאַר, פאַרמאַכן אַ טיר. און עס ווערט אינגאַנצן שטיל.
אירע אויגן קלעפן זיך.

פלוצלינג טוט עס זי אַ הייב אין דער לופטן, און אַ וואַרף
אויף צוריק. זי וועקט זיך איבער אַ דערשראָקענע. צינדט אַן דאָס
לעמפל. וויל שוין בעסער בלייבן וואַר. אָבער ווידער איז די מיד-
קייט גובר. זי שלאָפט איין.

זי זעט ווי הויך אונטערן הימל רוקט זיך דאָס פייערל, דער
עראַפלאַן. ווייסט אַז אין אים זיצט יוסי, אַ שטייפער, אַ ניטדאַנקער.
קינדער מיט זייערע מאַמעס לויפן צום בונקער. צו דעם, וואָס עס
האַט געמאַכט פייווע דער שמיד. ביי דער סלאַנימער גאַס הינטערן
קלויסטער. זי געדענקט גוט אַז דער בונקער איז פאַרשאַטן. אין
אים זענען אומגעקומען פייווע מיט זיין משפּחה, זייער שכנה ציפע
און נחמן דער שניטקרעמער מיט זיין יינגסטן זון. עפעס איז איר
ניט קלאָר. עס קלעמט דאָס האַרץ וואָס דער בונקער איז אַזוי ווייט
פון דאַנען, איבער גרענעצן. גוט, ער רוקט זיך אַהער. וועט ער
באַווייזן צו דער צייט? די וואַיעניש, דערטראַגט זיך אַלץ שטאַר-
קער. ברענט ערגעץ? וווּ זענען די קינדער, די מאַמעס? געוויס
זיך באַהאַלטן אין בונקער, צווישן די פעפער-ביימער. אפרים האָט
איר אָנגעוויזן אויף אים. זי וויל אויך לויפן אַהין, קען זיך אָבער
ניט רירן פון אַרט. אַ נאַקעטע ליגט זי צוגעבונדן צו דעם אָפּע-
ראַציע-שטול. דער ווייטיק פון אונטערשטן טייל קערפער קומט אַלץ
העכער. פאַרהאַלט זיך מיט אַ שטעכעניש אין די אויגן. דאָר זעט
זי בולט דעם דאָקטער אין ווייסן כאַלאַט נעבן זיך. זיין קאַלטער,
וואַסערדיקער בליק ברייט זי.

איר געדאנק איז האלב-וואך. זי מאטערט זיך איבערצורייסן דעם קאשמאר, וויל זיך ראטעווען. און אט איז זי, די הילף. אין ווייסן כאלאט איז דאך גאר אפרים. ווי אזוי איז ער אריינגעקומען אין מיידל-לאגער? דערקליבן זיך ביז צו דער שטייג? „באסיע — הערט זי זיין קול און פילט ווי זיינע טרערן שטיקן איר אין האלדז — לאמיר אנטלויפן. זיך ראטעווען. מיר דארפן לעבן“.

זי וויל שרייען. אים ווארענען, אז פון דאנען קען מען זיך ניט ארויסבאקומען. דער געשריי, אבער, בלייבט אין איר. זי אליין הערט ניט איר קול. וויל זי מיטלויפן. זעט אפרים דערווייטערט זיך. רייסט זיך מיט אלע כוחות נאך אים.

א באגאסענע מיט שווייס, טוט זי זיך האסטיק א זעץ אויף. אין צימער איז ליכטיק. דער לאמפ ברענט. שטעכט אין די אויגן.

פארגעסן אים צו פארלעשן, דערמאנט זי זיך.

אין דרויסן טאגט שוין.

פארויכטיק, ווי נאך א קרענק, שטעלט זי אראפ די פיס פון בעט. זעצט זיך אין שטול און וויל מער ניט איינשלאפן. זי האט מורא פאר די קאשמארן.

אפרים איז גאר פרי געקומען זי זוכן. דער קעלנער איז פונקט אנגעקומען מיט א פולער טאץ. געטראגן פרישטיק צו א טישל. אגב אורחאדיק האט ער א זאג געטא:

— זי איז אוועקגעפארן.

אפרים האט אים אנגעקוקט. ניט פארשטאנען וואס ער מיינט און געווארט. צוריקוועגס, האט דער קעלנער זיך פארהאלטן און איבערגעחזרט:

— איך האב דאך אייך געזאגט. איר קומט צו באסיע בלומענ-טאל, פון פוילן? זי איז אוועקגעפארן. היינט גאר פרי האט זי זיך אפגערעכנט און פארלאזט דעם האטעל.

אפרים איז נאך לאנג געשטאנען. ניט גערירט זיך פון ארט. דעם קאפ אראפגעלאזט, א מבולבעלער, איז ער ארויס אין דרויסן. פרויען, קינדער פון די מזרח-עדות זענען געזעסן אויף

דער ערד, ביי די ווענט פון די בתי־מדרשים. זיי האבן געהערט
דאָס געזאַנג פון די מתפללים.

אויף דער מיט פון גאָס האָט מען געזען פרעמדע, טוריסטן
און פיל יונגוואַרג. אפרים האָט זיך געפלאַנטערט צווישן אַלע. אָפט
אויפגעהויבן דעם קאַפּ און געזוכט מיט די אויגן. געוואַלט דער־
זען באַסיען.

לאַנג האָט ער אַזוי געטאַפּטשעט, ביז ער איז צוגעקומען צו
דעם הויף. געשטאַנען און אַרויפגעקוקט צום פענצטער, צו די
שטאַכעטן וואָס ער אַליין האָט געמאַכט.

ז ש א ו ו ע ר

יום-טובדיקע אינדערוואַכנס. פּראָסטיק-צעבליטע שויבן, איינ-
גערעמט אין ווינטערדיקע פּאַרטאַגן. צווישן ענגע, היימישע פּיר
ווענט לייכטן צוויי פונקטן: די יריעה, ביים לעמפל אויפן טיש, ווי
עס זיצט דער טאַטע איבערן עמוד און שרייבט. אין אַנטקעגנדיקן,
פּינצטערן ווינקל — די מאַמע, איינגעבויגן ביים אויוון. פון פּלאַם
אין אים, ליכטיקט איר פנים.

דאָס בלויע ווינטער-מאַנטעלע. די רויטע הענטשקעס. מיט דער
סומקע אויף די פּלייצעס גייט מאַריאַשע אויפן סקריפּנדיקן שניי,
דורך דעם באַד-געסל. פון ביידע זייטן טוליען זיך די הייזקעס,
איינס צום אַנדערן און האַלטן אונטער די קרומע, ווייסע דעכלעך
איבער זיי.

זכריה דער שוסטער זינגט. זיין קול קלינגט הויך און ציקלענ-
דיק. שוין גאַר ווייט פון זיינע פּאַרקאָועטע פענצטערלעך הערט
מען נאָך זיין געזאַנג, צוזאַמען מיטן קלאַפן פון העמערל אין שוך.
דאָס חזרט ער איין דאָס יום-כיפורדיקע דאָווענען. אין די ימים-
נוראים איז זכריה אַ בעל-תפילה אין בעליצע.

דאָס געסל פירט צו פייגעלען. זיי האָבן נאָך נעכטן זיך אָפּגע-
רעדט, אַז מאַריאַשע וועט פּאַרבייגיין, זי רופן, וועלן זיי צוזאַמען
גיין אין שול.

אויך ביי זיי אין שטוב איז נאָך קאַלט און גרוי. פייגעלעס
טאַטע איז נאָך ניט געקומען פון דאָווענען. צום ערשטן מנין גייט
ער. אין צימער, ווו עס שטייען די פּאַפּירענע בלומען, איז שוין די
שלאַפּבאַנק אויפגעלייגט. מיטן פנים צו דער וואַנט שטייט אַ
ינגל אין תפילין. שאַקלט זיך איבער אַ סידור און מורמלט.
פּלוצלינג טוט ער זיך אַ דריי אויס, קוקט אָן מאַריאַשען מיט
שוואַרצע, גליענדיקע אויגן, שטעלט איר אַרויס אַ צונג און דאָוונט
ווייטער. זי קוקט אויף אים פּאַרווונדערט און ער מאַכט שוין ווידער

צו איר קאָמישע העויות. מיט איין מאָל ווערט ער ערנסט ווי אַ קאַץ. אזוי טויט-ערנסט, אַז זי גלייבט זיך אַליין ניט, אויב ער האָט עס טאַקע געמאַכט אַזעלכע שטיק. שטייט זי, קוקט אַ פאַרגאַפּטע ביז פייגעלע ציט זי ביים אַרבל. שוין צייט צו גיין. זיי נעמען דעם וועג פאַרביי דעם אַלטן בית-מדרש. פון דאָרטן גייט אַרויס חיה די שניטקרעמערקע מיטן גראָבן סידור אונטערן אַרעם.

— עס איז קאַלט — זאָגט זי צו קיינעם ניט. גייט ווייטער מיטן אויסגעטראָטענעם וועג, אין הויך אַנגעשאַטענעם שניי.

— פייגעלע, ווי הייסט ער, דער וואָס דאוונט?
— מאָטל.

— ער ווינט ביי אייך?

— ער נעכטיקט אויף דער שלאָפּבאַנק.

— האָט ער אַ מאַמען?

— יאָ. אַ טאַטן אויך.

— איז פאַר וואָס שלאָפּט ער ביי אייך?

— זיי וווינען אין מייטשעט. ער לערנט דאָ אין ישיבה. וועט

ווערן אַ רב.

— און ווו עסט ער?

— ער עסט טעג.

מאַריאַשע פאַרטראַכט זיך.

— פייגעלע — רופט זי זיך אָפּ — איך וועל פּרעגן מיין מאַ-

מען. אפשר וואָלט זי אים אויך געגעבן אַ טאַג.

— טו עס ניט. ער האָט שוין אַלע. שבת אויך. מאָטל האָט מיר

דערציילט אַ סוד. זאָג עס פאַר קיינעם ניט. ער פאַרט אַוועק.

— פאַר וואָס זאָל ער אַוועקפאַרן?

פייגעלע קוועטשט מיט די אַקסלען.

— ער וועט זיין אַ רב — זאָגט מאַריאַשע נאַכטראַכטנדיק —

דאָס דאוונט ער שטענדיק אזוי?

— געוויס. ער איז דאָך שוין אַ גרויסער. ער האָט מיר אַליין

געזאָגט, אַז עס גייט אים דאָס זעכצנטע יאָר.

— און וויפּל ביסטו אַלט?

— שוין צוועלף.

— נאך צען חדשים און איך וועל אויך האבן צוועלף — זאגט מאַריאַשע מיט קנאה — ווייסט פייגעלע, ער דאַרף ניט אַוועק-פאַרן. און אפשר האָט ער זיך גערייצט מיט דיר? גלייב אים ניט. — קען זיין. איך וויל אויך ניט ער זאל אַוועקפאַרן. זאל ער בעסער זיין דאָ.

*

אן אומלעגאַלע טרעפונג ביים חבר זאָול אין שטוב. צום צווייטן מאָל קומט מאַריאַשע אַהער. דעם פאַרגאַנגענעם ווינטער האָט מען זי אויך גערופן.

חבר זאָול וווינט אויף דער קוזניע-גאַס. די הייזלעך דאָ, היינט טערן שטעטל, האָבן אויסגעזען ווי שניי-בערגלעך. פאַרן שטוב ליגט דער שאַסיי, וואָס פאַרענדיקט זיך נאָענט און עס ציען זיך אויסגעטאַפטשעטע וועגן דורך די פאַרשנייטע פעלדער, זיי פירן צו די נאָענטע דערפער.

איצטער איז זומער. שטייט דאָס שטיבל פון חבר זאָול אַרומ-געוואַקסן מיט הויכער קראַפיווע. דאָס גערטנדל, וואָס שפאַרט אין די פענצטערלעך, איז פול מיט קאַרשן-ביימלעך, מאַלינע-קוסטעס, וואָס פאַרטרינקען די כאַטקע אַזש איבערן דאָך.

אינעווייניק איז נידעריק. דער באַלקן הענגט אויפן קאַפּ. עס איז אַנגערויכערט ווי אין אַ שענק. אַ סך יונגע חברה זיך צוזאַ-מענגעקומען. מען וואַרט אויפן חבר פון וואַרשע. ביז נאַוואַיעלניע וועט ער קומען מיט דער באַן. פון דאָרטן וועט אים ברענגען חבר פיווע דער בעל-עגלה.

און אַט זענען זיי דאָ.

מען באַגריסט זיך. מאַריאַשע זשמורעט די אויגן אין דער אַנ-גערויכערקייט.

— אַ גוטן אַוונט מאַריאַשע. דערקענסט מיך ניט? — זאָגט מאַטל און שטעלט איר אַרויס די צונג.
זי באַגיסט זיך מיט אַ רויטקייט.

— וואָס איז? וואָס האָסטו געזאָגט מאַריאַשען? — פּרעגן
חברים.

— זי ווייסט שוין וואָס — זאָגט מאָטל און זיינע שוואַרצע
אויגן ברענען. די זעלבע אויגן וואָס מאַריאַשע האָט דעם ערשטן
מאָל דערזען בעת זיין דאָוונען.

נאָך דער פּאַרזאַמלונג צעגייט מען זיך אין קליינע גרופּעס,
ניט צו ציען די אויפּמערקזאַמקייט פון דער פּאַליציי. מאָטל גייט
מיט מאַריאַשען. פירט זי אונטערן אַרעם. זי פילט זיך ערנסט, ווי
קיינ מאָל ניט. בקרוב וועט זי שוין האָבן זעכצן יאָר. אזוי פיל ווי
מאָטל האָט געהאַט, ווען זי האָט אים צום ערשטן מאָל דערזען.
איצטער איז ער אַ דערוואַקסענער, אַ גרויסשטאַטישער, קומט פון
וואַרשע.

ער דריקט איר אַרעם פעסט צו זיך און מאַדנע גוט איז איר
צו גיין מיט אים.

— וואָס קלערסטו צו טאָן מאַריאַשע? וועסט דאָך ניט בלייבן
דאָ אין שטעטל.

— איך וויל פּאַרן קיין ווילנע.

— צו וואָס קיין ווילנע? קום בעסער קיין וואַרשע.

— וואָס איז אין וואַרשע?

— וואָס איז אין וואַרשע — לאַכט מאָטל — וויכטיק איז ווער

עס איז אין וואַרשע. אָט וווּ זיך איך אין וואַרשע.

ווען מאַריאַשע שעמט זיך ניט, וואָלט זי אויפּגעהויבן דעם

קאָפּ און אים אָנגעקוקט ווי דעמאָלט, ווען ער האָט איר אַרויסגע-

שטעלט די צונג. אויך איצטער איז זי ניט אינגאַנצן זיכער. האָט

ער עס טאַקע געזאָגט, אַדער עס האָט זיך איר אויסגעדאַכט?

— און וואָס טוסטו דאָרטן? — פּרעגט זי ניט דרייסט.

— וואָס איך טו? איך אַרבעט. זעסט דאָך, אָט האָט מען מיר

געשיקט אַהער.

נאָך יענע נאַכט איז מאָטל אַוועקגעפּאַרן. ער איז אינגאַנצן

ניט געאַנגען שלאָפּן. וועגן זייער שפּאַציר ביז טאָג האָט מאַריאַשע

פּאַרטרויט פייגעלען. און זי איז גאָר ברוגז געוואָרן. טעג געווען

אָנגעבלאָזן, ווי אַן אינדיק. לאַנג האָט עס אָבער ניט געקענט אָנ-
האַלטן. געווען אַ סך סודות, וואָס זיי האָבן געמוזט זיך דערציילן.
אַט וואַרטן ביידע מיט אומגעדולד אויפן יוגנט-לאַגער. פון
אַלע שטעטלעך אין געגנט וועט מען זיך צוזאַמענקומען. און פירן
דעם לאַגער וועט טאַקע ער, מאַטל.

*

חברה זיצט אויף דער ערד אין אַ גרויסן קרייז, אַרום אַ
לאַגער-פייער. מאַטל איז נאָך ניטאָ. ווי תמיד מיט עפעס פאַרנומען.
ענדלעך באַווייזט ער זיך. שטופט זיך אַריין אין ענגן קרייז, פונקט
נעבן מאַריאַשען. בעת אַ ווינטל טוט אַ טרייב דעם רויך אין זייער
זייט, פאַרשטעלט ער איר פנים מיט זיין גרויסער דלאַניע. זי זינגט
צוזאַמען מיט אַלע, אים אין האַנט אַריין.

פייגעלע איז שוין ווידער ברוגן. מען זאָגט, זי איז פאַרליבט
אין מאַטלען.

ער בייגט זיך אָן צו מאַריאַשען, זאָגט איר עפעס. זי דער-
הערט ניט, איז צעשטרייט. עס שטערט איר אויך דאָס, וואָס פיי-
געלע אַנטקעגן איבער, קוקט כסדר צו זיי. נעמט די אויגן ניט
אַראַפּ. מאַריאַשע איז זיכער, אַז אויך מאַטל באַמערקט עס. אים
אָבער אַרט עס אינגאַנצן ניט. אַט האָט ער גענומען אַ לאַק פון
אירע האַר און וויקלט אים אויף זיין פינגער. זיין האַנט ליגט אויף
איר אַקסל און זיין אַטעם ברייט איר, מאַכט איר צאַפלען דאָס
האַרץ.

דאָס פיייער הייבט זיך אַלץ העכער, שפּריצט מיט פונקען.
מאַכט בולטער די טונקלקייט טיפּער אין וואַלד. אַהיו האָט זיך
אַוועקגעשאַרט די שיינע רייזעלע. נאָך איר חיים דער סטודענט.
אינציקווייז האָבן זיי זיך אָפּגעטיילט, מען זאָל זיי ניט זען צו-
זאַמען.

פיינע וואַרפט צו אַ גראַב שטיק האַלץ.

עס צעשפּריצן זיך פונקען. דאָס פיייער וויקלט זיך אין רויך
און שיסט פּלוצלינג אויף גאַר הויך אין אַ שפּיציקן פּלאַם. אויך

דאָס געזאַנג קלינגט אַלץ העכער. הילכט ווייט אַרום צוזאַמען מיטן עכאָ, וואָס קומט פון וואַלד.

דאָס פייער ווערט שוין נידעריקער. פאַרבן, מיניען אויף די טליענדיקע האַלעוועשקעס. די פינצטערניש פון אַרום קומט נאָענ־טער, ווערט געדיכטער. פלעדערמיין פליען אַרויס פון די לעכער אונטערן שטרויענעם דאָך, איבערן שיער. זיי קרייזן אין דער לופטן.

ניט גערן הייבט מען זיך פון די ערטער. מאַריאַשעס געלעגער איז אין באַראַק, אויף שטרוי. אַלע פון דער גרופע ליגן שוין אויף די ערטער.

אין טיר שטעלט זיך אַריין מאַטל מיט אַ ברענענדיקן טאַשן־לעמפל. אַלע ווערן שטיל ווי קאַטינקעס. קוים צו דערהערן ווי בלומקע שטיקט איר געלעכטער אונטערן קאַץ.

מאַטלס לעמפל באַלייכט אַלע געלעגערס, פאַרהאַלט זיך אויף מאַריאַשעס. זייערע בליקן באַגעגענען זיך.

— אַ גוטע נאַכט — זאָגט ער און בלייבט שטיין נאָך אַ וויילע. מאַריאַשען איז גוט מיטן פריידיקן סוד, וועלכן עס ווייסט נאָך זי און מאַטל.

אַ פאַרנאַכט. די זון האָט זיך אַראָפּגעלאָזט. געשאַטן מיט זשאַר און געצונדן די שפיצן ביימער אין וואַלד. מען מאַכט אַ נאַכטשפּאַציר. מאַטל קען אַבער ניט מיטגיין. אַ סך אַרבעט אים געבליבן צוצוגרייטן דעם מאַרגנדיקן טאַג. — ווידער ביסטו פאַרנומען. שטענדיק פאַרנומען. — איז מאַ־ריאַשע אַנטוישט.

זיין האַנט אויף איר טאַליע, פירט ער זי צו דער גרופע ביים טויער. ווענדט זיך צו דודן, זיין בעסטן חבר.

- היט מיר זי אָפּ, דוד.
- זענען דאָ ווילדע חיות אין וואַלד? פאַר וועמען היטן?
- פאַר מיר — לאַכט מאַטל — היט זי אָפּ פאַר מיר.
- ווי דאָס אויג אין קאַפּ, וועל איך זי היטן.

— מיט קיין קאץ שיקט מען ניט קיין שלא-מנות — זאָגט
ניאַמע.

און נאָך דעם גייט שוין אַוועק אַ וויצלען זיך אויף מאַריאַשעס
חשבון. זי איז רויט, פאַרשעמט און חברה לאָזן זיך ווילגיין. דוד
איז גוט צו איר. ער פירט זי אַוועק פון צעשטיפטן עולם. זיי טיילן
זיך אָפּ פון אַלע, פאַרנעמען זיך מיטן שמאַלן וועגל צווישן די
סאַסנעס און ווערן פאַרפאַלן.

צוריק פון שפּאַציר זענען זיי געקומען שטאַרק פאַרשפעטיקט.
אַריינגעקומען האַלטנדיק זיך ביי די הענט. ביידע זענען געווען
פאַרלאָרן און געפילט זיך שולדיק, ווען מאַטל האָט זיי באַגעגנט.
ער האָט גאַרניט געזאָגט.

*

אַ טריב-רעגנדיקער טאָג. די גאַסן זענען פול מיט ביעזשענ-
צעס, וואָס קומען נאָך אַלץ פון אַקופירטן פּוילן. מאַריאַשע גייט
מיט דער הויפט-גאַס, וואָס פירט צו דער טורמע.

און פּלוצלנג קומט איר אַנטקעגן מאַטל.
ער איז מיד. פאַרשוואַרצט פון שטויב. שוין טעג ער איז אַרויס
פון באַלאַגערטן וואַרשע. קומט איצטער פון ביאַליסטאָק. דער
קראַגן שטייט אים ביים האַלדז, ווי מען וואַלט אים אַנכאַפּנדיק
ביים קראַגן אַרויסגעוואַרפן פון אַ קנייפע. דער מאַנטל צע-
קנייטשט, פאַרשפּילעט אויף אַלע קנעפלעך. אין דער אַנטקעגנ-
דיקער ריי נאָר איין קנעפל. קאַנטיק אַז געווען זענען דריי.

מאַטל זעט אַז מאַריאַשע באַמערקט עס און דערקלערט:

— צוויי קנעפלעך שוין פאַרלאָרן אין וועג. זיך איינגעשאַפט
אַ נאָדל-פּאַדעם און דעם איינעם פעסט צוגענייט. זאָל זיין אַן
איבעריק קנעפל. קוים פאַרליר איך איינעם פון די, בלייב איך
מיט אַן אַפּענעם מאַנטל. וואָס הערט מען דאָ, מאַריאַשע? וואַהיז
גייסטו?

— דוד איז אַרעסטירט. איך גיי צו דער תּפיסה.

— ווען?

— מיט אַ וואָך צוריק.

— קענסטו אים זען? אים עפעס איבערגעבן?
 זי שאַקלט מיטן קאַפּ אויף ניין.
 — טוסטו ריכטיק, אַז דו גייסט?
 זי קוקט אויף אים, הערט און שווייגט.
 — קום צו אונדז — טוט זי זיך פּלוצלינג ווי אַ וועק אויף —
 ביסט געוויס הונגעריק. וועסט עפעס עסן, זיך אַפרוען.
 מאַטלס פּלאַן איז דערקלייבן זיך קיין ווילנע און פון דאַרטן
 זיך אַרויסבאַקומען פון אייראָפּע.
 — מיינסטו ניט, מאַריאַשע, אַז אויך דו וואָלסט געדאַרפט
 אַוועקגיין?
 — ווי אַזוי קען איך? און דוד?
 — איז ער דאָך שוין אַרעסטירט. קענסט דאָך גאַרניט טאָן.
 נאָר וואַרטן ביז מען וועט אויך דיר פאַרשפּאַרן.
 אין שטוב ווערט טריבער. טונקעלער. אומהיימלעך לויערט
 דער דרויסן.
 — ווען האָבן זיי גענומען דוד?
 — אינמיטן נאַכט געקומען אים זוכן. ווייסט מאַטל, איך בין
 באַזאָרגט פאַר דיר. עס איז אַ ריזיקע צו בלייבן דאָ נעכטיקן. איך
 טראַכט וואַהין זאָלסטו גיין שלאָפּן.
 — ביסט גערעכט. אויך דו טאַרסט דאָ ניט בלייבן.
 — מיר איז אַלץ איינס.
 — עס איז ניט אַזוי מאַריאַשע, — זאָגט מאַטל נאַטראַכטן-
 דיק — גאַרניט קענסטו טאָן פאַר אים. ריכטיק איז, אַז אויך דו
 דאַרפסט פאַרלאָזן די שטוב, אַפילו די שטאָט.
 — איך קען ניט. דוד איז דאָ הי, אין תּפּיסה.
 אין שטוב איז שוין פינצטער. ביידע זיצן פאַרלאָרענע. פון
 צייט צו צייט נעמט ער איר האַנט אין זיינער און לאַזט זי שנעל
 אַרויס. דער רעגן שטאַרקט זיך. דאָס צעבערל אונטער דער דאָך-
 רינע, איז שוין לאַנג פול געוואָרן. זיי הערן ווי דאָס וואַסער גיסט
 אַריבער די ברעגעס, פליעסקעט אין קאַלדזשע.

*

אויף פאַרשיקונג. אַ קאַלטער, פינצטערער פאַרטאָג. די פוסטע
קיך קוים באַלויכטן פון רויכערנדיקן קורניק. אַגאַפיע האָט אויס-
געוועלגערט אַ בלאַט לאַקשן. אויפן שטעקן פון דער קאַטשערע
טריקנט זי אים פאַרן פלאַם, אין אויוון. איר פנים איז באַלויכטן.
פון האַלטן די פאַרסאַזשעטע קאַטשערע האָט זי זיך, מיט די פאַר-
שמירטע הענט, שוואַרץ געמאַכט די נאַז.
פלוצלינג דערהערט מען בורעקן בילן.

— זאָיע קומט שוין באַרגן די רעשעטע — זאָגט אַגאַפיע.
מאַריאַשע גייט עפענען די טיר פון פירהויז. עס געדויערט
מער ווי געוויינטלעך.

— מאַטל?! אומגלייבלעך. ווי קומסטו אַהער?
ביידע זענען איבערראַשט, צעטומלט.

— אין פּרעסאַווקע, ביי דער באַן-סטאַציע — דערציילט ער
— געטראַפן אייער „קלאַדאַוושטשיק“ פון „סיעל-פאַ“. ער האָט
מיך געבראַכט אַהער. דערציילט, אַז דאָ, אין דאָרף, וווינען פאַ-
ליאַקן און אַנגעוויזן אויף דער שטוב. ניט געחלומט אַפילו דיך
דאָ צו טרעפן.

— ממש אומגלייבלעך.

אַ באַפרייטער פון לאַגער איז מאַטל אין עטלעכע טעג אַרום
אוועק קיין בוזולוק, וווּ עס האָט זיך פאַרמירט די פּוילישע אַרמיי.

*

דער ערשטער ווינטער אין לאַדזש נאָך דער מלחמה.

דער שניי בערגלט זיך איבער די חורבות, איבער די קופעס
גרוז. הויכע קויעמעס סטערטשען אַרויס שוואַרצע, פאַרחושכטע, פון
ווייס-פאַרדעקטן חורבן.

מאַריאַשע גייט מיטן אַפּגערייניקטן טראַטואַר. אינמיטן פון
גאַס איז אַנגעוואַרפן דער שניי. די דראַזשקאַזשעס יאָגן אויף
שליטלעך. פאַרן טראַמוויי רייניקט מען דעם וועג.

אויף יאַראַטש-גאַס, ניט ווייט פון דער וואַסאַכדניע קוקט זי און
גלייבט ניט די אייגענע אויגן:

מאָטל ?

יאָ, ער גייט עס. דער סאַלדאַטסקער, אַפּגעטראָגענער שינעל אויף אים, איז צו לאַנג. שאַרט זיך איבערן טראָטואַר. ער זעט זי ניט. איז פאַרנומען מיטן לייענען די נומערן אויף די ווענט.

— מאָטל ? ווען ביסטו געקומען ?

ווייזט זיך אַרויס, אַז ער איז געקומען פון וואַרשע. נאָר אויף איין טאָג. מוז דאָ עמעצן זען. ווי תמיד באַלאַדן מיט ענינים. ערשט נעכטן געווען אין קאַנסולאַט. וויל אַרויספאַרן פון פּוילן. מען לאַזט אַבער ניט. ער באַקומט ניט קיין דערלויבעניש.

— מען וועט שוואַרצן די גרענעץ, דורך טשעכיע — זאָגט ער פאַרטרוילעך — און דו ? וואָס מיינסטו צו טאָן ? איך האָב ביי מיר דיין אַדרעס. כּוועל זיין ביי דיר. מוז אַבער איצטער עמעצן טרעפן. ביסטו היינט אָונט אין שטוב ?

אייליק טוט ער נאָך אַ בליק אויפן זייגער. — מיר וועלן שמועסן — זאָגט ער שוין אין גאַנג.

מאַריאַשע קוקט אים נאָך. זי ווייסט ווי יעדעס מאָל, וועט ער אויך איצטער פאַרפאַלן ווערן. ביז עפעס אַ צופאַל וועט זיי ווידער צוזאַמענברענגען.

ווי אויסגעמאַטערט ער איז — טראַכט זי — אפילו נאָכן לאַ-גער, האָט ער אַזוי שלעכט ניט אויסגעזען.

*

מאָטל איז יאָ געקומען.

אין איר קליין צימערל זיצן ביידע ביים אָונברויט.

— ווי פילסטו זיך, מאָטל, ביסטו געזונט ?

— געזונט. שוין גוט אַז מען לעבט. ווער איז עס אינגאַנצן געזונט ? עס ווערן מיר אַפט געשוואַלן די פּיס. אַ ירושה פון תּפּיסה, פון לאַגער.

— דאַרפסט גיין צו אַ דאַקטער.

— כּוועל גיין. דער עיקר איז דער זשאַווער, וואָס לייגט זיך דאָ — ווייזט ער אויפן האַרצן — מען דאַרף אַוועקגיין פון דאַנען. די רוינעס, די קברים, די שטילקייט דאָ. זיי פאַרפייניקן מיר.

— וועט דער חורבן ערגעץ אנדערש ניט פייניקן? וווּ מיר זאלן ניט גיין, וועלן מיר דעם „זשאַווער“, ווי דו רופסט עס, נעמען מיט זיך.

— מען דאַרף אַוועקגיין פון דאַנען — חזרט מאַטל איבער שטיל ווי פאַר זיך אַליין. ווערט אַנטשוויגן, פאַרטראַכט זיך. פּלוצ-לונג רופט ער זיך אָן:

— עס איז דיר שיין אַזוי, די לאַנגע האַר. האַסט זיך קיין מאַל אַזוי ניט געקעמט.

זי קוקט אים אָן. איר בליק צעטומלט אים. ער ווייסט אַליין ניט: זענען אירע אויגן פול מיט צער, שטוינונג, פאַרדרוס? אַדער אַלץ אינאיינעם?

— מאַריאַשע... איך ווי דו... איך וויל זאַגן... פאַרשטי, מיר קענען זיך אַ לעבן לאַנג. אויך דו דאַרפסט אַוועקגיין פון דאַנען... וואָס ווייטער וועט ווערן שווערער. מען לאַזט שוין ניט אַרויס.

— פאַרשיקטע קומען נאָך אַלץ פון פאַרוואַרפענע לאַגערן. עס קען נאָך לאַנג אַזוי אָנהאַלטן. איך בין אַפילו ניט זיכער, אַז זיי וועלן אַלע אַרויסלאַזן. עס קען אַבער געשען, אַז אויך דוד...

זי האַט ניט פאַרענדיקט. באַמערקט אַז מאַטל איז בלייך גע-וואָרן און מאַדנע גיך אַראַפּגעלאַזט דעם קאַפּ. ער האַט געפילט איר בליק, ניט געקענט אים אויסהאַלטן, האַט ער אויפגעהויבן דעם קאַפּ, אַבער אַלץ ניט געוואַגט זי אַנצוקוקן.

— מאַטל — האַט מאַריאַשע אים גערופן ווי פון ווייט — דוד?... דוד לעבט ניט? — זי האַט האַלב געפרעגט, האַלב גע-זאַגט.

ער האַט געשאַקלט מיטן קאַפּ אויף ניין.

— איך האָב געמיינט אַז דו ווייסט. — האַט ער זיך פאַר-ענטפערט — זיי מיר מוחל, בין ניט לאַנג געקומען קיין פּוילן. עס איז מיר ניט איינגעפאַלן, אַז מען האַט דיר עס נאָך ניט געזאַגט.

שוין זייער שפעט געווען, בעת זיי האָבן ווידער אַנגעהויבן רעדן. מאַריאַשע איז דורכאויס באַשטאַנען, ער זאַל דערציילן.
— איך קען הערן. וויל אַלץ וויסן.

— דאָס לעצטע מאָל, ווען איך האָב דיך געטראָפן אויף סי-
 ביר, איז עס געווען אַ צופאַל. ווי אומגלייבלעך עס זאָל ניט זיין,
 איז עס דאָך אַזוי. שוין דעמאָלט האָב איך עס געוויסט. דו אָבער
 האָסט אַזוי געגלייבט אַז דוד לעבט. מיר געוויזן דאָס פּאַפּירל,
 וואָס דער פּראָקוראָר האָט געשיקט, אַנגעבנדיק דאָס אַרט וווּ ער
 געפינט זיך. עס איז געווען אַ ליגן. איך האָב געמוזט גיך אַוועקגיין
 קיין בוזולוק. ניט געהאַט קיין האַרץ דיך איבערצולאָזן מיט דער
 טרויעריקער ידיעה. מיך האָט מען אַרעסטירט אויפן וועג קיין
 ווילנע. ביז מיט דודן געזעסן אין מינסקער תּפּיסה.
 ער האָט אָפּגעהאַקט, ווי אים וואָלט פּאַרפעלט אַטעם.
 — דערצייל, מאָטל, איך מוז אַלץ וויסן. איך קען הערן. איך
 הער.

מיט די הענט האָט זי זיך געהאַלטן אַן שטול. איינגעקלאָמערט
 זיי ביז ווייטיק. אַ רגע פּאַרמאַכט די אויגן און באַלד ווידער גע-
 עפנט.

— דערצייל.

— ניט צופעליק האָט מען מיך אַריינגעוואָרפן אין זיין צעל.
 געווען דאָרטן עמעץ, וואָס האָט געדאַרפט הערן אונדז רעדן. זיין
 גורל איז שוין געווען געחתמעט, מיך האָבן זיי נאָך טאַג און נאַכט
 געשלעפט צו דער אויספּאַרשונג. געהאַלטן הונגעריק, אַן שלאָף.
 ווען איך פלעג ניט זיין אין צעל, האָט דוד גענומען פאַר מיר די
 ראַציע ברויט. אַן זיין לייב עס געוואַרעמט, עס זאָל ניט פאַרפרוירן
 יוערן.

מאָטל האָט גערעדט לאַנגזאַם, פּאַרטראַכט, ווי ניט דאָ וואָלט
 ער געווען. ביז ער איז ווידער אַנטשוויגן געוואָרן. מאַריאַשע האָט
 מיט איינגעהאַלטענעם אַטעם געוואַרט.

— דאָס האָט ער מיר געהאַלפן אויסהאַלטן — האָט ער אַליין
 ווידער אַנגעהויבן רעדן — נאָכאַנאַנד פּאַרזיכערט אַז מען קען.
 און זעסט דאָך. איך לעב. איצטער מוז מען פון דאַנען אַוועקגיין,
 אַנטלויפן. איך וויל דיך דאָ ניט איבערלאָזן אַליין.

מאַריאַשע איז געזעסן אַן איינגעקאַרטשעטע מיט פּאַרשטשי-
 מעטע ציין. זי האָט גאַרניט געזאָגט. אויך שפּעטער, ווען עס איז

שוין לאנג טאג געוואָרן, און זיי האָבן זיך געזענגט, האָט זי נאָר
אַלץ געשוויגן.

*

זענען שוין אַ פּאַר יאָר אַדורך. ערשט איצטער איז מאַריאַשע
געקומען קיין אַמעריקע. זי איז מיד. איר איז גוט ביים געדאַנק, אַז
דאָ אין לאַנד האָט זי מאַטלען, דאַרף אים נאָר אַפּזוכן. כאַטש פּון
לעצטן מאָל אַן, זינט זיי האָבן זיך געזען, אַ סך געטראַכט פּון אים,
האָט זי דאָך ניט אַנגעזאָגט איר קומען. געוואָלט אויך דאָס מאָל
אים באַגעגענען, ווי תמיד, אומגעריכט. געטראַכט פּון דעם מיט
אַ ציטער. געוואָרט אויף דער מינוט.

דורכן טעלעפּאָן האָט זי זיך שוין פאַרבונדן מיט איר קוזינע,
מיט באַקאַנטע. איר געוועזענע שכנה פּון לאַדזש איז שוין געווען
אַפּנעמען אַ גרוס פּון איר שוועסטער. מאַטלס אַ פּריינדין פּון אַ
מאַל, האָט דורכן טעלעפּאָן דערציילט, אַז זייער אַפּט זיצט ער אין
קאַפעטעריע אויף איסט בראַדוויי. זי אַליין האָט אים ניט געזען,
זינט זיי האָבן זיך אַריבערגעצויגן קיין לאַנג-איילאַנד.

שוין צוויי טעג, אַז מאַריאַשע וווינט אין האַטעל. און ווידער
איז שוין נאָכט. לויט ווי דער באַלעבאָס האָט אַנגעזאָגט, האַלט זי
איר טיר תמיד פאַרשלאָסן. מיידט אויס ביינאַכט אַרויסצוגיין אַליין.
פּון יענער זייט ווענטל, איז עמעץ קראַנק. קרעכצט, הוסט. זי
וואַרט אויף מאַרגן. וויל אַוועקגעבן דעם טאָג אויף צו געפינען
מאַטלען. קלינגען צו פּריינד, אַדער אַוועקגיין אין קאַפעטעריע און
דאַרטן וואַרטן אויף אים.

פּלוצלינג האָט זיך צעקלונגען דער טעלעפּאָן. זי האָט אויפֿ-
געצאַפּלט. איר איז גלייך איינגעפּאַלן, אַז דאָס האָט מאַטל דורך
עמעצן זיך דערוויסט, אַז זי איז דאָ.

געקלונגען האָט גאָר אַן אומבאַקאַנטע אין נאָמען פּון איר
קוזינע. אַנגעזאָגט אַ טרויעריקע בשורה, אַז איר קוזין איז פּלוצ-
לינג געשטאַרבן און אַנגעגעבן די שעה און אַרט פּון דער לוייה.
מאַריאַשע האָט זיך געוואַקלט צו גיין. דעם קוזין, דעם מאַן
פּון איר קוזינע, האָט זי ניט געקענט. אינגאַנצן איז זי צוויי טעג
אין לאַנד. אַלץ זעט איר דאָ אויס אומענדלעך ווייט און פּרעמד.

אויף מאַרגן, איז לעצטן מאַמענט באַשלאָסן צו גיין נאָר אין לוויה-זאַל. געקומען איז זי פאַרשפּעטיקט. אומזיכער אַריינגעפאַלן אין האַלב-טונקעלן זאַל. מען איז געזעסן אויף בענק און געהערט דעם ראַבאָי רעדן. גערעדט האָט ער ענגליש. פאַרשטאַנען האָט זי גאַרניט. ניט געווען אַפילו זיכער, אַז זי האָט געטראָפּן צו דער לוויה אויף וועלכער זי דאַרף זיין.

ענדלעך האָט זי דערקענט איר קווינע. אויף דער ערשטער באַנק איז זי געזעסן, דאָס פנים פאַרדעקט מיט אַ דורכזיכטיקן, שוואַרצן וואַל. צו איר האָט זיך טאַקע אָפּט געוואַנדן דער ראַבאָי. ער האָט געענדיקט. אַלע האָבן זיך גלייך אַ הייב געטאָן פון די ערטער. קיין באַקאַנטע האָט מאַריאַשע, צווישן עולם, ניט געזען. זי האָט געוואַלט אויסדריקן איר צער דער קווינע. פון דאָרטן נעמען אַ טאַקסי און פאַרן צו דער קאַפּעטעריע. עמעץ האָט זי אָבער פאַרהאַלטן. זיך פאַרגעשטעלט פאַר איר, געזאָגט אַז אים איז גוט באַקאַנט איר קורבהשאַפט מיט דער משפּחה. פאַרגעלייגט מיטצו-פאַרן מיט אים אין זיין קאַר.

זי איז געפאַרן.

אין דרויסן האָט גערעגנט. דורך די פאַרגאַסענע שוויבן פון וואַגן האָט מען געזען די נאַסע גאַסן, וואָס האָבן זיך געצויגן צווישן ריזיק הויכע געביידעס. די הייזער, ביימער, וועגענער, האָבן גרויע געשווינדלט פאַר די אויגן.

ביז זיי זענען געקומען אויפן אָרט, האָט דער רעגן אויפגעהערט. די קבורה האָט ניט לאַנג געדויערט. מאַריאַשע האָט קוים באַוויזן זיך אַרומצוקוקן, ווי גאַר ווייניק זענען געבליבן צו טרייסטן די אַלמנה, וואָס איז געשטאַנען ניט ווייט פון פרישן בערגל. בעתן דערזען מאַריאַשען איז זי אויף איר אַרויפגעפאַלן און האַרצרייסנדיק געוויינט.

— איך וועל קומען צו דיר — האָט מאַריאַשע פאַרזיכערט אַ צעקלעמטע — גאַר גיך וועל איך קומען.

זי האָט מיט די אויגן אַנגעהויבן זוכן דעם אומבאַקאַנטן, וואָס האָט געהאַט, ווי ער האָט געזאָגט, אַן אָרט אין קאַר. האָט אים

אבער ניט געזען. בלית ברירה זיך פאַרנומען צום טויער. פון דאָרטן
געוואָלט נעמען אַ טאַקסי און פאַרן צו דער קאַפעטעריע.
דער וועג האָט געפירט צווישן קברים. פון אַ דערנעבנדיקער
אַלייע האָט זיך דערטראָגן אַ שלוכצן. דאָרטן האָט מען געזען אַ
רעדל אַרום אַ פרישן קבר.

אַפגעוואַשענע פון רעגן, נאָך פייכטע, האָבן געבלישטשעט די
מצבות. בולט זענען געווען די אויפשריפטן אויף זיי.
ווי תמיד, בעת מאַריאַשע געפינט זיך אויף אַ בית-עולם, האָט
זי אויך איצטער גייענדיק, געלייענט די אויפשריפטן.
זי האָט באַמערקט קברים פון קינדער, אַלטע לייט. געלייענט
ווידמונגען פאַר טאַטעס, מאַמעס. פון פרויען פאַר מענער.
פלוצלינג האָט זי זיך אַ וואַקל געטאַן.
— מאַטל ?

לאַנגזאַם, ווי אַפצושלעפן דעם גור, איז זי צוגעקומען גאָר
נאָענט.

„מיר געדענקען אונדזער טייערן מאַטל פּיין,
אַ גרופע חברים.“

נישט אומצופאַלן, האָט מאַריאַשע מיט ביידע הענט זיך גע-
האַלטן אַן דעם שטיין. זי האָט נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל גע-
לייענט די דאַטע פון געבוירן, די דאַטע פון טויט. און געהערט האָט
זי זיינע לעצטע רייד צו איר: „דער עיקר איז דער זשאַווער, וואָס
לייגט זיך אויפן האַרצן. איר ווי דו האָבן קיינעם ניט. מיר זענען זיך
נאָענט אַ לעבן לאַנג. לאַמיר זיך ראַטעווען. אַנטלויפן פון די רואי-
נעס, פון חורבן.“

1

נאָכן שטורעם

נאכט. בליצן שניידן די פינצטערניש. דונערן הילכן, קייקלען זיך אין די בערג. דער רעגן קלאפט אלץ האַסטיקער. דאָס וואַסער שטראַמט פון די שיפועס צו די פעלדער. פליסט ווי אַ טייך איבער דער איינציקער גאָס אין דערפל.

שוין לאַנג ווי די קינדער ליגן אין די בעטן. אין הויז איז שטיל. פון צייט צו צייט הערט מען דעם קליינעם אַלען רעדן פון שלאָף. אַלע נאָכט אַזוי. ער רופט, שרייט פאַרשטיקטע קולות.

שאַנטאַל הוסט. איר מאַטערט די אַסטמע.

— איך גיב איר רעגולער די טראַפנס און עס העלפט ווייניק — זאָגט די פרוי האַנס אַ באַזאָרגטע — מסתמא זענען אַרעם אירע עלטערן, אויב זיי שיקן זי מיט אַזאַ שווערער אַסטמע צו אונדז אויף דער קאַלאַניע.

— און וווּ מיינט איר, וואַלט זי געהאַט בעסער? — איז דינה ניט מסכים — די לופט איז דאָ גוט. רפואות נעמט זי רעגולער. דאָס זיין מיט קינדער איז זייער גוט פאַר איר. מיט צוויי יאָר צוריק האָבן מיר אויך געהאַט אַזאַ קראַנקע. אַ מייידעלע פון אַ יאָר צען. אַ ליב קינד, מיט גרויסע, אומעטיקע אויגן. יענע איז פאַרן קומען צו אונדז יעדעס יאָר געווען אין קורערטער. עס האָט ווייניק געהאַלפן. דאָרטן, ווי ביי אונדז, האָט זי געהאַט אַנפאַלן. איר אַטעם פלעגט אַנהייבן סיקען, ווי מען זאָל זעגן מיט אַ זעג.

„שרעקט אייך ניט — פלעגט זי מיר באַרווקן — גייט שלאָפן. עס וועט מיר באַלד ווערן בעסער.“

געדולדיק, ווי אַ דערוואַקסענע, האָט די קליינע געליטן. אָבער דער סרוב האָט זי זיך פריילעך געשפילט מיט די קינדער.

ביידע פרויען זיצן אויפן אייזערנעם בעטל, הערן ווי דער רעגן אין דרויסן ווערט אַלץ שטאַרקער.

— איר זעט אויס מיד, פרוי האַנס — זאָגט דינה.

— איך בין אַ ביסל מיד. עס איז שווער דער טאָג מיט די קינדער. די פאַריקע נאַכט שלעכט געשלאַפן. דינה, — זאָגט זי ניט דרייטט — רופט מיר שרה. איך הייס שרה.
— מען האָט מיר אייך פאַרגעשטעלט ווי פרוי האַנס, רוף איך אייך אַזוי — פאַרענטפערט זיך דינה.
שרה פאַרבייטט די ליפן, ווי זי זאָל אַראַפּשלינגען עפעס ביי טערס.

— מיין מאַן האָט געהייסן האַנס. ער לעבט ניט. איז אומגע- קומען. איך טראַכט... ער איז אומגעקומען... וואָס מיר קומט אַלץ אויפן זינען... זי האַקט אָפּ און שווייגט לאַנג.
— אויך איך בין מיד — זאָגט דינה גלאַט אַזוי, איבערצורייסן דאָס שווייגן.

— פאַרשטייט — רעדט שרה נאַכטראַכטנדיק — ווען מיר האָבן זיך באַקענט, בין איך אַלט געווען ניינצן יאָר. ער פינף און צוואַנציק. אויף אַ באל פון די אַנטי־פאַשיסטישע עמיגראַנטן זיך באַגעגנט. און געטאַנצט. אַ גאַנצע נאַכט געטאַנצט. שוין געווען טאָג, ווען מיר זענען ביידע... נייַן. נישט דאָס איז דער אָנהייב. ער איז אַ סך פּרײַער.

זי רייטט איבער. ביידע קוקן צו שאַנטאַלס צימער :

— זי הוסט ווידער.

— מען וועט דאַרפן מאַרגן אַרויסרופן דעם דאָקטער.

— בייטאָג האָט זי זיך גוט געפילט, געשפילט זיך מיט אַלע.

— אַלץ וואָס עס מאַטערט, איז ביינאַכט ערגער — זאָגט שרה

— אָבער זי הוסט ניט מער. מען דאַרף ניט צוגיין. אפשר וועט זי צוריק איינשלאָפן.

עס איז שטיל. מען הערט נאָר דאָס כליאַפען פון רעגן. לאַנג- זאַם, ווי זי וואַלט געהאַלטן אין דערמאָנען זיך, הייבט שרה ווידער אָן צו דערציילן :

— פיר שוועסטער זענען מיר געווען. איך די יינגסטע. מיין טאָטן געדענק איך ניט. ער איז יונג געשטאַרבן. איבערגעלאָזט אַ שטוב מיט פרויען. מיין מאַמען זע איך תמיד אַלט און פאַרזאָרגט. מאַדנע. אָפט דאַכט זיך מיר, אַז איך בין נאָך גאָר יונג. איז דאָך

מיין מאַמע דעמאַלט געווען יינגער ווי איך בין איצטער. שוועס-
טער האב איך געהאַט שיינע. צו קיין איינער פון זיי בין איך ניט
ענלעך. עס איז קיל געוואָרן — הילט זי זיך אין שאַל — איז אייך
אויך קאַלט ?

— מיר זענען מיר, שלעפּעריק. דערציילט שרה, דערציילט —
זאַגט דינה און רוקט זיך אַריין טיפּער אין ווינקל פון בעט.

— אַן אומעטיקע שטוב געווען ביי אונדז. נאָר פּרויען. ווען
איך האָב געענדיקט די שול, איז שוין מיין עלטסטע שוועסטער,
רייזל, געווען אַן אַלט מיידל. זי אַליין האָט שוין שלום געמאַכט
דערמיט. אויפּגעהערט אַרויסצורייסן די גרויע האָר, וואָס האָבן זיך
געמערט. האָבן זיי ווי מיט איר הסכּמה, זיך געוויזן אין גרויע
פאַסמעס, צווישן אירע שוואַרצע לאַקן. אַ גוטע ווי אַ טוב, האָט זי
מיט מאַמעשער ליבשאַפט באַדינט דאָבען, די יינגערע פון איר,
וואָס איז אַוועקגעפאַלן קראַנק אויפן האַרצן. דאָבעט צאַרט פנים
האַט זיך אויפּגעבלאַזן, געוואָרן מגושמדיק נאָר אירע איידטלע,
דינע שטריכן האָבן דערמאַנט, אַז געווען איז זי שוין.

— איר הערט ? — האָט דינה איבערגעריסן — אין יענעם צי-
מער שושקעט מען זיך.

— יאָ. זיי רעדן. שלאָפן ניט.

— האָט זיי אפשר דאָס דונערן אויפּגעוועקט ? — שרה לויפט
גיך אַרויס און קומט באַלד צוריק — איך ווייס ניט ווער. זיי האָבן
דערהערט מיר גיין און שטיל געוואָרן.

— ווילט איר אפשר גיין שלאָפן ?

— צו וואָס זיך לייגן, אַפילו די קינדער קענען ניט שלאָפן אין
אַזאַ נאַכט. מירן באַלד ווידער דורכגיין צווישן די בעטלעך. אויב
עמעץ שלאָפט ניט, קען ער אויפּוועקן דעם גאַנצן צימער. זיי דאַרפן
נאָר דערפילו, אַז מיר זענען ניטאַ. זענט איר שוין לאַנג אין פּראַנק-
רייך, שרה ?

— גלייך נאָכן ענדיקן די שול האָב איך אָנגעהויבן טראַכטן
וועגן פאַרלאָזן מיין היים. די טעג אין שול זענען גוט געווען. עס
האַט מיר געהויבן צו טאַנצן, צו שפּרינגען. אַ פּרייד האָט אין מיר
געשפּאַרט. ביינאַכט, אַבער, איבערגעדעקט מיט דער קאַלדרע, פלעג

איך וויינען. דעמאָלט איז אויך קראַנק געוואָרן מיין דריטע שוועס-
טער, פייגעלע. זי איז געווען מיט אַ צוויי יאָר עלטער פון מיר.

— אין איינעם אַ פרימאָרגן זיך נישט געקענט אויפהייבן פון
בעט. אַזוי שוין געבליבן ליגן וואַכן, חדשים. אָפט איז דער דאָק-
טער געקומען אין שטוב. מען האָט אָנגעהויבן רעדן גאָר שטיל. קוקן
מיט שרעק אין די אויגן. דערנאָך האָט מען זי אַוועקגעשיקט אין אַ
סאַנאַטאָריע פאַר לונגען-קראַנקע.

דער ווינט טוט אַ יאָג, דער רעגן פליוכעט קרום, גיסט ווי מיט
אַ שעפל אויף די שוויבן. פון די בליצן ווערט נאַכאַנאַנד ליכטיק
אין צימער. הויך אין די בערג קייקלט זיך דאָס דונערן, ווי שטיינער
זאָלן פאַלן.

— אין יאָר פינף און דרייסיק בין איך געקומען קיין פאַריז,
שוין פון בעלגיע. בין נאָך פריזער אַוועקגעפאַרן פון דער היים. ניט
געוואָלט... יאָ, ניט געוואָלט זיין אַ פערטע צו מיינע גוטע, טרויער-
ריקע שוועסטער. דאָ פרייד אין מיר איז שולדיק. ניט געקענט אַנ-
דערש. ווי שוין מיין מאַמע מיט די שוועסטער האָבן זיך געהאַלטן
צוזאַמען. ווי געטריי. שטיל געליטן און קיינעם קיין שלעכטס ניט
געטאָן. קיינעם ניט. ביז מען האָט אַלע צוזאַמען אומגעבראַכט. איך
בין דעמאָלט געווען דאָ. ער האָט זיך מאַביליזירט און נאָך דעם?
וואָס איז געווען שפעטער? איך ווייס מער גאַרניט. צוזאַמען מיט
נאָך יידן בין איך געלאָפן פון פאַריז. טויטשרעק, הונגער, עלנט. ער
איז ניט צוריק געקומען. האָט ער זיך געשלאָגן קעגן היטלערן?
און אפשר? האָט אַ ייד דערהרגעט אַ דייטש און געווען איז עס
האַנס? איז ער ביזן טויט געבליבן דער זעלבער? איך ווער משוגע
פון וועלן זיך דערטראַכטן. אין די נעכט זע איך זיינע ברידער,
מיינע שוואַגערס... דאָרטן אין אונדזער היים... און האַנס?... איך
ווייס ניט... איר פאַרשטייט? איך ווייס ניט...

ווידער האָט אַ בליץ אָנגעגאַסן דעם צימער מיט ליכט. אַ דר-
נער האָט אַזוי שטאַרק און קורץ אַ זעץ געטאָן, אַז ביידע זענען
אויפגעשפרונגען פון די ערטער.

— מיר וועלן דורכגיין די צימערן. אפשר שרעקן זיך די קי-
דער.

לאנג פארהאלטן זיי זיך אין פינצטערן קאָרידאָר. ביי די קינד-
דער איז שטיל. זיי שלאָפן.
— מען דאַרף זיך גיין לייגן — זאָגט שרה — זאָל כאָטש
מאָרגן ניט רעגענען. קיין פיקניק, ווי מיר האָבן פאַרויסגעזען, וועט
מען ניט קענען מאַכן.
— וועלן מיר רעפעטירן מיט די קינדער. מיר דאַרפן צוגרייטן
דעם יום-טוב. אַ סך נאָר געבליבן צו טאָן.
גיט שלאָפן, דינה. עס וואָרט אויף אונדז אַ שווערער טאָג.

אין דרויסן אַ צווייטשעריי. אַ געזאָנג פון פייגל. דורך די לאַדן-
שפּאַלטן פאַלן פּאַסן ליכט.
דינה פּראָלט אויף די פענצטער. זי איז נתפעל פון דעם צע-
שטראַלטן פּרימאָרגן. נאָך נאָסע גלאַנצן די בלעטער אויף די פּאַל-
מעס און טאַפּאַלן. רעגנטראַפּנס טריפן פון די נידעריקע קוסטעס.
ווייט אין די אַלפן. איבער די נאָדל-וועלדער, קנוילט נאָך אַ ווייסער
נעפל. זעצט זיך אַלץ נידעריקער. די שפיצן בערג קומען אַרויס אויף
דער ליכטיקער שיין.
דינה שטעלט אַן מוזיק אויפצווועקן די קינדער.
צעשמייכלטע עפענען זיי די אויגן, ציען די גלידער און שפּרינגן-
גען פון די בעטן. עס ווערט אַ גערודער אין די קאָרידאָרן און
וואַשצימערן.

מען וועט היינט אויך אויסנוצן דעם טאָג אויף שרייבן בריוו צו
די עלטערן. זשיזעל האָט מול. זי וועט ניט שרייבן. אירע טאַטע-
מאַמע נעמען זייער אַפרו נאָענט פון דאַנען, וועלן זיי קומען זי
זען.

שוין נאָכן פּרישטיק. אויפן הויף שפּילן חברה מיט אַ באַלעם.
די רעפעטיציעס וועלן פאַרקומען אין גרויסן זאַל. עסטעל, די רוי-
מעריין, פאַרענדיקט נאָר וואַשן די דילן. דער ריח פון מיטאָג, וואָס
קאָכט זיך אין קיר, גרייכט אַזש אַהער, קיצלט אין נאָז און רייצט
דעם אַפעטיט.

— קינדער, ניט געטומלט. עס ווערט שפעט. לאַמיר אָנהייבן!
— זשיזעל! וווּ איז זשיזעל? מיר דאַרפן זי צום טאַנץ.

— אירע עלטערן זענען דאָ. זיי זענען געגאַנגען זען דעם
צימער וווּ זי שלאָפט. אָט גייען זיי צוריק.
פאַרן הויז דרייען זיך קליינזאָרג אין אַ הוּרָא. אַלבערט, דער
יונגהעלפער, האָט אָנגעשטעלט אַ דיסק מיט ישראל-לידער. דרייען
זיך די קינדער ווי קליינע חסידימלעך. פאַרהייבן די קעפּ, לאָזן זיך
אָפּ, פאַטשן מיט די הענט און ווידער שליסן זיי אַ קרייז.
די שטיינמאַנס קוקן צופרידענע. זייערע ליפּן מורמלען מיט.
— זשיזעל! זשיזעל! קום אין גרויסן זאַל, מיר וואַרטן אויף
דיר.

איילט זי. די עלטערן גייען איר נאָך.
אין די יונגע יאָרן האָט שטיינמאַן געהערט צו דער „באַיווקע“
פון דער סאַצאַליסטישער יוגנט אין וואַרשע. געווען פון די וואָס
זענען געפאַרן קיין פּזשיטיק, זיך אַנטקעגנשטעלן די פאַגראַמסטשי-
קעס. איצט שטייט ער אַ געבויגענער אין ווינקל פון זאַל. קלייבט
נחת פון די צעשטיפּטע קינדער. קען זיך גאַרניט זאַט אַנקוקן אויף
זיין קליינער זשיזעל — דער נס נאָך אַשווינטשים.
דינה בעט זיין שטילער. גיט אַ צייכן.
— „אַ טאַנץ“, ליד פון אליעזר שטיינבאַרג — הייבט ריי-
זעלע אָן און ווערט אַנטשוויגן. פאַרשעמט זיך. דניאל קרימט איר
נאָך. אַלע לאַכן. רייזעלע איז גרייט זיך צו צעוויינען.
— נו, מאַך זיך ניט נאַריש — שטופּט זי איר גרעסער
שוועסטערל.

— מיר וואַרטן! — זענען חברה אומגעדולדיק.
— פאַרהאַלט אונדז ניט, מיר ווילן גיין זיך שפּילן!
— „אַ טאַנץ“, ליד פון אליעזר שטיינבאַרג — הייבט זי ווידער
אָן און קוקט צו קיינעם ניט. רעדט שטיל מיט אַן אַראַפּגעלאַזטן
קאַפּ:

„אויף אַ שטיין, זיצט אַ רעטער מיט אַ כריין.
זאַגט דער כריין: רעטער, פעטער,
ס'איז דער הימל אַזוי שיין,
לאַמיר ביידע טאַנצן גיין!“

הערט שטיינמאן ווי פערלדיק עס קלינגען די ווערטער אין רייזעלעס מויל. ער געדענקט גוט, ווי זיין אומגעבראכט טעכטערל, זלאטעלע, האָט עס רעציטירט. אזוי פיל קינדער האָבן געקענט דאָס ליד... אזוי פיל לערער... אזוי פיל...

ער נעמט ניט אַרויס קיין טיכעלע. מיטן פינגער, אַז קיינער זאָל ניט זען, פאַרווישט ער די טרערן. חלילה צו צעשטערן דאָ די פרייד.

שרה גייט פאַרביי מיט אַ קעסטל עפל. זי טראָגט עס צו דעם עסזאַל.

— עס איז שוין די מיטאַג־שעה, — דערמאָנט זי דינהן. — דער מיטאַג איז גרייט.

רייסט מען איבער.

— מאַדאַם האַנס! מאַדאַם האַנס! — רינגלען זי די קינדער אַרום — וואָס האבן מיר היינט אויף מיטאַג „פּיורעי“ צי „פאַם־פּריט“?

— מאַדאַם האַנס? — פּרעגט שטיינמאן איבער — האָב איך ריכטיק געהערט? מאַדאַם האַנס?

ער ווערט בלייך. זייערע בליקן באַגעגענען זיך. אַ רגע און שרה הייבט אָן גיך צו לויפן. פאַרשווינדט.

די קינדער עסן שוין געשמאַק. דינה באַמערקט אַז שרה איז ניטאָ אין זאַל און זי גייט זי זוכן.

אין איר צימער זי געפונען. אַ באַגאַסענע מיט טרערן זיצט זי איבער דעם ליידיקן קעסטל. די עפל זענען צעשאַטן איבערן דיל.

— שרה — רעדט איר דינה אויס — באַרוקט איך. נישט אייך האָט ער געמיינט. עס האָט אים פאַרווונדערט. אפשר עפעס דער־מאַנט?

— איך וויל וויסן ווי האָט אויסגעזען דער האַנס, וועמען ער קען. איך מוז עס וויסן. — כליפעט זי.

ב י י ס י ס

— איך האָב געמוזט אַלץ ענדערן. מערער ניט געקענט אויס-
האַלטן. פאַרשטייט ?

ביידע זענען געזעסן אויף אַ באַלקאָן פון הילטאָן-האַטעל אין
תל-אַביב. אַ לייכט ווינטל האָט געקנייטשט, גערונצלט דאָס וואַסער
אין ים, וואָס האָט געבלישטשעט אין טונקעלן בלוי. ווייסע כוואַליעס
שוים האָבן זיך געהויבן, געשפּריצט און צוגעפאַלן צום ברעג.

מירע האָט ניט געוואָסט, צי וואָרט מלכה אויף אַן ענטפּער.
געזען אירע אָפענע אויגן, ווי זיי זאָלן קוקן ווייט פאַר זיך.

— פאַרשטייט ? — האָט זי איבערגעחזרט — מיין צעגלין זיך
מיט גרישען... אונדזער לעצטע באַגעגעניש... אַבער, אַנטשולדיק.
פאַררעדט זיך און דיר ניט געענטפּערט. ווען האָט זיך עס אַנגעהויבן?
איך ווייס ניט. איצטער פאַרשטיי איך, אַז איך האָב תמיד געזען
ווייניקער ווי אַלע. עמעץ האָט געזען אַ סך אויטאָס אויפן בול-
וואַר. איך, נאָר די, וואָס זענען געווען נאָענט פון מיר און באַ-
וויזן זיי אויסצומיידן. איך האָב געוואָסט וואָס איך זע, אַבער קיין
מאָד ניט געוואָסט, וואָס איך זע אַלץ ניט.

זי האָט גערעדט לאַנגזאַם, ווי זי זאָל אַליין נאָכטראַכטן, צי איז
עס טאַקע אזוי געווען.

— דאָך — האָט זי ווידער אַנגעהויבן — פאַראַן אַ טאַג, וואָס
איך זע אים אַנדערש ווי אַלע. ווען דו, מירע, ביסט געווען אין
אַמעריקע, האָב איך שוין געזען ווייניקער. פאַרטריבן דעם געדאַנק
פון זיך און דער עיקר אים באַהאַלטן פון פרעמדע.

— ביסט דעמאָלט געווען אזוי געמיטלעך, אזוי פריילעך —
איז מירע איר אַריינגעפאַלן אין די רייד — איך געדענק די שפּאַ-
צירן ביים איסט-ריווער, פאַזע די הויכע טאַפּאַלן. די צעשפּילטע
וועווערקעס דאָרטן. פאַר די פּיס פון די דורכגייער האָבן זיי זיך

געפלאַנטערט און ווידער אַרויף אויף די ביימער. איך האָב קיין
מאַל נאָך ניט אָנגערטאַפן אויף אַזעלכע היימישע וועווערקעס.
— אויך איך גערענק. גערענק — האָט מלכה געכאַפט מירעס
האַנט — דעמאַלט האָב איך אויך געזען. אָבער נאָך דיין אַוועק-
פאַרן, איז עס גיך אַוועק צום ערגערן.

— איך זע, ווי איצטער זאָל עס געשען: די געסט זיצן אין
זאָל. גרישע אויך. יעדן טאָג פלעגט ער קומען. גליקלעך בין איך
געווען. דאָס גליק אָבער איז געווען געגנבעט. געהאַט דאָס געפיל, אַז
צוזאַמען מיט אונדזער טאַכטער לי, זענען מיר ליאַוועס אייגנטום.
בין נאָך אַליין אַזוי יונג געווען. ממש ווי אַ קינד, אויסגערעכנט
אויף ליאַוועס חסד. ער זאָל וועלן זיין אָפגענאַרט. איך האָב אַליין
ניט געפילט, ווי מיין בליק איז תמיד געהאַנגען אויף גרישען. גע-
כאַפט זיך ערשט דעמאַלט, ווען איך האָב באַמערקט ליאַווען מיר
נאַכקוקן. אוי, האָב איך געציטערט. זיינס אַ וואָרט, אַ זשעסט, איז
געווען מסוגל אַלץ צו צעשטערן. ער אָבער איז געווען גוט צו מיר.
ווידער האָט זי זיך פאַרטראַכט און טרויעריק צוגעגעבן —
איצטער פאַרשטיי איך ווי גוט ער איז געווען. דאָס גאַנצע לעבן
געווען גוט.

אַנטקעגן, ביים נייעם האָטעל „פלאַזאַ“, אין העל-בלויען באַ-
סיין, האָט געשוויבלט מיט מענטשן. זיי זענען אַריין און אַרויס פון
וואַסער. זייער טומל און רעש האָט זיך דערטראַגן אַזש אַהער.
— הערסטו מירע? זאָל איך ווייטער דערציילן?
— געוויס.

— די שטימונג ביי די געסט איז געווען אַ היימישע. איך בין
אַריינגעקומען מיט אַ גרויסן טעלער פרוכט. אין גאַנג זיך פאַר-
טשעפעט אַז אַ פאַטעל און געפאַלן.
— „ווידער?“ — האָט ליאַווע אויסגעשרייען.
שוין עטלעכע מאָל פריער געהאַט זיך פאַרטשעפעט. בין דאָך
ניט געפאַלן. דאָס מאָל אָבער געבליבן ליגן אַזוי שווער, אַז מען
האַט מיך געמוזט אויפהייבן.

— „וואָס טוט זיך מיט דיר? וואָהין קוקסטו?“ — האָט ליאַווע
זיך גאַר ניט געקענט באַרוקן.

— „איך זע דאך ניט“ — האָט דער צולהעכיס אין מיר אָפֿ-געענטפערט. איך געדענק די צעטומלטקייט ביי אַלע און ווי גרישע, באַגאַסן מיט אַ רויטקייט קלייבט די פרוכטן פון פּאַדלאַגע. איינ-ציקווייז, לאַנגזאַם, צו בלייבן וואָס לענגער געבויגן. אַ דערשראָ-קענער ברענגט מיר ליאָווע אַ נאַסן האַנטער, צוצולייגן צום צע-קלאַפטן פּוס. מירע טייערע, איצטער אָבער זע איך. ער האָט זיך ניט נאָר דערשראָקן. ער האָט זיך אויך פאַרשעמט. אים האָט פאַר-שעמט מיין אומגעלומפערטקייט.

זי כאַפט מירען ביי דער האַנט, ניט צו לאָזן זיך איבערשלאָגן. הער, הער, די פאַרשעמטקייט האָב איך אויך דערקענט אין אים שפעטער.

— דאָס דאַכט זיך דיר נאָר. ליאָווע האָט דיך זייער ליב גע-האַט.

— עס איז ניט אַזוי ווי דו טראַכסט. אינגאַנצן ניט אַזוי. ליאָווע האָט מיר ליב געהאַט. ער האָט זיך אָבער אויך געשעמט. פאַרשטיי. עס געשעט אַ ווייב האָט אַ האַרצפעלער, רעוומאַטיזם, איז זי קראַנק. זיין בלינד, איז האָבן אַ מום, אַ חסרון.

— דאָס האַסטו זיך צוגעטראַכט, מלכה.

זי האָט ניט גלייך געענטפערט. אין דער לופטן האָט זיך צע-טראָגן אַ וואַיעניש. אַזאַ יאָמערדיק געשריי, אַז זיי האָבן זיך אַזש פאַרקרימט. דאָס האָט אַ סאַניטאַר-קעטשל פאַרבייגעיאָגט, דער-ווייטערט זיך, איז געוואָרן שטילער.

— מענטשן וואָס זעען, — האָט זי צעצויגן די ווערטער, ווי זי זאָל זיך ייִשובן עס צו זאָגן — דערשרעק זיך ניט, מירע. מענטשן וואָס זעען זענען ברוטאַל. זיי ווייסן דאָס ניט. עס איז אָבער אַזוי. איך האָב שוין געהאַט גענוג צייט עס צו דערפילן. בלינדע האָט מען ניט ליב צו האָבן צווישן זיך. קען זיין פאַר מורא זיי זאָלן ניט אומפאַלן, עפעס צעברעכן. אפשר גאָר צוליב רחמנות? צו וואָס טאַקע זיין מיט זיי, פונקט דעמאָלט ווען מען וויל זיך אַפרוען? אַ ביסל צעשטרייען, פאַרוויילן? ליאָווע האָט עס אַלץ צוגעזען און אָפט געווען פאַרשעמט. איך פיל ביסט ניט מסכים. פון וואַנען קענסטו עס וויסן? האַסטו אַ מאַל געהאַט אַזאַ דערפאַרונג? און

גרישע ? האָט ער מיך ניט פאַרלאָזט, ווייל איך בין בלינד ? איך פאַרענטפער אים. ווייל עס איז ניט לייכט. ער שרייבט אָפּט. בעט מיר גיין צו דאָקטוירים. אַנומלטן זיך ניט געקענט דערוואַרטן אויף מיין ענטפער און געקלונגען פון אויסלאַנד. ווידער געראַטן מיר גיין צו אַ פּראָפעסאָר. איך וועל גיין, האָב איך קורץ געזאָגט. איך האָב אים אָפּגענאַרט. איך וועל מער צו קיינעם ניט גיין. די לעצטע אָפּעראַציע האָט גאַרניט געגעבן. דער פּראָפעסאָר האָט מיר אָפּן געזאָגט: איך מוז געפינען אין זיך דעם כוח צו לעבן אַזוי. דו ווייסט וואָס נאָך ? — האָט זי ביטער געשמייכלט — ער האָט מיר פאַר-זיכערט, אַז מיינע אויגן זענען שענער געוואָרן. אמת, איך זע ניט אויס ווי אַ בלינדע ? גרישע זאָגט אויך דאָס זעלבע. פאַרשפּאַרן מענטשן אויף מיר אַ ביסל פון זייער רחמנות. וועסט לאַכן. איך ווונדער זיך אַליין. עס טרעפן טעג, ווען איך פריי זיך דערמיט. פיל זיך אַזוי שייך ווי אַמאָל. עס איז אויך אמת, אַז זינט איך האָב שלום געמאַכט, בין איך רויקער, בעסער ווי פריער. בין אַ גוטע מאַמע. וואַלט אויך געקענט זיין אַ גוטע ווייב. פאַרפאַלן.

זי האָט אָפּגעהאַקט, ווי זי זאָל שוין האָבן אַלץ דערציילט. ביידע האָבן לאַנג געשוויגן.

— גרישעס אַוועקגיין — האָט זי ווידער אָנגעהויבן שטיל און פאַרטרוילעך, דריקנדיק מירעס האַנט אין אירער — יא, זיין אַוועק-גיין האָט מיך אינגאַנצן צעטרייסלט. איך האָב געמוזט אָנקומען צו אַ פּסיכיאַטראָר. שעהען פלעג איך זיצן און רעדן פאַר אים. האָט ער מיך געהערט ?

עס האָט אויסגעזען, זי וויל עס דערגיין. אויפכאַפן דעם ענטפער אין דער לופט.

— מירע, הערסטו אַלץ וואָס איך רעד ? דאָס זיצסטו אַזוי מיט מיר און הערסט וואָס איך דערצייל ? — האָט זי נאָך פעסטער גע-דריקט איר האַנט.

— פאַר וואָס פרעגסטו אַזוי ? וואָס פאַלט דיר איין, מלכה ?

— אַנטשולדיק מיר. איך בעט דיר, אַנטשולדיק. ווילסטו אפשר

אַ טרונק ?

— ניין. זאָל איך אפשר דיר געבן צו טרינקען ?

מלכה האָט זי צוגעהאַלטן, ניט געלאָזט איר זיך רירן פון אָרט. פון אונטן האָט זיך דערטראָגן אַ בילעריי. אַ הונט איז פאַרביי-געלאָפן. עמעץ הינטער אים האָט גערופן הויך. געפיפן, געשרויען. — זיי ניט ביז, מירע. איך ביז געגאַנגען צום פריכיאַטאַר. לאַנג געגאַנגען. ביז נאָך איינעם אַ סעאַנס, בעתן אַרויסגיין, זיך פאַרטשעפעט אָן אַ פאַטעל. ווידער אַ פאַטעל. איך ביז געבליבן שטיין אַ פאַרלאָרענע. מאַדנע שטיל איז געווען. מיר איז איינגע-פאַלן, אַז קיינער איז אין צימער ניטאָ. „ווי זענט איר?“ — האָב איך הויך געשריען, אַז דער דאַקטער זאָל ערגעץ דעהערן. גיך איז ער צוגעקומען. זיך פאַרענטפערט, אַז ער ווייסט מיין געפיל, פון וועלן זיין זעלבסטשטענדיק און ניט געווען זיכער, אַז זיין הילף וועט מיך ניט באַליידיקן. איך אָבער ביז שוין צו אים מערער ניט גע-גאַנגען. זאָג אַליין, מירע. ווי אַזוי קען ער מיר העלפן, מיך פאַר-שטיין, אַז ער איז קיין מאַל בלינד ניט געווען? גיב מיר, טייערע, אַ ביסל וואַסער. אויפן בופעט שטייט. אין ישראל דאַרף מען טריינ-קען. דאַקטוירים הייסן אַ סך טריינקען.

— יענער טאָג האָט מיך אַ סך געלערנט — האָט זי ווייטער דערציילט, גלייך נאָכן צוריקגעבן די גלאַז — איך האָב אָפּגערופן לי, ווי נאָר זי איז צוריקגעקומען פון דער אַרבעט. געוויינט אין טעלעפאָן. איר פאַרגעוואָרפן ניט גינציקייט. וויי, וויי. מיין גאַנצן טרויעריקן געמיט אויסגעלאָזט צו איר, נעבער. — „ווי לאָזט מען עס אַ מאַמען אַזוי אַליין אין דער פינצ-טער?“ — האָב איך געשרויען. גאָט מיין איינציקער, וואָס איך האָב אַלץ אַריינגעשרויען אין טרייבל. ביז איך האָב זיך געכאַפט, אַז פון יענער זייט איז שטיל. „לי! לי!“ — האָב איך גערופן. און גאַרניט. קיינער האָט ניט געענטפערט. „לי, דו שרעקסט מיך!“ — ביז איך געוואָרן פאַרצווייפלט.

— „שרעק זיך ניט מאַמע, האָט זי געהעשעט, ביסט גערעכט.“ — שטעלסט זיך עס פאַר. מירע? זי האָט אַזוי ביטער געוויינט און איך האָב ניט אויפגעהערט זיך צו בעטן ביי איר. געזאָגט, אַז מיר איז איינגעפאַלן אַ משוגעת, האָב איך זיך צעפלוידערט. — „עס איז ניט קיין משוגעת — האָט זי שוין פריי געכליפּעט

— ביסט גערעכט. איך גיב זיך נאָר ניט קיין עצה. די אַרבעט, די שטוב, דאָס קינד. איך באַווייז ניט. וואָס טוט מען? איך באַווייז ניט! — האָט זי גאַרניט געקענט זיך באַרוקן.

— מען קען טאַקע מערער ניט באַווייזן, האָב איך זי גע-טרייסט. און אין דער אמתן? איז עס ניט אַזוי? וואָס קען זי מיר העלפן, אַז איך זע ניט? און מענטשן וואָס זעען, זענען שוין גליק-לעך? וויי, וויי, וויפל אומגליקלעכע זענען דאָ אויף דער וועלט. בין איך דען איינע? און ווי אַזוי לעבן אַלע בלינדע?
פלוצלונג האָט זי זיך שטיל צעוויינט.

— איך ווייז — האָט זי זיך פאַרענטפערט — עד היום פאַר-דריסט עס מיר. אוי, ווי מיר פאַרדריסט.

עס איז געוואָרן גאַר הייס. די צווייגלעך אויף די ביימער האָבן זיך לייכט באַווייגן. די פלאַנצן אין די טעפּ געציטערט. מען האָט אָבער דאָס ווינטל ניט געפילט.

— אַ העליקאָפּטער פליט — האָט מלכה פאַרהויבן דעם קאַפּ. אַנגעכאַפט זיך אָן דעם איבערצוברעכן די דערדריקטע שטימונג.

גאַר נידעריק איבערן ים האָט גערוישט אַ העליקאָפּטער.
— דאָס היט ער די אַלע, וואָס שווימען — האָט מירע זיך אַנ-גערופן. דאָ איז זייער שיין, מלכה. דער ים איז טונקל-בלוי. דאָס גראַז אַרום האָטעל איז כלערליי גרין. אַ ממטרה באַגיסט עס, שפּריצט ווי מיט זילבער. און די זון אַזאַ ליכטיקע. אָבער זי ברייט פילסטו, מלכה, ווי הייס עס איז געוואָרן? פון אַלע בענק אין גאַרטן איז מען זיך שוין צעגאַנגען. זיי שטייען ליידיקע.

— אַלע זענען אין וואַסער. אַזאַ היץ איז גוט אין וואַסער. קוק פאַר זיך, מירע. זעסטו פון דאַנען אַ האַלב-אינדזל? דאָס איז יפו. דער קעלנער, וואָס ברענגט אַרויף מיטאַג האָט עס מיר געזאַגט. — איך קוק און ווייס טאַקע ניט אַז דאָס איז יפו. דאָרטן ביים ברעג באַוועגן זיך שיפלעך. איינס נאָכן אַנדערן לאָזן זיי זיך אויפן ים און די זעגלען פאַרשיידנפאַרביקע: ווייסע, בלויע, געלע און רויטע.

— אַ דאַנק דיר מירע. דאַכט זיך עס מיר? הערסטו אויך וויי-נען אַ קינד? זעסטו דאָ נאַענט אַ קינד וואָס וויינט?

— יא, א קליין מיידעלע, שטייט דאָ ניט ווייט און וויינט. שרייט קולות. די מאַמע שטייט אָבער דערנעבן. זי וויל קאָנטיק ניט צוגיין ביז דאָס קינד וועט אויפהערן אַזוי צו שרייען. זיי וועלן שוין דורכ-קומען.

— און די זעגל-שיפלעך? קומען זיי נענטער אָהער?
— ניין. זיי דערווייטערן זיך. גייען אַוועק אַלץ טיפּער אין מיטן

פון ים.

— עס איז מיר אַזוי גוט צו זיין מיט דיר אויף אַזאַ שיינעם אָרט. איך וועל וועגן דעם שרייבן צו לי מיט יאַקובן און זייער ליכטיק זונעלע. דייווי הייסט ער. הערסטו מירע? דאָס האָט מיין דעמלטיק שרייען אויף לי געבראַכט מיר אויפן געדאַנק צו קומען אָהער. צו פאַרריכטן עפעס, וואָס עס האָט זייער ניט געטויגט. עס איז טאַקע הייס געוואָרן. קום, מירן אַריינגיין אין צימער.

זי האָט זיך אויפגעהויבן פאַרנומען זיך צו דער טיר. אַנגע-שאַפט די קליאַמקע און געעפנט. מירע איז נאַכגעגאַנגען.

— ווילסטו אפשר זיך אַפרוען? צולייגן?

זי אַליין האָט זיך אויסגעצויגן אויפן בעט.

— ביסטו אפשר שלעפּעריק? — האָט זי ווידער געפרעגט —

איך קען ניט, אָבער אין ישראל שלאַפט מען בייטאַג.

— דו ליג אַזוי. איך וועל זיצן נעבן דיר. ס'איז דאָ קיל.

— איך טראַכט — האָט זי אַנגעהויבן און אויסגעזען ווי אירע

אויגן זאָלן קוקן צום באַלקן — צי וואָלט איך געקענט פאַר דיר אַזוי רעדן, ווען איך זע דיר אַנטקעגן זיך. שטעלסט זיך גאַר ניט פאַר ווי גוט מיר איז אַז דו ביסט מיט מיר. איך פיל, איך ווייס, אַז דו הערסט אַלץ וואָס איך דערצייל. מירע, ניט תמיד בין איך אַליין. אַט בין איך היינט מיט דיר. ווען איך האָב באַשטימט אַוועקצופאַרן האָבן די קינדער מיך אַפגערעדט דערפון. לי האָט עס זייער ניט געוואָלט. זיי זענען ווילע קינדער.

איך בין געזעסן מיט לי. געהאַלטן איר האַנט אין מיינער, אַזוי ווי איך האָלט איצטער דיינע, און איר דערציילט, ווי מיר וועט גוט זיין צו לעבן צווישן ידן. אַז דאָ אין לאַנד איז ליכטיק און וואַרעם. מירע, איך וואָלט געקענט שווערן אַז אין יענעם מאַמענט האָב איך

זי דערזען. געזען איר פנים, אירע דערשראקענע פארוויינטע אויגן. אמת, נאָר אַ רגע האָט עס געדויערט, אַן אויגנבליק. שפעטער, איידער זיי זענען געקומען מיר זען, האָב איך ממש געפיבערט. געהאָפט, אַז מיין בענקשאַפט, מיין צעצאָפּלטיקייט וועט ווידער גורם זיין אַ נס. אוי, ווי איך בענק. אָבער, דאָס האָב איך דאָך געוואָלט אַזוי. געקענט זיין לעבן זיי. זיי הערן רעדן, לאַכן. זיי אַנרירן מיט די הענט. פאַר זיי אָבער וואָלט געווען אַ סך שווערער. בין איך אַוועקגעפאַרן ווייט. בייטאָג איז לייכטער. איך הער אַלץ אַרום זיך. ביינאַכט אָבער איז פינצטער. אַ סך פינצטערער. עס טרעפט, די שטילקייט רייסט מיר אויף פון שלאָף, באַפּאַלט מיך אַ ווילן אַרייַן צורופן די דינערין און בעטן איר מאַכן דעם טעלעפּאָן-נומער צו לי. איך וויל זי פרעגן: לי, זעסטו גוט? זאָג מיר דעם אמת, דו זעסט ווי פּרוער? און דייווי? גיי, מיין טאַכטער, מיטן קינד צו אַ פּראָ-פעסאַר. דו דאַרפסט גיין.

בייס איך מיר די פינגער. אַ באַגאַסענע מיט שווייס שטעל איך מיר פאַר ווי דער טעלעפּאָן קלינגט ביי לי אין דער היים. זי ווייסט, אַז ביי מיר איז אינמיטן דער נאַכט. זע ווי צעטומלט זי איז, דער-שראַקן פון מיין פרעגן. דאָס האָלט מיך אַפּ. בלייב ליגן ווי אַ גע-בונדענע ביז איך דערהער די רוימערין זיך באַוועגן אין קאַרידאָר, ווייס איך, אַז עס איז שוין טאָג. גיי אַרויס אויפן באַלקאָן. הער פאַרבייגיין צום ים זיך באַדן. שפעטער שטעל איך אַן מוזיק. און חזר איבער אין זיך נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל אַז פאַר די קינד-דער דאַרף איך זיין אַ געמיטלעכע, אַ גוט געשטימטע. אַזאַ, וואָס קען זיך אַליין אַן עצה געבן אין לעבן. ווייל פאַר וואָס קומט עס זיי? עס איז אַ שטראַף פון גאָט צו האָבן אַ בלינדע מאַמע.

מלכה האָט מער גאַרניט געזאָגט. מיד געוואָרן. פּלוצלינג זיך אויפגעזעצט:

— אַפּגעלעגן די האַנט — האָט זי אַ קרעכץ געטאָן — די גאַנצע צייט געלעגן אויף איר.

זי האָט אַ צי-אויס געטאָן די הענט. עס האָט דערלאָנגט אַ קלאַפּ. מאַמענטאַל איז זי געבליבן אומבאַוועגלעך. איינגעהערט אין דעם וואָס עס קומט פאַר.

— עס איז גארניט — האָט מירע זי באַרוקט — דאָס טישל
האָט זיך אַ רוק געטאָן, איז אַראָפּגעפּאַלן דער לאַמפּ. ער האָט זיך
ניט צעבראַכן. שוין, עס איז אין אַרדענונג — האָט זי גערעדט,
איינשטעלנדיק אַלץ צוריק אויפן אָרט.

— איך בעט דער רוימערין שטעלן דאָס טישל ווייטער פון בעט.
און זי טוט דאָס איריקע. פאַרגעסט. אַזוי איז עס. וועלן מיר אפשר
אַרויסגיין צוריק אויפן באַלקאָן?

— קום.

מלכה איז אַראָפּ. געלאָזט זיך צו דער טיר. מירע איז איר
נאַכגעגאַנגען.

— איך וועל נאָך היינט דיקטירן דעם מיידל, וואָס שרייבט
מיר די ענגלישע בריוו. אַלץ וועל איך זיי שרייבן. דערציילן וועגן
וונדערבארן טאָג, וואָס מיר פאַרהרענגען צוזאַמען. וועגן בלויען
הימל דאָ. מען זאָגט, אַז איז ערגעץ איז דער הימל ניט אַזוי בלוי.
איך האָב עס אויך געהערט זינגען אין אַ ליד. איך וועל זיי דער-
ציילן וועגן גרינעם גראַז דאָ, די ביימער. וועגן די שיפלעך אויפן
ים. זייערע זעגלען זענען רויטע, געלע, ווייסע. האָסט דאָכט זיך
געזאָגט, אַז אויך בלויע זענען פאַראַן.

— יאָ, מלכה, אויך בלויע זענען פאַראַן. זיי קומען ערשט
נענטער אַהער.

— זאָלן די קינדער אויך וויסן ווי שוין דאָ איז. זיי וועט עס
זיכער פרייען. איך וועל אַלץ באַשרייבן, וועלן זיי זען ווי גוט מיר
איז.

נאָכן לעצטן חשבון

אין אַפּריל־הויז הינטער פאַריז איז טוזאַן אַן אייגענע. אויסגע־
קאַכט מיטן גאַנצן פּערסאָנאַל. זיבן אַפּעראַציעס איז זי שוין אַדורך.
גלייך פון שפּיטאַל ברענגט מען זי מיט אַן אַמבולאַנס אַהער. און
דאָ לעבט זי אויף.

— וואָס? אין דער היים, אַליין מיטן הונט, איז מיר בעסער?
— פּרעגט זי אַלע וואָס רינגלען זי אַרום. — אַ שאַד עס וועט
דויערן נאָר איין חודש. איך וואָלט געקענט בלייבן לענגער. אַוועק־
פאַרן פון דאַנען שטאַרק ווי אַ שאַנק פון „לעוויטאַן“. די שכנים
מיינע נעמען אָבער זייערע פּעריען, וועט ניט זיין ווער עס זאָל
געבן דעם הונט עסן.

זי איז דאָר, הויט און ביינער. ס'פנים צעקאַרבט. די האָר קורץ
געשוירן, פאַלן גלייך און שטייף. זעט אויס ווי זי וואָלט נאָר וואָס
אַראָפּ פון אַפּעראַציע־טיש.

אַלע ווייסן שוין, אַז זי איז אַן אַלמנה. אירע צוויי קינדער לעבן,
ווי זי, אין קאַלאַמב. זענען רייך, מיליאָנערן. האָבן אָבער ניט גע־
קענט דורכקומען ווער עס זאָל אויסהאַלטן די אַלטע מאַמע, וויל
זי זיי ניט קענען. זי האָט פאַרקויפט דעם פּאַוויליאָן, דעם גאַנצן
פּלאַץ אַרום הויז. אויף דעם חשבון קריגט זי יעדן חודש צום לעבן.
און זאָל פאַר זיי ניט בלייבן קיין ירושה.

זי פאַררויכערט אַ פּאַפּיראַס און ביז די רוימערין ענדיקט וואָסן
דעם קאַרידאָר וואָס פירט צום עסזאַל, דערציילט זי פאַר די ניי־
געקומענע:

— איין מאָל, גייענדיק צום מאַרק, האָב איך באַגעגנט די
טאַכטער. די פּיס האָבן מיר אַנגעהויבן ציטערן, די פּרוכטן אויף די
טישלעך טאַנצן פאַר מיינע אויגן. בין איך אַוועק אַן אַ זייט, זיך
אַנגעהאַלטן אַן אַ פּלוט ניט אומצופאַלן. קוים דערשלעפט זיך צוריק
אַהיים.

די הויפט־שוועסטער דערמאָנט, מען זאָל גיין עסן פרישטיק, זאָגט אַז דער פּערסאָנאַל איז געשטערט אין דער אַרבעט. סוזאַן אָבער וויל פאַרענדיקן און נייגעריקע אַרום איר רירן זיך ניט פון אַרט.

— יענע נאָכט בין איך ניט געשלאָפן. אויף מאַרגן געפילט זיך בעסער. אַ קוק געטאָן אין שפיגל. „סוזאַן, זאָג איר, עס טויג ניט.“ איך האָב זיך געשטאַרקט, אַנגעטאַן, אַוועק אין דער מערי און אַוועקגעשענקט מיין קערפּער פאַר מעדיצינישע צוועקן. זאָלן מיינע קינדער ניט נאָכגיין מיין לווייה. שוין באַקומען די באַשטעטיקונג, אַז מען וועט מיין קערפּער פאַרברענען. אַלץ דערליידיקט. ניטאַ מער קיין פּראַבלעמען, קיין דאָגות. דער לעצטער חשבון איז גע־מאַכט. כּקען שוין לעבן ווי אַ פּייגעלע אין נעסט. — פאַרענדיקט זי, פאַרנעמט זיך צום עסזאַל, אונטערזינגענדיק אַ לידל.

אַלע זיצן שוין ביים פרישטיק. ביי זייער טישל האָט פאַרנומען איר אַרט די פרוי מיט די ווייסע, שיינע האָר. אויך די גריכין. זיי עסן. סוזאַן זעצט זיך, לייגט אַוועק איר פעקל פאַפּיראַסן נעבן זיך און קוקט צו דער טיר.

— שלאָפט נאָך די געפיעשטשעטע מאַדאַם — זאָגט זי צו קיינעם ניט. טוט אַ נעם די פאַפּיראַסן, דערמאָנט זיך אָבער, אַז מען טאַר דאָ ניט רויכערן און לייגט זיי אַוועק צוריק.

די שכנות זעען איר אומגעדולדיקייט. דאָס פעלט איר מאַר־גאַריט, די פּערטע ביי זייער טישל.

מאַרגאַריטס אַריינקומען באַמערקן אַלע. זי וואַקלט זיך אין גאַנג ווי אַ פאַרשלאָפן קינד.

— גוט־מאַרגן. ניט געקענט שלאָפן די נאָכט. אַ קאַמאַר געווען אין צימער.

זי איז קליין, דאַר. די האָר ווייס, פאַרדרייט אין אַ סך לעקע־לעך. ווי אַלע איז זי נאָך אין שלאָף־ראַק און שוין געפאַרבט די בעקלעך, געשמירט אונטער די אויגן און באַלייגט מיט איר גאַנצער צירונג. דער האַלדז, די הענט, ווי צום גיין אויף אַ באַל.

סוזאַן באַגעגנט זי מיט אַן אַרויסרופנדיקן שווייגן. באַטראַכט

זי פון קאפ ביז די פיס מיט חוזק. קוקט אזוי לאנג ביז אלע דער-
זעען עס.

— איך בין תמיד געווען שיין — זאגט מאַרגאַריט פאַרשעמט
פון איר קוקן אזוי — נאָר אַ שאַטן איז פון מיר געבליבן. זעט, אין
גאַנצן מיט צען יאָר צוריק האָב איך אויסגעזען אזוי — באַקומט
זי שנעל אַרויס אַ פאַטאַ פון איר קיישל און טראַגט זיי אונטער.

— האַסט דאָך שוין געוויון — ענטפערט בייז די פרוי מיט די
ווייסע, שיינע האָר. איין גאַט ווייסט פאַר וואָס זי איז תמיד בייז.

— שוין געזען — זאָגט העפלעך די גריכין און עסט ווייטער.

— עס בעסער, מאַרגאַריט — נעמט זיך סוזאַן צו איר קאָווע

— ביסט שוין אזוי אויך פאַרשפעטיקט.

און אַז קיינער וויל ניט זען איר פאַטאַ, קוקט זי אַליין. קוקט
מיט אַ מינע ווי זי זאָל שטיין פאַר אַ שפיגל.

— אוי, ביסטו קאַמיש — שאַקלט סוזאַן מיטן קאַפּ.

מאַרגאַריט הייבט אויף אַ פּרעגנדיקן בליק. עפעס האָט זי
יאַ און ניט געהערט. נאָכן לעצטן אַטאַק הערט זי שלעכט. זי לייגט
אַריין די פאַטאַ אין קיישל און נעמט זיך צום פּרישטיק.

איבערן זאָל טראַגט זיך אַ גערויש. ביי יעדן טישל פאַרברענגט

מען.

— דער פאַרק איז דאָ זייער שיין — וויל מאַרגאַריט אויך

פאַרפירן אַ שמועס — שיינע ביימער. אַ שאַד עס איז אַזאַ היץ. זיי
ליידן. דאָס גראַז אונטער זיי איז ממש פאַרברענט.

קיינער לייגט ניט קיין אַכט אויף דעם וואָס זי זאָגט.

— אין דער היים האָב איך אויך געהאַט אַ גאַרטן. זינט מיין

מאָן איז געשטאַרבן צענעמען זיך מיר ניט די הענט עפעס צו טאָן.

עס איז זייער טרויעריק. אַלץ וועט דאַרטן שטאַרבן. איך פאַר ניט

מער אַהיים. פון דאַנען נעמט מיך מיין זון צו זיך.

— ביסט גוט געפיעשטשעט — זאָגט סוזאַן מיט ביטול.

— אין גאַנצן ניט. בעת דער מלחמה צוזאַמען מיט מיין ערשטן

מאָן געווען אין דער רעזיסטאַנץ. די דייטשן האָבן אים דערשאָסן.

פיר יאָר איז דעמאָלט אַלט געווען אונדזער זון. ווען איך האָב

חתונה געהאַט צום צווייטן מאָל איז ער שוין געווען אַ בחור פון

צוואנציק. ניט לייכט געווען אלע יאָרן. געדאַרפט אויפהאַדעווען
אַ ינגל אָן אַ טאַטן. אים מאַכן פאַר אַ מענטש.

אירע בלויע ליפן ציטערן. בעתן עסן איז אַראָפּ פון זיי די
פאַרב. לאַנגזאַם און איינטאַניק רעדט זי ווייטער. דערציילט איר
גאַנץ לעבן. אַ בייזע הייבט זיך אויף און גייט אַרויס די פרוי מיט
די שיינע האָר. דיסקרעט שאַרט זיך אַוועק די גריכין. מאַרגאַריט
קומט שוין צו, אין איר דערציילן, צו דעם לעצטן האַרץ-אַטאַק. ביי
איר טישל זיצט מער קיינער ניט. אירע אויגן פאַרלאָפן מיט טרערן
קוקן צו די וואָס גייען פאַרביי. געשעט אַז עמעץ פאַרהאַלט זיך,
בלייבט שטיין.

— איך געדענק קוים. אין שפיטאַל: די הענט מיט נאָרלען,
אין נאָז אַ רערל און איבער מיר מיין זשיראַרדס פנים. „מאַמע,
מאַמעלע, די געפאַר איז פאַרביי. שוין קיין מאָל וועל איר דיך נישט
לאָזן אַליין“.

איבערהורנדיק זיינע רייד, צעכליפעט זי זיך הויך אויפן קול.
ווייל דערציילן נאָר, עפנט דאָס מויל און קען ניט אַרויסברענגען
קיין וואָרט. אַרום איר ווערט אַ רעדל
— זי פילט זיך ניט גוט?

— מען דאַרף רופן די קראַנקן־שוועסטער!
— זי איז קאַמיש! — דערטראַגט זיך צו איר סוואַנס הויך
רעדן פון נעבן דער טיר.

— עס קען דאָר ניט זיין זי זאָל עס מיינען מיר, טראַכט מאַר-
גאַריט. און עפעס דאַכט זיך איר, אַז זי זאָל עס שוין האָבן גע-
הערט.

עטלעכע מאָל אין דער וואַך קען מען ווייזטירן די קראַנקע.
אין די וואַכעדיקע טעג קומט זעלטן ווער. מענטשן אַרבעטן. זונטיק
איז דער פאַרק פול מיט געסט. די קראַנקע ליגן אויף די אויסלייג-
שטולן און אַרום זיי, אויפן גראָז, זייערע מענער, קינדער, פריינד.
צו סוואַנען קומט קיינער ניט. קוים געפינט זיך עמעץ וואָס על
פי צופאַל איז מען צו יענער אויך ניט געקומען, שפאַצירן זיי צו-
זאַמען אין דער אַלייע הינטערן הויז. ביידע גייען געאַרעמט און

שמועסן. סוזאן דערציילט גארניט. אויפמערקזאם הערט זי אויס דער פרויס צרות. ווען יענע האָט זיך שוין גוט אַראָפּגערעדט פון האַרצן, אַלץ דערציילט, צינדט זי אָן אַ נייעם פּאַפּיראַס אָן דעם וואָס זי פּאַרענדיקט. פּאַלגט נאָך מיט פּאַרזשמורעטע אויגן דעם רויך וואָס זי לאָזט קונציק אַרויס דורך דער נאָז און רופּט זיך אָן נאָכטראַכטנדיק.

— טייערע, עס קען תמיד זיין ערגער. מען דאַרף זיין שטאַרק. קענען אויסהאַלטן.

בעת יעדן וויזט באַווייזט זיך מאַרגאַריטס וון מיט אַ פּעקעלע אין האַנט. זיצט מיט דער מאַמען ביז מען דערמאַנט אים, אַז עס איז שפּעט, מען שליסט שוין דאָס הויז. געזעגנט ער זיך און איילט אַוועק. זונטיק נוצט ער אַבער תמיד אויס די מעגלעכקייט צו קוֹ-מען פּרײַער. שוין ביים פּרישטיק דערציילט מאַרגאַריט, אַז היינט נעמט זי אַרויס דער וון אין אַ רעסטאָראַן אויף מיטאָג.

סוזאַן טוט זיך אַ כאַפּ צו דעם פּעקל פּאַפּיראַס.

— אוי, ביסטו קאָמיש — שאַקלט זי דעם קאַפּ מיט באַדויער.

— איך? — איז מאַרגאַריט אויסער זיך — דאָס זאָגסטו אויף

מיר?

— אויף וועמען דען, פּרינצעסין?

מאַרגאַריט טוט זיך אַ הייב פון אַרט. אָן אַ וואָרט איילט זי אַרויס פון עסזאַל, זעצט זיך אויף דער טעראַסע פּונקט אַנטקעגן וועג. אַ צעקלעמטע טרייסט זי זיך מיטן וואָרטן אויפן זון.

די פּרויען זיצן שוין אין גאַרטן, קוקן אויס זייערע משפּחות. סוזאַן מיט זיי. פון צווישן די ביימער זעט זי ווי מאַרגאַריט גייט מיטן וועג. אַ שטאַלצע, אַ צופּרידענע האַלט זי דעם זון אונטערן אַרעם. ער, דעם קאַפּ איינגעבויגן צו איר, הערט אויפּמערקזאָם וואָס די מאַמע דערציילט.

פאַר זעקס דעם זייער קומען זיי צוריק. דער זון שטעלט אָפּ דעם וואָגן ביים טויער, מיט דער אַלייע באַגלייט ער די מאַמע צום סאַמע טיר פון הויז.

סוזאַן פון ווייטן קוקט זיי נאָך.

— אַט גייט זי די צעפּיעשטשעטע דאַמע.

— זי איז זייער קראַנק — נעמט זיך עמעץ אָן פאַר איר.
— איין מאָן האָט זי געפיעשטשעט. שפעטער דער צווייטער
און איצטער פיעשטשעט זי דער זון.
— עס איז דאָך איר זון. וואָס האָסטו קעגן דעם ?
— גאַרניט — האַקט סוזאַן אָפּ.

ס'איז דער שבת אויף דער נאַכט, פאַר מאַרגאַריטס אַוועקפאַרן.
ווי יעדע וואָך טאַנצט מען אין גרויסן זאַל. אַ טאַג פּרִיער איז סוזאַן
געווען ביים שערער. די נייע פּריזור מאַכט איר פנים ווייכער. מען
שטעלט אָן מוזיק און די פּרויען דרייען זיך, מיט ערנסטע מינעס
וואָס זאָגן: „אַז איר קען שוין טאַנצן, דאַרף איר זיין צופּרידן“.
טייל ווידער שפּילן אַ צולהכעיס מיטן גורל: אַט, טאַנץ איר, כאַטש
איר ווייס אַז ס'וועט לאַנג ניט אָנהאַלטן“.

שוין צום וויפּלטן מאַל עס טאַנצן סוזאַן מיט מאַרגאַריטן. סוזאַן
איז דער קאַוואַליער. מאַכט איר דאַמע זיך דרייען, בייגן. מאַרגאַ-
ריט שטייט ניט אָפּ. מיט שיינע, גראַציעזע באַוועגונגען פירט זי
אויס די געפאַדערטע פיגורן. בייגט זיך רעכטס, לינקס, אַהינטער.
אַפּגעטאַנצט פירט סוזאַן, מעשה קאַוואַליער, מאַרגאַריטן צום פּאַ-
טעל.

— זיך, פּרינצעסין.

מאַרגאַריט טוט אַ פּאַל, האַלט די הענט ביים האַרצן און
אַטעמט שווער.

אויף מאַרגן, גאַנץ פּרי, אָן אויסגעפּרופּטע, באַלייגט מיט בראַס-
ליעטן און קייטלעך, זיצט שוין מאַרגאַריט לעבן איר צוגעגרייטן
באַגאַזש. איר שטול אַוועקגעשטעלט פּונקט אַנטקעגן דער אַלייע,
קוקט זי אויס צום וועג, וויל דערזען דעם זון, ווי נאָר ער וועט זיך
באַווייזן אין טויער.

סוזאַן פאַרענדיקט איר פּאַפּיראַס, נעמט אַ שטול און זעצט זיך
אַוועק לעבן איר. ביידע קוקן צום וועג און שווייגן. עס געדויערט
לאַנג.

— זאָג מיר מאַרגאַריט — רופט זיך ענדלעך אָן סוזאַן — איז
 דיין זון ענדלעך אויף דיר? דאָס האָט ער דיין כאַראַקטער?
 — מיין זשיראַרד? — פאַרטראַכט זי זיך — אפשר אַ ביסל.
 איך ווייס? ער איז אַ גוטער מענטש. איך טראַכט, ער איז אַזוי
 וויל, אַז מסתמא איז ער מער ענדלעך אויף מיין מאַן. ערלעך, פּיין
 געווען זיין טאַטע. אין דער רעזיסטאַנץ אומגעקומען. זיי האָבן אים
 דערשאָסן, די „באַשן“.
 אירע געפאַרבטע ליפן ציטערן. די אויגן צעגלאַנצן זיך, פאַר-
 לויפן מיט טרערן.
 סוזאַן פאַררויכערט. בעתן אַרויסלאָזן דעם רויך, טרייבט זי אים
 מיט דער האַנט, ער זאָל ניט גיין אויף מאַרגאַריטן.
 ביידע זיצן, רעדן מער גאַרניט.
 מאַרגאַריט ווישט אויס די טרערן, קוקט צום וועג. סוזאַן מרוי-
 זשעט די אויגן פאַר זיך, רירט זיך ניט פון אַרט ביז זשיראַרד באַ-
 ווייזט זיך אין טויער. דערזען אים, טוט זי זיך האַסטיק אַ שטעל
 אויף און געזעגנט מאַרגאַריטן. זיי צעקושן זיך.
 — איך וועל בענקען נאָך דיר — זאָגט סוזאַן שטיל און איילט
 אַוועק.
 דער פאַרק איז פול מיט פרויען. סוזאַן קוקט ניט צו זיי. איינע
 אַליין פאַרנעמט זי זיך הינטערן הויז און לאַזט זיך אַוועק מיט דער
 אַלייע, פאַרגייט גאַר ווייט, ווי קיין מאַל ניט.

דער אורח

ביי די קארנפעלדס זעצט מען זיך שוין צום טיש. צייט צו עסן מיטאָג. אומגעריכט אַ קלונג אין טיר.

— לאַזאַר! — שרייט אויס די פרוי קארנפעלד בעתן עפענען — אַ געזונט אויף דיר! גוט דו ביסט געקומען. גיי, גיי צום טיש! אליין כאַפט זי זיך אַריין אין קיר צו ברענגען נאָך אַ טעלער.

— הער נאָר, הער דעם מי שברך, וואָס די בעל-הביתטע מאַכט דאָרטן עמעצן — לאַכט בורשטיין און צעזינגט זיך אויפן קול: מי שברך אַברהם יצחק ויעקב, הוא יברך, ס'קאַצל-קומט, איך ווייס ניט וועמען!

אַריינגעקומען אין עס-שטוב אויף אַזאַ געזאַנג פון אינגאַנצן אַן אומבאַקאַנטן מענטשן, קוועטשט לאַזאַר מיט די פלייצעס. קוקט אויף די קארנפעלדס, אויפן גאַסט און ווידער אויף די קארנפעלדס. וויל דערגיין אָן ווערטער מיט וועמען גייט ער עס צום טיש.

— זייט באַקאַנט — זאָגט קארנפעלד — דאָס איז דער דיכ-טער לאַזאַר פינקעל.

— און איך הייס בורשטיין. שמחה בורשטיין.

— זייער אָנגענעם.

זיצן שוין אַלע ביים טיש.

— ווילסטו דאָך וויסן לאַזאַר, ווער עס איז דער-אַ ייד. ווייסטו שוין, אַז הייסן הייסט ער רב שמחה בורשטיין. איז נעם זיך דו צום גאַפּל-מעסער און הער ווייטער. קיין סך דיר דערציילן האָב איך ניט וואָס. דעם ייד ערשט נעכטן ביינאַכט באַקענט, בעתן גיין אַהיים.

„איר זענט, זאָגט ער, דער שרייבער קארנפעלד, ווי איך ווייס. איך לייען אייך. איר קענט מיר נישט. איך בין אַ פראַווינצער. קום אַהער פון צייט צו צייט. ווין דאָ אין אַ האַטעל ניט ווייט פון אייך.

גוט איך האָב אייך געטראַפֿן. איך טראַכט טאַקע מאַרגן אַרױפֿקומען
צו אייך אויף מיטאַג.

קאַרנפעלד דערציילט באַריכות. בורשטיין עסט בעת-מעשה
דעם פּאַרשפּייז. שמייכלט אין טעלער אַרײַן און שאַקלט צו מיטן
קאַפּ. „ס'איז אַזוי“ הייסט עס. לאַזאַר איז צעשמייכלט. קאַנטיק עס
געפעלט אים די מעשה און קאַרנפעלד זעצט פּאַר :

— „מהיכא תיתי, זאַג איך. וואָס אַן אמת זאַג איך, איז מאַרגן
אַ וואַכעדיקער טאַג. ווי נישט שייך איז מען דאָך פּאַרנומען. וואַלט
אפשר גלייכער געווען איר זאַלט אַרױפֿקומען פּרייטיק צו נאַכט.
עס איז געמיטלעכער, רױקער און מען פּאַרברענגט דעם אַוונט
צוזאַמען.“

— מאַכט אייך ניט קיין צרות — פּאַלט בורשטיין אַרײַן אין
די רייד — איך וועל קומען פּרייטיק צונאַכט אויך.
ער פּאַרקוקט זיך כלומרשט צום באַלקן. זיין גרוי צוגעשוירן
בערדל ציט פּאַרויס. זיין גאַנצער אַנשטעל זאַגט אַן ווערטער:
טראַכט פון מיר וואָס איר האָט חשק. זאַל זיין.

ביים טיש ווערט הייטער. לאַזאַר לאַכט מיט הנאה. זיין לאַכן
ציט דעם גאַסטס אויפֿמערקזאַמקייט.

— ביסטו אַ פּאַעט — ווענדט ער זיך צו אים — גאַר פיין.
איז פון וואַנען נעמסטו זיך אַהער? דאַס ערשטע מאַל אַז איך זע
דיך פּאַר די אויגן. איך קום דאָך אַפט קיין פּאַריז. קען דאַכט זיך
דאָ אַלע טשודאַקעס.

— ניט לאַנג ווי איך לעב אין פּראַנקרייך.

— פון וואַנען קומסטו?

— פון מזרח — ענטפּערט לאַזאַר אומגערן — ער האָט ניט
ליב אַז מען נעמט אים אויפֿן פּאַרהער.

— פון דאָרטן טאַקע. מען לאַזט דאָך ניט אַרויס.

— אַז איך בין דאָ, האָט מען מיר אַרויסגעלאַזט.

— עס איז לאַגיש — נעמט בורשטיין אַן דעם ענטפּער און
ווערט גאַר ווייניק נתפעל פון לאַזאַרס בולטן באַגער ער זאַל אים
אַראַפּלאַזן פון אויג. בורשטיין קוקט אויף אים צודרינגלעך און
פּאַטאַגראַפירט אים אַפּ.

— א יונגער ביסטו, נאך א צוציק, געקומען אזש פון דארטן
און א יידישער פאָעט דערצו, ביסטו דאך אויף צרות. ווי באַלד
אזוי, ביסטו דאך מיינער א ברודער, ווייל איך אזוי ווי איר זעט
מיך בין אויך א פאָעט.

— איר שרייבט לידער?

— מיט אַ גאָפּל אויפן וואַסער.

דער עולם לאַכט און ער לאַזט זיך ניט שטערן, רעדט ווייטער.
— אָבער דאָס איז קיין בייז ניט. קיינער האָט דערפון ניט קיין
היזק. אַלץ איינס זענען פאָעטן מיינע מענטשן. איר זעט דאָס הייזל?
— נעמט ער אַרויס אַ קאַרטל און ווייזט אַ בילדל אויף דעם —
דאָס איז מיינס. איך זאָג אייך אַ צאַצקע! קוקט! אין שטעטעלע
איקס שטייט עס. און דאָס שטעטעלע אַליין אַ שיינקייט. אַ קוראַרט
איז דאָרטן. ווייסט וואָס? קום אַרויס, לאַזאַר, צו מיר אויפן זומער.
וואָס קוקסטו אזוי? קענסטו דען עפעס צולייגן דערצו? וואָס קען
עס דיר ניט לוינען? דייע געשעפטן וועלן דאָרטן גיין פונקט אזוי
ווי דאָ. וואָס דאַרפסטו דען מער? וועסט שרייבן לידער. דאַרפסט
נאָר אַנקוקן די בערג — רעדט ער אים צו — זען ווי דער ווער-
דאָן פאַלט פון זיי. כּיבין זיכער, וועסט גלייך אַנשרייבן אַ ליד פון
דעם וואַסער. שרעק זיך ניט, פון וואַסער אַ ליד קען אויך אַ מאַל
טויגן. אויב עס זאָל דיר דווקא גיין אין דעם וועל איך דיר לאַזן
פון מיר אויך מאַכן אַ ליד.

— מיט וואָס... — פרוווט לאַזאַר אַרייננוואַרפן אַ פראַגע.

בורשטיין לאַזט זיך אָבער ניט איבערהאַקן די רייד.

— איין זאך איז וויכטיק, דו מוזט זיך צואיילן. דעם ווערדאָן,
וואָס פאַלט אזוי שייך פון די בערג און גייט פאַרביי אונדזער שטע-
טעלע, גייט מען אַפּלענקען. עפעס וועט מען שוין צוטראַכטן צו
מאַכן אַ תּל פון דער שיינקייט דאָרטן. און אויב מיינסטו טאַקע צו
מאַכן אַ ליד פון מיר, דאַרפסטו עס אויך ניט אַפּלייגן. בין איך דאָך
שוין אַריבער די שבעים. גיי ווייס וואָס גאָט טראַכט. הכלל, טו ווי
איך זאָג דיר. קום אַרויס טאַקע דעם זומער. וועסט זיך מחיה זיין.
איר וועל דיר גוט צווען. דער קינסטלער... ווי הייסט ער דאָרטן?
איז שוין אַ פאַר מאַל געווען ביי מיר. איר וואָלט געדאַרפט אַנקוקן

די בילדער וואָס ער האָט ביי מיר געמאַלן. יעדן קוסט ביים וועג האָב איך דערקענט, יעדעס צווייגל. נאָך אַ מאָלער איז געווען. פאַרגעסן ווי מען רופט אים. האָט ער געמאַכט דעם קלויסטערל מיטן גלאָק, פינקטלעך. איך זאָג אייך אין גאַנצן פינקטלעך. ער האָט נאָך דעם גלח אויך געמאַלן, נאָר ער איז אַ גרויסער פאַס-קודניאַק, דער גלח.

— איז וואָס טוט אַזאַ יוד ווי איר — באַווייזט קאַרנפעלד אַריינצוואַרפן אַ פראַגע — מיט וואָס באַשעפטיקט איר זיך?
— מיט וואָס איך באַשעפטיק זיך, — מאַכט בורשטיין אַ קליינע פּויע, ווי ער זאָל זיך דאַרפן דערמאַנען — איך בין אַ „פּויער“. מיט פּוטערוואַרג פאַרנעם איך זיך. דו כאַפּ מיר טויזנט מייז, וועל איך מאַכן אַ פּוטערל פאַר דיין אייניקל.
דער עולם ווערט אַלץ הייטערער. לאַכט.

— און צוליב וואָס גייט מען אַפּלענקען דעם ווערדאָן?
— געשעפטן, ברודער. עפעס האָט עס צו טאָן מיט אַן עלעק-טראָוועיע, ביזנעס. די גאַנצע וועלט איז פול מיט געשעפטן. איין גרויסער יריד איז די וועלט.

בורשטיין דערפילט די אויפמערקזאַמקייט פון אַלע און איז צופרידן. אים איז גוט אַזוי. איצט צערעדט ער זיך אויף אַן אמת באַריכות וויל ער באַווייזן, אַז ער רעדט ניט סתם. דערציילט וועגן זיינע אייגענע געשעפטן. מיט וויפל איניציאַטיוו און בריהשאַפט ער האָט זיי אויפגעבויט. וואָס אַלץ פאַראַ אידייען ער האָט געהאַט. און פונקט ווי אויף צו להכעיס פלעגט זיך דער ס'רוב באַקומען קאַפּויער. ווי אַזוי ער אַליין מיט זיינע אייגענע הענט האָט געקענט אין איין וויילע מאַכן צו גאַרניט פּרעכטיקע פלענער.
ער פאַרטראַכט זיך, ווי ער אַליין וואָלט עס ביז איצטער ניט געוואָסט, אינגאַנצן ניט באַמערקט.

— נו, איצטער פאַרשטייט איר שוין? גלייבט איר אַז איך בין אַ פּאַעט? נאָך אַ נס מייז ווייב, עליה השלום, איז געווען אַ לייט. אַ בריה, אַן אויפטווערקע. און אַ סוחרטע איינע אין דער וועלט. אוי, האָט זי זיך אויסגעטויגט! איך וואָלט געקענט אין שלאַפּצימער אויפהענגען אַ שפיגל פון זעקס מעטער, וואָלט זי אים ניט באַ-

מערקט. דערפאר א קונה אויף א פוטער האט זי דערפילט פאר מיילן. אבער א שיינע איז זי געווען, א שאַנקייט — ער רעדט וואָס ווייטער אַלץ שטילער, פאַרטראַכטער, ווי פאַר זיך אַליין. — נו, האָט מען אַפּגעלעבט אַ לעבן. און אַז איך וועל אייך דערציילן, אַז זי האָט קיינמאַל צו מיר נישט קיין שמייכל געטאָן, וועט מען עס גלייבן? יאָ, קיינמאַל ניט. — האָט ער זיך אַליין געפרוּווט דער-מאַנען. — און טרויעריק איז עס געווען אַזוי ווי אין אַ ליד. ווייל איך האָב זי ליב געהאַט. פאַרשטייט איר מיר, אַזוי אַפּצולעבן אַ לעבן דאַרף מען האָבן אַן אייגענע פּילאָזאָפּיע. אַ גאַר באַזונדערע, אינגאַנצן אַן אייגענע.

ער האָט דערפּילט די שטילקייט. עס האָט אים גענומען שטערן דאָס וואָס אַלע קוקן אויף אים. האָט ער זיך האַסטיק אַ הייב גע-טאָן פּון אַרט. זיך אויסגעגלייכט, ווי ער וואָלט געוואָלט זיך אַפּ-שאַקלען פּון אַלץ, וואָס ער האָט נאָר וואָס אַנגערעדט.

— אַבער עס איז אַזוי ווי איך האָב אייך געזאָגט. דאָס שטע-טעלע איז אַ שיינס. זייער אַ שיינ שטעטעלע. קומט צופאַרן, וועט איר אַליין זען. איך וועל אייך אַלע זייער גוט אויפנעמען. וואָס אַרט עס אייך? איר וועט הנאה האָבן און איך וועל האָבן מיט וועמען אויסצורעדן אַ וואַרט.

א בילד צווישן בילדער

ביידע זיצן ביים טיש, קעגנאיבער זיך.
זי האלט אונטער דעם קאפ מיט די הענט. די אויגן אראפגע-
לאזט צום בוך וואס ליגט פאר איר.
ער זיצט גלייך. דעם קאפ הויך. זיין אדלער-פנים — פול מיט
סוד. די שמאלע ליפן — פעסט פארמאכט, ווי זיי וואלטן פאר-
זיגלט אין אים דאס שווייגן.
מיט אן אויטאמאטישער האנט-באוועגונג פאריכט ער פון
צייט צו צייט דעם בערעט אויפן קאפ. זאל ער זיין א ביסעלע
קרומלעך. אזוי טראגט ער אים אלע יארן.
זיין בליק איז אנגעשטרענגט אויף די בילדער אנטקעגן.
אויף אלע ווענט הענגען בילדער: פייזאזשן, נאטורמאָרטן,
פארטרעטן.
זי טוט א הייב דעם קאפ און לאזט אים באַלד אראפ צוריק.
ער פילט, אז זי האט אויף אים א קוק געטאָן. זייער טרויעריק
קוקט זי.
ביז ניט לאַנג צוריק האט זי אים פאָרגעלייגט אַראַפּצוגיין
אויף מאַנפּאַרנאַס. צו מאַל האַט ער נאַכגעגעבן. אָבער אַלץ זעל-
טענער. ביז ער האַט אינגאַנצן אויפּגעהערט.
— ניטאָ צוליב וואָס.
— וועסט זען מאַלערס, דוד. קענסט דאָרט טרעפן חיימען.
שוין לאַנג פון זינט מיר האָבן אים ניט געזען.
ער האַט אויפּגעהערט צו ענטפערן.
— דוד, וואָס טוט זיך מיט דיר? זיי ניט אזוי... מען קען דאָך
חלילה... — זי האַט ניט פאַרענדיקט און אַנגעהויבן בעטן: — מען
מוז דאָך עפעס טאָן, טייערער. איך בעט דיך. טאָר מען אזוי זיצן?
פאַר וואָס זאָלסטו זיין אזוי...
פאַמעלעך האַט ער אויסגעדרייט צו איר דעם קאָפּ. זי אַנגע-

קוקט. א געצווונגענער שמייכל האָט זיך באַוווּזן אויף זיינע ליפּן.
ער האָט ווידער געשוויגן.

איין מאָל, אומדערוואָרט, האָט ער ברוגולעך אַ זאָג געטאָן:
— ווי אַזוי ווילסטו איך זאָל זיין? דו פאַרשטייסט ניט, אַז
אויב איך בין אַזוי קען איך ניט זיין אַנדערש?

מיט אַן אומגעדולדיקער באַוועגונג האָט ער מבטל געמאַכט
אירע רייד. דערנאָך האָט ער זיך אויפגעהויבן און איז לאַנג אַרומ-
געגאַנגען איבערן צימער.

פון זינט דעמאָלט האָט חנה אויפגעהערט צו מאַנען. זי שווייגט,
איז אַבער געוואָרן טרויעריקער.

דוד ווייסט; מען קען ניט אַפּשטעלן די צייט. צו וועמען האָבן
טענות? ער מוז אַננעמען דעם גור און טראָגן זיין גורל: כּסדר
פאַרגעסן און ניט קענען אַרבעטן. ווען ער זאָל קענען מאַלן, וואָלט
אים שוין ניט געאַרט צו פאַרגעסן אַלץ, אַפילו איז זיך אַליין.

ווי לאַנג איז שוין פון זינט איך בין ניט אַרויף אין אַטעליע?
— פּרוּווט ער זיך דערמאַנען — ווי גלייך אַ סטרוּנע וואָלט גע-
פלאַצט אינמיטן שפּילן.

דער פאַרגלייך איז אים געפעלן געוואָרן. אַגב, דערמאַנט ער
זיך דווקא אַז אַ מאָל האָט ער ליב געהאַט צו שפּילן פּידל. די
באַבע פלעגט זאָגן, אַז ער וועט זיין אַ גרויסער פּידלער. אַ קלעז-
מער אויף ייִדישע חתונות. שוין דעמאָלט האָט זי זיך געגרייסט
מיט דער פּרייד וואָס ער וועט ברענגען אויף ייִדישע שמחות.

— זעסטו — טראַכט ער אויף אַ קול — איך בין גאַר געוואָרן
אַ מאַלער.

— דערמאַן זיך — רעדט חנה מיט מילדקייט צו אים — יעדע
רגע איז דאָך געווען טייער ביי דיר. דו ביסט דאָך אַ קינסטלער
פון גאָטס גענאָד. דו טאַרסט ניט זיצן אַזוי.

ער שווייגט. ער ווייסט אַז דאָס וואָס ער וועט זאָגן קען זי נאָך
טרויעריקער מאַכן. פאַר זיך טראַכט ער אַבער ווייטער: צי וועל
איך שוין קיין מאָל מער ניט קענען מאַלן? האָט ס'פייער אין מיר
זיך פאַרלאָשן? אויב אַזוי איז צו וואָס די רייד?

— צוליב וואָס זאָל איך אַרויפגיין אין אַטעליע?

— הער אויף צו פרעגן. איך בעט דיר. — פלאצט חנה אַרויס מיט אַ געצוימטן פאַרדראַס און גייט, ווי געוויינטלעך, באַלד איבער אין אַ בעטן זיך: — פרוו, דוד. מעגסט דאָך פרווון.

ער קוקט אויף איר. עס קלעמט אים דאָס האַרץ פון גרויס רחמנות אויף איר. אויף זיך אַליין. ער וויל וויינען און קען ניט. ער דערמאַנט זיך אַז אַ מאַל ווען ער איז געווען אַ קינד, האָט ער געקענט וויינען. די באַבע, עליה השלום, האָט אים איין מאַל פאַר אַזאַ צעוויינען זיך אַריינגעזעצט אין אַ שטייג מיט עופות. ס'איז אים געווען אַזוי גוט מיט די הינער אין שטייג. ער האָט זיך תיכף באַרוקט.

ער פילט אַז חנהלע קוקט ווידער אויף אים. עס אַרט איר וואָס ער זיצט אַזוי. איר צוליב הייבט ער זיך אויף. זי הערט זיך צו צו זיינע טריט. אַט איז ער ביי די טרעפּ פון אַטעליע. זי האַלט איין דעם אַטעם. וואַרט. ער גייט אַבער פאַרביי פונקט ווי נעכטן, ווי אייערנעכטן. ער שאַרט זיך פאַזע די ווענט, באַטראַכט די בילדער פון גאַר נאַענט. באַטאַפט זיי מיט די פינגער.

— דאָס ביסטו, חנהלע? — פאַרהאַלט ער זיך פאַר איר פאַר-טרעט. עס דאַכט זיך אים, אַז זיין קול קומט פון זייער ווייט. זי קוקט אויפן פאַרטרעט, אויף דודן, און ווידער אויפן פאַר-טרעט.

— דאָ ביזן איך נאָך גאַר יונג, געדענקסט? האָסט מיך געמאַלן באַלד נאָך אונדזער חתונה.

— נאָך אונדזער חתונה?

— שוין אַזוי פיל יאָרן — רעדט זי ווייטער — און דאַכט זיך ווי נעכטן וואַלט דאָס אַלץ געווען.

זי זעט זיך זיצן אַנטקעגן אים ווי פאַר אַ יונגן גאַט. ער כישופט מיט זיינע הענט. קוקט אין איר דורכדרינגלעך, ער נעמט זי ממש אַדורך מיט זיין בליק און אויפן לייוונט באַווייזט זיך איר געשטאַלט. אַזוי ניסמידיק-שוין.

— האָב איך טאַקע אַזוי אויסגעזען? — פרעגט זי. — נאָר דו האָסט מיך געקענט אַזוי זען. ביסט אַ גרויסער קינסטלער. בלויז לעבן דיר האָב איך געקענט זיין אַזוי שוין.

זי דערקענט ניט אויף אים צי ער הערט זיך צו וואָס זי רעדט.
זי דערמאָנט זיך אין דער צייט ווען אַלע האָבן אים באַווונדערט.
ער האָט עס אַפילו ניט באַמערקט, אַזוי פאַרנומען איז ער געווען
מיט זיין מאָלן.

עס עקבערט זי פון דאָס ניי די שאלה: ווי אַזוי איז עס מעג-
לעך, אַז נאָך אַזוי פיל יאָרן פון פרייד זאָל יעדער אויסטראַגן זיין
צער אַליין? צי איז דער ווייטיק פון ניט קענען שאַפן פונקט אַזוי
גרויס ביים קינסטלער ווי זיין כוח צו שאַפן? איך וויל אים דאָך
העלפן.

עס שרעקט איר זיין זיצן אַזוי. זי מוז עפעס טאָן אים צו ראַ-
טעווען.

ער גייט לענגאָויס די ווענט, לעבן די בילדער, אַ גלייכער,
אַ פאַרטיפטער, אַ שווייגנדיקער. ער קוקט אין גאַנצן ניט אין איר
זייט. ווען עס זאָל ניט זיין אַזוי שטיל — טראַכט ער — וואָלט זי
ניט געווען אַזוי אומעטיק. אַ מאָל, ווען איך האָב געמאָלן, האָט זי
פאַרשטאַנען מיין שווייגן. איצט איז אַנדערש. די גאַנצע שטוב איז
פול מיט אַ קלעמענדיקער שטילקייט.

לאַנג קענען צוויי מענטשן ניט זיצן אַזוי. זיי מוזן רעדן.
— חנהלע — רופט ער זיך אָן מיט אַ צאַרטקייט אין קול —
ווען איז געשטאַרבן מיין באַבע?
זי פאַרבייסט די ליפן.

— מיט דרייסיק יאָר צוריק — באַמיט זי זיך צו ענטפערן.
— מיט דרייסיק יאָר צוריק? און וויפל איז זי אַלט געווען?
— זיבעציק יאָר.
— וווּ איז דאָס בילד פון מיין באַבען וואָס איך האָב געמאָלן?
— הענגט אויף יענער וואַנט.
— דאָרט זאָגסטו? איך בין פאַרבייגעגאַנגען און ניט באַ-
מערקט. פאַרטראַכט זיך, ווייזט אויס.
— צוליב וואָס דאַרפסטו דאָס בילד?

— איך וויל אַ קוק טאָן אויף דער באַבען. זי איז דער ווונד-
דערלעכסטער מענטש וואָס איך האָב געקענט. ווען זי האָט
חתונה געהאַט איז זי קוים אַלט געווען עלף יאָר. צו צוועלף האָט

זי געבוירן מיין טאטן. א בן-יחיד געווען ביי איר. ווען איך בין געבוירן געוואָרן איז זי שוין געווען אַ רייפֿע פֿרוי. איך בין געוואָרן איר צווייט קינד. זי איז באמת געווען אויסערגעוויינטלעך.

— איך ווייס.

— אַוודאי, איך האָב עס שוין מסתמא דערציילט. מיין באַבע פלעגט אַוועקלייגן איר קינד, מיין טאטן הייסט עס, אין הויף און זיך שפּילן מיט די חברטעס אין שפּרינגלעס. ווען דאָס קינד האָט זיך צעוויינט, האָט זי עס גיך אַנגעזויגן און ווידער געאַנגען זיך שפּילן. וויפל זאָגסטו איז זי אַלט געווען ווען זי איז געשטאַרבן ?

— זיבעציק יאָר — זיפּצט זי אָפּ.

— און וווּ זאָגסטו הענגט איר בילד ?

— הער אויף צו פּרעגן, דוד, האָב רחמנות, הער אויף.

— וואָס אַרט דיר, חנהלע. מען רעדט אַזוי. איך פּרעג. דאָס איז דערפאַר ווייל איך פאַרגעס. פאַרשטייסט ?

— איך פאַרשטיי.

ער זעט ווי טרויעריק־רעזיגנירט זי לאַזט אַראָפּ דעם קאָפּ. ווידער זיצט ער ביים טיש. איצט קוקט ער אויפן פּייזאַזש. ער וויל זיך דערמאַנען ווי עס הייסט דער קאַלעקציאָנער וואָס איז דאָ נעכטן געווען און געוואַלט קויפן דאָס בילד, ווי סוהריש ער איז צוגעשטאַנען, אים איינגערעדט. אַרויסגעוויזן אַז ער איז גרייט צו באַצאַלן טייער. דוד האָט זיך פאַרקרימט. ער געדענקט ניט גענוי צי דאָס איז טאַקע געווען נעכטן. ער געדענקט נאָר אַז חנהלע האָט געקוקט אויף אים און געפּרעגט אָן ווערטער צי ער איז מסכים. אים איז אַבער אַלץ געווען דערווידער. ער האָט געקוקט אויפן סוחר, אויפן בילד און דאָס האַרץ האָט אים געקלעמט. ער האָט גאַרניט ניט געקענט זאָגן, נאָר געדרייט מיטן קאָפּ אויף ניין.

ער האָט מסתמא אַ ביסל צו לאַנג געדרייט מיטן קאָפּ. דער־פאַר האָט אים חנהלע דיסקרעט אַ דריק געטאָן ביי דער האַנט. גע־וואַלט ער זאָל אויפהערן. איצטער וויל ער זיך דערמאַנען ווי דער סוחר הייסט.

— און וואָס איז עס וויכטיק — פאַרענדיקט ער זיין טראַכטן אויפן קול.

— וואָס זאָגסטו, דוד ?

— גאַרניט. איך טראַכט אַז עס איז באַמט ניט וויכטיק.

זי קוקט ווידער אַריין אין בוך. ער — צום בילד. וווּ האָב איך געמאַלן אַט דעם פּייסאַזש ? ער דערמאָנט זיך, געדענקט אָבער ניט מיט וויפל יאָר צוריק.

פלוצעם דערפילט דוד אַ פּרייד און עס ווערט אים וואַרעם אויף דער נשמה. די אויגן צעגלאַנצן זיך. דאָס בילד האָט זיך גאַרניט געעלטערט. אַזוי האָב איך עס געדאַרפט מאַלן. נאָר אַזוי. ווי לאַנג איז שוין פון דאַמאַלט ? מאַטיס איז שוין געהאַט אַוועק פון די פּאַוויסטן. ווי לאַנג האָט בכלל ביי אים געדויערט אַט דער פּעריאָד. אין וועלכן יאָר איז ער אַוועק ?

דוד איז צערודערט. ער וויל שוין אַרויפגיין אין אַטעליע אַ זוך טאָן אין זיין ביבליאָטעק. ווי קען מען אַזוינס פאַרגעסן.

— חנהלע — פּלאַצט ער אַרויס און פילט, אַז ער האָט זי איי-בערגעשראַקן. צו האַסטיק זיך אַ הייב געטאָן פון שטול און צו הויך געפּרעגט. ער זעט עס אין אירע אויגן.

— גאַרניט, גאַרניט — זעצט ער זיך פאַמעלעך צוריק — איך קוק אַזוי אויפן בילד. וועגן מאַטיסן האָב איך געטראַכט. וואָס קוקסטו אַזוי אויף מיר ? איך האָב דיך איבערגעשראַקן ? ביסט בייז ?

— פאַר וואָס זאָל איך זיין בייז ? וואָס פּאַלט דיר איין, דוד ?

זי נעמט זיין האַנט אין אירע און פילט ווי קאַלט זי איז.

— פילסטו זיך גוט ?

— איך ווייס ניט. אַז נאָר איך פאַרגעס. עס פאַרדריסט אויף זיך אַליין. ווי קען מען אַזוי פאַרגעסן ? אַט האָב איך דיך געוואַלט פּרעגן... — ער פאַרענדיקט ניט. פאַרקוקט זיך אויפן בילד. אַ לייכ-טער שמייכל שוועבט איבער זיין פנים.

— עס איז גוט, חנהלע, פאַרשטייסט ? נאָר אַזוי האָב איך עס געדאַרפט מאַלן.

ער זעט איר שטוינענדיקן בליק אָבער קען זיך ניט אַפּרייסן פון דעם פּייזאַזש. עס איז אים איצט אַזוי טרויעריק גוט, אַזש עס קלעמט אים דאָס האַרץ פון דעם.

— האָסט עפעס געוואָלט פּרעגן, דוד.
— יאָ, איך וויל פּרעגן; וואָס מען טוט אַז דאָס האַרץ איז
אַזוי פּול. עס ווילט זיך וויינען און מען קען ניט.
חנהלעס פנים טוט אַ צוק. זי פאַרבייסט די ליפּן. אירע אויגן
אַבער צעגלאַנצן זיך, טוען אַ פלייץ מיט טרערן. זי איז אַנמאַכטיק,
זי קען ניט אַנדערש. די טרערן קייקלען זיך איבער אירע צע-
קנייטשטע באַקן. זי לאַזט טיפּער אַראָפּ דעם קאַפּ. פאַלן די טרערן
אויפן בוך.

— דו וויינסט? וויין ניט חנהלע, איך פאַרגעס. דו ווייסט דאָך
אַז איך פאַרגעס. איך האָב דיר געוואָלט זאָגן, אַז דאָס בילד זעט
מיר אויס צו זיין גוט. הער אויף, טייערע, הער אויף וויינען.

— ביסט מיד, דוד, לייג זיך צו, דו דאַרפסט רוען.
— מיד? וואָס טו איך דען? איך מאַל דאָך ניט. איך בין מיד
פון רוען. מיר פעלט דער אומרו. דער בריענדיקער אומרו פעלט
מיר און גיט מיר ניט קיין רו.

מיט די פינגער ווישט זי אירע פייכטע באַקן. פאַרקוועטשט די
אויגן צו פאַרהאַלטן די טרערן. זי האַלט זיין קאַלטע האַנט אין
אירער און קוקט אַריין אין בוך, דערוועגט זיך ניט אויפצוהייבן דעם
בליק.

דוד זיצט אַ גלייכער, אַן ערנסטער. פון געווינהייט פאַרריכט
ער דעם בערעט אויפן קאַפּ, ער זאָל זיצן קרומלעך. אַ ביסל אַנ-
געשטרענגט, קאַנצענטרירט, קוקט ער אויפן פייסאַזש.
ער זעט אים איצט אין ליכט פון דער פאַרגייענדיקער זון, וואָס
פאַלט דורכן פענצטער.

אַ ש מ ח ה

מרימען האָט שטאַרק געלאַקט צו זיין אויף דער שמחה אין מושב. די געגנט דאָרט איז זייער אַ שיינע, אויפן גליל. דער חתן איז בשלום געקומען פון דער מלחמה, איז נאָך דאָפּלט די שמחה. וועט זי זיך פרייען צוזאַמען מיט אירע פריינד.

געקומען אין מושב, אויפן אָרט, איז זי דורכגעגאַנגען אַ טויער געפלאַכטן פון פרישע פאַלמען-צווייגן מיט בונטן זאַנגען. דער טויער האָט עס טאַקע געפירט צו דעם חתונה-פלאַץ.

צווישן פאַרשיידנפאַרביקע טישלעך זענען געשטאַנען הויכע קוישן בלומען פון כלערליי מינים און קאָלירן. אין דער לופטן זענען געהאַנגען שוורן מיט עלעקטרישע לעמפלעך, זיך געצויגן איבערן גאַנצן פלאַץ פון בוים צו בוים. הויכע טאַפּאַלן האָבן אַפּ געגרענעצט דעם שטח פון די גרינע פעלדער, וואָס זענען געלעגן ווייט פאַרשפרייט, ביזן האַריזאָנט.

פון אַ דערביי?קער שטוב זענען אַנטקעגן געקומען די מחותנים.

— עמוס! — האָט די מאַמע גערופן — אַ גאַסט פון חוץ לאַרץ!

דער חתן, נאָך אין די כאַקי-הויזן, מיטן האַמער אין האַנט, האָט געהאַלטן אין צופעסטיקן אַ קויש בלומען אויף דער וועראַנדע. אויך די כלה איז נאָך געווען אין וואַכעדיקן אַנטוועכץ.

— איך בין צו פרי געקומען — האָט זיך מרים פאַרענטפערט נאָכן באַגריסן זיך.

— עס שאַדט ניט. אַהער קומט מען ווען דער אויטאָבוס ברענגט. קען מען דען אויסרעכענען גענוי? אַגב איז שוין טאַקע ניט פרי. חברה, איר דאַרפט זיך שוין איבערטאָן. מען וועט שוין אַלץ פאַר-ענדיקן אַן אייך. עס איז דאָ, קיין עין הרע, ווער עס זאָל טאָן. — האָט זי אונטערגעיאָגט חתן-כלה.

פאַרשמייעטע האָבן יונגע בחורים און מיידלעך געטראָגן קוישן
און טאַצן עסנוואַרג צו די לאַנגע טישן, פאַזע די ביימער. דאָרטן
האָט מען עס געגרייט די בופעטן.

— זייט ניט געשטערט צוליב מיר — האָט מרים געזאָגט —
איך זע איר האָט נאָך צו טאָן, וועל איך מיר דאָ שפּאַצירן אַ ביסל,
באַקענען אייער דאָרף.

זי האָט זיך פאַרנומען מיט דער דערנעבנדיקער שמאַלער
אַליע.

— מיר זעען זיך אָבער גיך! — האָט די מחותנסטע נאַכגע-
שרייען.

— געוויס. איך בין דאָך דאָ.

זי איז געגאַנגען אין שאַטן פון איילבירטן-ביימער. ביים זייט
זענען געשטאַנען גרויסע פאַרצוימונגען מיט יונגע קעלבלעך.
אַנטקעגן, פאַר איר, וווּ די אַלייע האָט זיך געענדיקט, איז געלעגן
אַ פעלד. ממטרות האָבן דאָרטן געדרייט, געשפּריצט מיט וואַסער.
עס איז איר איינגעפאַלן צו דערגיין ביז אַהין און פאַרשנעלערט
דעם טראָט.

אַ ביסל ווייטער, ביי די פאַרצוימונגען האָט זי זיך פאַרהאַלטן.
געשטאַנען און געקוקט מיט חידוש, אויף די אינדיקעס, ווי זיי
שטופן זיך איינער אויפן אַנדערן און האַלדערן.

די אַלייע האָט זיך געענדיקט. אַ וועג מיט סימנים פון אַ
דורכגייענדיקן טראַקטאָר, האָט געפירט צום פעלד. פון דאַנען האָט
אָבער דאָס פעלד אויסגעזען צו ליגן אַ סך ווייטער. זי האָט זיך
אַרומגעקוקט. אויך דער חתונה-פּלאַץ איז שוין געווען ניט נאָענט.
דאָרטן האָט מען געזען די כלה, שוין אין דער ווייסער חופּה-קלייד,
זיך באַגריסן מיט אַנקומענדיקע געסט. האָט זיך מרים פאַרנומען
אויף צוריק.

ביים אָנהייב פון דער אַלייע זענען איר אַנטקעגגעגאַנגען צוויי
עלטערע פּרויען. שפּאַצירנדיק האָבן זיי זיך פאַרקוקט צום גאָרטן,
געשאַקלט מיט די קעפּ און עפעס גערעדט צווישן זיך. האָט אויך
מרים געקוקט וווּ זיי. דערווייל האָבן זיך אַלע דערנענטערט

צו אַנאַנדער. צוזאַמען זיך אָפּגעשטעלט, פאַרקוקט אין דער זעל-
בער ריכטונג.

— דער וואָס גייט דאָרטן, איז דאַכט זיך דער חתן? — האָט
זיי מרים פאַרטשעפעט.

— יאָ. דאָס איז דער חתן. ער גייט צו אַ חבר — האָט איינע
זייער ערנסט געענטפערט — איר זענט דאָס דער גאַסט פון חוץ
לאַרץ. איר הייס רחל. בין אַ שכנה פון די מחותנים. אַט דאָ איז
דעם הויז ווײן איר. און דאָס איז מיין חברטע עלקע.

עס איז געווען הייס. די זון נאָר אַ ליכטיקע, האָט זיך גערוקט
צו מערב. פון אַלע זייטן האָט מען געזען אַנקומען געסט. פאַר-
ברוינטע מושבניקעס, יונגע און עלטערע. מיט אויסגעלייגטע, ווייסע
קאָלנערס. פרויען עלעגאַנט געקליידט. צווישן אַלעמען זענען גע-
לאָפן קינדער. געשפילט זיך, אַרומגעיאָגט.

— קוקט נאָר ווי גיך דער עולם האָט זיך צונויפגעקליבן —
האָט עלקע זיך געוונדערט — עס וועלן זיין אַ סך געסט. אַ גרויסע
און רייכע חתונה, קיין עין-הרע.

— יאָ — איז רחל מסכים געווען — איר קומט פון פאַריז?
— האָט זי זיך צוריקגעקערט צו דעם שמועס מיט מרימען — די
מחותנטע האָט מיר טאַקע דערציילט, אַז אירע אַ פריינדיג, פון
אויסלאַנד, וועט זיין אויף דער שמחה. געדענקסט עלקע? מיר
זענען געווען אין פאַריז.

— צי איר געדענק? אַודאי געדענק איר. האָרט פאַרן קומען
אַהער זענען מיר ביידע געווען אין פאַריז.

— גיט נאָר אַ טראַכט, שוין מער ווי פיר צענדליק יאָר אַוועק.
דאָ, אין דעם מושב זיי אָפּגעלעבט. פאַרשיידנס געהאַט. ניט אַזוי?
עס טרעפט און עס פאַלט איין, אַט, מען וועט דאָס לעבן איבער-
קליגן. חלילה! — האָבן געציטערט אירע פאַרהאַרעוועטע, אַלטע
הענט — היט זיך טאַכטער, היט זיך דאָס צו וועלן. דאָס לעבן
רעכנט זיך אָפּ מיט דעם וואָס וויל זיין קליגער פון אים. שווייג איר.
צייל ניט די קינדער, ניט די אייניקלעך. פיר זיך „סטאַטעטשנע“. בין
געהאַרכזאַם צו דעם גורל. אָבער גלייבן גלייב איר ניט קיינעם —
האָט זי פּלוצלינג אַרויסגעפלאַצט מיט רייד, וואָס האָבן זיך ניט

געלאָזט פאַרבינדן מיט איר פּילאָזאָפּירן — איך גלייב ניט אַמע-
ריקע, ניט ענגלאַנד, ניט פראַנקרייך. קיינעם אין דער וועלט ניט.
נאַר אונדזערע יינגלעך. אויף אונדזערע קינדער פאַרלאָז איך זיך.
אַז אַך און וויי, ווי גוט מיר איז, אָבער — האָט זי צעפּירט די
הענט — אין ברירה. שאַ, אָט איז זיין מאַמע.

ביידע פרויען האָבן זיך איבערגעקוקט און אַראָפּגעלאָזט די
קעפּ. באַלד האָבן זיי דערפּילט מרימס שטוינען און עלקע האָט א
ביסל האַפּערדיק צוגעגעבן:

— יפה גייט שוין צו דער חופּה. דער עולם קלייבט זיך.

אַלע דריי האָבן איר נאַכגעקוקט. ניט ווייט פון זיי איז זי פאַר-
בייגעגאַנגען. זיך פאַרנומען מיטן וועג וואָס איז געווען ליידיק.

אַ שלאַנקע, מיט אַ פאַרהויבענעם קאָפּ, איז זי געגאַנגען
פאַרויס, ווי זי זאָל קיינעם ניט זען. דאָס לאַנגע קלייד האָט זי
געמאַכט אויסזען גראַציעז. דער ווינט האָט געטריבן אירע בלאַנדע
האַר, וואָס זענען געווען נאַכלעסיק פאַרנומען אויפן נאַקן.

— אַ שיינע פרוי — האָט מרים באַמערקט.

— יאָ — האָט רחל אַפּגעזיפּצט — זי גייט עס צו דער חופּה.

אַ סך טישלעך זענען שוין געווען באַזעצט מיט געסט. מען איז
אויך געשטאַנען אין רעדלעך און געשמועסט צווישן זיך. טייל זע-
נען געקומען פון דערנעבנדיקע ישובים. איז געווען וואָס צו פרעגן,
דערציילן.

לעבן בחור, וואָס האָט געהאַלטן די חופּה-שטאַנגען, האָבן זיך
געקליבן קינדער, געקלעפט צו אים.

— יוחנן, לאַמיר אויפשטעלן די חופּה — האָבן זיי זיך גע-
בעטן.

— באַלד — האָט ער געענטפּערט געדולדיק — דער רב איז
נאָך ניטאָ. וואָס איילט איה אַזוי? עס וועט שוין ניט געדויערן.
אורי איז אַוועקגעפאַרן ברענגען דעם רב.

די פרויען האָבן זיך דערנענטערט צום עולם. אין גאַנג האָט
די אַלטיטשקע רחל דערציילט:

— דאָ אין מושב רופּט מען מיך די באַבע. באַבע רחל. איך

האָב קיין עין-הרע, אַ היפש ביסל אייניקלעך. מיין זון... דער
ײַנגסטער...

זי האָט אָפּגעהאַקט, ווי פאַרטראַכט זיך, צי רעדט זי שוין ניט
אַ ביסל צו פיל. עלקע האָט זי טאַקע אַזוי אָנגעקוקט. זי אָבער האָט
עס ניט געזען.

— איר האָט געוויס געהערט וועגן קאַמאַנדיר, וואָס איז גע-
פאַלן אויף רמת הגולן? — האָט זי זיך אָנגערופן — אַכט און
דרייסיק יאָר איז ער אַלט געווען. איך שווייג, זאָג גאַרניט. שאַ.
חלילה... — זי האָט פאַרביסן די ליפן. מיט אירע ציטערנדיקע
פינגער. פאַרשטעלט זיך דאָס מויל.

זיי זענען אַלע געבליבן שטיין. געקוקט אויף אַנאנדער און
ניט אַרויסגעזאָגט קיין וואָרט.

— קומט אַרויף צו מיר — האָט זי אָנגענומען מרימען ביים
אַרעם — קומט, איר וועט זען זיין פאַטאָ.

זי האָט זיך פאַרנומען צו איר הויז. מרים איז מיטגעגאַנגען.
— איך גיי צו דער חופּה — האָט עלקע געזאָגט און געגאַנ-
גען ווייטער — זעסט דאָך, דאָרטן זענען זיך שוין צוזאַמענגעקומען
אַ סך געסט.

— גיי טייערע, גיי. מיר וועלן נאָר אַ קוק טאָן אויף צביקהן.
מיר קומען שוין.

זי האָט פאַרשנעלערט איר טראַט. אָנגעהויבן איילן, גערעדט
גיר.

— וויפל וועט עס געדויערן? נאָר אַ פאַר מינוט. מיר קענען
נאָך באַווייזן אים צו זען. אָט גלייך וועלן מיר אַראָפּגיין. קומט,
קומט גיר. זיין עלטסטע טאָכטער זעהלע זיצט איצט דאָרטן.

זי האָט זיך אַ דריי אויס געטאָן, געוויזן צו דעם הויז, איבערן
גאַרטן און בעת-מעשה אויך דערזען דעם חתונה-פּלאַץ. ער איז
שוין טאַקע געווען פול מיט מענטשן. אַ צער האָט דורכגעשוועבט
איר אַלט, צעקנייטשט פנים. זי איז געבליבן שטיין אַן אַנטוישטע.

— דער רב איז שוין קאַנטיק געקומען — זי האָט שטאַרק
אָנגעשטרענגט איר בליק — יא, יא. ער איז דאָ. איך זע אים. מוזן

מיר שוין אויך זיין דאָרטן. לאַמײַח גיין. מיר קענען נאָך חלילה פאַרשפּעטיקן די חופּה.

אַרום די טישלעך, וווּ מען איז געזעסן ביי פּרוכטן און גע-
טראַנקען, האָט מען זיך געהויבן פון די ערטער. אַלע האָבן זיך אַ
לאַז געטאַן אין איין ריכטונג, אַרומגערינגלט די חופּה.
— אַ שיינע כלה.

— אַלע כלות זענען שוין. זאָל נאָר איר מזל שיינען.

— קיין עין-הרע, זי האָט מזל אויך.

מיטן גאָרטן איז געגאַנגען אַ יונג מיידל. אָפט זיך אָפּגע-
שטעלט, ווי זי זאָל ניט זיין זיכער מיט דעם וואָס זי טוט. פּלוצלינג
ווי אומגעריכט דערזען די חופּה, שוין אַן אויפגעשטעלטע און
פאַרשנעלערט איר טראַט.

— קוקט גברת, דאָרטן גייט מיין זעהלע. זי קומט אַהער.
דאָס איז זי — האָט רחל אָנגעוויזן.

עס איז געוואָרן שטיל. מען האָט געהערט דעם רבס קול. גאָר
הויך אין די ביימער האָבן געזונגען די פייגל.

מרים מיט רחלען זענען צוגעקומען נאָענט, געהייבן זיך אויף
די שפיצן פינגער. אַלעמענס בליקן זענען געווען געווענדט צו דער
צערעמאָניע. אויפן פנים פון הויכן מאַן, וועמען מען האָט אַרויס-
געזען צווישן עולם, פון דער אַנדערער זייט חופּה, איז פּלוצלינג
אויפגעקומען שרעק. ענערגיש האָט ער צעפירט די הענט, גע-
שטופּט די אַלע, וואָס זענען געשטאַנען נאָענט לעבן אים. באַלד האָט
ער זיך איינגעבויגן און מען האָט אים מערער ניט געזען. דאָרטן
אַבער האָט מען זיך גערוקט, געביטן די ערטער אין אומרו און
צעטראַגנקייט. מרים האָט זיך דערשראַקן. דאָס ערשטע איז איר
אויפגעקומען, אַז מען דאַרף לויפן. זי האָט אַ פאַרלוירענע געקוקט
אַרום זיך. ביי אייניקע טישלעך זענען געזעסן עלטערע, מידע מושב-
ניקעס. פון ווייטן רונק געקוקט צו דער חופּה. מען האָט ווי פּרזער
געהערט דעם רב לייענען די כתובה. עס איז אויך ווי פּרזער גע-
ווען שטיל. אַבער אין שוויגעניש האָט ניט אויפגעהערט דאָס באַ-
וועגן זיך אויף דער אַנדערער זייט. צוגעשפיצט צו דעם וואָס

דאָרט קומט פאַר האָט מרים זיך אַ ריס געטאָן פון אַרט, געוואָלט אַריבערגיין אַהין. רחל האָט זי אָנגעכאַפט ביים אַרעם.

— זעט דאָרטן — האָט מרים געפליסטערט — וואָס איז געשען?
— שײַשאַ, יפה האָט געחלשט — איר ציטערנדיקע האַנט האָט ווי אַן איר וויסן, פאַרשטעלט זיך דאָס מויל. מיט אַ ווונק האָט זי געוויזן, אַז מען דאַרף שווייגן, ניט שטערן די צערעמאַניע.
דער רב האָט געענדיקט די ברכה. צוגעטראָגן דעם בעכער צו דעם חתנס מויל, דערנאָך צו דער כלהס.

— מזל טוב! צעבראַכן דאָס גלאָז.
— מזל-טוב! — האָט דער עולם געענטפערט.
— מזל-טוב! — האָבן גערופן די געסט ביי די טישלעך, הייבן-דיק זיך פון די ערטער.

אומבאַמערקט איז געוואָרן טונקל. הונדערטער פאַרשיידנפאַר-ביקע לעמפּלעך האָבן זיך אָנגעצונדן, באַלויכטן דעם פּלאַץ און דעם יום-טובדיקן עולם. גאַר הויך אונטערן אויסגעשטערנטן הימל איז געשווומען אַ גרויסע, אַ קיילעכדיקע, די לבנה.

— עס איז קיל.
— יא, אַ ווינטל קומט פון די בערג.
— טאַנצט מען ניט ביי אייך דעם מצוה-טאַנץ נאָך דער חופּה?
— האָט מרים אַ פּרעג געטאָן.
רחל האָט אָפּגעזיפּצט שווער.

— מען טאַנצט, מען טאַנצט — האָט זי באַלד זיך געכאַפט צו ענטפערן — אוי, קענען זיי טאַנצן, אונדזערע קינדער. ברוך השם, זיי קענען.

די מחותנים האָבן פאַרבעטן די געסט צו די בופּעטן.
יעדער איז צוגעקומען, זיך סערווירט מיט וואָס זיין האַרץ האָט געגלוסט און געטראָגן עס צו אַ טישל, וווּ ער איז נאָך פּרױער גע-זעסן מיט פּרױנד און געשמועסט.

— ווילט איר צוגיין צום בופּעט? — האָט רחל געפּרעגט.
— ניין, ניט גלייך.

— איז לאַמיר זיך זעצן דאָ ביי אַ טישל. איר זעט, אויף דעם
איז אויך דאָ כבוד.

זיי האָבן זיך אַוועקגעזעצט.

פון דערנעבן זענען צו זיי דערגאַנגען אַפגעריסענע רייד.

— עמוס מיט שושנהען פאַרן שוין אַוועק די טעג.

— פאַריקע וואָך זענען זיי דאָרטן געווען, זיך צוגעגרייט אַ
דירה.

— עס וועט זיי זיין שווער.

— נאָך ווי. אַ נייער מושב. זיי דאַרפן אָנהייבן פון גאַרניט.

— זע נאָר דאָס געוויין — האָט זיך אַריינגעמישט אורי מאַכנ-

דיק אַן איבערגעטריבן טרויעריקע מינע — שווער! זייער שווער!

האָט אַברהם אָבינו זיין קאַריערע אָנגעהויבן לייכטער?

חברה האָבן אויסגעשאַסן אין אַ הילכיק געלעכטער.

זייער לאַכן האָט געצויגן די אויפמערקזאַמקייט. פון שכנישן

טישל האָט מען זיך אומגעדרייט צו זיי און געקוקט פאַרווונדערט.

— אַזוי איז דאָס לעבן — האָט איינער אַפגעזיפצט.

— וואָס קען מען וועלן? יונגע חברה, שפאַרט פון זיי די

פרייד.

אין סאַמע לאַכן האָבן די חברה דערפילט ווי מען קוקט אויף

זיי און אויפגעהערט.

מרים איז געוואָרן אָנגעשטעקט מיט אומרו. מיט די אויגן האָט

זי געזוכט אירע פריינד. דעם חתנס מאַמען האָט מען געזען אין

דער אַנדערער זייט פלאַץ. זי איז געגאַנגען צווישן די טישלעך,

נאַכגעקוקט צי די געסט פילן זיך גוט.

— רחל — האָט זי ניט דרייסט געבעטן — מיר קענען אַרויפ-

גיין צו אייך, ווי איר האָט פּרזער פאַרגעלייגט.

— מיר וועלן גיין. מיר וועלן אַ קוק טאָן אויף מיין צביקהס

פאַטאָ. איר האָט געזען מיין זעהלען? פון איר חתן איז זי געקו-

מען צו דער חופּה — האָט זי פאַרטרויט מרימען.

זי איז געבליבן זיצן אַ פאַרטראַכטע און נאָר אַ לאַנגן שווייגן

גאַר שטיל אָנגעהויבן:

— ביידע יונגעלעך זענען אין זעלבן עלטער. איך געדענק ווען

זיי זענען געבאָרן געוואָרן. ביז יענער צייט זענען מיר שוין אַדורכ-געגאַנגען קאַלט און וואַרעם. אָט די אַלע הייזער וואָס איר זעט האָט מען טאַקע דעמאַלט אויסגעבויט. אַרבעט איז געווען אַ סך. ניט אַרויסצוקריכן. האָבן מיר געהאַרעוועט ווי די פּערד. אוי, האָט מען געהאַרעוועט. נו געוויס, מען איז נאָך געווען יונג. פון די גויזשע גימנאַזיעס, אוניווערסיטעטן געקומען. פון ייִדישקייט גאַר-ניט געוואָסט. אויף אַן אמת גאַרניט. הכלל מען האָט זיך גענומען אויך צו לערנען און דווקא דעם תנ"ך. איר מיינט וואָס? מיר זענען אַזוי פאַרשוואַרצט געוואָרן, אַז עס איז אונדז גוט געווען מיט די רייד פון די נביאים. ווי זאָגט דער נביא עמוס? „אָט קומען טעג און עס וועלן זיך דערנענטערן דער אַקער מיטן שניטער. דער וויינ-טרויבן-טרעטער מיטן זייער" אוי, איז דאָס געווען אַ צייט, שווער געווען. און שפעטער האָבן מיר אַליין מיט אונדזערע אויגן אַנגעהויבן צו זען ווי זיינע רייד ווערן מקוים. און אינמיטן דערינען אַזאַ פרייד, אַזאַ מזל-ברכה. צוויי יונגלעך אין איין וואָך. צוויי מושבניקעס צוגעקומען. האָט מען זיי ביידע אַ נאָמען געגעבן עמוס. ווי דער נביא הייסט. ווי איצטער וואָלט עס געשען, זע איך עס פאַר די אויגן. אין איינעם אַ טאַג זענען זיי ביידע פאַרפאַלן געוואָרן. נאָך פיצלעך געווען. אפשר אַ יאָר דריי? וווּ האָבן מיר זיי דע-מאַלט ניט אויסגעזוכט? דעם גאַנצן מושב געשטעלט אויף די פיס. שוין גאַר שפעט פאַרנאַכט האָט מען זיי געפונען צווישן די ציגן. גאַר ווייט. ביי די עקאַליפטוסן. אויסגעוואַקסן צוויי בחורים — דעמבעס. נו, איז געווען אַ מלחמה.

זי איז אַנטשוויגן געוואָרן. ווי זי זאָל שוין האָבן אַלץ אויסדער-ציילט.

די געסט, געקומענע פון אַנדערע ישובים, האָבן זיך שוין אַנגעהויבן קלייבן אין וועג.

— מיר האָבן נאָך ווייט צו פאַרן — האָבן זיי זיך פאַרענט-

פּערט.

— מאַרגן דאַרף מען פרי אויפשטיין צו דער אַרבעט.

זיי האָבן זיך געזעגנט און אַוועק.

עס איז געוואָרן שיטערער.

אינמיטן פון פלאץ האָבן חברה זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דער ערד. דער חתן, די כלה, חברים. גאַר שטיל האָבן זיי אָנגעהויבן זינגען.

מדינתנא לך לחברך לא תעשה.

עס האָבן זיך אויך צוגעזעצט פעטערס, מומעס. דער קרייז איז כסדר געוואָרן גרעסער. עס זענען אויך צוגעקומען אַלטע מושב-ניקעס. גרויע פרויען האָבן זיך צוגערוקט מיט זייערע שטולן. אויך רחל מיט מרימען האָבן זיך דערנענטערט. קינדער האָבן זיך אַריינגערוקט אין סאַמע מיטן.

וואָסער ליד עס איז געקומען אויפן זכרון, האָט מען פאַרצויגן און דער גאַנצער עולם האָט עס אונטערגעכאַפט.

אורי האָט זיך אַריינגעשטופט אין דער מיט, מיט אַ גאַרמאַש-קע. אין לעבן איז אים געגאַנגען עס זאָל זיין פריילעך. ער האָט צוגעשפילט, געאַרבעט מיטן גאַנצן גוף, מיט די הענט, מיט די פיס. מיט אַלע כוחות.

אַט האָט מען געזונגען „ערב באהבה“ און באַלד „ירושלים של זהב“. עמעץ האָט אָנגעהויבן „ערבה“. געענדיקט דאָס, האָט ווער זיך דערמאַנט „עם יש עוד פלמחניק כדודי“.

איין ליד האָט זיך געפלאַכטן אין דער אַנדערער. דאָס גע-זאַנג האָט זיך געגאַסן אַלץ העכער, התלהבותדיקער. חברה זענען אַריין אין חסידישן ברעז, מען האָט שוין געזונגען מיטן גאַנצן האַרצן, מיט פאַרמאַכטע אויגן. פאַרדבקהט זשעסטיקולירט מיט די הענט אין דער הויך. האָבן הענט זיך באַרירט, באַהאַפטן, גע-האַלטן פעסט צוזאַמען און ווידער זיך אָפּגעלאָזט. זייערע גופים האָבן זיך געוויגט, געדרייט אין עקסטאַז, ווי עס וואָלט זיי געהויבן אין דער לופטן. אַט-אַט און זיי לאָזן זיך אַוועק אין אַ טאַנץ. אַלע זענען אַבער געבליבן צוגעשמידט צו די ערטער, ווי די ערד אונ-טער זיי, זאָל זיי צוציען ניט צו קענען זיך אַפרייסן פון איר.

— איז געווען אַ מלחמה — האָט רחל אָנגעהויבן דאָרטן ווי זי האָט געלאָזן דעם שמועס — זענען זיי אַוועק די זינגלעך. און ווידער האָט זי אָפּגעהאַקט. געשאַקלט מיטן קאַפּ, באַוועגט מיט די ליפן, ווי זי זאָל טרויעריק מיטזינגען.

— אָמַר רבי עקיבא — האָט עמעץ פאַרצויגן.
— „ואהבת לרעך כמוך!“ — האָבן אַנדערע געזונגען.
נאַכאַמאַל און נאַכאַמאַל ניוואַנסירנדיק דעם ניגון, איבערגע-
חזרט די ווערטער און רחל האָט שטיל מיטגערעדט.
— עמוס מיט שושנה האָבן חתונה. איז אַ שמחה, גאָט צו
דאַנקען. אונדזערע צוויי קינדער. מיר האָבן זיי געהאַדעוועט, גע-
זען וואַקסן, ווערן מענטשן, אַרבעטן. עמוס איז צוריקגעקומען
אַהיים, ברוך השם. איצטער גייען זיי בויען זייער אייגן לעבן. עס
איז אַ פרייד, טאַכטער. אַ גרויסע פרייד. זעההלעס חתן... אַ ווונ-
דער אַז זיין מאַמע האָט געחלשט? וויפל צער קען אַ מענטש אויס-
שוויגן?

— „ואהבת לרעך כמוך!“ — האָבן אַלע אונטערגעכאַפט.
רחל איז שטיל געוואָרן. עס האָט איר פאַרפעלט אַטעם. איינ-
געהערט אין געזאַנג האָבן ביידע פרויען געקוקט פאַר זיך. גאָר
נאַענט, אַרום דעם באַלויכטענעם פלאַץ, איז געלעגן אַ געדיכטע
פינצטערניש.

— זיי זינגען... דאַנקען גאָט דערפאַר... זאָלן זיי זיך אויסזינ-
גען... פאַרשטייט? עס איז געווען אַ מלחמה... וויי, וויי וויפל קינ-
דער עס פעלן... און מיין צביקה, ער איז ניט צוריקגעקומען פון
רמת הגולן.

זי האָט געפליסטערט שטיל, מיט לאַנגע פּויעס. נאַכטראַכטן-
דיק. און געדאַכט האָט זיך, אַז דאָס געזאַנג אַזוי תפילהדיק, פאַר-
דבקהט באַגלייט עס אירע ווערטער.

— זעההלעס עמוס האָט מען פון פייער אַרויסגעצויגן. מען
האָט אים געראַטעוועט. אַלץ געטאַן. נו, וואָס? ער ליגט אַ געליימ-
טער אויף זיין בעט. קען ניט באַזעצן מיט קיין אבר. ניט אַרויס-
ברענגען קיין וואַרט. רעאַגירט לחלוטין ניט. אָבער דאָס האַרץ
קלאַפט און די אויגן קוקן. אוי, די אויגן... גרויסע, ברייט-צעעפנטע
קוקן זיי שטאַר אין דער וועלט אַריין. די וועלט...
זי איז אַנטשוויגן געוואָרן. פאַרטראַכט זיך.

צוויי פוד ברויט

וואסיל איז געזעסן אויף אַ זעקל קאַרן, פאַרטיפט אין זיין אַר-
בעט. ער האָט געשניצט אַ שטעקן. דעם צווייג האָט ער אָפּגעהאַקט
פון אַ בוים ביים וועג, ווען דער עשאלאַן האָט זיך געהאַט אָפּגע-
שטעלט.

— אבי מען פאַרנעמט זיך די הענט — האָט ער אַרויסגע-
קרעכצט.

געזאַגט האָט ער עס מסתמא צו דער קאַפּיטאַנאווע מיט האַנען,
וואָס זענען נאָר וואָס אַריינגעקומען פון דרויסן.

אַ גאַנצן טאָג זענען ביידע אַרומגעקראַכן איבערן דאָרף. מידע
געקומען אויף דער באַזע און געבליבן שטיין אין די מאַנטלען, אַזוי
ווי אויף אַ וואַקזאַל. גענוג זיי נאָר אַנצוקוקן און זען ווי קאַלט
עס איז.

— ניט מעגלעך צו קויפן — האָט האַנע גערעדט ווי צו זיך
אַליין. — זיי ווילן ניט פאַרקויפן. מען זאָגט אַז עס וועט נאָך ווערן
טייערער.

— געוויס וועט ווערן טייערער. עס לייגט זיך אויפן שכל, אַז
מען דאַרף קויפן אַ ביסל ווייץ — האָט וואַסיל אָפּגעענטפערט
ניט אַפּרייסנדיק דעם קאַפּ פון דער אַרבעט.

— דאָס זאָג איך דאָך. נו, איז ניטאָ וווּ צו קריגן.

אין די ווינקלען און ביי די ווענט אין באַזע, האָט מען פונ-
דעסטוועגן אַנגעשטעלט פיל טאַרבעס, זעקלעך פון פאַרשיידענער
גרייס. דאָס האָבן די פאַרשיקטע געקויפט ווייץ ביי די קאַלכאַזני-
קעס. אַוועקגעגעבן דערפאַר מלבושים, וועש, בעטגעוואַנט, וואָס
נאָר עס האָט זיך געלאָזט.

שוין עטלעכע מאָל האָט אויך אסתר אַ טראַכט געטאַן אַרויס-
צוגיין אין דאָרף. זי וואָלט גערן אַוועקגעגעבן איר זומער-מאַנטל.
נאָך אַ גוטער מאַנטל. די שרעק פאַרן הונגער מאַכט אומרוק. אַן

אמתע פאניק צווישן די פארשיקטע. קען זי אבער ניט לאזן איטעלען.
דאָס קינד איז קראַנק. זיך פאַרקילט אין וועג און ליגט מיט גרויסן
פיבער. שוין עטלעכע מאָל געווען דער פעלדשער פון דער קאַל-
באַזנער באַלניצע.

יעדעס מאָל וואָס ער קומט, קוקט ער מיט מיטלייד. זעט אויס
אַליין באַאומרוי?קט.

— איך ווייס ניט וואָס עס איז — זאָגט ער קוקנדיק אַריינגע-
געטראַכט אויף דער קליינער.

וואַניושושקעס טויט האָט נאָך מער געשראַקן אַלעמען אויף דער
באַזע. מען האָט מורא געהאַט פאַר נאָך אַ פאַל פון דיפטעריע.
קיין איינשפּריצונגען זענען ניט געווען. אסתרן האָט עס פאַר-
צווייפלט.

— עס זעט דאָך ניט אויס — האָט געזאָגט דער פעלדשער —
זי הוסט ניט, אין האַלדז איז ריין.

ער גייט אַוועק און זאָגט-צו צו קומען גאַר גיך. מען שמועסט,
אַז ער אַליין איז אויך אַ פאַרשיקטער.

אין אַ מאַמענט, ווען די קליינע איז געשלאָפן, האָט זיך אסתר
דאָך אַנטשלאָסן אַרויסצוגיין.

פונקט אַנטקעגן דער באַזע האָט געוויינט דער „יעדנאַליטש-
ניק“ סטיעפאַנאַוו. דער טויער ביי זיין הויף, וואָס איז דער העכסטער
אין דאָרף, איז שטענדיק פאַרהאַקט.

שכנים זאָגן, אַז סטיעפאַנאַוו איז אַ שטרענגער, אַ בייזער. אַז
אַפילו זיין אייגן ווייב און קינדער ציטערן פאַר אים. פון קאַלכאַז
האַלט ער ניט. איז אים מבטל. ער וויל פון אים ניט הערן, דער-
מאַנט אים קיין מאָל ניט, ווי אַזא זאָך וואָלט לחלוטין ניט עקזיס-
טירט.

אסתר איז אַרויס אין גאַס. אַ צעטראַגענע געשטאַנען פאַר
דער באַזע און ניט געהאַט דעם מינדסטן אַנונג וואַהיין צו גיין. זי
האַט אַנגעקלאַפט אין נאָענטסטן טויער, ביי סטיעפאַנאַוו.

געעפנט האָט אַן עלטערע פויערטע מיט אַ רעשעטע אין די
הענט. זי האָט פונקט געשאַטן קערנער פאַר די עפּות.

— וואָס דאַרפסטו? האָט זי נאַכלעסיק געפרעגט.

— איך ווויזן דאָ אַנטקעגן, אויף דער באַזע. איך וויל אייך
 פרעגן, אפשר קריג איך ביי אייך ווייץ צו קויפן.
 — מיין באַלעבאַס, מיין מאַן, האָט מיר געזאָגט: „גענוג!“.
 מער קיין ווייץ זאָל איך ניט פאַרקויפן. פּרזער האָבן מיר יאָ פאַר-
 קויפט, אויסגעביטן. מען קומט אָבער נאַכאַנאַנד מיט וועגענער
 פון שטאָט. אַלע זוכן ברויט. די פאַרשיקטע קלאַפן אָפּ די שוועל.
 ניט פאַרקויפן — האָט מיין באַלעבאַס אָנגעזאָגט. ניין, ניטאָ קיין
 ווייץ.
 האָט זיך אסתר פאַרנומען צוריק.
 אין טיר פון פיררהויז האָט זיך אַריינגעשטעלט אַ באַיאָרטער
 מאַן.

— ווייב, וואָס וויל די פרוי?
 — ווייץ — האָט די אַלטע געענטפערט.
 אסתר האָט זיך מיט אים באַגריסט.
 — פון וואַנען קומסטו?
 — פון פוילן.
 — אַ פאַרשיקטע?! — האָט ער האַלב געפרעגט און האַלב
 זיך אַליין געענטפערט.
 — יאָ. דאָ אַהער אויף דער באַזע האָט מען מיך געבראַכט. איך
 ווויזן דאָ אַנטקעגן.
 — דיין מאַן איז טורמע, ווי עס פירט זיך. דו זוכסט ברויט.
 ביסטו אַליין?
 — ניין. מיט אַ קינד.
 — פאַרוואָס האָסטו זיך אַזוי שפּעט אויסגעקליבן?
 — דאָס קינד איז מיר קראַנק. דער קאַפּ ניט דערביי.
 — וויפל ווילסטו ברויט?
 — איך וואָלט געקענט קויפן אַ צוויי פוד. פאַר געלט. איך האָב
 אויך אַ מאַנטל אויסצובייטן.
 — האָסט אַ זעקל. וועג אָפּ צוויי פוד ווייץ — האָט ער באַ-
 פוילן דער ווייב.
 — ניין, באַלעבאַס, קיין זעקל האָב איך ניט. איך וויל אייך

באצאלן און שפעטער, אז מיין קינד וועט זיך פילן בעסער, וועל
איך קומען מיט א זעקל נאך דעם. וויפל דאָרף עס קאָסטן ?

— וויפל האָבן מיר דעם לעצטן מאָל אָפגעלייזט פאַר אַ פּוּד ?
— האָט ער זיך געוואָנדן צו זיין ווייב און באַלד, נישט געוואָרט
אויף איר ענטפער — אַכט רובל, ווי איך געדענק. קיין געלט
דאָרפסטו מיר איצטער ניט געבן. ווען דו וועסט קומען זוכן דאָס
ברויט, וועסטו ברענגען געלט. קום מיט זעכצן רובל און פאַרגעס
ניט צו ברענגען אַ זעקל. איך וועל דיר באַרגן אַ וועגעלע דאָס צו-
צופירן.

אסתר האָט זיך אַליין ניט געגלייבט, אז עס איז אַזוי גיך און
גוט געשען. גיך דערליידיקט, איז זי געלאָפן צוריק אַהיים.
אויף דער באַזע האָט זי קיינעם ניט געטראָפן. איין האַלינע
איז געזעסן אויף איר פאַק בעטגעוואָנד און געשריבן. כסדר זי
שרייבט בריוו.

איטעלע איז נאָך אַלץ געשלאָפן. זי האָט אויסגעזען רויט, די
ליפעלעך פאַרטרינקט. קאָנטיק אז די היץ איז געשטיגן.
אַ הילפלאַזע, אַ באַזאָרגטע האָט זיך אסתר איינגעמאַשטשעט
צופוסנס פון בעטל. דעם קינדס שלאָפן האָט איר געשראָקן.

אַ צעקלעמטע האָט זי אויך איינגעדערעמלט.
געזען האָט זי, גאַר מאַשקען טאַפטשען אויף האַלינעס פעק.
פלוצלינג איז זי פון זיי אַראָפגעשפרונגען און אַן אויפגערעגטע
געבליבן שטיין אינמיטן שטוב. פון איר גאַנץ וועזן האָט געיאָגט אַ
פאַרדראָס. מיטן פוס האָט זי געשטופט, געבראַכן האַנעס מולטער.
זי האָט געשרייען, געוואַלדעוועט. אַבער קיינער האָט איר ניט גע-
הערט. אסתר האָט געדענקט אז זי ליגט אויפן בעט. עס האָבן איר
געשראָקן מאַשקעס ווילד געוואָרענע אויגן. האָט זי אַלץ טיפער
און טיפער גענורעט זיך אין קישן געוואַלט בלייבן אומבאַמערקט.
מאַשקע האָט זי יאָ דערזען און מיט געביילטע פויסטן געלאָזט זיך
צו איר.

— וואָס האָט איר געהאַט צו מיר ? — האָט זי געוויינט אין איר
פאַרצווייפלונג — ערגער ווי גולנים זענט איר ! ווער האָט עס אַזוי
פיל פאַרמעגנס ? אַזוי פיל גוטס ווי איר ? פריצים. בורזשויען ! ווי

ברענגט מען עס אָן אַזוי פיל קישנס און פּערענעס? דער טייוול האָט
אייר געבראַכט אַהער. מיט קעלט, מיט פּראָסט, מיט אומגליק אין
אייער רייכטום, אין אייער האָב און גוטס, זענט איר געקומען אויף
מיין בידנער דאָליע. אָנגעשלעפט אַ קעלט און קראַנק געמאַכט וואָ-
ניושקען. פאַרקילט מיין אַרעם יונגעלע. אַ ליכאַ! אַ ליכאַ! וואָ-
ניושקע, טייבעלע מיינס! — האָט זי געכליפעט.

אויף כוח האָט זיך אסתר געריסן פון בעטל. שווער איינגע-
שלאָפן, געהאַט אַ קאַשמאַר.

איטעלע איז געלעגן אַ צעפלאַמטע מיט פאַרטריקנטע ליפע-
לעך. אין דערבייזקן צימער איז נאָך אַלץ האַלינע געזעסן אויף אירע
פּעק און געשריבן בריוו.

*

אין איינער אַ נאַכט האָט אסתר אין שלאָף דערפילט אַ נאַס-
קייט אונטערן קאַפּ. דאָס האָט איר אויפגעוועקט. זי האָט אָנגעטאַפט
איטעלען. די קליינע איז געווען קאַלט. אַ צעטומלטע האָט זיך אסתר
אָנגעבויגן איבער איר און געהערט אַ שוואַך אַטעמען.

אָנגעצונדן דאָס ליכטל, האָט זי געזען אַז דאָס גאַנצע קישן
איז באַגאַסן מיט אַ געלער קלעפיקייט. איטעלע איז געלעגן בלייך
און אויסגעשעפט. פון איר אויערל איז גערונען ראָפע.

— דו האָסט גליק — האָט נאַטאַליע אויף צומאַרגנס אין איר
אַריינגערעדט — ווען די ראָפע צעגיסט זיך אין קעפל, איז שוין
נאָך איר. איצטער איז שוין גוט. זי וועט שוין לעבן. זאַיקע, מיין
ינגסט אייניקל, האָט געהאַט פונקט אַזאַ חתונה צום יאַר. פונקט אַ
יאַר איז זי דעמאָלט אַלט געווען. איצטער איז זי שוין צוועלף. אַ
מויד — אַ ריז. וואָס זאָל מען טאָן? פון די אויערן רינט נאָך אַלץ.
טויב איז זי ווי די וואַנט. עס איז אַבער גאַרניט — אַ „זאַלאַטוכע“.

*

דער ווינטערדיקער טאָג איז קורץ. די קעלט עסט זיך איין אין
די ביינער. פאַרנאַכטלעך איז אסתר געקומען נאָך דער אַרבעט פון

„זאגאָטזיערנאָ.“ געפרוירן און מיד. אין שטוב האָט זי געטראָפן
נאָר אַגאַפיען מיט איטעלען.

— וווּ איז חנה? — האָט זי געפרעגט.

— חנה האָט אַוועקגעאַיילט מיט חיימקען צו מאַנטעראַווען אין
קעלער. זיי זענען אַוועקגעאַנגען איבערקלייבן דאָס ביסל קאַר-
טאַפּל, וואָס איר האָט דאָרטן ליגן. געווען מישקע אַנזאַגן, אַז זיי
ווערן פאַרפרוירן. מען קען עסן געפרוירענע אויך — האָט זי גלייך
צוגעגעבן — זיי טאָרן נאָר ניט אַפּגיין. — אַזוי ווי זיי זענען פאַר-
פרוירענע, האַרטע, דאָרף מען זיי באַגיסן מיט קאַלט וואַסער און
צושטעלן צום פייער, בלייבן זיי ווייס. קוים לאַזט מען זיי אַבער
פּרזער אַפּגיין, ווערן זיי ווי קישקעס און בלייבן שוואַרץ נאַכז
קאַכן.

— אַבי מען קען עס נאָך עסן — האָט אסתר אַ גלייכגילטיקע
צוגעשטימט. און באַלד אַנגעהויבן דערציילן אַגאַפיען, אַז זי האָט
געהערט פון די גרוזשטשיקעס, ביי דער אַרבעט, וועגן אַרעסטן אין
דאָרף און אין ראַיאָן.

— מען האָט אַרעסטירט דעם פּרעדסידאַטעל פון קאַלכאַז,
דעם פּרעדסידאַטעל פון „סיעל-פּאַ“ און אַנדערע פון דער געגנט
אַרום. מען ווייסט וועגן מיסברויכן מיט ברויט. וועגן אַ וואַגאַן
צוקער, וואָס איז אַרויס פון פעטראַפּאָולאַווסק. צום אַרט איז ער
ניט דערגאַנגען, איז וועג ניט געבליבן, און צוריק ניט געקומען.

— ווער ווייסט אַבער צי די וועמען מען האָט איינגעזעצט זע-
נען טאַקע די שולדיקע — האָט אַגאַפיע באַמערקט גאָרניט איבער-
ראַשט — שוין אַפּגעקילט דער אויוון אין שטוב. אַ ביטערע קעלט
— איז זי גלייך איבערגעאַנגען צו ענינים וואָס דאַקוטשען איר.

— אַגאַפיע! אַגאַפיע. ביסט דאָ? — דאָס האָט באַיאָווע אַז
עפּן געטאָן די טיר און זי גערופן — אַגאַפיע, ווילסט זיך אויספּאַ-
רען? עס איז געהייצט ביי מיר די באַד! פאַראַן נאָר וואַסער אין
קעסל. נאָך אַנגעגליט די שטיינער. גיי, וועסט הנאה האַבן.

דורך דער אַפענער טיר האָט זיך אַריינגעריסן אַ קעלט. אַגאַ-
פיע איז טאַקע גיך אַנטקעגן געלאָפּן באַיאָווען.

— שטיל זיי, בוריק, — האָט זי זיך געכעסט אויפן בילנדיקן

הונט — דערקענסט שוין ניט קיין שכנה. באַלד האָט זי געכאַפּט
דאָס פעלצל אויף זיך און אַוועקגעלאָפּן צופּרידן פּון דער אַזוי
גוטער געלעגנהייט.

אַסתר האָט אַרויסגענומען די עטלעכע קאַרטאַפּל וואָס זענען
אַ גאַנצען טאָג געשטאַנען אין אויוון. דאָס ביסל ציקאַריע, אין טשי-
הונטשיק, איז נאָך אויך געבליבן לעבלעך. זי האָט זיך געזעצט מיט
איטעלען צום טיש.

— עס, טעכטערל, עס — האָט זי געמונטערט דער קליינער
— הער נאָר, בורעק בילט שוין ווידער. ווער קען עס איצטער גיין
צו אונדז?

איז דער נידעריקער טיר האָט זיך באַוויזן אַ הויכוואַסיקער
מאַנצביל.

— גאַט-העלף! — האָט ער געזאָגט, אַפּטרייסלענדיק דעם
פּראָסט פּון פעלץ — ביסטו טאַקע דאָ. דערקענסט מיר ניט, ווי
איך זע. סטיעפּאַנאָוו בין איך. דערמאַנסטו זיך שוין?

— אַהא, יאָ. איך דערקען אייך. געוויס קען איך אייך. זיצט.
זעצט אייך. עס איז שוין טונקל אין שטוב. קוים מען זעט טאַקע.

— און אַז דו האָסט ביי מיר געקויפט ווייץ, דערמאַנסטו זיך
אויך? געדענקסט דאָס קינד איז דיר דעמאַלט קראַנק געווען? דאָס
איז זי? שוין אַ היפש מיידל. זאָג מיר נאָר, פאַר וואָס ביסטו ניט
געקומען נאָכן ווייץ?

אַסתר, אַן איבערראַשטע, האָט געקוקט אויף אים און גע-
שוויגן.

— וואָסי? דו האָסט אינגאַנצען פאַרגעסן, אַז דו האָסט גע-
קויפט ביי מיר ווייץ?

— יאָ. דעמאַלט... שוין לאַנג צוריק... — האָט זי געשטאַמלט
— איך בין געווען ביי אייך... — זי האָט ניט געוואָסט וואָס אים צו
זאָגן — יאָ, יאָ, ווען דאָס קינד איז מיר קראַנק געווען. און נאָכ-
דעם... ביז איך האָב זיך אַרומגעקוקט, איז דאָס ברויט אַזוי מוראַ-
דיק געשטיגן... באַצאַלט האָב איך ניט... איז... האָב איך ניט גע-
וואָגט...

— טשודאַטשקע — איז סטיעפּאַנאָוו איר אַריינגעפאַלן אין

די רייד — און ווען ווייץ זאל ווערן א מיליאָן א פוד, וואָלט
סטיעפּאַנאָו געביטן זיין וואָרט? דו האָסט דאָך מיר געוואָלט באַ-
צאָלן, דערמאָנסט זיך? דאָס האָב איך דאָך געזאָגט, אַז ווען דו
וועסט קומען נאָכן ווייץ, וועסטו ברענגען דאָס געלט. זעכצן רובל
דאַכט זיך, נישט אַזוי?

— יאָ — האָט אסתר געקוקט אויף אים ניט זיכער מיט דעם
וואָס זי הערט.

— שוין לאַנג ווי איך זוך דיר אַרום. געזען דו ווייזט זיך ניט,
האָב איך געמיינט מען האָט דיר פאַרשיקט אין „טרוד-אַרמיע“.
שפעטער דערמאָנט זיך אַז דו האָסט דאָך אַ קינד. קוים זיך דער-
קליבן צו דיר. איך פרעג וווּ איז די פּאַליאַטשקע מיטן קינד? זאָגט
מען מיר, אַז אַזאַ איז נישט. מסתמא מיין איך עס די יעוורייקע
מיטן קינד. זע איך אַז עס איז ניט צו דערגיין קיין טאַלק, זאָג איך זיי
קורץ: זאַל זיין אַ פּאַליאַטשקע, זאַל זיין אַ יעוורייקע. מיט איין
וואָרט, איך זוך אַ פאַרשיקטע מיט אַ קינד. וווּ איז זי? האָט מען
מיר אָנגעוויזן אַהער. זעסטו, אַזוי פיל צייט שוין אַוועק. אַבער
פאַרט דיר געפונען. קום מאַרגן, ברענג זעכצן רובל און נעם צו
דיין ווייץ. זינט דו ביסט געווען שטייט עס אַפּגעווייגן.

סטיעפּאַנאָו האָט זיך איבערגעצלמט אַנטקעגן דער איקאַנע,
אין ווינקל. געזאָגט אַ גוטע נאַכט. שוין ביי דער טיר, האָט ער זיך
פאַרהאַלטן.

— פאַרגעס ניט צו ברענגען אַ זעקל — האָט ער אָנגעזאָגט
און איז אַוועק.

ש ר ע ק

חנה איז איינע אַליין געווען אין דרויסן. קיינעם האָט מען
ניט געזען. זי איז געגאַנגען מיטן קאַשיק, פאַזע דעם געפּלאַכטע-
נעם פּלויט און געקליבן די דינע ריטלעך וואָס זענען פון טריקעניש
אַפּגעפּאַלן.

דער טאָג האָט זיך געשטעלט אַ ליכטיקער. אַ בלויער, לוי-
טערער הימל איז געהאַנגען איבערן דערפּל. אין דער דורכזיכטי-
קער לופּט האָט נאָך שוואַרצער אויסגעזען דער פינצטערער רוין,
וואָס האָט געיאָגט פון קורילקעס קוימען. מען האָט דאָרטן גע-
הייצט מיט מיסט.

חנה האָט געקליבן די שפּענדלעך פּאַמעלעך, מיושבדיק. די
קינדער זענען נאָך געשמאַק געשלאָפּן. אסתר איז שוין געווען
אַוועק אויפן „זאַגאַט-זיערנאַ“. נאָך גאָר פרי געווען, האָט זיך חנה
ניט געאיילט.

מיטן אויג האָט זי געמאַסטן די ריטלעך אין קאַשיק. געזען
אַז קיין גרויסעס וועט זי פון דעם ניט האָבן, האָט זי זיך געלאָזט גיין
צום טיפּן ראָוו, וואָס איז געלעגן ביי דער אַנדערער זייט ברונעם.
די ערד אין ראָוו איז געווען געשפּאַלטן פון טרוקנקייט. חנה
האָט זיך אַראַפּגעבויען אונטן, האָט מען זי אינגאַנצן ניט אַרויסגע-
זען. זי האָט דאָרטן געזוכט שפּענדלעך.

אין פּרילינג, ווען דאָס וואַסער פון צעגאַנגענעם שניי אויף
די פעלדער טראָגט זיך דורך דאַנען, שלעפּט עס מיט שפּענער,
צווייגן, פּלעקלעך. מיטן פּאַלץ פון וואַסער לייגן זיי זיך אויך אַפּ
אויפן גרונט, טריקענען איין. די שכנים ווייסן עס און קומען קלייבן.
חנה אַליין האָט שוין אויך דאָ ניט איין מאָל געזוכט. דאָך לאָזט זיך
נאָך עפּעס געפינען.

אַרום און אַרום איז געווען שטיל. מיט אַ מאָל האָט זיך פון
דער הינטערשטער גאַס דערהערט אַ קייקלען פון רעדער.

עס פֿאַרט שוין דער בריגאדיר צונויפנעמען די אַרבעטער צו די באַזעס אין סטעפּ, האָט זי פֿאַרשטאַנען. אַז דער וואָגן האָט זיך דערנענטערט, האָט זי זיך אויפגעהויבן, אַרויסגעקוקט און גלייך זיך אַראַפגעלאָזט צוריק גאַר נידעריק. דאָס קוישל איז איר אַרויסגע-פאַלן פון האַנט, די שפּענדלעך זיך צעשאַטן.

אין ברייטשקע איז גאַר געזעסן דער פּרעדיסידאַטעל און נעבן אים אַן ענקאוועדיסט. זיי האָבן פֿאַרבייגעיאָגט אין דער ריכטונג צום „סעל-סאָויעט“.

— טפו, טפו, טפו — האָט חנה דריי מאָל אויסגעשפּיגן — אַ באַגעגעניש אויפן סאַמע פּרימאַרגן. באַהיט זאָל מען ווערן. גיך האָט זי צונויפגענומען די שפּענדלעך צוריק אין קאַשיק און אַוועק צו דער שטוב.

אין פּירהויז האָט זי געטראָפן איטעלען. די קליינע האָט זיך איבערגעוועקט, געזען אַז די מאַמע איז ניטאָ לעבן איר, איז זי אַרויס זי זוכן.

— קום, איטעלע, מירן מאַכן ציקאַריע. איך וועל אויפלייגן פּייער, וועסטו מיר דערלאַנגען די שפּענדלעך. די מאַמע וועט באַלד קומען. זי איז ביי דער אַרבעט.

איטעלע איז איר נאָכגעגאַנגען אַ פֿאַרשלאַפענע, געשטעלט זיך נעבן פּריפעטשאַק. אַ גאַנצן פּרימאַרגן איז שוין די קליינע ניט אַפגעטראָטן פון חנה. צוזאַמען האָבן זיי געוועקט היימלעך, ער זאָל גיין אין שולע. צוזאַמען געגעסן פּרישטיק.

אויפן „זאַגאַט-זיערנאַ“ האָט די אַרבעט געיאָגט. דעם געלופֿ-טערטן ווייץ האָט מען געלאָדן אויף לאַסט-אויטאָס. עס איז געגאַנ-גען צום פּראָנט.

צווישן די גרוזשטיקעס איז געווען אסתר. זי איז לעצטנס זייער דאַר געוואָרן, ברעכט זיך ממש אונטערן זאַק. מאַרוסיע שיט די מעסטלעך תּבואה אין די זעק. אַ זייער פֿאַרליטענע און טרויע-ריקע די מאַרוסיע. דאָס יונגעלע אירס האָט בעת דער באַמבאַרדיר-רונג אין לענינגראַד זיך אַזוי דערשראַקן, אַז ער האָט פֿאַרלוירן דאָס לשון. דאָקטוירים זאָגן אַז עס וועט בעסער ווערן און ער וועט

נאַרמאַל רעדן. דערווייל אָבער איז ניטאָ קיין שום ענדערונג. דער-
צו ליידן זיי נאָך ביידע הונגער. איר מאַן איז אויפן פּראָנט.

ווען אסתר שטעלט אונטער איר זאַק, כדי מאַרוסיע זאָל אים
אַנפילן, קוקט זי מאַרוסיע אָן מיט מיטלייד. זי גיט זיך מאַדנע אַ
בייג איין ווי זי זאָל זיך אויסהיטן פון צו קריגן אַ קלאַפּ. זי קוקט זיך
אַרום, טוט אַ זיפּץ אָפּ און גאָר גיך שיט זי אַריין אסתרן ניט קיין
פולע מעסטלעך.

אסתר בייגט זיך אָבער אַלץ איינס אונטער דער משא. פילט
אַפילו ניט אַז זי טראָגט ווייניקער ווי די נאַרמע איז. זייער שווער
דער זאַק.

אַ געבויענע, אַ פאַרטראַכטע אין זיך, דערזעט זי אָבער
שטענדיק פון ווייטן ווי קאַטיע, די בריווטרעגעריין, גייט אַרויס פון
פאַסט מיטן רענצל בריוו אויפן אַקסל. און שטענדיק האָט זי דעם
זעלבן באַגער: אַ וואָרף טאָן דעם זאַק און צולויפן פּרעגן אויב זי
האַט פאַר איר אַ בריוו.

פון דער היים האָט שוין אסתר לאַנג ניט דערוואַרט קיין בריוו.
פאַרנומען זייער שטעטל פון דייטש. זינט דעמאָלט האָט זי נאָך
פיבערדיקער אויסגעקוקט אַ בריוו פון מנחמען. זי זוכט אים אַרום.
פון די אַלע אַנפּראַגעס וואָס זי האָט צעשיקט אין לאַגערן, צו פּראַ-
קוראַרן, האָט זי נאָר איין מאָל באַקומען אַ שריפטלעכן ענטפּער.
עס האָט איר געשריבן דער פּראַקוראַר, אַז מנחם איז פאַרשיקט
אין אַרכאַנגעלסקער ראַיאָן אַן אַ גענויעם אַדרעס. זינט דעמאָלט
האַט זי שוין געשריבן צו אַ סך לאַגער-עלטסטע פון יענער געגנט
און יעדן טאָג וואַרט זי אויף אַן ענטפּער.

אסתר האָט אַפילו צוגעגרייט אַ פעלץ פאַר מנחמען, און גלייך
ווי נאָר זי וועט וויסן וואָהין, וועט זי אים איבערשיקן.

פאַרן פעלץ האָט זי אַוועקגעגעבן צוויי נאַכטהעמדער. אמה,
ער איז אַ ביסל אַ צוגעלעגענער, איז פול מיט לעכער און שמעקט
מיט אַ טוכלען ריח. גאַורילע האָט אים געהאַט ערגעץ באַהאַלטן.
פאַרגראַבן אין דער ערד בעת די קאַמפּן זענען דאָ אַנגעגאַנגען.
אסתר וואָלט געווען גליקלעך ווען זי קען מנחמען איבערשיקן דעם

פעלן. זי שטעלט זיך פאַר ווי ער פרייט דאָרטן, האָט זי אָבער
ניט קיין אַדרעס.

פון ווייטן זעט זי קאָטיען מיטן פולן רענצל בריוו און גלייבט,
אַז איינער איז דאָרטן פאַר איר. אין איר צעהיצטער מחשבה זעט
זי ווי די בריווטרעגערין גיט עס אָפּ חנהן, און חנה וואָרט שוין אַן
אומגעדולדיקע, אַז זי, אסתר, זאָל קומען פון דער אַרבעט.

בעת די איבעררייסן אין דער מיטאָג-שעה, האָט אסתר אויפֿ-
געהערט צו בלייבן מיט די אַרבעטער. ווי נאָר זי באַקומט דעם „פאַ-
יאַק“ לויפט זי אַהיים. טאָג איין טאָג אויס אַזוי. דאָס ערשטע וואָס
זי דערוויסט זיך אין שטוב, איז, אַז קאָטיע איז שוין פאַרבייגעגאַנג-
גען און גאָרניט ניט איבערגעלאָזט.

איטעלע אָבער איז זיך מחיה מיט דער פאַרציע ברויט וואָס די
מאַמע ברענגט. אין איילעניש כאַפט אסתר אויך עפעס איבער און
לויפט גיך צוריק.

די זון איז שוין געשטאַנען גאָר הויך. זי האָט געבאַקן. דער
שטויב פון ווייץ האָט זיך אָפּגעלייגט אויפן גומען, אין האַלדו
און געשטיקט. די קופּעס קערנער איבער וועלכע זיי האָבן גע-
טאַפטשעט האָבן זיך אָנגעגליט אַז עס האָט ממש געברייט די באָר-
וועסע פיס, און אַז דער זייגער ביי דער הויכער זאָשען האָט גע-
וויזן צוועלף, האָבן אַלע אַ וואָרף-געטאָן די זעק און זיך געזעצט
וואָרטן ביז וואַנדע וועט ברענגען די פאַרציעס ברויט. אסתר איז
געלאָפּן אַהיים.

אַריינגעפאַלן אין שטוב, האָט זי זיך צוגעזעצט אויפן באַנק
און ערשט איצטער נאָך שטאַרקער דערפילט די מידקייט. אַראַפּ-
געלאָזט דעם קאַפּ צווישן די אַקסלען איז זי געזעסן, געטרונקען די
ציקאַריע וואָס חנה האָט איר דערלאָנגט מיט מאַמעשער גוטסקייט
און צוגעביסן פון דעם ברויט.

— נאָך וואָרעם די ציקאַריע ? — האָט חנה געפרעגט באַזאָרגט.
— יאָ.

שוין עטלעכע מאָל האָט חנה זיך אויפּגעהויבן פון אַרט און
צוריק זיך אַראַפּגעלאָזט. זי האָט אויסגעזען צעטראָגן.

— וואָס איז אייך חנה? —
 — גאַרניט. פאַר וואָס? — זי האָט האַסטיק זיך אויפגעהויבן
 און אַרויס פון שטוב.
 — איר האָט שוין אָפגעגעסן, אסתר? — איז זי באַלד צוריק
 אַריינגעקומען.
 איטעלע נעבן דער מאַמען האָט אָן אויפהער גערעדט. דער-
 ציילט אַז געגעסן האָט זי שוין מיט דער מומע חנה, נאָר ווייל
 דאָס ברויט איז אַזוי געשמאַק, וויל זי נאָך. אַז בוריק ליגט הינטערן
 שטעלכל מיט אָן אויסגעשטרעקטן צונג, ווייל אים איז זייער הייס.
 — קוק! אַ פּלאַטערל! — האָט זי פּלוצלינג אויסגעשרויען —
 שוין אַוועקגעלאָפן. עס וועט באַלד צוריקקומען. אמת, עס וועט
 צוריקקומען?
 — יאָ, מיין קינד. איך מוז שוין גיין. ניט אויף לאַנג. נאָר ענ-
 דיקן די אַרבעט און שוין. איר דאַרפט עפעס פון מיר, חנה? איך
 האָב נאָך אַ פאַר מינוט.
 — איך וועל אייך זאָגן... יאָ, עס איז נאָך ניט שפעט... וווּ איז
 איטעלע?
 ביידע האָבן אַרויסגעקוקט דורכן פענצטער. געזען די קליינע
 לויפן מיט דער מעזשע אויפן גאַרטן.
 אָפגעקערט זיך פון פענצטער, האָט אסתר אָנגעקוקט חנה און
 ווידער גאַרניט באַנומען.
 — אסתר — האָט חנהס קול געציטערט — איר האָט נאָך אַ
 ביסל צייט... איר... איר מוזט אָבער צוגיין אין „סיעל-סאַוועט“.
 — אין „סיעל-סאַוועט“? נאָך וואָס?
 — איך ווייס ניט, אסתר. מען האָט אייך געשיקט רופן.
 — געשיקט רופן. ווער?
 — ענקאַוועדע. שרעקט אייך ניט אסתר. אָפּשר איז עס גלאַט
 אַזוי...
 — ענקאַוועדע האָט מיך געשיקט רופן?
 — יאָ, זיי זענען היינט דאָ. איך האָב אַליין געזען איינעם
 פאַרבייפאַרן. וואָס קען עס זיין? — האָט שוין חנה מער ניט באַ-
 האַלטן איר שרעק.

— ווען האָבן זיי מיך גערופן?
— שוין גאַר פרי איז פיעטראָוויטש געווען. געזאָגט אַז זיי
האָבן באַפוילן איר זאָלט גלייך קומען.
— גלייך קומען.

אסתר איז געשטאַנען אַ בלייכע. עס איז איר אויפגעקומען
איר נעכטיקער שמועס מיט האַלינען. זי האָט איר אָנגעזאָגט, אַז
מען דאַרף זיך היטן פאַר האַנקען, און געזען ווי חנה פאַרוואַרפט
די פאַטשיילע אויף זיך.

— קוק מאַמעלע, קוק! — איז איטעלע געקומען צו לויפן פון
גאַרטן — דאָס האָב איר געבראַכט פאַר דיר. אַלע זענען שוין
שוואַרצע! האָט זי געשטופט דער מאַמען אַ שטענגל „בזניק“ אין
האַנט.

אסתר האָט קוים אַ שמייכל געטאָן צום קינד.
— וואָהין גייט איר, חנה?
— מירן אייך צופירן — האָט זי אָנגענומען איטעלען ביי דער
האַנט.

דעם וועג זענען זיי געגאַנגען שווייגנדיק.
— געדענקט, חנה — האָט אסתר פלוצלינג זיך אָנגערופן מיט
אַ פאַרשטיקטן קול — דאָס קינד... איטעלע האָט ניט קיינעם חוץ
אייך.

חנה האָט גאַרניט געענטפערט. געווישט זיך די אויגן.
זיי זענען צוגעקומען צו דער צעשטערטער צערקווע. זיך אַפֿ-
געשטעלט הינטער איר, נאָענט פון סיעל-סאָויעט. אסתר האָט גע-
קושט איטעלען, חנהזן און שטיל געפליסטערט איר אין אויער אַרײַן:
— געדענקט חנה, איטעלען לאָז איך ביי אייך...
— איטעלע איז מיר ווי אַן אייגן... — זי האָט ניט פאַרענ-
דיקט. טרערן האָבן געשטיקט איר קול.

פון גאַנעק פאַרן „סיעל-סאָויעט“, האָט נאָך אסתר צוריק-
געקוקט. אַנטקעגן, לעבן דער באַלניצע זענען געשטאַנען עטלעכע
פורלעך. געבראַכט פון די אַאולן קראַנקע צום פעלדשער. וואַסילי-
כע האָט געטראָגן אַן עמער וואַסער פון ברונעם. אַ גליקלעכער
מענטש האָט זי אויסגעזען וואַסיליכע. זי איז געגאַנגען מיטן עמער

וואסער צו זיך אהיים. אויך דער ברונעם, וועלכן אסתר איז שוין אזוי פיל מאָל גלייכגילטיק פאַרבייגעגאַנגען און אַפילו אים ניט באַמערקט, האָט איצטער אויסגעזען מאַדנע היימיש און גוואַלדיק אַ שאַד איז איר געוואָרן אים מערער ניט צו זען. זי האָט נאָך אַ מאָל אַ קוק געטאָן צו איטעלען, וואָס איז געשטאַנען, דאָס קעפל פאַרהויבן צו חנה. עפעס געזאָגט. חנה האָט געהערט און בעת-מעשה אַריבערגעקוקט צו אסתרן.

אַריינגעקומען אינעווייניק האָט דער אַלטער סעקרעטאַר זי אַנגעקוקט פול מיט מיטלייד.

— וואָס איז, סערגיי איוואַנאַוויטש?

ער האָט אַ הייב געטאָן מיט די אַקסלען, אַרויפגעלייגט אַ פינ-גער אויפן מויל און אַנגעוויזן די פאַרמאַכטע טיר.

אסתר איז אַריין.

פון דער אַנדערער זייט טיש, פאַרן גרויסן סטאַלין-פאַרטרעט, איז געשטאַנען אַ מאַן פון אַ יאָר עטלעכע און צוואַנציק, אין אסתרס עלטער. די בלוזע אַרומגענומען מיט אַ גראַבן, לעדערנעם פאַס. אויף אַ רימענדל איז נאָכגעהאַנגען אַ נאַגאַן. זיין היטל איז געלעגן אויפן פאַרהאַנגענעם פענצטער.

דערהערט עפענען די טיר, האָט ער אויפגעהויבן דעם קאַפּ פון די פאַפירן וואָס זענען געלעגן פאַר אים אויפן טיש. לאַנג און דורכדרינגלעך האָט ער געקוקט אויף אסתרן.

— דאָס זענט איר אסתר סלאַנימסקאַיאַ?

— יאָ.

— זיצט — האָט ער אַנגעוויזן דעם שטול אַנטקעגן אים — איר קומט פון די באַפרייטע געביטן, פון ווייס-רוסלאַנד. איר אַר-בעט ווי אַ גרוזשטיק, איר האָט אַ קינד. און אייער מאַן וווּ איז?

— האָט ער הויך געפרעגט און אַפּגעהאַקט.

— איך ווייס ניט.

די ערשטע שרעק ביי אסתרן איז שוין אַדורך. זי האָט שוין געהאַלטן ווייטער, געוואַלט הערן וואָס מען וואַרפט איר פאַר און פעסט באַשלאַסן, אַז מען מוז לייקענען. צו גאַרניט זיך מודה זיין.

— אייער מאן איז אַרעסטירט ווי אַ שונא פון פּאָלק און איר ווייסט ניט וווּ ער איז?

— גיין. איך ווייס ניט.

— איר ווייסט ניט... יאָ, יאָ... איר ווייסט ניט. און איר ווילט וויסן... איר ווילט עס דווקא וויסן און איר זוכט אים אַרום...

ער איז אַנטשוויגן געוואָרן און לאַנג געקוקט אויף אַסתרן. זי האָט געוואָרט.

— גאַרניט קען איר אייך זאָגן — האָט ער דורכגעזיפט דורך די ציין.

אַסתר האָט ניט פאַרשטאַנען. זי האָט צוגעשפּיצט געוואָרט ער זאָל שוין זאָגן דאָס וואָס מען וואָרפט איר פאַר, ער אָבער האָט געשוויגן. נאָך אַ לאַנגער פּויעזע אויפגעהויבן זיין קאַלטן בליק און קוקנדיק אַסתרן גלייך אין די אויגן, אַריינגערעדט אין איר פאַ- מעלעך, וואָרט ביי וואָרט:

— איר האָט געשריבן צו דעם פּראָקוראַר. יאָ... יאָ... איר האָט צו אים געשריבן.. ענטפּערט ער, בירגערין, אַז ער ווייסט ניט. דער פּראָקוראַר ווייסט ניט וווּ אייער מאן איז און...

ער איז ווידער אַנטשוויגן געוואָרן. אַראַפּגעלאָזט די אויגן אין די פאַפּירן. פּלוצלינג האָט ער זיך אויסגעגלייכט און נאָכקוקן- דיק זייטיק באַפעלעריש געמאַלדן:

— און... און איר קענט גיין.

ניט זיכער האָט זיך אַסתר אויפגעהויבן. עס האָט איר אויס- געזען אַז ער רייצט זיך מיט איר. שפּילט זיך אַזוי. אַ מינוט, און ער וועט זי צוריקרופן. זי איז געגאַנגען צו דער טיר. אַרויסגעגאַנג- גען. אויפן גאַנעק האָט זי אַ דריי געטאָן דעם קאַפּ אַהינטער. קיי- נער האָט זי ניט צוריקגערופן. שוין אין דרויסן האָט זי אַנגעהויבן זיך אַרומצוקוקן. איטעלען מיט חנהן האָט מען ניט געזען. באַלד אָבער האָט זי זיי באַמערקט. אויף די קלעצער וואָס זענען געלעגן ביי דער וואַנט פון „סיעל-סאָויעט“, זענען ביידע געקראַכן צום פענצטער. געפרוּווט אַריינבליקן אינעווייניק.

— מאַמע! מאַמעלע!

האַט די ערשטע איטעלע דערזען אַסתרן און אַ צופרידענע
איר אַנטקעגנגעלאָפֿן.

— נו, אַסתר? — האַט חנה געזאָגט אויסער זיך, נאַכדעם ווי
זי האַט שוין געהערט וואָס עס האַט דאָרטן פּאַסירט — זאָגט אליין,
אַסתר טייערע — זעט מען ניט בפּירוש, אַז עס איז דאָ אַ גרויסער
גאַט אין הימל?

חיימס מתנה

די „גרוזטשיקעס“ אויפן „זאגאט־זיערנאָ“, האָבן צום לעצטן מאָל פאַרדרייט אַ מאַכאַרקע. מען האָט געענדיקט די אַרבעט. חיים דעם „פּאַליאַקס“ ריי איז געווען צו בלייבן אַנשיטן דעם לעצטן „גרוזאָוויק“, וואָס איז געקומען פאַרשפּעטיקט צוליבן שניישטורעם. ווי אַן אַקס אין שניי, שיטנדיק די תבואה פאַר די פּיס, טאַפּ־טשעט ער מיטן פּולן זאַק אויף די פלייצעס. ליידיקט אים אויס אין וואַגן אַריין און גייט צוריק אים אַנפּילן. אַזוי אַהין און צוריק, אַהין און צוריק.

שאַרנדיק די גרויסע, לויזע שיק, נעמען זיי אַן קערנער, וואָס שטעכן אין די פּיאַטעס, קריכן אַריין צווישן די פּינגער. רייבן ביז ווייטיק.

ער קוקט אין ביידע זייטן, ניט אויפהייבנדיק דעם קאַפּ. שפּיצט זיך צו. עס איז שטיל.

אַלע זענען שוין אַוועק. קיינער וועט ניט זען — ענטפּערט ער אַפּ דער שרעק אין זיך. — עס וועט זיין אַ טעפּל ווייץ. דינה וועט עס איבערוואַשן, טריקענען אין אויוון און אַפּקאַכן קאַשע. אַט האָט וואַסיל אַנמלט אַוועקגעטראָגן אַ פּולע טאַרבע, און עס איז אים אַפּגעגאַנגען גלאַט. ניטאָ קיינער — גיט ער זיך צו מוט און ווידער קוקט ער פּול מיט פאַרדאַכט אַרום זיך.

— גענוג!

חיים טוט אַ ציטער. דעם שאַפּערס געשריי האָט אים דער־שראַקן.

ער טוט אַ וואַרף דעם ליידיקן זאַק. הייבט אויף זיין מאַנטל פּון קופּע און לאָזט זיך צום אַרויסגאַנג. אַ וויילע פאַרהאַלט ער זיך פאַרן קאַרידאַר. אין דער שפּעטער שעה איז טאַקע קיינער דאַרטן ניטאָ. און אפשר איז עמעץ באַהאַלטן? גיך גייט ער אים אַדורך און עפנט די טיר צום גאַס. אַ טרוקענער שניי טוט אים אַ

ווייע גלייך אין פנים אריין. לאַזט ער אַראָפּ דעם קאַפּ, שטייט אַ וויילע מיט פאַרמאַכטע אויגן, וויקלט זיך איין פעסטער אין מאַנטל און שפּאַנט אַוועק פאַרויס. שווער און פאַרזיכטיק שלעפט ער די פיס אין די פולע שיך. בייגט זיך אַלץ טיפּער צו דער ערד, ווי ער וואַלט נאָך אַלץ געטראָגן דעם זאַק אויף די פלייצעס.

הויך, איבער די בערג שניי, טרייבט דער ווינט די וואַלקנס, פאַריאַגט זיי ווייט, לאַזט איבער הינטער זיי אַ צעשטערנטן הימל און אַ ווייסע לבנה. די שניי-בערג צעפינקלען זיך, גלאַנצן אַנט-קעגן שייַן.

— עס נעמט אויף אַ פּראַסט — טוט חיים אַ ציטער — קאַלט. ער איז שוין נאָענט פון זיין שטוב, קען אָבער ניט אַדורכגיין דעם הויך-אַנגעשאַטענעם שניי, קרייזט אים אַרום, שפּאַנט אין די פוסטריט פון דעם ערשטן „גרוזשטיק“, וואָס איז אַרויס פון דער אַרבעט. אין אַ ריי, איינער נאָכן אַנדערן, זענען אַלע געגאַנגען און געלאָזן נאָך זיך אַ שמאַל, געשלענגלט שטעגעלע. חיים קומט אַריין אין שטוב און פאַרזיכטיק, ניט צו פאַרשיטן, לידיקט ער אויס די שיך.

— עס האָט זיך איינגעגעבן — עטעמט ער אָפּ. אין שטוב ברענט דער קורניק. דינה שלאָפט. איינגעשלאָפּן, וואַרטנדיק אויף אים. זיין געלעגער איז שוין צוגעגרייט. אַליין האָט זי אַריינגעשלעפט פון פירהויז די שווערע ברעט. אַוועקגעלייגט אויף איר דאָס קישעלע.

פון פריפעטשאַק נעמט ער די קאַלטע קאַרטאַפּל. ער עסט זיי גיך אויף און גאָר שטיל דערנענטערט ער זיך צום בעטל, וווּ דינה ליגט מיטן קינד. דאָס לעמפל רויכערט. וואַרפט אויף זיי אַ געלב-לעכן שייַן.

פייגעלע, מיט פאַרמאַכטע אייגעלעך זוכט, ציט זיך מיטן מיי-לעכל צו דער מאַמעס ברוסט. כאַפט אַריין דעם וואַרצל און נאַגט. אַ שוואַכניקע ווערט זי גיך מיד און לאַזט אים ווידער אַרויס. חיים קוקט און רוקט זיך בעת מעשה אויף צוריק. וויל אַרייַן-נעמען אין זיך די גאַנצע קעלט וואָס ווייעט פון אים. ביידע זענען הונגעריק. דינה ליגט פאַרחלשט.

מיט צוויי פינגער לעשט ער אויס דאָס לעמפל. לאַזט זיך אַראָפּ
 אויפן בענקל און לאַנג בלייבט ער זיצן אַ שווערער.
 אין זיין מידן קאָפּ פּלאַנטערן זיך אַפּגעריסענע געדאַנקען. אַט
 פּאַרלירט ער דעם פּאַדעם און ווידער וויל ער עקשנותדיק פּאַר-
 בינדן זייער פּאַרשיקונג מיט יענעם אַוונט, ווען ער האָט צום ערשטן
 מאָל באַגעגנט דינהן.
 געווען איז עס אין יאָר פון ענדיקן דעם אוניווערסיטעט. פּאַ-
 ליציי איז געפּאַלן אויף זיינע שפורן און ער האָט שוין געווינט
 אין דער אומלעגאַלער דירה.

עס איז שפּעטע נאַכט — טראַכט ער נאָך אַלץ — צוזאַמען
 מיט חברים פון פּאַקולטעט איז מען אַרויס אין גאַס. דינה גייט
 פּאַרביי, פּאַרהאַלט זיך מיט אירער אַ באַקאַנטער פון צווישן זיי.
 אַלע שטייען, וואַרטן. ער, אַ ביסל זייטיק קוקט צו ווי זי דערלאַנגט
 יעדערן איר קליין, קינדעריש הענטל. ווי זי רויטלט זיך און זוכט
 אַ באַהעלטעניש פּאַר איר בליק. עס ווילט אים. האָבן עס די יאָרן,
 וואָס ער איז עלטער פון איר זיך צעשטיפּט אין אים? זי דער-
 לאַנגט אויך אים איר האַנט און ער לאַזט זי ניט אַרויס פון זיינער.
 טוט איר אַ קוש אין קאָפּ, נעמט זי אונטערן אַרעם און זיי גייען
 פּאַרויס לאַזנדיק הינטער זיך אַ הייטער געלעכטער.
 די דערמאָנונג מאַכט אים וואַך. האַסטיק טוט ער זיך אַ הייב
 פון אַרט, אַזש דאָס בענקל צעסקריפעט זיך און וועקט אויף דינהן.
 — היים? פּאַר וואָס ביסטו אַזוי שפּעט געקומען?
 — זיך פּאַרהאַלטן לענגער. אַ גרוזאָוויק האָט פּאַרשפּעטיקט.
 דער וועג איז שלעכט. בלייבן די אויטאָס שטעקן אין שניי. קריכן
 קוים אַרויס.
 — האַסט שוין געגעסן? האַסט נישט געוועקט מיך. אַליין גע-
 וואַרעמט די קאַרטאַפּל.
 — יאָ. איך האָב שוין געגעסן, און דו?
 — שוין לאַנג. איך האָב היינט געהאַלפּן האַנען רייניקן דעם
 שטאַל. האָב אַפילו געקראָגן פּאַר פייגעלען מילך. צוגעמישט צו

דעם אַ ביסל וואָסער. זייער געדיכט די מילך. שוין כמעט אינגאָנצן פאַרלאָזן די בהמה.

— פייגעלע איז דאָך הונגעריק. דו לאָזט צופיל פאַר מיר, האָסט ניט גענוג צו זייגן.

צו פיל? דו אַרבעטסט אַזוי שווער — טוט זי אַ זאָג ווי צו זיך אַליין.

אויף די שפּיצן פינגער דערנענטערט זיך חיים צום בעטל. בייגט זיך איבער און הייבט אָן שעפטשען:

— עס וועט קומען דער פּרילינג. דער שניי וועט צעגייזן. עס וועט זיך ווייזן דאָס גראַז אין סטעפּ, וועלן די בהמות האָבן צו עסן. ווייסט? אַ סך קי קעלבן זיך אין פּרילינג. נאָכדעם גיבן זיי מילך. וועט זיין פאַר פייגעלען, פאַר דיר. פייגעלע וועט שוין זיין אַ היפּ־שינקע. דינה — זאָגט ער פאַרטרוילעך — איך האָב געבראַכט אַ פול טעפל מיט ווייץ.

— זאָגסט אָן אמת?

— יאָ. אַ פול טעפל.

וועלן מיר מאַרגן עסן קאַשע. שוין שפּעט, חיים. גיי שלאָפּן. ערשט איצט טוט ער אויס דעם מאַנטל. ציט זיך אויס אויפן געלעגער און דעקט זיך מיט אים צו.

— חיים, דיר איז קאַלט? דו ציטערסט.

— עס איז נאָר פון אָנהייב אַזוי. איך וועל ליגן אַ ביסל, וועט

ווערן וואַרעמער.

— חיים, דו שלאָפּסט?

— נאָך ניט.

— הערסט? אַ גאַנצן טאַג איך טראַכט פון דער חיים. מיין

מאַמעשי האָט היינט געוויס אַ סך געוויינט. זי געדענקט זיכער, אַז מאַרגן ווער איך איינאונצוואַנציק יאָר. שטענדיק האָט זי געדענקט דעם טאַג פון... אַבער זעסט? אַט האָב איך זיך אויסגעשלאָפּן און רעד. פאַרגעסן, אַז דו מוזט גאָר פרי אויפשטיין. שלאָף, חיים, שלאָף.

חיים ליגט אויפן ברעט מיטן פנים אַרויף. צוליב דער קעלט אין שטוב זענען די שייבלעך ניט געפרוירן, בלימלען זיך לייכט.

דורך זייער מאטקייט קוקט אויף אים אַ גאַנצע, אַ קיילעכדיקע
לבנה.

— עס נעמט אויף אַ פּראָסט — טוט ער ווידער אַ טראַכט.
זיינע אויגן קלעפּן, אַבער עפעס רופּעט אים, לאַזט ניט איינ-
שלאָפּן. אַט זעט ער אין קיילעך פּון דער לבנה, אַ לאַבן ברויט,
ארויסגעשניטן פּון אים זיין מאַרגנדיקער „פּאַיאַק“. אַ געדאַנק טוט
אַ פּיק אין מוח, אַזש אַ שמייכל באַווייזט זיך אויפּן פּנים. ער
שלאָפט איין.

ווי יעדן טאָג גייט ער איבערן פּלאַץ באַשאַטן מיט ווייץ. אַבער
דאָס מאָל איז דער זאַק ניט געוויינלעך שווער. מאַדנע ציט ער
זיך אויס, ווערט לענגער, גאָר לאַנג. אַזש ביז די פּיס גרייכט ער.
ניט מעגלעך אים איינצוהאַלטן אויף די פּלייצעס. ער שלעפּט זיך
שוין נאָך, ווייט איבער דער ערד, און קייקלט זיך אינגאַנצן אַוועק.
חיים בייגט זיך, וויל אים אויפהייבן און קען ניט. ניטאָ קיין
כוח. דאָס מאַטערט דער הונגער, דערקלערט ער זיך. אַבער אַט
איז שוין וואַסיל אַוועק זוכן דאָס ברויט. ער האָט שוין געבראַכט זיין
„פּאַיאַק“. אַ גרויס שטיק, ארויסגעשניטן פּון לאַבן, מיט אַ שאַרפּן
שפיץ און פּון אויבן נאָך צוגעלייגט אַ קליין פענעצל צו דער וואַג.
דעם פענעצל לייגט חיים גלייך אין מויל אַריין. שלינגט אַראָפּ
און הערט נאָך אַלץ ווי די ציינער קנאַקן.

— עס איך? זיי קייען דאָך, די ציין — איז ער בייז אויף זיך
אַליין. ער זעט שוין, דאָס האָט ער פּאַרגלייכט דעם שפיץ. גענומען
נאָך אַ ביסן. אויך דאָס אַראָפּגעשלונגען און די ציינער קייען נאָך
אַלץ. פּאַר זיינע אויגן ווערט דאָס ברויט ווייניקער. בייט נאָכאַנאַנד
די פּאַרעם. אַט זעט ער נאָך אַ פּירקאַנטיק שטיקל. און גאָר פּלוצ-
לינג. ווי אַזוי האָט עס געקענט געשען? קוים אַ קליין פּיצל גע-
בליבן און אויך דאָס ווערט ניט. ער פּילט בפּירוש די ליידיקייט
אין האַנט.

אויפּגענאַשט דאָס גאַנצע. פּאַר גרויס עגמת נפש ווילט זיך אים
שרייען. קען ער ניט. אַן ענגקייט דריקט אים אין האַלדז, אין נאָז.
דערשטיקט צו ווערן.

— חיים, חיים! דו זאגסט עפעס? דיר איז געוויס קאלט. דער גאנצער מאנטל אראפגעפאלן. ליגט אויף דער ערד.
דינה הייבט אויף דעם מאנטל, דעקט אים צו און גייט צוריק צום אויוון, בלאָזן אין די העלצלעך.
האָסטיק זעצט ער זיך אויף.

אין שטוב שטייט אַ גרויקייט. די שייבלעך זענען ווייס, פאַר-פרוירן. עס שמעקט מיט פריש געקעכץ. פון בעטל אַ דיין געוויין. פייגעלע דרייט דאָס קעפל, זוכט. מיט די הענטעלעך שלעפט זי אַריין די קאַלדערקע אין מויל, נאָגט און לאַזט זי צוריק אַרויס. ענדלעך נעמט זי דאָס גראַבע פינגערל, צמאַקעט עס הויך, ביז זי שלאָפט איין.
חיים עסט אַפּ דאָס געקעכץ און גייט אַוועק צו דער אַרבעט.

דער טאָג ציט זיך לאַנג. קוים ער דערוואַרט זיך אַהיים צו גיין. אויך דינה, אין שטוב, וואַרט. זי וועט מער קיין מאָל ניט גיין שלאָפן איידער חיים קומט. זי ווייסט שוין, ער וואַרעמט ניט דאָס עסן. אויך נעכטן זי אַפּגענאַרט. די העלצלעך זענען געבליבן ליגן, פונקט ווי זי האָט זיי צוגעגרייט.
חיים קומט אייליק אַריין. אַ צעשמייכלטער דערלאַנגט ער איר עפעס איינגעוויקלט אין צייטונג-פאַפּיר.
אַ דערשטוינטע וויקלט זי עס פונאַנדער.

— חיים? — ווערט זי נאָך בלייכער ווי געוויינטלעך — האָסט ניט געגעסן. ס'איז דיין „פּאַיאַק“, חיים.
— וואָס דיר קען אַלץ איינפאַלן. — מיידיט ער אויס צו קוקן אויף איר — איך האָב עס געקריגן. ספּעציעל זיך באַמיט.
זי ענטפּערט ניט. קוקט ניט אויף אים און זעט זיינע צע-שמייכלטע אויגן, גאָר טיף אין די אויגן-לעכער.
פּלוצלינג טוט זי זיך אַ ריס פון אַרט. אין איילעניש נעמט זי אַרויס דאָס אַלטע טישטעכל, פאַרשפּרייט עס אויפן טיש.

— אַז יום-טוב, טאָ זאָל עס שוין זיין ווי עס באַדאַרף צו זיין — זאָגט זי מיט געמאַכטער הייטערקייט. זי ברענגט צום טיש דאָס הייסע טעפל קאַשע. די פאַרע טוט אַ שלאָג איבערן שטוב. דער-

נעבו ליגט דאָס ברויט. עסן זיי ביידע מיט די הילצערנע לעפל פון דעם איינציקן שיסעלע וואָס איז דאָ.

— נאַשטט די קאַשע, היים. עס דאָך מיט ברויט. זאַגסט זיך אָפּ פון כיבוד, אויף מיין געבורטס־טאַג? — ברוגזט זי זיך.
— חלילה. איך עס. — נעמט ער גלייך אַ שטיקל ברויט —
און דו?

— איך אויך.

געענדיקט. הייבן זיך ביידע אויף פון די ערטער. אויפן טיש בלייבט דאָס ליידיקע שיסעלע, אַ ביסל קאַשע אין טעפל און אַ שטיקל ברויט. אַ קליין, פירקאַנטיק שטיקל, אַרומגעשניטן גלייך פון אַלע זייטן.

דינה זעצט זיך אויפן בעטל. נעמט דאָס קינד אָנצוזייגן.
— עס וועט קומען דער פּרילינג — הייבט היים אָן ווי ער וואָלט זיך פאַרענטפּערט — אין סטעפּ וועט זיך צעוואַקסן דאָס גראָז. די בהמות וועלן זיך פיטערן, זיך מעלקן. וועלן מיר פאַרדינען מילך. נאָך דער אַרבעט, וועל איך פאַרדינען, ביי די שכנים. דער טאַג וועט דאָך זיין גרויס. אַזאַ לאַנגער ווינטער אויף סיביר.
— אוי, אוי! — קרעכצט דינה אַרויס — הער אויף! הער דאָך אויף צו ציען אַזוי, קינד מיינס. עס טוט וויי.
דאָס האָט פייגעלע אַ צי געטאַן די ליידיקע ברוסט, אַז דינהן האָט פאַרשטאַכן ווי מיט נאָדלען.

היים פאַרקרימט זיך. וואַרט אָפּ. און אַז דינהס פנים לויטערט זיך אויס, פליסטערט ער ווידער:

— דער שניי וועט צעגליין, וועלן פאַרשווינדן די ווייסע, הויכע בערג. מען וועט אַרויסלאָזן די בהמות אין פרייען סטעפּ, וועט אַלץ ווערן אַנדערש... דעמאָלט... אַלע וועלן דאַרפן רייניקן די שטאַלן. אַרויסוואַרפן דאָס מיסט, מאַכן קיזיקעס. וועל איך ביי זיי אַרבעטן, פאַרדינען מילך. פאַר דיר, פאַר פייגעלען. זאַל נאָך קומען דער פּרילינג...

א גביריש מזל

חנה איז באַשטאַנען אויף דאָס איריקע: מען דאַרף דינגען קיריאַקאָוס אַלטע כאַטקע.

— אַ חורבה. זי גייט דאָך איינפאַלן — איז עס אַסטרן ניט געווען צום האַרצן.

מאַרוסיע, זייער באַלעבאַסטע, האָט עס אונטערגעכאַפט. איר איז קאַנטיק אַ שאַד געוואָרן וואָס די שכנים ווילן זיך איבערציען און געוואַלט דערווייזן אַז אַסטר איז גערעכט.

זי האָט אָנגעהויבן דערציילן אַ מעשה אַז זינט קיריאַקאָוס האָט זיך אַריינגעקליבן אין זיין נייער שטוב, האָבן זיך אין דער כאַטקע באַזעצט שדים. ווען ניט זיי וואַלט מען ניט מורא געהאַט צוצוגיין נאָענט און דאָס גאַנצע הייזל צעשלעפט אויף האַלץ צום הייצן. זי אַליין איז אַ מאַל פאַרבייגעגאַנגען און געהערט פון דאַרטן אַ יאַמערן. וואַסקע, דער אינוואַליד, איז פונקט אויסגעוואַקסן ווי פון אונטער דער ערד. „מען טאָר ניט צוגיין נאָענט“, האָט ער גע- זאָגט, „די ניט-גוטע זענען אינעווייניק“.

— וואָס דאַרפט איר מער? — צעוואַרעמט זיך מאַרוסיע — שוין אַ סך מאַל באַגעגנט דאַרט זינקען. אָפט גייט זי דורכן גאַרטן צו איר פעטער סטעפאַן. זי האָט מורא אַפילו אַריינקוקן דורכן פענצטערל.

דאָס רעדט מאַרוסיע וועגן זינקען, וועמען עס איז געשען דער אומגליק. זי שוואַנגערט נעבער. שוין גאָר שטאַרק קאַנטיק. סטעפאַן, איר פעטער, האָט אַפילו געפרוּווט רעדן מיט וואַסקע אָפן: „וואַסקע, האָט ער אים געזאָגט, שפיל ניט דעם נאַר.“ „וואָס עפעס רעדסטו צו מיר“, — האָט דער יונג געלאָזט שטיין סטעפאַנען און אַ בייזער אַוועקגעהונקען.

— איז טאַקע ביטער, — פאַרגעסט שוין מאַרוסיע פון וואָס זי האָט אָנגעהויבן רעדן, — האַנגען, נעבער, האָט עס צעבראַכן.

מיט זינקען קריגט זי זיך ניט. א ווילע מויד אין דער אמתן. האָ-
רעוועט ווי אַ פּערד. צייט דער טאַטע איז געפאלן אויפן פּראָנט
ווערט זי פאַרשוואַרצט. אַרבעט ווי אַ רוימערין אין באַלניצע. לייגט
איינ וועלטן מען זאָל אַזוי ניט הונגערו אין שטוב. וועגן דעם אַז
איר בויך וואַקסט שווייגט זי ווי אַ פּיש.

— צרות פון כאַטקע — גיט זי צו פאַרטראַכט.

חנה לאַזט זי רעדן. זי הערט אַפילו ניט אַלץ. מאַרוסיעס
מעשיות מאַכט זי אַוועק מיט דער האַנט. ווידער פאַררופט זי זיך
אויף איר טאַטן דעם למדן, וואָס האָט געזאָגט, אַז אוממעטום, אין
יעדן אָרט, איז דאָ גאַט. און ווען עס גייט אין גאַט-זאַכן גלייבט
זי איר טאַטן. אסתּרן וויל זי דערווייזן אַז עס איז כּדאי צו דינגען
די כאַטקע. און דער עיקר צוליב דעם שטיק פאַרוואַרלאַזטע
ערד, וואָס געהערט צו איר. מען קען עס צעגראַבן און פאַרועצן
קאַרטאַפּל.

סוף כל סוף האָט סאַנקע, חנהס עלטסטע טאַכטער, געבראַכט
אַ בייק פון דער באַזע. זיי האָבן געבראַגט ביי פּאַפּאָוון אַ וואַגן
אין וועלכן ער שפּאַנט איין זיין בהמה, מען האָט אַרויפגעלייגט
דאָס ביסל אַרעמקייט און זיך איבערגעקליבן.

ווי נאָר די זון האָט אַ וואַרעם געטאַן, האָט מען זיך תּיכּף
גענומען צעגראַבן די ערד.

פאַרנאַכט, נאָך דער אַרבעט, באַרגן אסתּר און סאַנקע רידלען
ביי די שכנים. זיי גראַבן די „צעלינאַ“ ביז סווערט פינצטער. די
קינדער, נאָכן קומען פון שול, העלפן אויך. בייטאַג, ווען אין שטוב
בלייבן נאָר חנה און איטעלע, פּרוּווט חנה אַ גראַב טאַן די ערד.
עס איז אַבער איבער אירע כּוחות.

אַ שווערער ווינטער אַדורך. זי פּילט זיך שוואַך. האַלט זיך
קוים אויף די פּיס. צוליב דער מאַמעס קראַנק זיין האָט סאַנקע
אויפּגעהערט לערנען און אַרבעט אין אַרטעל.

אין איין ריי מיט זייער כאַטקע שטייט אַ גרויס, שיינ הויז. אויפן
טויער, אויף די פענצטער — געשניצטע באַפּוצונגען. אין דעם
הויז וווינט די בריגאָדירשע יוסטינאַווע אַליין. מיט איר מאַן איז זי
זיך שוין לאַנג צעגאַנגען. זייער זון וווינט ביי דער באַבען.

זינט מען האָט געבראַכט אין דאָרף די פאַרשיקטע, וויינט
דאָרטן די משפּחה גראָס. וועגן זיי זאָגט חנה, אַן קינאה, אַז זיי
האָבן אַ גבירישן מול.

באַלד, ווי נאָר די פאַרשיקטע האָבן געמוזט פאַרלאָזן די
קאַלכאַזנע באַזע, וווּ מען האָט זיי געבראַכט פון וועג, האָבן זיך
אַלע אַרויסגעלאָזט זוכן דירוח.

געווען איז עס אַנהייב פּרילינג. דער שניי האָט אַנגעהויבן
צעגיין. פּרוי גראָס האָט געבראַדושעט אין דעם מאַנס שטיוול איבער
דער געדיכטער בלאַטע. אויפן האַרצן איז געווען ביטער. דער
מאַן קראַנק און פון זון — שוין אַנגעקומען אַ בריוו, פון ערגעץ אַ
ווייטן לאַגער.

אויך דאָס האַלט חנה פאַר אַ גרויס מול. ווייל זעלטן ווער פון
די פאַרשיקטע ווייסט היינט וווּ זייערע אַרעסטירטע געפינען זיך.
פאַרבלייגעאַנגען דאָס הויז האָט עס דער פּרוי גראָס אויס-
געזען אַ ביסל לייטישער ווי אַנדערע. פאַרזיכטיק אויסגעקוקט צי
עס איז ניטאָ קיין הונט אין הויף און אַריינגעאַנגען אינעווייניק.
די בריגאַדירשע איז צופעליק געווען אין דער היים. זי האָט אַנגע-
כמורעט דעם שטערן זיך אַנגעשטרענגט צו פאַרשטיין וואָס די
פּרעמדע רעדט און אייליק געענטפערט:

— גוט. קענסט וויינען דאָ.

— איך האָב אויך אַ מאַן — האָט די פּרוי גראָס ניט דרייסט

צוגעגעבן.

— דאָס געהערט ניט צו מיר. אויב דו ווילסט וויינען מיט אַ
מאַן, איז עס דיין פּערזענלעכער צוגאַנג צום פּראַבלעם פון צו-
זאַמענלעבן. איך האָב ניט קיין רעכט זיך אַריינצומישן.

פּרוי גראָס האָט ברייט צעעפנט די אויגן, לאַנג אויף איר גע-
קוקט. און אַז יענע האָט געשוויגן, ווי זי וואַלט שוין האָבן אַלץ
געזאָגט, האָט עס זי אַ ביסל צעטומלט. עפעס איז דאָס געשעפט
צו גיך געמאַכט געוואָרן.

— דאָ אַהער — האָט זי אַנגעהויבן באַריכות — האָט מען
אונדז פאַרשיקט. מען מוז דאָך האָבן וווּ אַוועקצולייגן דעם קאַפּ.
דער „פּרעדידאַטעל“ הייסט אַוועקגיין פון באַזע און אַז...

— איך ווייס אלץ — האָט יוסטיגאָווע איר איבערגעהאַקט —
ניטאָ קיין צייט צו רעדן. איך דאַרף זיין אין סטעפּ. הער אויס.
קענסט דאָ ביי מיר לעבן. וועסט זיין אַ „כאַזשאַיען“, פאַרשטייט ?
דו וועסט מעלקן מיין בהמה. מען דאַרף פאַרזעצן דעם גאַרטן,
„ווער עס אַרבעט ניט, יענער עסט ניט“. איך אַרבעט אין סטעפּ.
וועסטו אַרבעטן דאָ. אַזוי וועלן מיר לעבן אַרנטלעך, ריכטיק, כאָ-
זשאַיען ?

— ביסט גערעכט, כאַזשאַיען — האָט די פרוי גראָס קלוג
צוגעשטימט. נאָך אלץ ניט אַראַפּגענומען איר פאַרחידושטן בליק
פון דער בריגאַדירשע. געוואַלט דערגיין וואָס פון דעם אַלעם
וועט אַרויסקומען.

זינט דעמאָלט זענען עטלעכע יאָר אַוועק. די גראָס' וווינען נאָך
אַלץ אין דעם הויז. זייער זון איז אַפּגעזעסן אין לאַגער דריי יאָר
פאַרן וועלן אַריבערגיין די גרענעץ קיין ווילנע. פון דאַרטן איז
ער געקומען אַהער צו די עלטערן.
ווינט מען איצטער בשכּנות.

יענעם זומער האָט סאַנקע אַ וואַקס געטאַן. דאָס דיקלעכע
מיידעלע האָט זיך אַ צי געטאַן אין דער הויך. אירע בלאַנדע,
לאַנגע האָר האָבן זיך געכוואַליעט אויף די אַקסלען. דאָס שטענ-
דיקע זיין באַשעפטיקט צוזאַמען מיט דערוואַקסענע האָט זי רייפער
געמאַכט. אַ פּאַלנער מענטש געוואָרן. חנה אַליין האָט פאַר איר
דרך ארץ באַקומען. אַבער זי האָט אַלץ מער און מער זיך גע-
זאַרט.

— אַ דאַרף מיט שקצים. איין גאָט זאָל שומר און מציל זיין.
ווען חנה האָט צום ערשטן מאָל דערזען סאַנקען שטיין מיטן
זונגן גראָס ביים פלוּיט, האָט זי זיך אומרוק פאַרחידושט. ערשט
איצטער זיך אַנגעשטויסן וואָס די שכנים זענען עפעס אַזוי ווי אַנ-
געצויגן אויף איר.

— עס געפעלט זיי ניט דער יחוס, האָט זי זיך דערטראַכט —
אַ ניט ווייסן זיי מיין יחוס. וואַלט עס מיר אַזוי געקענט ביישטיין
ווי דאָס דווקא פעלט מיר ניט. אַט אַ וועלט. מען ליגט שוין אַלע

טיף אין דער ערד, זאל מיך גאט ניט שטראפן פאר די רייד, און מען קומט נאך אלץ ניט צום שכל.

אין דער מיטאג-שעה, ווען אסתר פלעגט פון דער ארבעט זיך אראפכאפן, זען איטעלען, האט חנה זיך אראפגעערעדט פון הארצן. — נארישע מענטשן. בסך הכל זאגט א ווערטל: עס איז בע-סער צו קענען דערציילן, איר בין קראנק געווען ווי אז איר בין רייך געווען. זיי, נעבעך, זענען געווען רייך. איר פארשטייט? גראס זאגט: דארטן ווו געלט איז געווען, דארטן וועט געלט זיין. אזא איז שוין די טבע פון געלט. און כאטש מיין טאטע פלעגט זאגן אז געלט איז קיילעכדיק, „היינט ביי דיר, מארגן ביי מיר“, איז זאל מיר דאס מאל מיין טאטע מוחל זיין. וואס שייך געלט-זאכן גלייב איר גיבער גראסן. טאקע א גרויסער למדן מיין טאטע, אבער אז אביון זיין גאנץ לעבן. אנטקעגן וואס איר זאג. עס? איר האב צו דעם בחור גארניט. חלילה מיר צו ריידן שלעכטס. איר וואלט אבער זיין צופרידן ער זאל לאזן מיין סאנקעלען צורו. דער גוטער יאר ווייסט אים.

— יונגע מענטשן, טרעפן זיי זיך.

— איר פארשטיי — האט חנה שווער אפגעזיפצט — איר זאג אויך דאס אייגענע, מען איז שכנים. א שטוב לעבן א שטוב. ער קומט אבער נאך ביינאכט, ווען עס איז פינצטער. איז מען דאך שכנים בייטאג אויך. וויל ער דאך מען זאל ניט זען. טויג עס ניט דעם עיקר פארשווייגט חנה. זי זעט מער מיטן הארץ ווי מיט די אויגן, אז סאנקע גייט אויס נאך אים.

אין איילעניש קומט זי אהיים פון דער ארבעט. וואשט זיך, קעמט לאנג אירע האר פארן קליינעם שפיגעלע, ווי זי זאל זיך קלייבן אויף א חתונה. בסך הכל גייט זי ארויס, שטעלט זיך פארן פלוט. אין דרויסן זעט מען קיינעם ניט און זי שטייט.

עס איז נאכן טאג. די סטאדע איז שוין געקומען פון פעלד. שטיל ארום. פון דערבייזקן הויף דערטראגט זיך ווי א טעמפ זעגן. דאס מעלה-גרהט יוסטינאוועס בהמה פארן שטאל. מיט א מאל צעטראגט זיך א קלאפן פון פאדקאוועס, א

קייקלען פון רעדער. דאָס קומט יוסטינאַווע פון סטעפּ. זי מאַכט אַ גערודער, רעדט הויך. סאַנקע, ביים פּלויט הערט יעדעס וואָרט :

— אַ גוטן אַוונט כאַזשאַיען. מיר לעבן ?

— מיר לעבן, כאַזשאַיען. גוטן אַוונט אויף דיר אויך — ענט-פּערט די פּרוי גראַס. — גיי עסן. די בהמה שוין אויסגעמאַלקן. אין קריגל שטייט קאַלטע מילך. נאָך וואַרעם די קאַרטאַפּל.

— כאַפּט זיי דער טייוול, וואַרעמע, צי קאַלטע. ניטאָ קיין כוח. מיד, אַז די כאַליערע לייגט מיר. מען וועט שוין עסן מאַרגן. צייט צו שלאָפן.

סאַנקע זעט ווי די גאַס פאַרן שטוב דאָרטן ווערט פינצטער. פאַרלאַשן שוין דאָס לעמפל ביי זיי. עס סקריפעט דער טויער. זי הערט טריט. דאָס גייט ער, גרישע. ער שפּאַנט לאַנגזאַם, קוקט פאַר זיך. דערזעט סאַנקען ווי צופעליק און פאַרהאַלט זיך. ער גיט איר די האַנט צום באַגריסן זיך. רעדט שטיל, העפלעך. אין גאַנצן אַנדערש ווי די דאָרפישע דאָ. זיין פנים איז גלאַט און די האַר גלאַנצן פון שוואַרצקייט.

זי האָט אַזוי ליב זיינע פעכשוואַרצע האַר.

ער קוקט אויף איר קלוג און דערפאַרן. זי לאַזט אַראָפּ דעם קאַפּ צו דער ערד. איר דאַכט זיך, אַז כאַטש עס איז שוין טונקל, זעט ער אַלע זומערשפרענקעלעך אויף איר נאָז.

עס ווערט אין גאַנצן פינצטער. קיינער זעט ניט ווי זיי גייען אַרויף אויפן גאַרטן. ער זיצט אויפן טאַבורעטקע וואָס סאַנקע האָט בגנבה אַוועקגעשטעלט צווישן די נאַטשינעס. זי אויף זיינע קני.

די נאַכט אַ לבנהדיקע. דער הימל גאַר הויך, פול מיט שטערן. און שטיל איז, אַז מען הערט אויף יענער זייט פּלויט, ביי יוסטינאַ-ווען אין שטעלכל, די הינער בעסער זיך איינזעצן אויפן סיעדעלאַ, ווי זיי דראַפען מיט די פּיסלעך די ברעטער אונטער זיך.

זיי איז גוט און קיינער ווייסט ניט. עס שלאַפּט די מאַמע, די שוועסטער, דער ברודער. דאָס גאַנצע דאָרף שלאַפּט.

— קוק, סאַנקעלע, ווי געפעלט דיר מיין רונג ? — ווייזט ער אים אויפן פינגער.

— אַ רונג — ווינדערט זי זיך — צו וואָס.

געוואָלט זאָלסט זען ווי שיין ער איז. און ווייסטו? ווען אַ
 בחור טוט אָן זיין מיידל אַ רונג ווערט ער איר מאַן.
 מאַדנע וויכטיק זעען איר אויס זיינע רייד. און ער אַזוי חשוב.
 — גיב מיר נאָר דיין הענטל. ווי פּאַסט ער דיר?
 — מיר?
 — געוויס. דאָס זענען דאָך מיינע די לאַנגע פינגערלעך. און
 דאָס איז מיינס... און דאָס איז מיינס, גלעט ער איר נאַקעטן לייב,
 צעשפּילעט איר קלייד.
 אַ באַרוישטע פון זיינע צערטלעכקייטן זעט זי אים אַנטאָן דעם
 רונג אויף איר פינגער.
 — ער איז גרויס.
 — וועל איר קויפן אַ קלענערן. פונקט אויף דעם פינגער וועל
 איר קויפן.
 — טו עס ניט, גרישע — דריקט זי זיך נאָך שטאַרקער צו אים
 און איר גאַנצער גוף פיבערט אין פאַרשיכורטן תענוג ביז פאַרגעסן.
 פלוצלונג דערהערט זי די נאַטשינעס זיך ברעכן אונטער איר.
 אַ רגע און שוין טוט זי זיך אַ הייב אויף פון דער ערד. קוקט אַרום
 זיך ווי אַ צוגעשפיצט דערשראָקן העזל.
 עס איז שטיל. אין דער לופטן רירט זיך גאַרניט. גרישע ליגט
 נאָך אומבאַוועגלעך, אויסגעצויגן אויף דער ערד צווישן די נאָ-
 טשינעס.
 — וווּ איז דער רונג? — טוט ער זיך האַסטיק אַ הייב אויף.
 — דער רונג. גרישע טייערער. ליבער גרישע — פאַרוואַרפט
 זי צערטלעך די הענט אַרום זיין האַלדז.
 — אָבער וווּ איז דער רונג?
 זי קוקט אויף איר האַנט, אויף דער אַנדערער און אַז ער איז
 ניטאָ, וויל זי אַ קוק טאָן אויף גרישעס פינגער.
 — איך האָב דאָך דיר אים אַנגעטאָן — איז ער אומגעדולדיק.
 — האַסט דאָך געזען. ער איז צו גרויס. געוויס אַראַפּגעפּאַלן
 — פאַרענטפּערט זי זיך.
 — וואָס הייסט אַראַפּגעפּאַלן? — איז ער אויסער זיך — דאָס
 איז דאָך זייער אַ טייערער רונג מיט אַ בריליאַנט.

— מיט אַ בריליאַנט? — ווידער טאַפט זי אירע פינגער. אַ
שולדיקע שטייפט זי זיי ביז ווייטיק און לאַזט זיך אַראָפּ זוכן צווישן
די נאַטשינעס.

— פאַרזיכטיק, קענסט נאָך אַנטרעטן אויף אים.
אויך ער בייגט זיך אַראָפּ.
— עס איז פינצטער, מען זעט גאַרניט.
— אַבער וואָהין קריכסטו? — ווערט ער אַלץ אומגעדולדיג-
קער — מיר זענען דאָרטן ניט געווען.
— עס בלישטשעט, אפשר דער בריליאַנט? ניין, ס'איז נאָר אַ
גלי-ווערעמל.

— נאָר דאָ האָט ער געקענט פאַלן, זע וווּ דו גייסט, וועסט
אים איינטרעטן אין דער ערד.

די נאַכט ווערט אַלץ שיטערער, די ראַסע נעצט, קראַפּעווע
בריט אירע באַרוועסע פיס.

— איך וועל דערציילן דער מאַמען — ברעכט פּלוצלונג סאָג-
קע אויס אין אַ געווייזן, — זי וועט העלפן זוכן.

— חלילה, קיינער טאָר עס ניט וויסן, הערסטו? קיינער ניט,
שוין זייער שפעט — גיט ער נאָך צו, גיך קושט ער זי, זאָגט אַ גוטע
נאַכט און פאַרנעמט זיך פון גאַרטן.

סאַנקע וויל אים נאַכלויפן, זיין באַזאָרגטקייט קלעמט איר,
זי וויל אים טרייסטן, זאָגן אַז מען וועט נאָך געפינען, מען וועט
זוכן בייטאָג, זי בלייבט אַבער שטיין אויפן אָרט, הערט ווי זיינע
טריט דערווייטערן זיך, ווי דער טויער ביי יוסטינאַווען פאַרמאַכט
זיך גאָר לאַנגזאַם און שטיל.

ערשט איצטער ווישט זי גוט אויס די אויגן און אויף די שפיצן
פינגער שלייכט זי אַריין אין שטוב, גלייך צו איר געלעגער.

— שוין טאָג — פליסטערט חנה מיט איינגעהאַלטענעם כעס,

ניט אויפצוועקן קיינעם, — אין גאַנצן ניט כדרך הטבע.

נאָך לאַנג הערט מען סאַנקען זיך וואַרפן אויפן געלעגער און
חנה ליגט און גריזשעט זיך; אַז דער אומגליקלעכער טאַטע ווערט
ערגעץ פאַרשוואַרצט אין אַ לאַגער, דאַרף אַ מאַמע אַכטונג געבן.

די טענות צו זיך הייבן זי פון בעט. מיט אלע כוחות באהערשט זי זיך: זאלן די קינדער נאך שלאָפן.
אַז וויי און ווינד איז צו דער מאַמען. באַלד דאַרף זי שוין גיין צו דער אַרבעט, מיין פרנסה-געבעריין.
אַ גאַנצן טאַג קען זיך חנה קיין אַרט ניט געפינען. קוקט אויס סאַנקען, זי זאל שוין קומען פון אַרטעל.
ווידער גייט זי אַרויף אויפן גאַרטן. זי האָט שוין דערזען איר בראַך. מיט ציטערנדיקע הענט שטעלט זי צוריק אַן איינגעלייגטן קוסט איבער די קאַרטאַפּל. גלייכט אויס זיינע צעקניטשטע בלע-טער און שאַקלט זיך איבער אים אין געהאַקטע צרות אַזוי ווי אי-בער אַ בר-מינן.

— רבנו-של-עולם — ווישט זי זיך די טרערן — דו קענסט דאָך יאָ מיר העלפן. זי האַדעוועט זיך דאָך אַן אַ טאַטן, נעבעך. און ווידער קוקט זי צו דער גאַס.

ענדלעך באַווייזט זיך סאַנקע. זי גייט לאַנגזאַם. אַנדערש ווי תמיד. קומט אַריין אין שטוב. וואַשט זיך ניט. קעמט ניט די האַר פאַרן קליינעם שפּיגעלע.

זיך אַוועקגעזעצט און זיצט אַן אַנטשוויגענע.

— זיך ניט, טאַכטער — פילט חנה אַז זי ברעכט זיך איין, אַזש דער כעס גייט אויך אויס אין איר — טראַג אַריין עטלעכע העלצ-לעך. מען מוז עפעס אַפּקאַכן. מיר וועלן אפשר אַפּשיילן אַ פאַר קאַרטאַפּל און מאַכן מיט אַ ציבעלע אַ ביסל פּישבולבע. די קינדער קומען באַלד פאַרטריקנטע פון לערנען. אַט הייבט זיך אויף דער ווינט וועט מען ניט טאַרן אויפלייגן קיין פייער.

סאַנקע פאַלגט. הייבט זיך אויף און גייט אין הויף נאָך העלצ-לעך.

חנה קוקט אויף איר פון דער זייט ווי אויף אַ חולה מסוכן. זי בייסט זיך די ליפּן פאַר יסורים.

אַפּגעגעסן, האָט מען גלייך געמאַכט נאַכט. די קינדער זענען באַלד איינגעשלאָפן. חנה האָט געקרעכצט אויפן געלעגער. ניט געקענט זיך איינלייגן אַזוי אַז די ביינער זאלן ווייניקער וויי טאַן.

דורכן שפאלט פון דער קיר-טיר איז געפאלן אַ בלאַסער שייַן. דאָרט
האָט געברענט אַ קאָפּטשילקע. ביים טיש איז געזעסן סאַנקע.
אַ גאַנצן טאָג וויל חנה איר עפעס פרעגן. זי האָט אַבער מורא
עס צו ברענגען פאַרן מויל. ליגט זי מיט אָפענע אויגן און ווייסט
אַז זי טאָר ניט איינשלאָפּן.

— חלילה וחס — מאַטערט זי זיך — איך בין דאָך אַ מאַמע.
מסתמא האָט זי דאָך איינגעדערעמלט. וואָרעם, ווי אַזוי איז עס
געשען אַז פּלוצלונג האָט זי זיך גאָר געפונען ביי מאַרוסיען אויפן
הויף? און זי, איר פּרזעדיקע באַלעבאַסטע, האָט מיטן פינגער
אַנגעוויזן אויף זינקען וואָס איז גראָד פאַרביי געגאַנגען מיטן
גרויסן בויר.

— קוק, האָט זי געזאָגט — דאָס זענען צרות וואָס קומען פון
קיריאַקאָווס אַלטער כאַטקע.

האָט עס זי אויפגעריסן פון דרעמל דער סקריפּ פון דערביי-
איקן טויער? תיכף איז זי שוין געזעסן מיט אַראָפּגעלאָזטע פיס
גרייט אַרויסצולויפן. זי האָט געהערט טריט אויף דער גאַס. זיי
באַלד דערקענט. אין דעם מאַמענט איז אין קיר געוואָרן פינצ-
טער. סאַנקע האָט פאַרלאָשן דאָס לעמפל.

מיט איינגעהאַלטענעם אַטעם איז שוין חנה געלעגן אויסגעצויגן
אין בעט. געהערט ווי סאַנקע טוט זיך אויס אין דער פינצטער און
גאָר שטיל, קיינעם ניט צו וועקן, קריכט זי אויף איר געלעגער.

די טעג זענען געוואָרן קלענער. אין די אַוונטן צו וועטשערע
צינדט מען שוין פּרזער אַן די קאָפּטשילקע. זיצן אַלע אין קיר
אַרום טיש.

— מאַמע — טוט סאַנקע איין מאָל אַ פרעג — האַסט גע-
האַט אַ מאָל אַ בריליאַנט?
— וואָס מיינסטו, אַ בריליאַנט? אַן אמתן בריליאַנט? לאַכסט
מיין קינד.

— און געזען אַ בריליאַנט האַסטו אַ מאָל?
— געזען? איך וועל דיר זאָגן. געווען ביי אונדז אין שטעטל
אַ גרויסער גביר. האָט מען געזאָגט, אַז זיין בת-יחידה טראַגט אַ

רינגל מיט א בריליאַנט. דאָס מיידל האָב איך געזען אָבער דעם
בריליאַנט? איך וויל ניט זאָגן קיין ליגן. איך געדענק עפעס ניט.
מען זאָגט, אַז עס בלישטשעט מיט אַלע קאָלירן פון רעגן-בויגן.
אָבער אַ מעשה מיט אַ בריליאַנט ווייס איך יאָ.

— אַ מעשה — האָבן שוין די קינדער אָנגעשטעלט נאָז און
אויערן — דערצייל מאַמע, דערצייל.

— די מעשה איז אַן אמתע. דערציילט האָט עס מיר מיין
טאָטע זאָל געזונט זיין. אייער זיידע אַליין. איך געדענק ניט דעם
נאָמען פונעם ייד, מיט וועלכן די זאך האָט פאַסירט. אַפילו ניט
די שטאָט וווּ ער האָט געלעבט. איך ווייס נאָר אויף זיכער, אַז די
רייד איז וועגן איינעם אַ גרויסן אביוו, וואָס האָט געהונגערט אַלע
יאָרן, נעבער, מיט זיין גאַנץ הויזגעזינד.

די קינדער הערן, סאָנקע זעט אויס צו זיין זייער פאַרטראַכט.
— יאָ. איז ווי איך זאָג אייך. אַ גרויסער אַרעמאָן געווען דער
ייד. אָבער זייער הייליק האָט ער געהאַלטן דעם שבת. דער טאָטע
האָט געזאָגט, אַז אַ גאַנצע וואַך האָט ער און זיין הויזגעזינד גע-
הונגערט. געשפאַרט גראַשן צו גראַשן זיי זאָלן קענען אויף שבת
קויפן פיש. האָבן אַן אורח ביים טיש. האָט דער וואָס זעט אַלץ אויך
דאָס צוגעזען און ווי ער קען — אים באַלוינט. איין מאָל בעתן
מאָכן אַ פיש אויף שבת האָט דאָס ווייב אין אים געפונען אַ בריי-
ליאַנט.

חנה איז אַנטשוויגן געוואָרן. לאַנג נאָכגעטראַכט.

— נו? — האָבן די קינדער געמאָנט — פאַר וואָס דער-
ציילסטו ניט?

— איך ווייס? — האָט זי זיך געחקרנט — דער גוטער יאָר
ווייסט עס. איז עס טאָקע געווען אַ בריליאַנט? דער טאָטע האָט
בפירוש געזאָגט אַ זייער טייערער שטיין. איך וויל ניט זאָגן קיין
ליגן אָבער וואָס איז די נפּאָ-מנא. דער ייד איז אויפגעריכט
געוואָרן. פון דעמאָלט אָן — געלעבט כיד המלך. אַ גאַנצע וואַך
געהאַט וואָס צו עסן. מיט וואָס צו מאַכן שבת. פאַר די קינדער
אויף שכר-לימוד. עס האָט אים מיט גאָטס הילף גאַרניט געפעלט.

פון דרויסן האָט זיך דערטראַגן אַ פאַרבענקט מוקען. פאַר
קיריאַקאָוס טויער איז געשטאַנען זיין בהמה און זיך געבעטן מען
זאָל זי אַריינלאָזן אין שטאַל.

— לאַמיר מאַכן נאַכט. איר זעט? טרוקן דאָס קנייטל. דאָס
לעמפל איז פּוסט. סאַנקעלע, אַז דו וועסט הערן מען גיט נאַפט אין
„סיעל-פּאַ“, זאָג מיר, מיין קינד, וועל איך זיך באַצייטנס שטעלן
אין אַטשערעד.

דער קורצער זומער איז גיך אַוועק. דער גאַרטן אַפּגעבליט.
צעטריקנטע, האַלב פאַרפּוילטע, זענען געלעגן די נאַטשינעס.

— איין גאַט ווייס ווי מען וועט דאָ אין כאַטקע איבערווינטערן
— האָט עס חנהן געמאַטערט. עס וועט מסתמא טאַקע זיין זייער
קאַלט. דער גאַרטן אַבער האָט געגעבן אַ סך קאַרטאַפּל, האָט זי זיך
געטרייסט דערמיט וואָס מען וועט ניט הונגערן. עס קען נאָך אַפּילו
קלעקן אויסצובייטן אַ ביסל אויף האַלץ ביי אַ קאַזאַר.

געווען איז עס אַ זונטיק. פריי פון דער אַרבעט, פון שול, האַבן
זיך אַלע גענומען אויסגראַבן די קאַרטאַפּל. צווישן זיי האָט זיך
געפּלאַנטערט די קליינע איטעלע. פאַרהויבן דאָס קליידעלע, און
געקליבן אין דעם די גאַר פיטשינקע קאַרטאַפּלעלעך. שפּעטער זיי
געסדרט לויט דער גרייס. אין דער צעגראַבענער ערד האָט זי אויך
געפונען שערבלעך, גלאַטע שטיינדעלעך. אַלץ צוזאַמענגענומען
איז אַ צעבויהגענער, בלעכענער פּושקע און געפרייט זיך מיט איר
פאַרמעגן.

אַ טריבער טאַג געווען. די זון האָט זיך כּסדר געטונקט. אַ
ווינט האָט געיאָגט פון סטעפּ.

זיי האַבן געהאַרעוועט מיט אַלע כּוחות. געמוזט ביז נאַכט אַלץ
אַריינעמען אין שטוב. פאַרנאַכטלעך איז דער ווינט געוואָרן גאַר
שטאַרק. געדרייט, געהוזשעט, דורכגענומען מיט האַרבסטיקער
קעלט.

— נאָך אַ נס דער ווינט. גאַט פאַרלאָזט ניט — האָט חנה
געציטערט — ער וועט אַ טריקן טאַן די קאַרטאַפּל וועלן זיי ניט
פּוילן.

פאַר פינצטער האָט מען אַלץ פאַרענדיקט. מידע, מיט אַראָפּ־געלאָזטע הענט, זענען אַלע געזעסן, יעדער פאַרטייעט אין זיין ווינקל. איטעלע, נעבן פענצטער, אויף דער ליימענער פּאַדלאָגע, איז געווען שטאַרק פאַרנומען מיט איר פאַרמעגן. אַנטקעגן איר, ביים פריפעטשאַק, איז געשטאַנען חנה, צוגעוואָרפן שפענדלעך אונטערן דרייפוס. עס האָבן זיך געקאַכט בולבעס אויף וועטשערע. דאָס פייער אונטערן טעפל האָט אויך באַלויכטן די שטוב, פאַר־שפאַרט אַנצוצינדן דאָס לעמפל.

— שפיל זיך, איטעלע — האָט חנה כסדר גערעדט צום קינד — נאָך אַ וויילע און מיר גייען עסן.
ס'איז איר געגאַנגען אין לעבן די קליינע זאָל ניט איינשלאָפן הונגעריק.

— שוין! — האָט זי טאַקע באַלד גערופן אַ צופרידענע — קינדער, אסתר, שוין פאַרטיק די קאַרטאַפל. נעמט די פאַר שיסעלעך צום טיש! — האָט זי זיך אַ קער געטאַן צו איר — אוי, גאָט מיין איינציקער! טאַטע זיסער!

זי איז געבליבן שטיין אַ בלייבע, מיט פאַרבראַכענע הענט. און מאַדנע האָבן זיך צעגלאַנצט אירע אויגן.

— אַ דאַנק און אַ לויב דיר האָר אין הימל. קינדער, אסתר! קומט גיכער אָהער! — האָט ניט ווי געוויינטלעך געקלונגען איר קול. די פיס האָבן זיך איר אונטערגעבראַכן.

קוים זי האָט זיך דערשלעפט צו דער באַנק און שווער אַראָפּ־געלאָזט.

— וואָס איז? וואָס איז געשען?

— פילסט זיך ניט גוט, מאַמע? — איז סאַנקע צוגעלאָפן צו איר.

— קוק! — האָט חנה געוויון צו איטעלען.

סאַנקעס אויגן זענען גרעסער געוואָרן. די אונטערשטע ליפּ האָט אַנגעהויבן ציטערן.

איטעלע איז געזעסן. אַרום איר פול פּיטשינקע קאַרטאַפלעלעך, שערבלעך. אויפן גראַבן פינגער פון פוס האָט זי געשטופט אַ רונג. אים אַראָפּגענומען און ווידער אַרויפגעשטופט.

דער רונג איז געווען שמוציק, באלייגט מיט פארטריקנטע בלאַטע, נאָר דאָס שטיינדל אין אים האָט געשיט מיט פאַרביקע פּונ-קען, פון טונקעלן ווינקל אַרויס.

— וווּ האָסטו עס גענומען? — האָט סאַנקע זיך אַראָפּגע-בויגן צו איר.

— טשעפע ניט. איך האָב עס אַלץ געפונען אויפן גאַרטן. עס איז מיינס. איך האָב נאָך אַ שערבל, איז ער נאָך שענער. זע דאָס שיינע בלימעלע אויף אים. פאַרמאָך איין אויג און קוק אַזוי וועסטו אַלץ זען בלוי. ניט איצטער — האָט די קליינע באַדויערט נאָכן ווייזן ווי אַזוי צו קוקן — עס איז פינצטער, איך וועל אים דיר באַרגן מאַרגן, ווען עס וועט זיין ליכטיק.

— אַ דאַנק און אַ לויב דיר גאָט. זעסטו וואָס עס איז סאַנקע?
— איז חנה ביסלעכווייז געקומען צו זיך — נו, פאַרשטייסט שוין, אַז מײַר האָבן אַ גאָט אין הימל? נאַריש קינד, דו וויינסט גאַר?
— מאַמע — האָט סאַנקעס קול געציטערט — מאַמע, עס איז גרישעס רונג.

— גרישעס רונג?

— יאָ מאַמע, ער האָט אים פאַרלאָרן אויפן גאַרטן.

אַ היפשע וויילע איז חנה געזעסן מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן. דעם רוקן צוזאַמענגעצויגן, ווי בעתן קריגן אַ קלאַפּ. נאָך דעם האָט זי שטרענג און מאַנענדיק גענומען קוקן אויף סאַנקען.

— איך קען ניט מאַמע — האָט זי זיך געבעטן אַ צעקלעמטע — אפשר וועסטו? וואָס טוט מען? מאַמע, וואָס זאָל איך טאָן?

אַז אַ וואָרט האָט חנה זיך אויפּגעהויבן פון אַרט. אַנגעטאָן די שבתדיקע טופליעס, איר געבלומטע פאַטשיילע, ווי זי וואָלט זיך געקליבן ערגעץ אויף אַ שמחה. בסך הכל איז זי אַריין אין דעם שכנישן הויז, צו די גראַס.

איטעלע האָט זיך אַזוי פאַרשפּילט מיטן שערבעלע, אַז זי האָט אַפּילו ניט באַמערקט ווען חנה האָט צוגענומען דעם רונג.

דאָס פייער אויפן פריפעטשאַק איז אויסגעגאַנגען. אסתר האָט אויפגעבלאָזן אַ קויל און אַנגעצונדן די קאַפּטשילקע. אַ פאַר מינוט

האָט געדויערט און חנה איז צוריקגעקומען. אלע זענען געזעסן
ביים טיש און געגעסן די בולבעס.

— עס איטעלע, שלינג אַראָפּ — האָט אסתר כסדר געמאַנט.
— פאַרשפּילט זי, דערציילט איר עפעס אַ מעשהלע. זאָל דאָס
קינד ניט איינשלאָפּן הונגעריק — האָט חנה זיך געערגערט, זעענ־
דיק די קליינע אַזוי שלעפּעריק. — צו שפּעט אַרויסגעקומען. מיד,
נעבעך, נאָכן גאַנצן טאָג.

— געדענקסטו איטעלע, ווי אַזוי מיר האָבן געמאַכט דעם
גאַרטן?

— דאָס איז אַ מעשהלע, מאַמע?

— אָט הער, מיין קינד, וועסטו אַליין זען. אַ סך יאָרן זענען
הינטערן שטוב געוואַקסן הויכע גראָזן מיט טיפע וואַרצלען אין דער
ערד. פיל קראַפּיווע, דערנער. אָט אַזוי, צעקיי, שלינג אַראָפּ. מיר
אַלע האָבן צעגראָבן די ערד. צעשניטן די קאַרטאַפּל, וואָס מיר
האָבן אָפּגעשפּאַרט נאָכן ווינטער. אין יעדן שטיקל קאַרטאַפּל איז
געווען אַן אייגעלע. געדענקסטו?

— יאָ.

— שוין? אַראָפּגעשלונגען? מיר האָבן געמאַכט גריבעלעך אין
דער ערד און דו אַליין, מיין קינד, האָסט אין יעדן גריבעלע אַריין־
געוואַרפּן אַ שטיקל קאַרטאַפּל. מיר האָבן עס פאַרשאַטן, אויסגע־
גלייכט די ערד און עס איז געוואָרן אַ גאַרטן. די זון האָט עס גע־
וואַרעמט, דער רעגן — באַגאַסן. האָבן אַרויסגעשפּראַצט גרינע
בלעטעלעך, און אונטער זיי, טיף אין דער ערד, זענען געוואַקסן
די קאַרטאַפּל. גרויס געוואָרן די נאַטשינעס איבער זיי. אַזוי הויך
ווי דו, מיין קינד. מיט ווייסע און ליליע בלימעלעך זיך צעבליט. און
פונקט אַזעלכע פּלאַטערלעך פּלעגן זיך שטעלן אויף זיי. געדענקסטו
ווי דו האָסט זיך געיאָגט נאָך די פּלאַטערלעך?

— יאָ.

— און דער „בזניק“ וואָס איז דאָרטן געוואַקסן צווישן די נאָ־
טשינעס, די שוואַרצע יאָגדעס? האָסט לייב „בזניק“?
די קליינע האָט צוגעשאַקלט מיטן קאַפּ. שוין האַלב פאַרמאַכט
די אייגעלעך.

— היינט האָבן מיר די קאַרטאַפּל אויסגעגראָבן. קוק וויפּל זיי זענען. אַ סך! און דאָרט אין ווינקל, ביים פּריפּיטשאַק, ליגן נאָך אַלע פּיטשינקע, וואָס דו האָסט צונויפּגעקליבן. דאָס בלויע שערבּל, מיטן שיינעם בלימעלע. און קוקסטו דורך אים, זעסטו אַלץ בלוי. בלוי ווערט די גאַס. פּיעטרוק מיט דער סטאַדע גייען בלויע צוריק פּון פעלד. דער הימל ווערט נאָך בלויער ווי שטענדיק. און קוים איז ער פאַרוואַלקנט, איז דער וואַלקן אויף אים אויך אַ שיינער. אינ-גאַנצן אַ בלויער. האָסטו ליב, טעכטערל, צו זען אַלץ אזוי בלוי? די קליינע האָט שוין ניט געענטפּערט. איינגעשלאָפּן. אסתר האָט זי אַוועקגעלייגט אויפּן געלעגער און צוריקגעגאַנגען צום טיש. מען האָט געגעסן שווייגנדיק.

פּלוצלונג האָט זיך דערהערט אַ שטילער שלוכצן. סאַנקע האָט געפרוּווט דערשטיקן דאָס געוויין. אים אַראָפּשלינגען צוזאַמען מיט די קאַרטאַפּל. זי האָט פאַרביסן די ליפּן. עס האָט אַבער ניט גע-האַלפּן. האָט זי מיט די הענט פאַרשטעלט דאָס פנים און שטיל געכליפּעט.

אַלע זענען געבליבן זיצן מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ. אויך חנה האָט דעם קאַפּ ניט אויפּגעהויבן, אים צוגעשאַקלט טרויעריק און שטיל געמורמלט, ווי פאַר זיך אַליין:

— אַ גבירישער מזל, קיין עין-הרע.

ד א נ ק ע

דעם ערשטן מאָל האָט אסתר דערזען דאָנקען אויפן מאַרק. יענעם זונטיק האָבן זיך גאָר ווייניק צונויפגעקליבן. פון די אַאָלן איז זעלטן ווער געקומען מחמת דער קעלט. דער פּראָסט האָט גע- קנאַקט. די וואָס זענען יאָ געקומען, זענען געווען אָנגעפּעלצט, אַרומגעוויקלט, אַז קוים מ'האַט אַרויסגעזען די נעזער.

די קאַזאַקעס, מאַמעס און דערוואַקסענע טעכטער, האָבן זיך איינגעהילט אין גרויסע, וואַלענע שאַלן איבער זייערע סאַמעטענע בעקעשן. געטראָגן הויכע וואַליקעס אויף די פיס. האַלטנדיק זיך ביי די הענט האָבן זיי געדרייט זיך צווישן שיטערן עולם, אויסגע- קוקט וואָס מען קען אַלץ קריגן ביי די שטאַטישע.

דער מאַרק האָט אָבער אויסגעזען ליידיק. לעבן לאַנג טיש, וווּ מען פאַרקויפט שטענדיק בוריקעס, קרויטן, איז געשטאַנען איין וואַסיליכע און געקלאַפט אַ פּוס אין אַ פּוס. ביים ראָג האָט זי אַוועקגעלייגט איר סחורה — עטלעכע שטיקלעך געפרוירענע מילך אַרויסגענומענע פון די שישלען, האָבן זיי אויסגעזען ווי ווייסע, גלאַנציקע שטיינער.

פּלוצעם איז אַכמעטאַוו, וואָס וווינט אין נאַענטן אַאָל, אַרויפ- געפאַרן אויפן מיטן מאַרק מיט זיין פּערד און שליטן.
— זע נאָר זע, אַהער גאָר פאַרפאַרן — האָט מען געקוועטשט מיט די פלייצעס.

— פּוילט זיך מסתמא אַרויסצוקריכן פון וואַרעמען שליטן.
— אפשר האָט ער עמעצן געבראַכט אין באַלניצע? — האָט מען געפרוּווט זיך דערקלערן.

די קאַזאַכן פאַרפאַרן קיין מאַל ניט אויפן מאַרק, שטעלן זיך אָפּ ביי קרובים, ביי באַקאַנטע און קומען צו גיין אַהער אויסשפירן, וואָס עס לאַזט זיך קויפן אַדער אויסבייטן.
זיינער אַ ידיד, קאַנטיק, האָט זיך גלייך צוגערוקט צו אים, גע-

טאפט אין שליטן. א צווייטער האָט אונטערגעשטעלט אַן אויער, זיך זייטיק צוגעהערט וואָס זיי רעדן. באַלד האָט זיך אָנגעהויבן אַ שמועס.

— איך קען ניט — האָט אַכמעטאָו צעפירט די הענט — עס איז געפרוּוירן! אַ שטיק שטיין! ווי ווילסטו איך זאָל עס האַקן?
— וויפל האָסטו?

— זיכער מער ווי אַ פּוד.

דאָס רעדל אַרום אים איז געוואָרן אַלץ גרעסער. מען האָט שוין געוואָסט אַז אַכמעטאָו האָט פּערדנפלייש. עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ דינגעניש. פינף זענען שוין געווען וואָס האָבן געוואָלט עס אַפּקויפּן בשותפות. זיי האָבן גערעדט הויך, זשעסטיקולירט מיט די הענט. ניט געקענט דורכקומען צו וועמען מען זאָל דערמיט פּאַרפּאַרן.

איינער אַ נידעריטשקער, אַ דאַרער, אין אַ גרויסן פעלץ פון וועלכן מען האָט אים קוים אַרויסגעזען, האָט פּאַרהויבן דעם קאַפּ און מער מיט די אויגן ווי מיט די אויערן, געוואָלט אויפּכאַפּן וואָס דאָ קומט פּאַר. טויב ווי די וואַנט, האָט ער געהויבן דאָס בערדל אַלץ העכער, אַזוי פּאַררייסן דעם קאַפּ, אַז ער האָט מיט דער האַנט געמוזט אונטערהאַלטן זיין גרויסע קוטשמע, זי זאָל אים ניט אַראַפּ-פּאַלן. נאָכאַנאָד האָט ער געשריען:

— איך הער ניט! רעדט איך זאָל פּאַרשטיין!

מען האָט זיך געאַמפּערט. דער וואָס איז צוגעקומען דער ערשטער, איז דורכויס באַשטאַנען מען זאָל פּאַרפּאַרן צו אים, לאַזן דאָס פּערדנפלייש אַפּגיין איבער נאַכט און טאַקע ביי אים עס צעטיילן. ער האָט אויך אַן אייגענעם בעזמען.

— פּאַרן אַזש צו דיר אין אַאָגל? — האָט מען אים דערוויי-

דערט מיט רוגזע און אומצוטרוי.

זיי האָבן לאַנג ניט געקענט דורכקומען צווישן זיך און אַפּילו ניט באַמערקט ווי עמעץ פון דער זייט איז צוגעקומען צו אַכמעט-טאָוואָו, אַ טאַפּ געטאַן די סחורה, עפעס גערעדט, זיך געגעבן די הענט מיט אַ הילכיקן פּאַטש און באַלד זענען שוין ביידע געזעסן אין שליטן.

די שותפים האָבן נאָך אַלץ זיך געאַמפּערט. געכאַפט זיך ערשט
דעמאַלט, ווען אַכמעטאַוו האָט אַ טרייב געטאַן דאָס פּערד.
— נו? — האָבן זיי זיך אַ לאַז געטאַן צו אים — מיר קויפן
דאָך! מיר נעמען עס אַלע!

— ניטאָ!

— וואָס ניטאָ?

— שוין פאַרקויפט!

ער האָט נאָך אַ מאָל אַ געשריי געטאַן אויפן פּערד, אַ צי
געטאַן די לייצעס און אַוועקגעגליטשט זיך פון מאַרק.
די קונדן זענען געבליבן געפּלעפטע.

— לויף מיט דיין מציאה! — האָט איינער נאָכגעשרייען.

— קוקט נאָר אַן דעם יחסן מיט זיין פאַדלע! — האָבן זיי זיך
גאַרניט געקענט באַרואַקן, אים נאָכגעשרייען, געשפייט, געזידלט
און ענדלעך זיך גענומען פונאַנדערגיין. נאָר דער טויבער האָט
אַנגעכאַפט עמעצן ביי דער פאַלע, ניט געלאַזט אים אַוועקגיין.
געוואַלט וויסן פאַר וואָס איז אַכמעטאַוו אַוועקגעפאַרן מיטן פּלייש.
— ווי דערלאַזט מען עס אַזאַ זאָך? — האָט ער געצמאַקעט
מיט די ליפּן.

עמעץ האָט זיך פאַרהאַלטן ביי דער אַלטער קיריאַקאַווע. באַ-
טראַכט אירע צוויי פאַר גרויע וואַליקעס, וואָס זי האָט געטראָגן
צום פאַרקויפן. זיי זענען געווען אויסגעלאַטעט, מיט אַרויפגענייטע
ברוינע זאַדניקעס און שפּיצן. דער קונד האָט זיי געדרייט אויף אַלע
זייטן, געקלאַפט אין זיי מיט די פינגער און צוריקגעגעבן.

— זיי זענען כמעט ווי ניי — האָט קיריאַקאַווע זיי געלויבט
— אין גאַנצן איין ווינטער געטראָגן. — דער קאַזאַך איז אַבער
אַוועק ניט לייגנדיק קיין אַכט אויף דעם וואָס זי זאָגט.

ניט אַפּגעטראָטן פון איר איז די קאַפּיטאַנאַווע. זי האָט גע-
וואַלט קויפן די גרעסערע פאַר. געוויזן אַז זיי זענען טאַקע די זעלבע
מאָס ווי דעם מאַנס אַפּיצערסקע שטיוול, וואָס זי טראָגט. עס
פּירן אַבער אין זיי די פּיס. שוין עטלעכע מאָל האָט זי באַקוקט
די לאַטעס, געטאַפט זיי, קיריאַקאַווע האָט זיי אַבער אַ נעם געטאַן
ביי איר, געלאַזט זי שטיין און זיך אַוועקעדרייט. געזוכט אַנצו-
-

טרעפן אויף א בעלן, וואָס זאָל געבן דערפאַר האַלץ. גרייט געווען אפילו צוצאָלן אַ ביסל קאַרטאַפּל.

צווישן אַלע האָט זיך געוואָרפן אין די אויגן דאַנקע. אַ פנים חדשות. מיט אַ רויט היטעלע אויפן קאַפּ, אין אַ געפאַסטן מאַנטל און פאַרשנורעוועטע הויכע שיכלעך. זי איז געגאַנגען אַהין און צוריק מיט איר סחורה, אַנגעהאַנגען אויפן אַרעם: אַ ווייס, שטייף אַנגעקראַכמאַליעט אונטערקלייד מיט גרויסע, געהאַפטענע שפיצן, אַ ראָז דורכזעק קליידל אַן אַרבל און אַ פאַר זומערלעטשלעך מיט ניט־געוויינטלעך הויכע, דינע קנאַפּל.

מען האָט זי אַרומגערינגלט. ווער עס האָט צוגעלייגט צו זיך דאָס אונטערקלייד, ווער דאָס קליידל. אַלע האָבן מיט נייגעריקע אויגן פול התפעלות באַדויערט וואָס עס איז אַזוי קורץ און שמאַל. — כאַטש נעם און צעצי עס.

— עס איז צו קליין — האָט מען עס איר צוריקגעגעבן.

די קונדן זענען אַבער פון איר ניט אַפּגעטראָטן. ניט געקענט זיך אַפּוונדערן פון די לעטשלעך. געוואַלט דערגיין ווי אַזוי רוקט מען אַריין אין זיי די פיס. און ווען די פיס זענען שוין אינעווייניק, צי קען מען זיך האַלטן שטייענדיק, אַדער פאַלט מען גלייך אום. דאָס רעדל אַרום איר איז געוואָרן אַלץ גרעסער. דאַנקע האָט צו אַלע געשמייכלט. ניט פאַרשטאַנען וואָס זיי רעדן. באַלד זיך אַרויסבאַקומען פון צווישן זיי. געביטן דאָס אַרט.

אַ קאַזאַך מיט אַ שיטער בערדל און אַ קוטשמע אויפן קאַפּ, האָט זי אַוועקגערופן אין אַ זייט. איז זי אַוועק מיט אים. האַלב אויף רוסיש, האַלב אויף קאַזאַכיש, האָט ער איר איינגערוימט, אַז ביי אַ פריינד האָט ער שטיין ווייץ. געוואַנקען קלוג, זי זאָל פאַר־שטיין, אַז אויפן מאַרק קען מען עס ניט ברענגען. ער וויל עס אויס־בייטן, מאַכן מיט איר אַ מיסחר, זי זאָל אים געבן טיי.

עס האָט ניט געהאַלפן איר פאַרזיכערן אים אַז זי האָט ניט. — דו האַסט — האָט ער געטענהט — איך ווייס דאָך. אַלע שטאַטישע האָבן טיי. אויף ווען האַלטסטו עס?

דאַנקע האָט אים געלאָזט שטיין און זיך צוריקגעקערט. זי האָט

געקלאפט א פוט אן א פוט, געאטעמט אויף די הענט, געפרוהוט זיך דערווארעמען און באַלד, אומבאָמערקט, פאַרשוונדן פון מאַרק.

א סך שפעטער, אין טיפן זומער, ווען זיי האָבן ביידע געאַר- בעט אויפן „זאַגאַט-זיערנאַ“, האָט אסתר דערמאָנט דאַנקען ווי אַזוי זי האָט זי דערזען צום ערשטן מאָל.

— אַ, דעמאָלט, מיט די זומערלעטשלעך — האָט דאַנקע גע- לאַכט. — קוים מיטן לעבן בין איך אַנטלאָפן אַהיים. אַזאַ פּראַסט געווען. ווייסט, סטעראַ, גוט וואָס איך האָב זיי ניט פאַרקויפט. אַנדריושע איז אַזוי הויך, אַז איך גיי ביי זיין זייט, גרייך איך אים ביזן קעשענע. וועסט זען, ער וועט קומען אַהער וועל איך אַנטאָן די לעטשלעך.

זי האָט געמאַכט אַן ערנסטע מינע, זיך אויפגעהויבן אויף די שפיץ פינגער, צו ווייזן ווי זי וועט אויסזען מיט די הויכע קנאַפּל לעבן אַנדריושען. ניט געקענט אָבער אַזוי זיך האַלטן אויף דער קופּע ווייץ און אומגעפאַלן קייכנדיק פאַר געלעכטער.

דער גאַנצער פּלאַץ האָט געפינקלט מיטן הויך אַנגעשאַטענעם ווייץ אַנטקעגן דער זון. די גרוזשטיקעס האָבן געבראַדזשעט אי- בער די קערנער, ווי איבער טרוקענעם זאַמד.

אסתר, אַ באַרוועסע, געבויגן, מיטן זאַק אויף די פלייצעס, איז געגאַנגען אַהין, וווּ מען האָט געשאַטן תבואה צום לופטערן. היי- טער איר האָט מען שוין ווידער געהערט דאַנקען לאַכן. שטענדיק געפינט זי פון וואָס צו לאַכן. איצטער האָט איר אויסגעזען קאַמיש האַלינע מיטן זאַק. עס האָט טאַקע געפעלט אַ האַר ער זאָל זיך אַראַפּגליטשן פון אירע פלייצעס. זי האָט געוואָלט דעם זאַק אונ- טערהאַלטן מיטן היפט ביזן דערלויפן צום פונקט.

דאַנקע אַליין האָט געשפּאַנט מיט אירע קורצע פיסלעך, דעריאָגט אסתרן. זי האָט געאיילט, געפילט אַז אויך איר זאַק ציט צו דער ערד.

— ער איז אַזוי שווער — האָט זי געשרייען — כאַטש פּלאַץ פון געלעכטער!

— לאַז אים אַראַפּ, דאַנקע, וועסט דאָך אומפאַלן.

— אַראָפּלאָזן? און ווי וועל איך אים ווידער אויפהייבן? איך קען אים דען פאַרוואַרפן אויף די פלייצעס?

זי איז טאַקע דערלאָפן. באַלד האָט זי געשפּאַנט צוריק מיטן ליידיקן זאַק, פאַרפאַמעלעכט דעם טראָט. געזוכט אויסצומאַרקירן, אַז אַסתר זאָל זי אַניאַגן.

— סטעראַ — האָט זי שטיל אַ זאַג געטאַן — ענקאַוועדע איז היינט דאָ אין דאָרף.

— וואָס איז?

— דער שוואַרציאַר ווייסט וואָסער טייוול עס טראָגט זיי אַהער. שוין ווידער אַן אומגליק אויף עמעצן.

אַסתר האָט געשוויגן.

— זיי קומען קיין מאָל ניט גלאַט אַזוי. הערסט — האָט זי גע-קוקט אַרום זיך — סטעראַ, פאַר גרישקען זאָלסטו זיך היטן. ער אַרבעט כלומרשט דאָ ווי מיר אַלע, אַבער מען ווייסט שוין. מען דאַרף זיין אָפּגעהיט.

— וואָס איז זיך דאָ צו היטן? מען שלעפט שלעכט די זעק?

— זיי ניט קיין חכמה. ביסט טאַקע פאַרשיקט, אַבער ביסט מיט דיין קינד. וואָס טוטסטו אַז זיי נעמען דיך צו אין „טרודאַרמיי“? זיי קענען.

— געוויס קענען זיי.

— סטעראַ, פאַר דער פּאַליאַטשקע, פאַר דער הויכער זאַשען, זאָלסטו זיך אויך היטן. מען רעדט אויף איר.

— וואָס רעדט מען?

— מען זאָגט זי שלאָפט מיטן פּרעדסעדאַטעל.

— אין שלאָף טוט מען ניט קיין שלעכטס.

דאַנקע האָט זיך הויך צעלאַכט.

— הער אויף צו לאַכן, דאַנקע, עס קען אויסזען אַז דו אַר-בעטסט שלעכט.

— איך האָב זיי אין דער ערד.

— שאַ.

זיי זענען געגאַנגען אַהין און צוריק. דאַנקע האָט שוין צוגע-היט זיי זאָלן אויסקומען אין איין ריי.

סטעפאן האָט זיי אָנגעיאָגט מיטן ליידיקן זאַק. זענען זיי אַלע דריי געגאַנגען צוזאַמען. ער האָט געבראַדזשעט טיף אין ווייץ, גע- שאָטן די קערנער פאַר די פיס. ווי אַן אַקס וואָס שפּאַנט אין טיפּן שניי.

סטעפאן האָט אַ קוק געטאָן צום הימל און דערלאַנגט אַ וואָרף דעם זאַק פאַרויס. אַראַפּגעלאָזט זיך אויפן אָרט וווּ ער איז געשטאַנען. פאַמעלעך האָט ער גענומען פאַרדרייען אַ מאַכאַרקע. — סטעראַ — האָט דאַנקע ווידער איר איינגערוימט אין אויער — הערסט, נעכטן האָט מען מיר געזאָגט, אַז מען דאַרף זיך פאַר סטעפּאַנען אויך היטן.

— פאַר וועמען דאַרף מען זיך ניט היטן?

ביי דאַנקען האָבן צוויי קנייטשן זיך אַ הייב געטאָן אויפן שטערן. זי האָט אָנגעקוקט אַסתרן מיט אומצוטרוי און באַלד זיך הויך צעלאַכט.

דער עולם איז געזעסן מיד, מיט אַראַפּגעלאָזטע הענט, וואַרטנ- דיק אויפן פּאַיאַק. מען האָט גענומען צו ביסלעך קערנער פון די הויפּנס, דורכגעבלאָזן זיי און געקייט.

אַן אומגעדולדיקע האָט דאַנקע געקוקט אין אַלע זייטן, פּלוי- צעם זיך אין עפעס דערמאַנט און הויך אַ זאָג געטאָן:

— איך בין אַזוי הונגעריק, כאַטש פּלאַץ פון געלעכטער!

— שוין איין מאָל אַ געלעכטער — האָט וואַסיל זיך אָפּגערופּן און געקוקט אויף איר ווי אויף אַ צעדרייטער.

לעצטנס האָט דאַנקע שטאַרק געוויינט פאַר אַסתרן. געווען איז עס נאָך אַ בריוו וואָס זי האָט באַקומען פון אַנדריישען. ער האָט געשריבן, אַז צו אים זענען דערגאַנגען ביטערע גרוסן פון דער היים. דאַנקעס עלטערן האָט מען דערהרגעט. מען האָט אים אָפּילו געשריבן ווער עס האָט זיי דערשאַסן. אייגענע.

אַסתר האָט געפרוּווט זי באַרויקן.

— קען ער עס אַזוי גענוי וויסן, אַנדריישע? אפּשר איז דאָס

נאָר אַ קלאַנג.

דאַנקע האָט זיך נאָך שטאַרקער צעכליפעט. דורך די טרערן,

גארניט זאגנדיק, האָט זי לאַנג געקוקט אויף איר און אסתר האָט
פלוצלינג דערוען מיט פאַרווינדערונג:

— דאַנקע — האָט זי אויסגערופן — דו ביסט אַ...

— איר ביז אַ ייִדישע, סטעראַ, איר ווייס, איר זע ניט אויס.
איר האָב קיין מאָל ניט געטראַכט וועגן דעם. כידע־מאַן זיך נאָר,
אַז ווען מײן באַבע האָט געלעבט, פלעגט זי מיך אָפט רופן דעוואַ-
רעלע.

דער נאָמען האָט זיך גוויש אַרויסגעקייקלט פון איר מויל.

— און אַנדרישע? — האָט אסתר אַ פּרעג געטאַן.

דאַנקע האָט געשאַקלט מיטן קאַפּ אויף נײַן.

— ער וועט קומען, אַנדרישע, נאָך דער מלחמה. ער וועט
נקמה נעמען. זיי וועלן באַצאָלן, די מערדערס. ער שרייבט, עס וועט
זיי ניט אָפּגיין גלאַט, די הינטישע זײַן.

שפּעטער האָט מען דאַנקען געזען אַ שווייגנדיקע. פאַרטיפּט
איז איר ווייטיק האָט זי געשלעפּט דעם פּולן זאַק צו די גרוזאָווי-
קעס, אויסגעשאַטן און געדולדיק צוריקגעגאַנגען מיטן ליידיקן זאַק.
די געלופּטערטע תּבואה איז דעמאָלט געגאַנגען צום פּראַנט.
מיט דער צײַט האָט זי אַלץ זעלטענער געוויינט. געוואָרן באַ-
הערשטער און טרויעריקער.

— מלחמה — פלעגט זי זיך אייננעמען און מער פאַרעקשנט

זיך בייגן אונטער דער משאַ.

— וואָס שרייבט אַנדרישע, דאַנקע? — פלעגט אסתר אָפט

פּרעגן.

דאַנקע פלעגט זיך אויפוועקן פון איר פאַרטראַכטקײַט. זי האָט

ליב געהאַט צו רעדן פון אים.

— ער בעט מיך — האָט זי איין מאָל דערציילט — איר זאָל

בלייבן דאָ, ביז די מלחמה וועט זיך ענדיקן. איר זאָל אין ערגעץ
ניט פאַרן. אַהער וועט ער קומען מיך זוכן.

אָפט מאָל איז אַן אומגעדולדיקײַט זי באַפּאַלן.

— איז עס פאַר מיר אַן אַרבעט צו שלעפּן שווערע זעק? —

פלעגט זי פלוצלינג זיך כאַפּן און אַ וואָרף טאָן דעם ליידיקן זאַק צו
דער ערד.

— וואָרף אים ניט ווייט — האָט מען זי געוואָרנט — וועסט
במחילה אים מוזן גיין אויפהייבן.
— וועל איך! — האָט זי זיך געברוגזט ווי אַ קינד. די שטיי-
פערקע אין איר האָט זיך אויפגעוועקט, איז זי אַרויפגעקראַכן אויפן
סאַמע שפיץ פון דער קופּע תבואה.
— פאַר אַנדריושען איז עס אַן אַרבעט! — פלעגט זי צוען
אירע קליינע הענטלעך אַרויף — אַזוי הויך איז ער! אַזוי!
בשעת מעשה איז זי אַבער געזונקען טיפּער אין ווייץ, געוואָרן
אַלץ קלענער, אויסגעזען ווי אַ פּיצל, קאַמיש מענטשעלע.
די גרוזשטשיקעס האָבן געשפּאַסט. דאָס איז איר געווען צום
האַרצן. די אַנגעברוגזטקייט איז פאַרשווונדן פון איר פנים. אַט
האָט זי זיך פאַרקרימט ווי פון ווייטיק און ווי קעגן איר ווילן זיך
צעלאַכט.
— אוי, איך פלאַץ פון געלעכטער... איך שטאַרב אַוועק... וויי
איז מיר, איך לאַך.
טרערן זענען איר גערונען פון די אויגן. קיינער האָט ניט גע-
וואָסט, לאַכט זי טאַקע אַדער זי וויינט.

דאַנקע האָט אויפגעהערט צו באַקומען בריוו פון אַנדריושען.
אין די פרייע מינוטן האָט מען זי געזען זיצן אַן אַפּגעזונדערטע אין
איר פאַרטראַכטקייט, שיטן קערנער אויף די באַרוועסע פּיס, ווי אַ
קינד וואָס שפּילט זיך אין זאַמד.
אסתר האָט זי אָפט געטרייסט. אויסגערעכנט כלערליי מעג-
לעכקייטן, וואָס קענען פאַרהאַלטן אַ בריוו פון פּראַנט. זי פלעגט
הערן מיט אַן אַראַפּגעלאַזטן קאַפּ און פונקט ווי עס זאָלן אין גאַנצן
ניט האָבן דערגאַנגען צו איר אסתרס רייד האָט זי געקענט זיך
אַפרופן:

— און אפשר איז ער בלויז געראַניעט, מיין אַנדריושע? אפשר
האָט ער געהאַט גליק? — האָט זי געטראַכט אויפן קול.

געווען מיטאַג-שעה. די גרוזשטשיקעס זענען אַלע געזעסן אויפן
ווייץ. געוואָרט אויפן פּאַיאַק. זאַשע איז געקומען מיטן ברויט און

האָט איבערגעגעבן אַז דער סעקרעטאַר בעט דאַנקען קומען אין
סיעל-סאַוועט.

— מיך ? — האָט דאַנקע אַ בלייכע זיך אַ הייב געטאַן פון אַרט
און איז אַנטלאָפן.

גאַר גיך איז זי צוריקגעקומען. זי איז ניט געגאַנגען נאָר גע-
שפרונגען. געלאָפן איבערן גאַנצן פאַרשאַטענעם פּלאַץ. געפאַלן
זיך אויפגעהויבן. עס האָט זי געטראָגן אין דער לופטן.

— ער לעבט ! ער קומט ! ער לעבט אַנדרישע ! אַ בריוו פאַראַן
אין סיעל-סאַוועט איך זאָל אים קומען זוכן ביי דער באַנסטאַנציע.
איך פאַר ! איך פאַר באַגעגענען אַנדרישע !

ליזע, ביי וועמען דאַנקע האָט געווינט, האָט זיך געגרייט ווי
צו אַ יום-טוב. זי האָט געוואָשן די פאַרהענגלעך, געשייערט די
קאָטשערעס, די ווילקעס. דעם טיש אָפגעשאַבן, אָפגעוואָשן און
ער איז געוואָרן געל ווי זאַפראַן. זי האָט דאַנקען אָפגעטראָטן איר
בעט אין האַרניצע.

— שלאָף דאָרטן מיט דיין מאַן, אַז דיר איז שוין באַשערט
אַזאַ פרייד. מיר איז אַלץ איינס. עס שלאָפט זיך דען ? מיין אַנטאָן
איז אויפן פראַנט. זאָל נאָר גאָט געבן אַז דער גורל זאָל אויך צו
מיר זיין אַזוי גוט ווי צו דיר, דאַנקע, וועלן מיר זיך ווידער צוזאַמען
פרייען — האָט זי גערעדט און בעת-מעשה אָפגעווישט אַ טרער.
ליזע איז אַוועק שלאָפן אין ערשטן צימער אויפן אויוון.

געווען איז עס אַוונטצייט. פון די נאָענטסטע פעלדער איז מען
שוין געקומען אַהיים. באַבעס האָבן זיך געאיילט צו באַגיסן די
גערטנער, די קרויטן, פאַרזעצטע ביי דער אַזערע. פעטריק האָט שוין
געטריבן די סטאַדע פון פעלד. און דער שטויב הינטער די קי האָט
זיך געהויבן הויך, שוואַרץ געמאַכט די גאַס. און אַז די לופט איז
געוואָרן שיטערער, זיך אָפגעזעצט אַלץ נידעריקער צו דער ערד,
האָט מען דערזען צוויי פאַרשוניען אַנקומען מיטן וועג. אַ בלינדער
בעטלער איז געגאַנגען מיט אַ קינד. געשלעפט זיך ווי פון נאָענטן
דאָרף.

עס האָט לאַנג געדויערט ביז מען האָט זיך געכאַפט ווער דאָס איז.

ער — אַ גרויסער, אַ שווערער. די אויגן-לעפלעך אַראָפּגע-לאָזט איבער די אויסגערוינענע אויגן, דאָס פנים אין שניטן, צע-שראַמט, פול מיט שוואַרצע שפּליטערס, איז געגאַנגען ניט זיכער פאַרויס. מיטן שטעקן געטאַפט דעם ניט גלייכן וועג. איין האַנט האָט ער געהאַלטן אויף דאַנקעס אַקסל.

אַ בלייכע, אַ פּיציקע, ווי זי זאָל האָבן נאָך קלענער געוואָרן, האָט זי אָפּקערנדיק אירע אויגן פון די פאַרבייגייערס, געפירט אים צו ליזעס שטוב.

לאַנג האָט אסתר דאַנקען ניט געזען. זי האָט אויסגעמיטן באַ-געגענישן. פון דער אַרבעט איז זי באַפרייט געוואָרן. גאָר זעלטן האָט מען זיי געזען אַרויסגיין. אַנדרישע מיטן שטעקן אין האַנט, זיין אַנדערע אויף איר אַקסל, האָבן זיי זיך געשאַרט פאַזע די גערט-נער, הינטער די הייזער.

— אַנדרישע איז אין גאַנצן צעקאַנטושעט — האָט מען גע-רעדט, — ער ווייס ניט וואָס עס טוט זיך מיט אים.

געווען איז עס אין אַ ליכטיקן, זוניקן נאַכמיטאָג. אסתר איז געזעסן פאַרן שטוב, אויף דער פּריזבע.

מיט אַ מאָל האָט זיך פון ערגעץ דערטראָגן אַ געזאַנג.

— זיי גייען אַהער! זיי גייען אַהער! — האָבן שכנות זיך אי-בערגעשרייען.

איבער דער גאַנצער ברייט פון גאַס איז געגאַנגען די משפּחה קיריאַקאָוו. די טעכטער, די אייניקלעך, שכנות זענען צוגעשטאַנען. מען האָט געטאַנצט פאַרויס, אַלע אַריינגעצויגן אין אַ בגילופנדי-קייט. צווישן זיי דער אַלטער קיריאַקאָוו מיט זיין לאַנגער בכבודי-קער באַרד.

אַ שימחה געווען אין דער משפּחה. זייער עלטסטע טאַכטער, וואָס וווינט אין פעטראָפּאָולאָוסק, איז געקומען צו גאַסט צו טאַטע-מאַמע, האָט מען זיך אַרויסגעלאָזט איבערן דאָרף מיט אַ שפּאַציר. האַרצרייטנדיק צעצויגן, האָט נאַטאַליע אַנגעהויבן דאָס ליד וועגן דער אַרעמער יתומה, וואָס ליידט אַן עלנטע און פאַרגע-

סענע. מיט א סך געפיל האָבן אַלע אונטערגעכאַפט, מיטגעלעבט איר ווייטיק, וואָס דער געליבטער האָט זי פאַרלאָזט און זי, נעבער, האָט זיך באַגאַסן מיט טרערן אין צערקווע, צוקונדיק ווי איר טייערסטער גייט מיט זיין קראַסאַוויצע צו דער חופּה.

דאָס געזאַנג האָט זיך געגאַסן רחבותדיק, זיך דורכגעטראַגן פאַרביי דער גאַס, וואָס האָט געפירט אַרויס פון דאָרף.

צווישן אַלע איז געווען דער גאַסט, קיריאַקאָוס טאַכטער, די שטאַטישע. זי איז געגאַנגען שווייגנדיק ווי בעת אַ פּראַצעסיע.

מיט זייער דערווייטערן זיך איז געוואָרן אַלץ שטילער, שטילער. און פּלוצלינג, ווי פון געזאַנג, וואָס האָט זיך אַוועקגעטראַגן, האָבן זיך אויסגעטיילט די קולות.

אסתר האָט זיך דערשראַקן אַרומגעקוקט. די געשרייען זענען געקומען פון ליזעס שטוב. עס האָט זיך דערטראַגן פון דאָרטן אַ גע-בריל, ווי פון אַ פאַרווונדיקטער חיה.

די זון האָט געברענגט, אַ ליכטיקייט האָט געבלענדט די אויגן און ביי ליזען זענען טיר און פענצטער געווען פאַרמאַכט, אַראַפּגע-לאָזן די פאַרהאַנגען ווי אין שפּעטער נאַכט.

דאַנקע האָט זיך געוויזן ביים פענצטערל, אויפּגעהויבן אַ שפיץ פון דער פאַרהאַנקע און ווען זי האָט דערזען אסתרן האָט זי גיך אַראַפּגעלאָזט צוריק.

די קולות פון דאָרטן האָבן זיך געטראַגן אַן איבעררייס. אסתר האָט זיך ניט געקענט באַשליסן וואָס צו טאָן. זי איז געזעסן אַ פאַר-ציטערטע. און אַז עס האָט לאַנג ניט אויפּגעהערט, האָט זי מער ניט געקענט איינזיצן, זיך אויפּגעהויבן און אַריין צו דאַנקען.

— דאַנקע! דאַנושקע! — האָט דער צעקאַנטוושעטער אַנ-דריושע זיך געבעטן מיט אַ כריפען — מיר איז קאַלט אַן דיר. ווייב מיינע, מיט דיר איז מיר ליכטיק. אַזאַ צעשטראַלטע זון איז נאָר וואָס געהאַנגען איבערן סטעפּ. און שוין. ניטאַ מער. קום, דאַנקע! עס איז דאָך נאַכט. זעסט ניט ווי פינצטער עס איז? — און גלייך האָט ער ווידער געהויבן דאָס קול, זיך צעברילט מיט זיין לייבנשטיים — איז מיט וועמען ביסטו דאָרטן? עס איז פינצטער! איך זע ניט!

היי, דו, ממיתן וועל איך — האָט ער זיך צעטופעט מיט די פּיס, רויט און ווילד פון כּעס.

מיטן אויסגעשטרעקטן שטעקן פאַר זיך, האָט ער געפאַכעט אין דער לופטן, געזוכט צו דערלאַנגען אַ קלאַפּ. דאָס ניט טרעפן אין קיינעם האָט נאָך מער אים אויפגעבראַכט.

דאַנקע, אַ באַגאַסענע מיט טרערן, האָט וועלנדיק אויסמיינדן דעם שטעקן, געפרוּווט צוקומען צו אים.

— אַנדריישינקאַ — האָט זי געכליפעט — הער מיך, באַרויִק זיך, איך בין דאָך מיט דיר. נאָר איך. דערקענסט מיך ניט? דיין דאַנקע איז לעבן דיר. הערסט מיך אַנדריישינקאַ? הער.

— וווּ איז זי? — האָט ער אָן איבעררייס געשרייען — וווּ איז זי? מען זעט זי ניט! בליאַד! וואָס שאַטזיעסטו זיך אַרום אין פינצ-טערער נאַכט? דערהרגענען וועל איך! צום טויט דערהרגענען! מיט וועמען ביסטו דאָרטן?

אסתר האָט אַ כאַפּ געטאָן דאַנקען פאַר דער האַנט, זי אַ צי געטאָן און אַרויסגעפירט אין פירהויז. דאַנקע איז צוגעפאַלן צום לייטער, וואָס האָט געפירט צום בוידעם און שטיל געכליפעט.

אַנדריישינקאַ איז געוואָרן אַלץ מידער.

— וווּ איז די זון, צו אַל די שוואַרצע יאָר — האָט ער געכריי-פעט שוין שטילער — פאַר וואָס ווערט ניט טאָג?

ענדלעך איז ער אַנטשוויגן געוואָרן. בלייך ווי קאַלך איז ער געבליבן זיצן, שטייף און אַנגעבלאַזן. אומבאַוועגלעך ווי אויסגע-האַקט פון שטיין.

— צו וואָס האָסטו אים געבראַכט אַהער, דאַנקע, ער דאַרף דאָך זיין אין אַ שפיטאַל? — האָט אסתר צערטלעך געגלעט אירע צוקנדיקע אַקסלען.

— ער איז דאָך מייז מאַן — האָט דאַנקע געהעשעט ניט קוקנ-דיק אויף אסתרן. זי האָט אויסגעמיטן צו באַגעגענען איר בליק.

אין אַ שוואַרצער קלייד

עס טרעפט, אַז אינגאַנצן אומדערוואַרט, גאַר פּלוצעם קומען מערין אויף יענע יידן. זי דערזעט זיי ווי אַלטע, ניט-איינגערעמטע בילדער. אַט זיצט פינחס דער סופּר בעתן ציקלען די אותיות. ברוך דער גלעזער, דער האַמעטנער ייד, מיטן קאַסטן גלאַז אויף דער פּלייצע. דער בייזער דיין מיטן פנים פון אַן אַסקעט. דער הדרת-פּנימדיקער רב. זיי קומען, ווי איינער וואַלט דעם אַנדערן אַרויס-גערוּפּן פון פאַרגעסן. צווישן זיי אַלע הייבט זיך אַרויס דער טאַטע, שוין פון דעמאַלט ווען זי האַט אים דערקענט און באַלד דערפּילט זיין אַנדערשקייט. נאָך אין יענע טעג ווען ער האַט געפרוּווט לינ-דער מאַכן דער מאַמעס צער פון וועגן זייער זון שלמה, מיט זיין „איינרעדעניש“ איבערצומאַכן די וועלט. טיף אין האַרצן האַט דער אַלטער נחמן פאַרענטפּערט זיין זון. אים אַליין האַט אויך אויסגע-זען, אַז עפעס האַט זי טאַקע ניט געטויגט, די וועלט. שפּעטער, ווען די סאַויעטן זענען אַריין אין שטעטל און מען האַט זיי פאַרשיקט אויף סיביר, האַט נחמן אויך דאָרטן זיך אויפ-געפירט אַנדערש ווי אַלע.

גלייך נאָכן ברענגען זיי אויפן אַרט איז ער געוואָרן אַ גאַנצער יידיד מיט די קאַלכאַזניקעס. פאַר זיי האַט ער אויסדערציילט וועגן זיין עשירות — זיינע קינדער און אייניקלעך, וואָס לעבן אין דער היים. ער האַט זיי פאַרטרויט, אַז פאַרשיקט האַט מען אים צוליב אַ זון, וואָס מען האַט אַרעסטירט. צוליב אים טאַקע געבראַכט אַהער אַלע דריי. אים, צוזאַמען מיט זיין ווייב און שוור. מיט פּויערישער לאַנגזאַמקייט האַט ער צונויפגעקליבן אין אַ טאַרבע דאָס אַלטע ברויט וואָס זיי האָבן געבראַכט מיט זיך. די מאַמע האַט דערביי געוויינט מיט ביטערע טרערן. „די קינדער, זאָלן געזונט זיין, האָבן אַוועקגעגעבן דאָס גאַנצע ברויט. פאַר זיך גאַרניט ניט איבערגעלאָזט. אַט איז עס אינגאַנצן

פארשימלט. א ווונדער? אזוי פיל וואָבן זיך געשלעפט אין וועג, געפטרט דאָס ברויט, און זיי דאָרטן זענען הונגעריק."

„וויין ניט ווייב, מען מוז האָבן בטחון. דאָס ברויט אָבער איז אַן עבירה אַוועקצווואַרפן. אָט וועל איך זיך דורכגיין דערמיט. אפשר אַנטרעפן אויף עמעצן, וואָס האָט הינער, גענדז. פאַר אַ קעלבל קען עס אויך טויגן" — האָט ער אזוי רעדנדיק פאַרוואַרפן די טאַרבע אויף דער פלייצע.

זי האָט געקוקט אויף אים און בעת-מעשה געווישט זיך די אויגן.

— זעסטו דאָך אויס ווי אַ בעטלער מיט דער טאַרבע — האָט זי זיך געשטאַרקט אַ שמייכל צו טאָן דורך די טרערן. און איז קול די גאַנצע ליבשאַפט צו איר אַלטן.

— אַ בעטלער. און אַן דער טאַרבע בין איך ניט קיין בעטלער? מיינסטו אַז יעזינסקי, דער רייכער טאַרטאַטשניק וועמען זיי האָבן געבראַכט אַהער, איז ניט קיין בעטלער? האָסטו אַ זאָרג ווי איך זע אויס. מיר לעבן אין אַן אַרעמער צייט, מיין ווייב, איז מען בעטלער, וואָס דען זאָלן מיר זיין? פרינצן?

— געפונען אַ מאַמענט זיך צו וויצלען. דו לאַכסט. וויי און ווינד צו דיין לאַכן. פאַר וועלכע זינד האָט מיך גאָט אזוי גע- שטראַפט? אַוועקגעריסן פון די קינדער און געבראַכט מיר אַהער מיט...

זי האָט אָפּגעהאַקט.

נחמן האָט שוין געוויסט דעם רמז וועגן דער שנור און אַז דאָס דאַרף ער פאַרשווייגן. זיין אַרויסכאַפן זיך וועגן דעם מיט אַ וואָרט האָט אים תמיד געגעבן צער. אזוי איז אויך געשען יענעם פרימאַרגן.

פאַר פינצטער האָט זיך מערי אויפּגעהויבן צוצוגרייטן פריש- טיק. מאַרוסיען, זייער באַלעבאַסטע, האָט זיך ניט געשלאָפּן, איז זי אויפּגעשטאַנען אינמיטן נאַכט און אַנגעצונדן דעם אויוון. מיט פאַרשטייפטע פינגער האָט מערי אָפּגעשיילט עטלעכע קאַרטאַפּל, אָפּגעבונדן דעם עמער וואַסער, וואָס זי האָט נאָך נעכטן גע-

בראכט פון „פראָרוב“, געהאט אים גאָר שטאַרק פאַרבונדן, פאַר-
זיכערט עס זאָלן זיך אין אים ניט אַריינכאַפן קיין טאַראַקאַנעס.

אַפגעוואַשן די קאַרטאַפּל האָט זי זיי צוגעשטעלט צום פייער.
די פייכטע קיזיקעס האָבן גערויכערט, געטלזעט. שוין גרויסער טאַג
געווען, ווען דאָס עסן איז פאַרטיק געוואָרן און מען האָט זיך גע-
זעצט צום אָנבייסן.

פלוצלינג האָט די מאַמע אָנגעהויבן צו שפייען. עס האָט איר
געאיבלט צום ברעכן.

צוזאַמען מיט די קאַרטאַפּל האָט זיך אַפגעקאַכט אַ גרויסער,
פילפייסיקער טאַראַקאַן. זי האָט אַ שטופ געטאַן פון זיך דאָס שיי-
סעלע און געוואָרפן אַ דערצאַרנדיקן בליק אויף דער שנור.

— אַט אַ פראַ-אַדם. געפטרט אַ טעפּל קאַרטאַפּל.

מערי איז בלייך געוואָרן און באַלד זיך באַגאַסן מיט אַ
רויטקייט. די באַליידיקונג, דער צער פאַרן היזק, די איבלעניש צו-
ליבן טאַראַקאַן האָבן איר גענומען שטיקן אין האַלדז און טרערן
האַבן זיך צעגלאַנצט אין אירע אויגן.

— עס איז פינצטער געווען — האָט זיך נחמן אַרויסגעכאַפט
— זי האָט ניט געזען.

די מאַמע האָט לאַנג געשאַקלט מיטן קאַפּ און נאָך דעם זיך
צערעדט לאַנגזאַם, וואָרט ביי וואָרט.

— יא, אַזוי — האָט זי שוין דעם גאַנצן ווייטיק אויסגעלאַזט
צום מאַן — נעמסט זיך שוין אַן פאַר דיין טייערער שנור, מישטיינט
געזאַגט. אַלע יאָרן אַזוי. אויף אַלץ האַסטו פאַרקוקט. ביי דיר איז
תמיד אַלץ רעכט געווען. נו, עס! פאַר וואָס עסטו ניט? איך וועל
עס ניט אויסהאַלטן — האָט זי שוין געוויינט אין שטייגנדיקן פאַר-
דרוס — אַזוי פיל צרות. אַזוי צו זיין אַפגעריסן פון אייגן בלוט און
פלייש. אַט דאָס איז שוין מיין סוף! און דו? וועסט בלייבן מיט
איר. מיט דיין טייערער שנור, וועסטו בלייבן — איז זי זיך פאַר-
גאַנגען אין אַ העשען — וועסט בלייבן...

— שווייג, נאַרישע יידענע, מיט דיר וועל איך בלייבן — האָט
ער זיך דערשראַקן פאַר אירע רייד — אַ מענטש האָט אַ כוח
אַרויסצוברענגען פאַרן מויל. ווי מעג מען אַזוי רעדן? מיט דיר! דו

הערסט? מיר וועלן עס איבערלעבן — האָט ער שוין גאַרניט ווי זיין טבע איז, געהויבן דאָס קול — אסור דיר צו רעדן אַזעלכע דיבורים! איך וויל עס ניט הערן!

דאָס אַלץ האָט נחמן קאַנטיק געדענקט אויך אין לאַדזש, ווען ער איז געווען אויף דער בורסע און מערי איז געקומען אים זוכן. מיט די רעפּאַטריאירטע איז ער געקומען צוריק קיין פּוילן. זי, אַ ביסל שפעטער מיט אַן אַנדער עשאַלאַן.

זי איז געשטאַנען פאַר אים אַ דאַרע, אַ בלייכע, אַ ביסל הע-כער ווי זי איז געבליבן אין זיין זכרון און טרויעריק זיך געבעטן:

— טאַטע, איך האָב געקראָגן אַ דירה. צו וואָס זאָלט איר דאָ וווינען איינער אַליין? מירן וווינען צוזאַמען. איך וועל אָפּקאַכן אַ ביסל עסן, וועט זיין פאַר ביידן. און אַז שלמה וועט קומען... אַ סך אַזעלכע פון וועמען מען האָט גאַרניט געהערט קערן זיך צוריק פון ווייטן צפון.

נחמנס פנים האָט אַ צוק געטאָן, זיך פאַרטונקלט און מאַדנע ניט דרייסט האָט ער אַנגעקוקט מערין. לאַנג האָט ער געשוויגן, זיך געשובט און שטיל ווי ניט אויפצוועקן זי, אַרויסגעשטאַמלט: — ער וועט ניט קומען, טאַכטער. ער אויך ניט.

— שלמה? ווען? ווי?

אירע דערשראָקענע אויגן האָבן געזוכט אַרום זיך. זי איז געבליבן שטיין שטייף, אומבאַוועגלעך. און ווי אַליין ניט וויסנדיק וואָס זי טוט, זיך אַראָפּגעלאָזט אויפן שטול דערנעבן.

נחמן האָט אַ שולדיקער געעפנט דאָס מויל און גאַרניט גע-זאַגט. ער האָט צענומען די הענט אין אומבאַהאַלפּנקייט און די אויגן טיפע, טרויעריקע, האָבן געוויינט אַן טרערן.

— זעסט דאָך מערי, ווי עס איז. זעסט דאָך. קיינער ניט גע-בליבן.

זי איז געזעסן, דעם קאָפּ אַריינגענומען אין ביידע הענט, פאַר-שטעלט אויך די אויגן און דאָס פנים איז געוואָרן אַלץ נאַסער.

— איך האָב געטראָפּן חיים בערס, אונדזער שכן — האָט נחמן זיך פאַרענטפערט מיט אַ געבראַכן קול — ער האָט עס מיר דערציילט. אַלץ אַליין געזען. די דייטשן, ימח שמש, האָבן גע-

שפארט אויף מינסק, האָט מען די אַרעסטירטע געטריבן צופוס
טיפער אין לאַנד. שלמה איז געבליבן ליגן מיט געשוואַלענע פיס.
ניט געקענט גיין ווייטער. היים אַליין האָט געזען ווי מען האָט אים
דערשאַסן.

נחמן האָט געקוקט צו מערין, ניט געוואוסט צי זי הערט אים.
— ווייסטו שוין אויך — האָט ער שטיל געזאָגט ווי צו זיך אַליין.
אין צימער איז געוואָרן אַלץ טונקעלער. ער איז לאַנג גע-
שטאַנען מיטן פנים צו דער וואַנט ווי ער וואַלט געדאַוונט, נאָך
דעם זיך צעשפאַנט היין און צוריק, ביז ער האָט זיך פאַרהאַלטן
נעבן מערין.

— האָסט געדאַרפט דאָס וויסן, מערי — האָט זיין קול געצוי-
טערט — אַזוי ווייסן מיר שוין ביידע אַלץ. ניטאָ מער קיינעם צו
דערציילן. דו ביסט נאָך יונג. אָבער איך? צו וואָס האָט גאָט מיר
איבערגעלאָזט, אַן אַלטן אומנייטיקן פּיען? ניין. ניט דאָס מיינ איך
צו זאָגן. פאַרשטיי, דו ווילסט איך זאָל גיין צו דיר. מען דאַרף ניט,
מערי. די צייט וועט היילן דייע ווונדן. אַזוי איז שוין דער סדר
העולם.

מערי איז נאָך אַלץ געזעסן אומבאוועגלעך און שווייגנדיק.
ענדלעך זיך אויפגעהויבן און געגאַנגען צו דער טיר.

— ווהיין גייסטו, מערי?

— איך ווייס ניט.

נחמן איז געשטאַנען און איר נאָכגעקוקט. געבליבן אין דער
אַפענער טיר ביז מען האָט שוין מער ניט געהערט אירע טריט אויף
די טרעפּ.

אַנטקעגן איז געלעגן די חרובע געטאָ. דער שניי איז שוין
געווען צעגאַנגען. נאָס געמאַכט די בערגלעך גרוז. אין די גריבער,
צווישן זיי, זענען געשטאַנען קאַלזשעס וואַסער.

מערי האָט זיך געפלאַנטערט צווישן די חורבות. פון דער אַנט-
קעגנדיקער האַלב-חרובער גאַס, ווו עס איז געשטאַנען די בורסע,
האָט נחמן געזען דורכן פענצטער זיך באַוועגן אַ פינצטערן פּלעק.

ווי איינער פון די סטערטשנדיקע קוימענס וואָלט זיך אָפּגעריסן פון באַדן און זיך גערוקט פון אָרט צו אָרט אויף מאַרגן איז מערי ווידער געקומען צום טאָטן. אַזוי טאָג נאָך טאָג. זי האָט ניט געוואָלט אים לאָזן אַליין.

ביז איין מאָל האָט דער אַלטער נחמן, אָן צו זאָגן אַ וואָרט, אָנגעהויבן צונויפלייגן זיינע זאָכן אין דעם קליינעם וואַלזקעלע. גענומען זיין מחזור, דעם טלית און תפילין, און בעתן צולייגן דער ווייבס צאינה וראינה איז ער שטיין געבליבן מיט אַן אַראָפּגע-לאָזטן קאָפּ.

— אין אַ שלעכטער שעה אַרויסגעזאָגט — האָט ער געמורמלט. נאָך דעם האָט ער אַריינגעלייגט די פאַר האַנטעכער, דאָס קענדל צום שעפּן וואַסער, וואָס מען האָט אַ מאָל פון דער היים מיטגע-נומען קיין סיביר און באַוויזן איינהיטן ביז היינט. מערי האָט אים נאָכגעקוקט. בולטער ווי תמיד איז איר אויפגעקומען די ענ-לעכקייט פון שלמהן צום טאָטן.

זי האָט דערזען זייער צימערל אויפן באַרג, פון וואַנען ער איז אַוועק. מיטן שמאַלן געסל האָבן אים געפירט די ענקאוועדיסטן צום אויטאָ וואָס איז געשטאַנען אונטן. עס איז געווען האַרבסט. פאַרטאָג. די שכנים זענען נאָך געשלאָפּן. געלע און צונטער-רויטע בלעטער וואָס האָבן אָנגעשאַטן פון די ביימער האָבן זיך געוואָל-גערט און געשאַרשעט אונטער די טריט.

— הערסטו מערי — האָט נחמן זיך אָפּגערופּן שוין מיט דעם וואַלזקעלע אין האַנט — איך ביז ניט אַבערגלייבעריש. אַבער עס געשעט אַ מאָל אַזעלכעס וואָס דיין שכל איז דאָך ניט משיג. — און ווי ער זאָל זיך אַליין פּרוּוון דערקלערן, האָט ער שטיל, גאָר שטיל צוגעגעבן: — אַ וועלט מיט ייִדן האָבן עס אָפּגעציטערט, איינגע-היט דורך שווער-געפרוּווטע דורות. מיט אַזעלכעס שפּילט מען זיך ניט.

מערי איז שווייגנדיק אים נאָכגעגאַנגען.

אין די אַונטן ווען מערי קומט פון דער אַרבעט, קוקט נחמן זי אויס. וואָרט אויף איר זיך אַראָפּצורעדן פון האַרצן. ער חורט

זיך איבער. רעדט נאך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל דאָס זעלבע. קען
ניט פאַרגעסן יענע טעג, ווען די קינדער אין דער היים האָבן אויס-
געקלאָפּאַטשעט ביי נאַטשאַלסטווע מען זאָל דעם טאַטן מיט דער
מאַמען צוריקברענגען פון פאַרשיקונג.

— פאַרשטייט מערי, אַן אויסערגעוויינטלעכע זאַך. ממש ניט
צו גלייבן אַז מיר האָבן באַקומען אַ דערלויבעניש צוריקצופאַרן.
ווי ווייניק עס איז שוין געווען צוצוקומען ביז אַ היים. איז ניט באַ-
שערט געווען. אוי, האָט די מאַמע, עליה השלום, געצאַפלט. דאָס
האַרץ איז איר אַרויסגעשפרונגען צו זען די קינדער. האָבן מיר
ניט זוכה געווען אומצוקומען צוזאַמען מיט זיי. אויך צו שלמהן איז
איר אויפגעקומען די גאַנצע ליבשאַפט. זי האָט גערעדט פון אים,
געוויינט אויף זיין ביטערן גורל צו ווערן ערגעץ פאַרשוואַרצט אין
אַ טורמע. תפילה געטאָן, אַז גאָט זאָל אים מוחל זיין. פאַרשטיי,
מערי, — האָט נחמן גערעדט שטיל און איינטאָניק — דאַרפסט
ניט פאַריבל האָבן אויף דער מאַמען. זי האָט ניט געקענט פאַרגעסן.
געווען זיכער, אַז אַזאַ זאַך קען ניט אָפגיין גלאַט. יענע שרעק איז
איר תמיד נאַכגעגאַנגען. ביסט נאָך איצטער אויך זייער יונג, און
יונגע מענטשן זענען אַזוי. אָבער וואָס איז דאָ צו רעדן, דאַרפסט
טראַכטן וועגן זיך. ווי אַזוי ווידער אַנצוהייבן לעבן.

ער קוקט טרויעריק פאַר זיך און רעדט פון אַלץ וואָס ער האָט
געטראַכט אין משך פון טאָג ווען ער איז געווען אַליין.
און ווידער דערציילט ער דאָס זעלבע.

זענען מיר געפאַרן ביז סמאָלענסק. ווי ווייט איז עס פון מינסק?
ווייסטו דאָר, אויף דער אַנדערער זייט פון דער געוועזענער גרענעץ
איז אונדזער היים.

ער ווערט אַנטשוויגן, קוקט אַנגעשטרענגט, ווי עפעס וואָלט
אים געשטערט אין דערזען זייער וויכטיקס.

— אין סמאָלענסק אָבער האָט אונדז שוין פאַרכאַפט די
מלחמה. די דייטשן, ימח שמו, האָבן געיאָגט טיפער אין לאַנד
אַריין. וואָס דאַרטן האָט זיך געטאָן. קען מען זיך עס פאַרשטעלן.
צוזאַמען מיט אַלע זענען מיר געלאָפן ניט-וויסנדיק וואָהין. מען
איז געטראַטן אויף געפאַלענע, אויף אוועקגעוואַרפענעם האָב און

גוטס. די מאַמע האָט בשום^{אויף} ניט געוואָלט גיין צוריק. זיך געריסן פאַרויס צו די קינדער. איז עס דען געווען מעגלעך? איז שטור-פעניש האָבן מיר צוזאַמען מיט אַלע זיך געפונען פאַר אַ פאַרביי-גייענדיקן עשאַלאַן. די מאַמע, עליה השלום, האָט געשרייען קולות. ניט געוואָלט אַריינגיין אינעווייניק. מען האָט דען געוויסט וואָס זי שרייט? אַ זעלנער האָט אויף איר רחמנות געהאַט און מיינענדיק אַז ער העלפט איר, זי אַריינגעשטופט אין וואַגאַן. נו, זענען מיר געפאַרן צוריק. געבליבן שטעקן אין טאַמבאַוו. נאַקעטע, באַלוועסע און פאַרמאַטערטע. ביז טויט פאַרמאַטערט. אין יסורים, אין הונגער האָט זי אויסגעהויכט די נשמה. וויי, וויי, האָט זי זיך נעבעך גע-מאַטערט מיטן טויט. הערסטו מערי, עס איז הבל הבלים. אַזוי איז שוין פון ששת ימי בראשית. ווידער איז געווען אַ מבול. ווידער זענען געבליבן לעבעדיקע, וועט זי ניט אונטערגיין, די וועלט. יונגע וועלן חתונה האָבן. געבוירן קינדער. עס קען אַנדערש ניט זיין. אַזוי איז דער סדר העולם.

וועגן דעם אַלעם טראַכט מערי אויך איצטער. ווען זי גייט מיטן שמאַלן געסל „סאַן-פיער“, וואָס פירט צום קלויסטער „סאַרקעקער“. אויף דעם געסל געפינען זיך אַ סך גרויסע מאַנפאַקטור-געשעפטן. דאָ וויל זי קויפן שטאַף אויף אַ קלייד, צו איר טאַכטערס חתונה.

— איר מיינן צו קויפן עפעס אין גראַנאַט. עס וועט זיין פיער-לעך און ניט צו שרייאַיק. — ראַט זיך מערי מיט דער פאַרקויפערין.

— איר זענט גערעכט — איז די פאַרקויפערין מסכים און שוין איז זי אויפן הויכן לייטער, זוכט אויף דער סאַמע הויכער פאַליצע. אַ שטאַרקער קלאַפּ ציט מעריס אויפּמערקזאַמקייט. דאָס האָט דער פאַרקויפער אַ וואַרף-געטאַן אַ באַל שטאַף אויפן טיש. גע-שיקט וויקלט ער אים פונאַנדער. נעבן דעם אַ צווייטן, אַ דריטן. אַ גאַמע פון סאַטיון, זייד, סאַמעט. און זייער שוואַרץ ניואַנסירט. פאַרשלאַגן אין בלוז, אין גרוי, אין ברויז.

די פרוי אַנטקעגן אים, די קויפערין, איז אויך געקליידט אין שוואַרץ. פאַרטיפט קוקט זי אין די שטאַפן. מערי אויף איר. עפעס וואָס קומט פון זייער ווייט, טוט אַ פיק אין איר זכרון:

...א שוואַרץ קלייד... יאָ, אַ שוואַרצט... דער קלאַפּ אין שויב.
זייער שפעט, אין טיפער נאַכט. „ווער איז דאָרטן?“, הערט זי שלמהן
פרעגן און עס ענטפערט זיין ברודערס קול: „טאַטע-מאַמע בעטן
איר זאָלט גלייך קומען“. אין איילעניש, דערשראָקענע טוען זיי זיך
גיר אָן. לויפן נאָך דעם ברודער. ווילן אים פרעגן, אָבער ער איז
שוין ווייט. זיינע טריט הערט מען שוין אויפן שפיץ פון באַרג.
— געפעלט אייך אַזאַ שטאַף? אַ שיינער גראַנאַט — זאָגט די
פאַרקויפּעריין.

מערי קוקט אויף איר, ווי זי זאָל אינגאַנצן ניט הערן רעדן צו
זיך.

— ווילט איר עפעס אַנדערש. איך זע, אַז דער שטאַף זאָגט
אייך גאַרניט. וועט אייך אפשר בעסער געפעלן זייד? מיר האָבן
זייער אַ גרויסן אויסוואַל. זאָגט נאָר וואָס איר ווילט.
— יאָ... איך מיין זייד... זאָל זיין זייד... אָבער זייט מוחל. עס
וועט מיר בעסער געפעלן אַ העלער שטאַף. איך מיין... ניין. דאָס
איז זייער טונקל. איר פאַרשטייט? עס איז זייער טונקל.
— וואָס מיינט איר העל? אין בלוי, אין גרוי? קוקט די פאַר-
קויפּעריין אויף מערין פול מיט פאַרדאַכט און באַמיט זיך דאָך צו
רעדן רואיק.

לאַנגזאַם וויקלט זי צונויף דעם באַל שטאַף, טראַגט אים צוריק
אויפן הויכן לייטער און זעענדיק אַז מערי וואַרט נאָך אַלץ, לאַזט
זי זיך אין אַ צווייטער אָפּטיילונג זוכן העלע שטאַפּן.
דער פאַרקויפּער דערנעבן מעסט שוין שוואַרצן סאַטין פאַר
דער פרוי נעבן אים.

מעריס בליק איז געווענדט צו זיי. מיט אירע מחשבות איז זי
נאָך אַלץ פאַרזונקען אין יענער נאַכט:

...לויפן זיי באַרג-אַרויף צו טאַטע-מאַמע. שוין אין פירהויז
הערן זיי אַ טומל. אינעווייניק פול פרעמדע יידן. רב זרח דער דיין
פאַרהאַלט זיך אינמיטן שטוב. קוקט זיי אָן, ווי אויף זיי טאַקע
וואַלט ער עס געוואַרט. זיינע אויגן פאַרשלאָפן און די באַרד ברוגן.
עס ברענט דער הענג-לאַמפּ. ליכט אין די לייכטערס. ביים טיש
וואָס איז פאַרשפּרייט מיט אַ ווייס טישטוך, זיצט פינחס דער סופר

און שרייבט. דרייט מיטן האנט ציקלדיקע אותיות. דער טאטע יום-טובדיק אָנגעטאָן, שטייט פאַררוקט אין סאַמע ווינקל. זייער שכן, ברוך דער גלעזער, דער האַמעטנער, הויכער יוד, פאַרשטעלט אים אַז קוים מען זעט אים אַרויס.

— „וואָס קומט דאָ פאַר?“

קיינער ענטפערט ניט.

פון אַלקער קומט אַרויס די מאַמע, אין דעם געבלומטן שבת-דיקן קלייד. מיט פאַרשטשימעטע ציין איילט זי צו דער דרויסנדי-קער טיר. פאַרהאַלט זיך אויפן שוועל מיט צעשפרייטע הענט. זי עפנט דאָס מויל, וויל וואָס זאָגן, פאַרשלינגט די ווערטער און ברעכט אויס אין אַ געווייזן.

— „שלמה, קומען אירע ווערטער צוזאַמען מיט אַ כליפּען, איר גייט ביידע ניט אַוועק פון דאַנען ביז איר וועט ניט אַפּשטעלן אַ חופּה! וויי, וויי, אַזאַ בזיון, אַזאַ חילול השם. שיינער זון מיינער, פאַר וואָס האַסטו מיך אַזוי פאַרשעמט? פאַר וואָס איז מיר געקו-מען אַזוי צו פאַרשוואַרצן דאָס פנים? און דו? — זעט מערי איר צאַרנדיקן בליק — אויב אַ מיידל קען מסכים זיין אויף אַזאַ זאַך, איז שוין איבעריק יעדעס וואָרט. איר באַשווער דיך, שלמה, וועסט ניט אַוועקגיין. איר וועט אַפּשטעלן אַ חופּה! טיידן דו ווילסט מיין סוף — פאַרענדיקט זי מיט אַ העשען“.

אַ רגע געדויערט און צוזאַמען מיט אַלע ווערן זיי מיטגע-שטופּט דורך דער הינטער-טיר, צום הויף, וווּ עס שטייען גרייט די חופּה-שטאַנגען.

אונטן צווישן די ווענט, אין פירקאַנטיקן הויף, איז טונקל. מיט אַנגעצונדענע ליכט אין די הענט באַוועגט מען זיך ווי שאַטנס פון אַ ניטדאַאיקער וועלט.

„אַ רינגל, ברומט דער דיין, דער חתן דאַרף אַ רינגל“.

די מאַמע דערלאַנגט שלמהן אַ רינגל. מיט דער האַנט פאַר-שעפעט זי מערין. זייערע בליקן באַגעגענען זיך. אירע טרויעריקע, פאַרוויינטע אויגן קוקן זי אָן, ווי זי וואַלט זי נאָר וואָס דערזען.
— וויי איז מיר — פאַרברעכט זי דערשראַקן די הענט — מערי, קוק מערי! ביסט דאָך אין אַ שוואַרץ קלייד! רבונן של עולם!

אין אַ שוואַרץ קלייד צו דער חופּה?! ייִדן — ציטערן אירע ליפּן
— וואָרט... הערט...

מערי וויל זיך פאַרענטפּערן, אַז זי האָט ניט געוואוסט נאָך וואָס
זי גייט. אירע ליפּן אָבער ברענגען ניט אַרויס קיין וואָרט.

— הערט אויף צו רעדן! — שרייט עמעץ ביז.

— אינמיטן דער ברכה. שאַ, שאַ! שטילער דאָרטן!

מערי זעט ווי די מאַמע פאַרשטעלט מיט דער האַנט דאָס
מויל, דערשטיקט איר געשריי, און די שרעק שפּאַרט איר פון די
אויגן.

*

דערציילט האָבן פאַרבעטענע געסט, אַז לאַנג זענען זיי שוין
ניט געווען אויף אַזאַ שיינער, ייִדישער שמחה, ווי עס איז געווען
די חתונה פון מעריס טאָכטער. מערי אַליין איז אָבער געווען אַנ-
דערש ווי תמיד. אַפט זיך פאַרטראַכט און אויסגעזען האָט זי ווי זי
וואַלט נאָר וואָס געקומען פון ערגעץ ווייט. אויך אַ קלייד האָט זי
געטראָגן אינגאַנצן ניט אין איר כאַראַקטער. עפעס אַ מאַדנע,
ליכטיק-העלע קלייד.

ביים סיום פון מיין בוך „שטיינער“ דערמאָן איך דעם
טייערן אריה שמרי, דעם ליטעראַרישן רעדאַקטאָר פון
„ישראל-בוך“ מיט וועלכן איך און מיין משפּחה זיינען
געווען פאַרבונדן אין האַרציק-נאַענטער פּריינדשאַפּט.
זאַל ליכטיקן דער אַנדענק פון דעם פאַרטיפּטן פּאַעט
אין „די פונקען פון תיקון“, מיט „טריט אין גן אָדם“,
„אויף גרינעם פאַרמעט“.

מנוחה רצום

ביכער פון מנוחה ראם

„וויטער פון טראקט“ — דערציילונג
„מיניאטור-ביבליאטעק“ — פאריז 1961

„ווינטן“ — דערציילונג
פארלאג „יידבוך“ — בוענאס-איירעס 1964

„ארום דער ווערבע“ — דערציילונגען
פארלאג „ישראל-בוך“ — תל-אביב 1970

„סיפור הסיפורים“ — „פון מעשה לעך א מעשה“
איבערזעצט אין עברית: משה יונגמאן
הוצאת ספרים מ. ניומן, תל-אביב תשל"ד

„לע וואן ק'ע פאסי“ — „ווינטן“
איבערזעצט אין פראנצויזיש: רחל ערטעל
פארלאג „זשיליאר“ — פאריז 1974

„רוחות“ — „ווינטן“
איבערזעצט אין עברית: מרדכי אמיתי
הוצאת „ספרית פועלים“, תל-אביב 1977

גרייט צום דרוק:

„בער יאדלער“ — ראמאן פון יידישן לעבן אין פוילן

א י נ ה א ל ט

5	. . .	פאָרטעט — געצייכנט : א. סטימאָצקי
7	. . .	*

א

13	. . .	שטיינער
21	. . .	מיט הבלס צייכן
27	. . .	א באַגעגעניש
34	. . .	פאָרשטערטע פרייד
44	. . .	באַסיע און אפרים
60	. . .	זשאָווער

ב

77	. . .	נאַכן שטורעם
84	. . .	ביים ים
93	. . .	נאַכן לעצטן חשבון
100	. . .	דער אורח
105	. . .	א בילד צווישן בילדער
112	. . .	א שמחה

ג

125	. . .	צוויי פוד ברויט
133	. . .	שרעק
142	. . .	חיימס מתנה
149	. . .	א גביריש מוזל
165	. . .	דאַנקע
178	. . .	אין אַ שוואַרצער קלייד

פ א ר ל א ג „ י ש ר א ל - ב ו ד ״

לעצטנס דערשינענע ביכער

משה יונגמאן / אין לאנד פון אליהו הנביא, לידער און פאעמעס
בער מארק / מגילת אוישוויץ, מיט דאקומענטן געפונענע אין אוישוויץ
יעקב צבי שארנעל / פון אנהייב און עסייען
רחל אויערבאך / ביים לעצטן וועג, אין געטא ווארשע און אויף דער ארישער זייט.
וועגן רחל אויערבאך — פראפ. דב סדן און ד״ר יוסף קערמיש
דוד האפשטיין / לידער און פאעמעס. צוויי בענד. צונויפגעשטעלט פון פייגע
האפשטיין. צייכענונגען פון מארק שאגאל. פארטרעטן געצייכנט פון ס. שור.
הלל האפשטיין און ה. אינגער

מלכה חפץ-טוומאן / היינט איז אייביק, לידער
אריה שמרי / אויף גרינעם פארמעט, לידער און פאעמעס
ישעיהו שפיגל / צוויי דערציילונגען — שני סיפורים. תרגום: מרדכי אמיתי
ישעיהו שפיגל / צווישן תוו און אלה, געקליבענע לידער
יוסי נמוז / לענדער פון דארשט, לידער
עסי און איבערזעצונג: פראפ. לארענס (לייב) גרעצקי.
צייכענונגען — דער מחבר.

יהודה קערש / דער וועג פון א פאלק
שמואל יוסף עגנון / צווישן אלט און ניי, אויסגעוויילטע דערציילונגען.
יידיש: חיים גורט.

יצחק בורשטיין-פינער / מיון מאמע — סקיצן, דערציילונגען, נאָוועלן
יעקב פרידמאן / געזען אויף אַ ווייל
אברהם בוצקעווער / דארפן ווו עס נעכטיקן די שטערן, דערציילונגען.
צייכענונגען: יאָני פּיין

הירש אַשער־אויטש / בלויע בומער־אנגען, לידער און פאעמעס
חיים זעלצער / שאַמנס אין מדבר, לידער און באלאדן
דב סדן / טויערן און טירן, עסייען און עטיוודן
דאָרע טייטלבוים / ביים טויער פון מעת-לעתן — לידער
דוד ספארד / שפאצירן אין דער נאכט, לידער
ישראל אייזענבערג / פארוואס גראד איר ?
מ. אליצקי / לידער פון פריער און פון איצט
משה שטארקמאן / געקליבענע שריפטן
שלמה שנהוד / לידער פון הייליקן עפלפעלד
חנה שליט / אין שטענדיקן צאפל, לידער